

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HECEÖYKÜ'DE BU SAYI

ÖYKÜ GÜNDEMİ

Atıf Bedir	<i>Yatağında Akan Irmaklar</i>	3
Yılmaz Yılmaz	<i>Öykü Filmleri: Çelişkiler içinde Bir Aşk Oyunu...</i>	4
Ozan Ozanoğlu	<i>Oğuz Atay'la Düşsel Bir Yürüyüş</i>	7
H. İbrahim Polat	<i>Bir Eski Zaman Adamı...</i>	8

ÖYKÜLER

Cemal Sakar	<i>Kar</i>	14
Güray Süngü	<i>Ne Yaptığını Biliyorsun</i>	15
Nazlı Karabıykoğlu	<i>iğne iplik</i>	22
Güzide Ertürk	<i>Leziz Bir Vespo Crabo</i>	26
Nurettin Durman	<i>Akın Sporun Teknik Direktörü</i>	30
Selvigül Kandoğmuş Şahin	<i>Bahtiyar</i>	33
Osman Koca	<i>Sinir Ötesi</i>	38
İffet Oral	<i>Yeşil Tebessüm</i>	42
Hüseyin Avni Cinozoğlu	<i>Ağır Hasta</i>	46
Serkan Türk	<i>Küçük Bir Oda</i>	47
Tuna Yukay	<i>Koca Pehlivan</i>	50
Hasibe Çerko	<i>Kesik Başın Mektubu</i>	53

Hasan Aycın	<i>Çizgi</i>	59
-------------	--------------	----

DOSYA

Ömer Lekesiz	<i>Anlatma imkanı Olarak Mizah</i>	61
Firdevs Canbaz Yumuşak	<i>Mizah ve Mizah Öykülerinin Vurguları Üzerine Notlar</i>	64
Köksal Alver	<i>Mizahın Dili, Öykünün Dili</i>	69
Mustafa Aydın	<i>Mizah-Toplum ilişkisi ve Bir Örneklem Olarak...</i>	72
Mehmet Ali Aydemir	<i>Mizah, Sosyoloji ve Öykü Üzerine Bir Deneme</i>	81
Necati Mert	<i>Mizah ve Türk Öykücülüğünde Mizah</i>	88
Mehmet Harmancı	<i>El Yordamı Göz Kararı Kıpkısa Öykü Yazıları-IV</i>	95
Nazım Elmas	<i>Tarık Buğra'nın Hikâye Dilinde ironi</i>	99
Nilüfer Altunkaya	<i>Su Çiçeğinden Yazılar Öykümüzün ironi ve...</i>	107

ÖYKÜLER

Reyhane Gümüş	<i>Bayan Ka'nın Koltuğu</i>	115
Mehmet Kahraman	<i>Kar</i>	119
İbrahim Gökburun	<i>Defineci Dayımın Atı</i>	128
Recep Şükrü Güngör	<i>Lostra</i>	139
Zeynep Hicret	<i>iştahsız Oğlan</i>	145
Esra Demirci	<i>Muska</i>	149
Murat Çelik	<i>Evcek Ölüm/Size Göre Tıravma</i>	152
Duran Çetin	<i>Dolmuş</i>	154
Asım Öz	<i>YıldızRamazanoğlu ile Öykü Üzerine...</i>	156

ÖYKÜ KİTAPLIĞI

Selim Somuncu	<i>Tutunma</i>	163
Gökhan Tunç	<i>Kayıp Ruhlar Kiraathanesi</i>	165
Recep Şükrü Güngör	<i>Bahar Yağmurumdun</i>	166
Elife Yüksekay	<i>Bir Kardeş Cinayeti-Seçme Hikayeler</i>	167

OY KÜ

İki Aylık Öykü Dergisi

YIL: 7 SAYI: 38 NİSAN-MAYIS 2010

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd. fiti. Adına
Sahibi: Ö. Faruk Ergezen

Yazı İşleri Müdürü: İbrahim Çelik

Yayın Yönetmeni: Hüseyin Su

Yönetim Yeri
Konur Sk. No: 39/1
Kızılay/Ankara

Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara

Tel: (312) 419 69 13 **Fax:** (312) 419 69 14

İnternet Adresi: www.hece.com.tr
e-mail: hece@hece.com.tr

Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Kapak: Sarakusta **web:** www.sarakusta.com

Baskı: Öncü Basımevi **Tel:** 384 31 20
K. Karabekir Cad. Ali Kabakçı İş Hanı No:85/2
İskitler/ ANKARA

2010 Yılı Abone Bedeli:
Yıllık: 45 TL.
Kurumlar İçin: 110 TL.
Yurt Dışı: 100 Euro

Posta Çeki: 149582
Hece Basın Yayın Ltd. fiti.

Gelen yazılar yayınlansa da yayınlanmasa da geri verilmez. İlkelerimize uymayan ilânlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 31.03.2010

ÂTIF BEDİR

YATAĞINDA AKAN IRMAKLAR

Irmak yatağında akar. Eğer gün gelir taşarsa, önüne bent çekilirse, yönü değiştirilmeye çalışılırsa, yatağına kaçak binalar diki- lirse ne olur? Taşar, bendini yıkar; tekrar aynı yöne döner; yatağındaki kaçak binaları yıkar geçer ve sonunda yatağını bulur ve durur. Düşünün bir ırmağın suyu neye yarar? Nelere yarar? Önce susuzluğumuzu giderir, sonra açlığımızı. Nasıl mı? Toprak sulanınca verir ürünü. Barajları doldurur, evlerimizi aydınlatır. Üretilen enerjinin daha nerelerde kullanıldığını söylemeye gerek yok. Irmaklar tüm bu olağanüstü özelliklerle donatılmış halleriyle orada öylece akıp durmaktadır. Ondan içmez isek susuz kalırız, toprağı sulamazsak aç kalırız, bentlerle enerjiye dönüştürmezsek ışıksız kalırız.

Yüce yaratıcı bazı insanları ırmaklar gibi yaratmıştır. Bir ırmağın bir insan olduğunu düşünelim. Irmak insanlar da tıpkı böyledir. Onların insanlara sunduğu bir şey vardır. Onlar kalemi [yazıyı] seçmiştir; insanlara yazıyla anlatırlar anlatmak istediklerini. Edebiyatın gücünü seçmişlerdir.

Irmak insanlar, edebiyatın gücüne sığınarak söylenen söze anlam katar; o sözü herhangi bir sözden daha yüksek bir yere çıkarırlar. İnsanların dikkati işte bu yüksek söze odaklanır, bu söze kıymet verir; bu sözü söyleyen de kıymetli hale getirir. Onlar hiç kendilerini anlatma gereği duymazlar. Çağrıldıkları gazete, televizyon, radyolara gitmezler. Onları ancak bir iki dergide, kıramayacağı insanlara konuştuklarını görürsünüz. Genelde hiç fotoğraf çekmezler. Çekilen fotoğraflar ya habersiz çekilmiştir; ya da bir emrivaki durumunda kalmışlardır. Bu insanlar tıpkı bir ırmak gibi, susuzluk çekenleri kandırır; açlık çekenleri doyurur; karanlıkları aydınlatır. Onlar tıpkı ırmak gibidirler: akarlar, akarlar.

Bu ırmaklardan su içmek ise her insana nasip olmaz. Bazen yanı başlarında yürürüz

M

ÖYKÜ
GÜNDEMİ

de fark etmeyiz; orada akan bir ırmak olduğunun. Bazılarımız ise susuzluktan, açlıktan ölüp gider; ama bir ırmak aramak, ondan kana kana içmek akıllarına gelmez. Bazı insanları ise götürür ırmağın kenarına bırakırsın, eğilip ondan su içmezler.

Bazı insanlar ırmaklar gibidir.

Kaynağından, karlı dağların eteklerinden, ikinci yağmurlarının saflığından, elifli karların melek beyazlığından geldikleri gibi arı durudur. Sizi çağırırlar, saf sularından içmeye çağırırlar. Bilirsiniz ki çağrıldığı şey kirlenmemiş ırmak suları gibi saftır. Menbağından aldıkları saf ve kirlenmemiş sudan içmeye çağırırlar sizi.

İrmağı arayan bulur. Arayan zaten aç ve susuzdur, açlığını ve susuzluğunu giderecek bir şey aramaktadır. Arar bulur ve susuzluğundan giderir.

Şimdi birileri, insanlara; ey insanlar şurada bir ırmak var diyor. Suyu bilene bilmeyene diyor; arayana aramayana diyor. Onları ekranların soğuk camına hapsediyor. İzinlerini almadan, haberleri olmadan çekilen görüntülerle, ırmaktan aldıkları bir maşrapa suyu kirleterek insanlığın üzerine boca ediyorlar. İrmağı ırmak gibi anlatmıyorlar. O, ırmağı kuru dere yatağı gibi; çalakalem anlatmaya çalışıyorlar. Sanki insanlar şimdilerde susuz değiller, aç değiller. Ya da açlıklarını, susuzlıklarını başka şeylerle gideriyorlar. İrmağı susuzluğunun farkında olmayanlara, susuzluğunu gazlı içeceklerle giderenlere anlatmaya çalışıyorlar. Olmuyor. Gazlı içeceklerle şişmiş beyinlere saf su da veremeyince olmuyor.

Neden tüm bunlar? Neden hayâl kırıklığı?

Çünkü ırmaklar kendilerini anlatır. Anlamak isteyene; susayana, acıkana anlatır. Belki diyorsunuz ki, bu ırmaklardan haberi olmayan birileri izler de haberi olur; sonra gider arar, bulur ve içer suyundan. Önce kendinize sorun ve cevaplayın; siz nasıl buldunuz? Belki televizyonların, gazetelerin, dergilerin ulaşmadığı bir dağ köyünden, bir kasabadan, bir taşra ücrasından geldiniz ve buldunuz. Önce okudunuz; her şeyi yutarcasına; yerde

gazete bulsanız okudunuz, kütüphanelere daldınız, kitabevlerini talan ettiniz okudunuz; ne bulursanız okudunuz. Sonra bir gün birisi size bir kitap verdi. Kapağını açtınız ve ırmağa daldınız; arı duru suya daldınız. Çünkü aradığınızı bulmuştunuz; çünkü anlatılan tam da sizdiniz; anlatılan sizin aradığınızdı. Ve içtiniz kana kana.

Bırakın insanlar arasın bulsun. Arıyorsa mutlaka bulur.

Sakarya[nın] Türküsü'nde Sakarya İrmağı'nı anlatanı bulsun.

"Siz Fırat'ı ve Dicle'yi bıçakla kesebilir misiniz?" diyen şairi bulsun; suyundan içsin dirilsin.

"İçinden nehir geçen şehrin hâli başkadır: tabii her nehir de, içimde, ılık ılık İstanbul'u îma eder" diyen yazarı bulsun.

Yedi güzel adamı bulsun; Yedi Güzel Adam'ı yazanı bulsun.

İrmaklar çok uzakta değil; yanı başımızda akıyorlar; halen kirlenmemiş, halen kaynağından çıktığı gibi saf; halen bizlere ötelerden haber veriyorlar.

YILMAZ YILMAZ

ÖYKÜ FİLMLERİ

Çelişkiler İçinde Bir Aşk Oyunu: Gramofon Avrat*

I.

Aşkı çeşitli yönleriyle anlatan birçok film çekildi. Filmlerde yeşeren aşktan kiminin bahasına sevdiği için her şeyi göze almak düşmüştür, kiminin bahtına da aşkından vazgeçmek.

Dünya sinemalarında sayısız aşk öyküsü filme çekilmiştir; fakat sanırım, hiçbir Türk filmlerinde olduğu gibi yoğun bir melankoliyi yakalayamamıştır. Özelde Yeşilçam filmleri diye bilinen çoğu "mendil ıslatan" Türk filmleri, aşka verdiğimiz değer de halkımızın aşka ilgisini de göstermektedir. Masallarında, halk hikâyelerinde yeni aşklar filizlenen, sevenleri illaki kavuşmakla ödüllendi-

H E C E Ö Y K Ü

ren geleneksel anlatımızdan mirastır belki de bu ilgi. Evet, belki bir iki gün içinde çekilip hazır hale getirileni de vardı bu filmlerin ama o filmler dönem insanının yürek coğrafyasına bıraktığı izlerle, düşürdüğü ışıklarla da saygıyı hak eden yapımlar oldu.

1987 yapımı Gramofon Avrat da şüphesiz bu melodramlardan birisidir; ancak filmin 1930'lu yıllarda geçiyor olması, filmi, aşk teması üzerinden aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarına, yenilik hareketlerine, modernleşme -filmde geçtiği üzere asrifleşme- çabalarına da tanıklık etmesi açısından dikkate değer kılıyor. Filmde bir başka yan okuma olarak kadının tohum içeri- sindeki edilgenliğini çıkarmak mümkün. Tabi, bütün bunlar Sabahattin Ali gibi toplumsal gerçekçi bir öykücünün kaleminden akıyor satırlara. Bu yazıda, öyküden çok filme odaklanarak bir okuma yapmaya çalışacağız. Zaten film, öykünün aktarımı/uyarlamasıdır, yani öyküye oldukça sadık bir uyarlamadır Gramofon Avrat.

II.

Cemile (*Türkan İforay*), faytoncu Murat (*Ahmet Erdem*) ve manüfaturacı Ali (*Hakan Balamir*) arasında gelişen, ilerleyen bir film Gramofon Avrat. Gramofon Avrat; 1930'lu yılların Konya'sında geceleri oturak meclislerinde oynayan Cemile'nin ve ona âşık olan Faytoncu Murat ile Manüfaturacı Ali Beyin öyküsüdür. Konya'nın; Cumhuriyetin modern yüzünün uğramadığı, her şehrin aynı zamanda köy görüntüsünü az çok taşıdığı bir uzak mahallesinde artık ununu elemiş, eleğini asmış 'yengesi' Azime -ki o da Cemile gibi eski bir oturak rakkasesidir- ile yaşayan Cemile bir gün bu oturak âlemlerini bırakarak

İstanbul'a gidip her insan gibi normal bir yaşamı sürmeyi düşleyen ve onun için de yengesi ile para biriktirme derdinde olan birisidir.

Cemile'yi oturak âlemlerine getirip götürten Faytoncu Murat'ın ona karşı gizli bir aşk beslediğini öğrenmek için çok beklememiz de gerekmiyor. Filmin açılışındaki daha ilk oturak âleminde şehrin zenginlerinden Nalburiyeci Osman'ın oğlu Rıfat tatsızlık çıkarır. Gramofon, yani Cemile, âlemi terk eder, Faytoncu peşlerine düşenleri atlatıp eve sağ salım ulaştırır Cemile'yi. Sabah vakti yakındır. Evde çorba içerler. Orada Murat'ın Cemile'ye bakışları, ele verecektir içinde tuttuğu aşkı, dahası içinde tuttuğu

aşkı salıverir ürkek bir güvercin gibi.

Filmin bütün çatışması; Cemile'nin bir gece Manüfaturacı Ali'nin düzenlediği oturak âlemini giderken yolda Rıfat'ın adamlarıyla önünü kesmesiyle başlar.

Rıfat, Cemile'yi alıp götürmek ister, Faytoncu Cemile'yi kurtarmak için ateş eder, Rıfat'ı öldürür. Faytonla kaçarlar, terk edilmiş bir kiliseye sığınır. Bu arada Murat da kolundan vurulmuştur. Cemile, Murat'ın yarasını kendi mendiyle sarar.

Jandarma onları bulur, Murat hapse girer. Azime de onların dönüşünü beklemektedir. Karakola ifade vermeye gidip geldiğinde biriktirdikleri bütün paranın çalındığını görünce kalp krizi geçirir ve ölür.

Kısaca, buraya kadar atlattığımız filmin çelişkisinin, çatışmasının başlayacağı nokta bundan sonrasındır. Aşk filmlerinin olmazsa olmazı kötü adamları arasında ölmeler/öldürmeler yaşanmıştır. Cemile'nin tercihi kim olacaktır ya da Cemile'nin bir tercihi olacaktır mıdır? Kendisi için hiç düşünmeden adam vuran Faytoncu Murat mı, yoksa onu seven, onun için bütün Konya'yı karşısına alan, nü-

Türkan İforay

H E C E Ö Y K Ü

fuz sahibi Osman Ağayı kendine düşman yapan Manifaturacı Ali'yi mi?

Cemile'nin Murat'a karşı beslediği duyguları ne filmde ne de Sabahattin Ali'nin aynı adı taşıyan öyküsünden öğrenebiliyoruz; ancak vefa olarak da okunabilir bu durum. Gerçi Cemile'nin Ali'ye karşı beslediği bir aşk da yoktur.

Ali, sevdiği Gramofon'u memnun etmek için Murat'a avukat bile tutar ama içten içe Cemile'nin ona olan bu 'ilgisini' de kıskanmaktadır.

Kimdir burada haklı/hakkı olan? İki adamın aynı kadını sevdiği ama kadının tercihinin aşkından yana değil de vefadan yana olmasının sebebini sorgulamamızı ister aslında Gramofon. Çoğu zaman onu oyunu için güzelliği için eğlence için görmek isteyen erkeklerin yanında Murat çok farklıdır, belki de bu vurma olayı olmasaydı klasik bir çizgiye sapacaktı bütün film. Bu defa başka bir çatışma noktası oluşacaktı.

III.

Yeşilçam'ın arabeskleşen dönemle beraber filmlerde de kullandığı gazine ya da pavyonda çalışan şarkıcı kadın ile ona âşık olan erkek çatışması seyirciyi salona çekmek için oynanan bir oyundu belki de. Seyirci normal olan bir şeye para verir miydi?

Şöyle; yaşamlarında zaten sıradan olan, olağan olan onlarca olay var. O zaman sıradışı, mesela yasak aşka, mesela şarkıcı kadınlara, hayat kadınlarına âşık olan adamlara çevirmek gerekecektir kameraları.

Gramofon Avrat, bu klişelerin hiçbirine düşmüyor. Ne kadını ucuz cinsellik malzemesi olarak sunuyor ne de işi aşırı bir melodrama vuruyor. Reel yaşam ile köprüleri atmaması en tutarlı yönlerinden birisi zaten.

Film, cumhuriyetin ilk yıllarında kadının toplum içindeki rolüne de göz atıyor. Bunu yaparken; kadının toplum içindeki yerinin bir fotoğrafını çekmek yerine sadece belli bir kesitini göstermekle yetiniyor. Belki de Rıfat'ın Cemile'den bedenene de faydalanmak istemesinin ardından orayı terk edip eve geldiğinde

yengesi Azime'nin söylediklerine bakmamız gerekiyor: "Ne töre kaldı, ne terbiye!"

İki âşık; biri onun için idamı göze almış, diğeri bütün yaşamını silip atmış ve orta yerde Gramofon yani Cemile... Cemile bu çıkmazdan hiç de istemediği bir çözüme kendi ayaklarıyla gider.

Sabahattin Ali'nin öyküsünden: "Cemile umumhaneye düşer; fakat her Salı gider Murat'ı görmeye cezaevine. Ya birkaç kuruş para bırakır yahut da yağ, bulgur, cigara... bir şey bırakır. Aralarında hiçbir şey konuşmadıkları halde kendi uğruna hiç düşünmeden adam vuran bu çocuğu vücudunu satıp kazandığı para ile besliyor, belki de artık yalnız bunun için yaşıyordu."

Bir başka dikkate değer nokta da asrileşme çabalarıdır. Şüphesiz her öykü -her film- döneminin sosyal yapısından, ideolojik hareketlerinden etkilenir. Filmde -dolayısıyla öyküde- bu çabaları görüyoruz. 1930'lu yılların modernleşme kalıbı oldukça açıktır: Kadınlar çarşıdan çıkacak, kendisine yakışan, güzelliğini gösteren elbiseler giyecek. İlkokul mualliminin öğrencilere oynattığı piyeste çarşafı bir kadının çarşafı üzerinden alınınca üzerinde askılı bir elbise olan kadın çıkar. Salon alkıştan yıkılır. Sahne kararır...

IV.

Ölçülü lirizmi, az diyaloglarıyla gizemli bir havası var Gramofon Avrat'ın. Sanırım seyirciyi filme bu denli çeken de o yönü filmi. Sade ve yapmacılıktan uzak. Türkan Şoray'ın o hüznü, baygın bakışları, kusursuz oyunculuğu, Hakan Balamir'in tutuk oyunculuğunu gizliyor. Yusuf Kurçenli'nin yönettiği Gramofon Avrat, bir öykü uyarlaması. Sabahattin Ali'nin Konya'da hapisteyken dinlediği yaşanmış bir öykü... Zaten olayı anlatan da hapse düşen faytoncu Murat'tır.

Gramofon Avrat, Yusuf Kurçenli'nin ikinci filmi. Film, sanırım aynı yıl çekilen Muhsin Bey filmi olmasaydı Antalya Altın Portakal Film Festivalinde ödül de alacaktı; ancak Kurçenli'nin dikkat çeken bu filmi ona daha sonra başka projelerin de önünü açacaktı şüphesiz.

Gramofon Avrat; ahşap üzerine kurulu eski mimarının enfes örnekleriyle, tamamı doğal ortamlarda, çarşıda, avluda, hastane çekilen sıcak bir film... Şimdilerde bir film için böylesi atmosfer tasarımı yapmak çok güç bir iş olsa gerek...

OZAN OZANOĞLU

OĞUZ ATAY'LA DÜŞSEL BİR YÜRÜYÜŞ

İnebolu sokaklarında dolaşıyorum. O eski taş yapılar, aşı boyalı ahşap evler, bahçeler... O Pazar yeri, o taşlık ara sokaklar, derenin bir nefesle içine çekiyor beni. Ve bütün görüntülerin içine Oğuz Atay giriyor. O öldüğünde yaşıam onbir.

Bu gün, sadece Kastaamonulu olmanın verdiği heyecan bile bana yeterken, Behçet Necatigil, Oğuz Atay, Orhan Şaik Gökyay, Siyami Özel gibi aydınlıklar, hala bu sokaklarda solumluk alıp veriyor ve gönendiriyorlar beni.

Bir çocuk ağlaması duyuyorum. Asmaların altında, sarı yapraklı bir defteri karalayan üç-dört yaşlarında bir başka çocuk, siyah kıvrırcık saçlarıyla duruyor.

Bir aralıktan geçiyorum. İlk adımlarını buralarda atan Oğuz Atay'ı düşünüyorum. İlk sözcüklerini burada söyleyen Oğuz Atay'ı.

Sonra yokuşu tırmanıyorum... Taşlık yol, yağmur kokuyor. Yukarıdan gelen adamı görüyorum. Gür saçları ve sakallarıyla "kara bilgi"nin bilinci akıyor aşağıya... Bir ara sendeleyip düşecek gibi oluyor... Tutunmaya çalışıyor, bahçenin demir parmaklıklarına.

Selamlaşıyoruz... "Herkes seni konuşuyor Usta" diyorum Oğuz Atay'a.

"Biliyorum" diyor yaşamı boyunca tanıdığı o garip tebessümle.

Yokuştan ağır adımlarla iniyoruz. Yaşarken tehlikeli görülen bir yazarın, yazının o kadim dostunun, yeniyetmelikten kurtulamayan adamların dilinde kendine yeni bir şekil aramıyacağını çok iyi biliyorum. O korkunç sahneyi, o anı düşünüyorum. Kimlikler üzerine böylesine modern ve birbirine çarpan sözler yazan adamın, kafasının içindeki acıyı düşünüyorum.

Fildişi kulenin bezirgânları bir ustanın ustalığını yazabilmek, söyleyebilmek için ölümü bekliyorlardı.

Oğuz Atay sözcükleri harcında karıp, kendi gövdesine bir zehir salmayı denedi belki de.

Kimsenin geçmediği sokaklardan geçti.

Hepimizin hayatında var olan med-cezir-

ler, Oğuz Atay'ın metinlerinde simgeleşerek yeni tanımlar bulmuştu. Onun beynindeki med-ceziri kim bilebilirdi ki?

Orada kara bir delik vardı, gerçeği yutacak ve Oğuz Atay bunu çok geç öğrenecekti.

Hiç konuşmadan yürüyorduk. Sokakların dili, ikimizin de kulağına, zamanı yenik düşecek olan bir yaşamın paramparça halini fısıldıyordu.

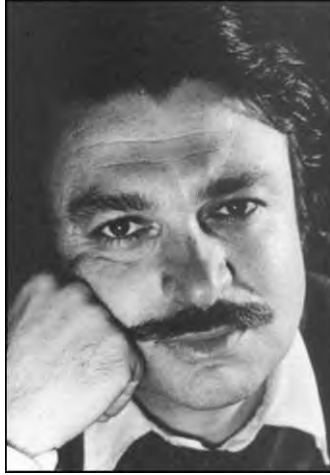
Onun kendinden başımsız bir akışla ilerleyen

bilinci, bu parçalanmadan söz ediyordu.

"Burada her şey ne kadar sahici, ne kadar yapmacıksız" dedi.

"Tıpkı, senin istediğin dil gibi değil mi usta" dedim, sanki bilgili biriymiş gibi konuşmanın mahcupluğuyla.

İstediği iletişim dilinin, yapmacılıktan tamamen arınmış bir dil olduğunu biliyordum. Romanlarındaki kişiler, hep yapmacık bir kimlikle konuşuyor, bu yüzden suçluluk duyuyorlardı.

Oğuz Atay

H E C E Ö Y K Ü

Onun kahramanları ya da kişileri, olamışlıklarının bilincindeydiler.

"Yaşarken değerini bilmeyenler, şimdi seni nasıl sahipleniyorlar bir bilsen." Dedim.

"Bu daha önce de olmuştur. Çoğu yazarın kaderi budur. Sanki ölümün gücü, gizemi yazarı yeniden yaratıyor. Bir de ölümler kitap çıkaramıyor. Kimseyi korkutmuyorsun. Seni rahatlıkla yazıp çizebiliyor, sahiplenebiliyorlar." dedi gülümseyerek.

Bunu bilerek öldüğünü düşündüm. Ve Onu anlayanların dilindeki cesaretle konuştum:

"Ama sen kendi okurunu yarattın. Onlar geç de olsa, yazdıklarıyla büyüdüler. Yazıların içine gizlediğin çıplaklığı ve o uzun sessizlikleri, senin kurguladığın bir zaman içinde görmeye başladılar."

"Paylaşamamanın sancısını çok çektim" dedi.

Her zaman anlatmak, anlaşılacak, yazdıklarını paylaşmak istediğini çok iyi biliyordum.

Eski bir kahvehanenin önünden geçiyorduk... Ahşap iskemlelerde oturan yaşlı adamlar, nargile içiyordu. Duman ve su, geçip giden zamanı, başka bir dille anlatıyordu.

Yazdıklarında kırgınlıklarını bile mizahla anlatabilen yapısını hatırlayıp, sonradan anlaşılmanın onda nasıl bir ironi yarattığını merak ettim. Ama acıyı ve gülünç olanı nasıl harmanladığını biliyordum. Sessizliğin içine kattığı hüznü sustum.

Kendisiyle bir iç konuşmanın derinliğinde olduğunun farkındaydım.

Doğduğu yerin kokusu, saçlarını karıştıran rüzgârla birlikte denize ulaşıyordu.

Kıyıda taşların üzerine çıkıp uzun uzun denize baktık.

Elleri siyah, kalın paltosunun ceplerinde, gözlerini uzağa dikip şöyle dedi:

"Bu düzmece oyun sona ermeli... Kendi benliğimizi bulmalıyız. Yol verip, yakarmaktan vazgeçmeliyiz. Rüyalarımızı gerçekleştirmeye çalışmamalıyız, gerçekleri rüya yapmalıyız. Çelişiksiz, dikensiz ve düzgün rüyalarımızı yaşamalıyız. "

Bu cümleleriyle birlikte, bir balıkçı teknesinin peşine takılmış martı sürüsü gibi kafamın içinde Oğuz Atay'ın yaptıkları diziliverdi:

Merkezinde bireyin durduğu, buna karşın ülkemizin toplumsal yapısını ve tarihsel boyutunu ince örgülerle ele aldığı yapıtları.

Bilinçsel ayrıntılar üzerinde ustalıkla duruşu...

Sorgulayıcı tutumu.

Bireyin iç hesaplaşmalarından, toplumun yaşadığı kaos ortamına doğru muhteşem gelişmeler kurgusu taşıyan metinleri...

Romanı, hikâyeyi, tiyatroyu bir esnaflık olarak benimseyenleri eleştirmesi...

Çıkmaz sokaklarda kimliğini arayan Türk aydınının çok çeşitli sorunsalını eleştirel bir bakışla belirleyişi...

Ve özgürlüğü sanatçının vazgeçilmez tutkusu olarak görüşü.

İnebolu'da doğup, seçkin ortamının içinde, kendini ve ötekileri, dolayısıyla bireyi sorgulayan, açılımlar yaratarak toplumsal düzenin tanıklığını yapan, kendine özgü dili olan bir yazarın, başka katmanlarda bıraktığı izleri sürmek için hiç kimse geç kalmamalı diye düşündüm.

Edebiyat dünyasının anlayabilmek ve içine sindirebilmek için çok uzun zaman beklediği bir yazardı, Oğuz Atay.

Kıyıda yürüyorduk. "Türkiye'nin Ruhunu" nasıl bitecekti, diye sormak istedim. Ve hemen vazgeçtim. Geleceği elinden alınmış bir yazarla yürüyor olmanın gerçekliğiyle ürpertdim.

* Öykü: Sabahattin Ali
Yönetmen: Yusuf Kurçenli
Yapım Yılı: 1987

H. İBRAHİM POLAT

BİR ESKİ ZAMAN ADAMI...

Kim izin almadan konuşsa kızardı. Bir eski zaman adamıydı, yüzyıllardan da eski...

Zihnimde yer ermişliği çocuk düşlerimde gizliydi. Sanki ben hep çocuk kalacaktım, o da dinç haliyle hep altmışını süren bir sakal-

H E C E Ö Y K Ü

li dede. Sanki ben hiç büyümeyecektim, o hiç yaşlanmayacaktı.

Yorulmak bilmezdi. En güçlü bilinirdi, tuttuğu her işte... Koşar adım yürürdü her nereye düşecekse yolu... Tarlasını biçmeye, darvarını gütmeye, buğdayını elemeye... Kafasını önüne eğer, varsa yörede tanıdık selamını verir, hızlanırdı. Camiye de öyle giderdi, adam dövme de...

Korkusuzdu, fişek gibiydi. Eser, gürlerd bir şey tepesi attı mı... Sonunu düşünerek hareket etmezdi. Öyle içinden geldiği gibi. Öyle akışına bırakarak inadına deli-dolu... Dedim ya! Sanki ben hep çocuk kalacaktım. O ölmeyecekti hiç!

Bir eski zaman adamıydı. Bir eski zaman adamı gibi yatağında öldü.

Bekleniyordu... Ölüm... Ha bugün, yarın belki de... Yemeden içmeden kesilmişti son günlerinde. Kimseyi duymuyordu, bihaberdi olup biten her şeyden.

En son gördüğümde kıştı, dört ay önceydi, soğuktu. Odasının ışığını yaktığımda, yatağında usulca uyuyordu. Bitkindi, terliydi suratı, çökmüştü avurtları. Çok içermiştim. Kimseye belli etmeden hüzünlenmişim. Çocukluk atlasımın mavi derinliklerine yol almışım.

"Hey gidi dağ gibi adam!" dedim usulca... Vurdu mu deviren, gürlledi mi ötesinde berisin? durmaya cesaret edecek adam arayan.

Yatağında mahzun mahzun uyuyordu işte. Bir çocuk gibi şefkate muhtaç. Bir ölü gibi duaya, yakarışa...

Nerden geldiğini bilmediğim sözler ederdi. Nereye ait olduğu belirsiz, dizinin dibinde oturmuşluğumda birçok zaman.

En çok askerlik hatıralarını anlatırdı, herkes söyler bunu... En çok o zaman keyiflenirdi. Bir kahraman edalarına bürünürdü, anlattığı her meselde... Çocuktum, anlamıyordum konuştuğu dilden. Sadece tavırlarından bir şeyler çıkarmaya çalışıyordum. Silahını tutuşundan, cesaretinden, savaş yıllarından, cephelerden...

Konuşmayı becerebildiği son demlerinde yine öyle bir şeyler anlatmaya koyulmuştu. Babam söze girmiş, askerliğini anlatmasını

istemişti. Çünkü bir tek onu hatırlıyordu, üç yılını feda ettiği asker ocağını... O günleri yâd edince gülüyor, keyifleniyordu.

Bir çocuk hıçkırığı tadında konuşuyordu. Gülerken geriye kalan birkaç dişiyile tatlı mı tatlı oluyordu. Bazen döndüğünde bana, duraklıyordu. Çünkü beni hatırlayamıyordu. Ne kadar yazık!

Yani beni çıkaramıyordu, adımlı söylediklerinde ona... Bir yerlerden anımsıyordu da nereden, neredendi? Bulamıyordu.

Çünkü ben olduğumu algılayamaması ölesiye hüzünlüydü. Kış gibi ayaz gibi hüzünlüydü. Çünkü çocukluğuma kırıyordum hüzünümün dümenini, hayaller ülkeme. Orada en üzgümlü türküler söylüyordum. Dedim ya!

Ben hep çocuk kalacaktım sanki... Sanki o hiç ölmeyecekti...

Kahrevengi bakardı, dünyaya... Saçları kahverengiydi. Gözleri kahverengi... En çok giydiği ceket kahverengi, pantolonu, ayak kabısı... Birçok zaman başına sardığı sarığı bile kahverengi...

Nedendir bilmem? Her insanı bir renge bürür, belleğim... Sariya, maviye kimisini, yeşile, kırmızıya... Onun rengi kahverengiydi. Hiç kahve içtiğini görmüşlüğüm yoktur oysaki... Kahvehaneye gitmişliğini görmüşlüğüm de...

Cami idi mekânı tastamam sürerken bu ömrü... Köyde yaşarken de şehre göçerken de... Sağlığı elverdiğince namazı cemaatle kılmaya özen gösterirdi. En ön safa kurulurdu.

Çocuktum. Ne zaman gitsek büyüklerimizle camiye onu en önde görürdüm.

Cami yolunda hep Yasin süresi okuduğu söylenirdi. Belki binlerce, milyonlarca kez okumuştur.

Çocuktum. Aklım almıyordu. Bunu nasıl yapabildiğini, nasıl ezberlediğini merak ediyordum, o yaşlı zihniyle.

Öğretmenlerimizin verdiği şiir ödevlerini ezberlemekten muzdarip biz çocuklar için tuhaftı bu... Sanki hiç büyümeyecekmişim gibi tuhaf bir düşünceydi. Sanki hiç bitmeyecekmiş gibi bu her birimizin öyküsü...

Nerede yaşadı, nerede teslim etti ruhunu? Gereği yok şimdi tazeyken henüz toprağa düş-

H E C E Ö Y K Ü

müş bedeni... Kimi severdi, nelerden nefret ederdi, kime kırgındı?

Bildiğim, bu bahar kardelenler açtığında mezarına gideceğimdir. En çocuk halimle... Kahverengi düşlerimle... Yeminsiz sözlerimle...

Bu bahar kardelenler açtığında, Fatiha'lar okuyacağım kabrinde... Öyle dualarla yâd edeceğim, öyle konuşarak...

Tıpkı geçmişteki gibi... Dedo, diye sesleneceğim. Sanki ben hep çocukmuşum gibi saf... Sanki o hiç ölmemiş gibi...

Dedo!..

Her yazı, onu yazanı yazar aslında... Her ölüm kendi kıyametini yaşar...

Sözüm bitti, sükût ettim şimdi... Sükûtum kıyameti oldu sözümün...

Sözüm sizlere ömür...

TÜRK HİKAYESİ ARNAVUTÇA'DA

20. yüzyıl Türk Edebiyatının yazarları tarafından kaleme alınan hikayelerin çevirisinden oluşan "Türk Hikaye Antolojisi" adlı eserin Arnavutça olarak basımı Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) tarafından gerçekleştirildi.

Arnavutçada Türk hikayesi ile ilgili yayımlanan ilk eser olması bakımından önem taşıyan kitaptaki; Ömer Seyfettin, Sait Faik, Sabahattin Ali, Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç, Adalet Ağaoğlu, Rasim Özderen, Mustafa Kutlu, Hüseyin Su, Selim İleri... gibi 19 yazardan seçilmiş hikayeler yer almaktadır.

"Türk Hikaye Antolojisi" adıyla yayımlanan eser, 20. yüzyıl Türk hikayeciliğinin

örneklerinin ve dolayısıyla çağdaş Türk Edebiyatının Arnavutluk'ta tanıtılması adına önemli bir edebiyat çalışmasıdır.

Türk Edebiyatı ve hikayeciliği ile ilgili bilgiler de içeren eser, birçok Arnavut edebiyatçı, araştırmacı, okur ve ilgililer için Türk Edebiyatının tanıtılması bakımından önemli bir başlangıç olacaktır. Ayrıca eserin yayımı ile Arnavutluk ve Türk halkı arasındaki kültürel bağların güçlendirilerek birbirlerinin edebiyatı hakkında daha sağlıklı bilgi sahibi olmaları ve bir kültür, edebiyat, düşünce köprüsü kurmayı amaçlanmıştır.

Tiran Üniversitesi Türkoloji Bölümü öğretim elemanları tarafından tercüme edilerek ücretsiz dağıtılmak üzere 1.000 adet basılan eser Arnavutluk'taki araştırma enstitülerine, kütüphanelere, akademik çalışmalar yapan kurum, kişi ve üniversitelerle Kosova, Makedonya ve Karadağ'a ulaştırılacaktır.

"Türk Hikaye Antolojisi" kitabının tanı-

tim töreni 23 Mart 2010 tarihinde Tiran Yunus Emre Türk Kültür Merkezi'nde yapılmıştır. Düzenlenen programda, eserin içeriği ve önemi hakkında sunumlarda bulunulmuştur. Programda, Tirana T.C. Büyükelçisi Sn. Hasan S. AŞAN, TİKA Koordinatörü Dr. Ali Özgün ÖZTÜRK, Tirana Yunus Emre Türk Kültür Merkezi Müdürü Dr. Bünyamin ÇAĞLAYAN ve

eserin yayıma hazırlanmasında çalışan Türkoloji Bölümü öğretim elemanları birer konuşma yapmıştır. Programa, çok sayıda edebiyatçı ile akademik çalışmalar yapan kurumların temsilcileri katılmıştır.

**"KIRAATHANE: GELENEKTEN
GELECEĞE KİTAP İLE KURULAN
KÖPRÜ" AÇILIŞI ve "KENTE ve
İNSANA AÇILAN KAPI:
RASİM ÖZDENÖREN" PROGRAMI**

Türkiye Okuyor.

Kahramanmaraş Okuyor...

Ve Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Valiliği'nin gerçekleştirdiği bir proje ile şehrin merkezinde, aslına rücu eden kıraathanesine kavuşuyor.

Valilik bu kıraathane'nin 'gelenekten geleceğe kitap ile kurulan köprü' vazifesi görmesi için kolları sıvıyor.

Maraş halkı en işlek caddelerinden birinden geçerken kapısını araladığı anda kendini kitap ve dergilerin arasında, hoş bir sohbetin içinde buluverceği bir mekânla; kıraathanesiyile buluşuyor.

Bir kapı ötesi hayatın kargaşası ve karmaşası iken bir kapı berisi hayatı anlamlandırabilmenin en doğru yollarından birine açılıyor.

Kıraathanenin eşiği, üşenmeyip/çekinmeyip atlayan her Maraşlı için yeni bir başlangıç oluyor.

Kıraathanenin açılışı ise Valilikçe şehre davet edilen, Türkiye'nin önde gelen yazarları ve araştırmacıları ile yapılıyor.

2 Nisan 2010 Cuma günü saat 14.30'da bu eşikte Kahramanmaraş Valisi M.Niyazi Tanılır, Rasim Özdenören, Sadık Yalsızuçanlar, Turan Karataş ve Köksal Alver, Maraş halkı ile birlikte bir açılış gerçekleştiriyor; saat 19.30'da "Kente ve İnsana Açılan Kapı: Rasim Özdenören" konuşuluyor.

Öykülerdeki damarların izini sürmede mâhir Sadık Yalsızuçanlar, öykülerdeki sosyolojik arka planı görünür kılan Köksal Alver ve

öykülerin yazarını sorularla kent ilişkilerine doğru yolculuklara çıkaracak olan Turan Karataş, Özdenören'in şehrinde; onu anlatıyor.

Medeniyet krizinin derin açmazlarında gidip gelerek durduğu kapının berisi ve ötesi arasındaki kararsız insanı dert edinen Özdenören ile kente ve insana açılan kapılar konuşuluyor; modern ve çaresiz insanın derdine çözüm önerileri ise yazarın dünyaya gözünü açtığı şehirden; kişiliğinin oluşumuna katkıda bulunan çevreden; geleneksel bir Anadolu diyarından;

'Maraş'tan devşiriliyor.

2 Nisan 2010 günü, en iyisi Kahramanmaraş'ta olmak...

Eşikte kalmış insana kafa yoran nice kalemin ruhuna ilham üflediği bu şehirde

'Kente ve İnsana Açılan Kapı'yı konuşmak...

Aslına rücu etmiş, 'gelenekten geleceğe kitap ile kurulan köprü' vazifesi üstlenmiş bir kıraathane.

**İSTANBUL ÖYKÜLERİ
KONUŞULUYOR**

Türk edebiyatının önemli öykücüler Murat Gülsoy, Yekta Kopan ve Ayfer Tunç, Can Yayınları 2010 Ubor Metenga Buluşmaları kapsamında İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) Salon'da her ay farklı bir İstanbul öyküsünü yorumlama başladı. İlk eser olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Acıbadem'deki Köşk" adlı öyküsü değerlendirildi.

**İRLANDALI YAZARA DEDE
KORKUT ÖYKÜ ÖDÜLÜ**

PEN Türkiye Yönetim Kurulu, 2010 Dede Korkut Öykü Ödülü'nü İrlandalı yazar Leland Bardwell'e verdi. Yazarın, "Different Kinds of Love" adlı öykü kitabı Sibel Baltalı

çevirisi ve Aşkın Çeşitli Yüzleri adıyla yayınlanmıştı. Bardwell'in ayrıca Huzursuz Bir Hayat adlı bir anı kitabı da var. Pek çok şair ve yazarı etkileyen ama dünyada önemi oranında tanınmayan Bardwell'in eserleri "zekâ, dürüstlük, gerçek ve sürpriz dolu" olarak nitelendiriliyor.

ASLI ERDOĞAN FRANSIZCA'DA

Fransa'nın önde gelen yayınevlerinden Actes Sud, Aslı Erdoğan'ın bütün hikâyelerini "Tahta Kuşlar" başlığıyla yayımladı. Jean Descat'nın çevirisiyle yayımlanan kitapta yer alan "Mahpus" adlı hikâye için de Rennes Gezici Film Festivali tarafından senaryo yarışması açıldı. Aslı Erdoğan, daha önce Lire dergisi tarafından 'Geleceğe Kalacak 50 Yazar' arasında gösterilmişti.

İZMİR ÖYKÜ GÜNLERİ 9. KEZ YAZAR VE OKURLARI BULUŞTURDU

Şubat ayında İzmir Konak Belediyesi, Edebiyatçılar Derneği ve Ege Kültür Vakfı'nın ortak organizasyonu ile İzmir Öykü Günleri çok sayıda etkinlik ile gerçekleştirildi. İlki 2002 yılında gerçekleştirilen İzmir Öykü Günleri, panel, söyleşi ve imza günleri ile dolu dolu geçti. Bu arada Dünya Öykü Günü Bildirisi de etkinler arasında okundu. Onur konuğu olarak Tarık Dursun K.'nın seçildiği İzmir Öykü Günleri'nde, Tarık Dursun K.'nın yazı hayatı katılımcı yazar ve araştırmacılar tarafından farklı açılardan ele alındı.

HALDUN TANER MÜZESİ AÇILIYOR

Kadıköy Belediyesi Haldun Taner adına bir müze yapmak için çalışmalara başladı. Haldun Taner Müzesi'nde yazarın kişisel eşyası, resimleri, daktilosu, kalemleri, tiyatro eserlerinin afişleri sergilenecek. Müze müzik dinletileri yapılabilen, sanatçıların biraraya gelebileceği, söyleşilerin gerçekleştirileceği bir mekan olarak da kullanılacak. Projenin hayata geçirilmesi için de konularında uzman kişilerden oluşan bir komisyon kuruldu.

YENİ ÖYKÜ KİTAPLARI

ÇİLER İLHAN, SÜRGÜN (Everest Yayınları, İstanbul, 2010, 45 öykü: Zobar ile Başa; Irak; Hayvanın Tekiyim Ben!; Öldürdünüz; Batman; Kızım; Kız Bebek; 5 Numa; Tohum; Akılsız; Batık; Pippa; Ölmeyen; Yorgun; Bağış; Sai Bo Gu Ji Man Gwen Chan A; Samimiyet; Isırık; Irak I; Açın Polis!; Batman; Çocuk; Kız Çocuk; Ağabeyim; Kir Eksperi; İhanet; Kız Bebek; Ruh Uyandıran; Bacak; Sersem; Srebrenitsa; Jellyfish Babies; Karımı Onlara Vermeyeceğim; Batman; Kız Kardeşim; Yastık Meleği; Evrim/II; Ye-mi-ni-mi Boz-dum!; İçim Sızıyor; Kız Bebek; Diyarbakirli Celalettin'in Katili; Evrim/I; Petra; Zobar ile Başa)

FATİH ÖZGÜVEN, HEP YAZMAK İSTEYENLERİN HİKÂYELERİ (Metis Yayınları, İstanbul, 2010, 11 öykü: Sel; Açık Görüşme; Yanlış Numara; Yaz Günü Tango; Cumartesi; Diken; Can Dostu; Aramızdaki Hava; Aşk Kölesi; Beyaz Oda; Son Hikâye)

TÜLAY AKKOYUN, DAPHNE (İlyas Yayınları, İzmir, 2010, 11 öykü: Pekmez ve Bir Diş Sarımsak; Kesik Parmak; Kırmızı Pabuçlar, Fatoş ve Annem; Daphne; Adamın Biri; Alem Adamdır Benim Babam; Çakış O Çakış; Kırılma; Aşkın Ters Düşümü; Gece Yarısından Sora Zina; Hüzün Çıkmazı)

SERAP GÖKALP, TUZ SARAYLAR (İlyas Yayınları, İzmir, 2010, 13 öykü: Güneş ve Çiçek; Fil Sami; 544 ve 545 Solucanları; Kethüda; Düş Olanların Gördüğü Çocuk; Pis Fırça'nın Temizliği; Kimsesiz Yaşam Gömlekleri; Reklam Arası; Köyden Uzakta; Çekirge Yalçın; Haberin İzi; Bir Sünger Avcısı; Kalp Krizi)

ZEYNEP SÖNMEZ, KALBİN EVİ (Kanguru Yayınları, Ankara, 2010, 32 öykü: Gövde; "Bahri'nin Kabulü"; "Berrin'in Dil Yarası"; "Ayakkabı BAĞI"; "Baba-Kız Kavuşması"; "Son Pişmanlık"; "Baba Eli" İle; "İki Dil" Bir Olunca; "Nirengi Noktası"; "Telin Acelesi"; "Buluşma Yeri"; Balkon Evin Sokağa Uzayan Dilidir; Delikli Kalp; Büyük Talan; Uzun Cümleler Hayatımızı Kırtlıyor; Üçüncü Yol; Paradoksal; Tanışlık; Küçük Güzeldir; Evrim; Hayırsız Ada; Bonnie; Delinin Zoru; Külkedisi Gargoyle; Al-

danmak; Sonsuz Vidada Yaşamak; Gidenin Ardından; Amansız; Rüzgârla Gelen; Dönen; Ayıba Dair; Vahit Saat)

MELİHA DOĞU, BAŞINI DİK TUTAN HÜZÜN, (Cinius Yayınları, İstanbul, 2009, 33 öykü: Öğrendim; Başını Dik Tutan Hüzün; Seni Seviyorum; Bir Saatlik Ömrünüz Kalsa; Kelebekler; Ya Çıkarsa?; Sinema ya Gidebilmek; Babama Mektup; Gerçek Dostlar; Kardeşim Nevsiye; Papatya Tarlası; Benim Abim Olur Musunuz?; İzmir ve Ege Üniversitesi; Teşekkür Niyetine; Sonbahar Tatili; Kaktüs; İnşallah Bitecek Sayın Başkan! İnşallah!; Konuşamıyorum; Pozitif Düşünmek; Biyoenerji ve Muazzez; Ölüm Gülmemek; Mutlu Son; Annem; Hastalarım Kader Arkadaşlarım; Elveda; Beklemek; Bir Sonbahar Kadar Yalnızım; Selim; Maskeler ve Kanseri; Uyandım; Seni Öldürmekten Korkuyorum; Gidemiyorum)

FADİME USLU, BÜYÜK KIZLAR AĞLAMAZ, (Pupa Yayınları, İstanbul, 2010, 9 öykü: Büyük Kızlar Ağlamaz; Taşın Rüyası; Karda Mercanlar; Güvercinlerime Dokunma; ETKE Grubu; Kasabanın Berektir Toprakları Açıldığında; Yük; Martta; Çello Ölmek İçin Bize Geldi)

YILMAZ YILMAZ, SÂLİK YOLA DÜŞÜNCE (Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, 15 öykü: Siste; Az Kullanılmış Temiz Bir Kalp Satılıktır; Sentetik Çorap; Aşağıda İnsanlar; Suyun Kaynağına Varmak; Bulduğunu Sanmaktır Aramak; Şeyh Hazretlerinin Ölümü ve Fetih; Gaybet; Eylül Korkusu; Mecup Mustafa; Sahipsiz Yaşamak; Böcek; Sâlik Yola Düşünce; Tekdüze; Tembellik)

OĞUZ DİNÇ, TOPLU İGNELE (Çitenbik Yayınları, İstanbul, 2010, 12 öykü: Toplu İgnele; Ilık; Süpermen; Beş Dakika; Çanta; Sıcaktan; Çift; Anket; Tutulma; İstifa; Aşkın Ömrü; İlanlar)

NAZMİ BAYRI, OTEL ATLANTİK (Kanguru Yayınları, Ankara, 2010, 21 öykü: Otel Atlantik; Düzey; Darbe Yalnızlıkları; Sancı; Hasık; Kıskaçlar; Kayık; Haritacı; Gülcan; Ayaküstü Meyhane; Tuluk; Dön; Can Bu; Çoban Baba; Ağaç Başında Devlet; Güzel Yolculuk; Hacı Bibi; Toplu Taşıma; Kurtar Beni; Kırık İğde; Yine Doğmadayız İşte Yine Sevinçteyiz)

CELAL ÖZCAN, İSTAFİLLER OLDU MU (Heyamola Yayınları, İstanbul, 2010, 15 öykü: İstafiller Oldu mu; Hüzün Fotoğrafları; Sıradan Bir Sonyaz Serabı; Bir Sığacık Güncesi; Bayan Su; Villa Selanik'te 'Bir Öze Can'; Uzattığımız Zeytin Dalları; Uçurduğumuz Ak Güvercinler; Ben Şimdi Şiir Yayıyorum; Hayata Neşe Güneştir; Bahtının Rüzgârında Bir Can; Vurungistalı Arnavut Rüstem; Cifte Ali; Düşsel Hevesler Engininde Bir Gezinti; Galata Kulesi Gülmüyor)

İFFET ORAL, SON DİLEK (Sütun Yayınları, İstanbul, 2009, 14 öykü: Amcan Gitti; Son Dilek; Bast-ı Zaman; Bugün Bayram; Dağlı; Harika İkili; İrena Hanım; Kalaycılar; Kara Umut; Sevim; Kargalak; Siyah Beyaz; Tecessüsün Bedeli; Üç Kafadar)

RECEP ŞÜKRÜ GÜNGÖR, KAYIP RUHLAR KIRAATHANESİ (Sütun Yayınları, İstanbul, 2010, 19 öykü: Çekiç Ayrarı; Uzun Bir Secde; Bahçedeki Ev; Akrep; Denizkestanesi; Serdivan; Dönüş; Şaşaalı Bir Işık; Camgöbeği Yeşili; Kayıp Ruhlar Kiraathanesi; Çardak; Yolcu; Park; Pencere Önünde Son Kez; Dalgalar; Orkide; Düğün; Deli Poyraz; Yangın Yeri)

YILDIZ RAMAZANOĞLU, ANGELİKA (Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, 7 öykü: At Hikâyesi; Angelika'nın Unutuşu; Alissa Yolu; Müberra'nın Kaydetmesi; Hüküm; Şairle Randevu; Sinemacı Kadınlar)

H E C E Ö Y K Ü

CEMAL SAKAR

KAR

Y^ne gece.

Dağlar güm güm ötüyor; ovalar inliyor.

Baba sıcacık yatağından endişeyle fırlıyor. Farkında bile değil; hep aynı patikayı kat ediyor. Uçurumun kenarında son anda durabiliyor. Sirtında ne bir palto, ne bir hırka.

Gözlerini bir şeyler görebilmek umuduyla bir dağlara, bir ovalara çeviriyor: Kendi bakışlarında kayboluyor.

Kulak kesiliyor; bir ses, tanıdık bir ses: Sesler, içinde yankılanıyor.

Dağlara dönüyor; avazı çıktığıınca bağırıyor: Memo! Ovalara dönüyor: Reşo!

Yüreğinde bir kor...

Bastığı yerlerde kar eriyor. &

GÜRAY SÜNGÜ

NE YAPTIĞINI BİLİYORSUN

Savaş, Âdemle görüşmek istedi sabah. O gün hem de. Bu istek Âdem'e sulaşmadı ilkin. Cam binanın ışıltılı koridorlarında kaybolup gitti bu istek. Dikkatini cebzetmedi kimsenin. Fark edilmesi için Savaş'ın biraz daha çaba sarf etmesi gerekiyordu. Yorgundu Savaş, çabalayacak gücü yoktu. İlk seferinde bile. Perşembeydi günlerden.

Cam bina şehrin tam ortasında, göbeğinde dense yeri ydi. Göğ e uzanıyor, kibir kokuyor. İçi tıka basa insan dolu ama nasıl bir düzen, nasıl bir işleyiş. Bunca karmaşaya kalabalığ a rağmen karmaşanın kendisine göre bir sistem vücuda gelmiş sanki, işler zerre miskal duraksamadan yürüyor da yürüyor. Cam bina insanları alışmış buna, hücrelerine kadar işlemiş düzen onlara, başka türlü sü n ü tasavvur bile edemezler. Yaşam çarklarını çeviriyor burada da. Dahası belki de en çok burada. Önce burada dönüyor çarklar. Sonra da şehrin ortasından, göbeğ inden sirayet ediyor şehir, ülkeye, dünyaya. Kademe kademe, basamak basamak da denir, aşama aşama. Şehirde, ülkede dünyanın tümünde de işliyor insanların hücrelerine bu şek il, bu biçim, bu tür, bu yaşam. Onlar da alışık, artık olamaz onlar için de başka türlü sü. Zaman bu zaman, günlerden Perşembe, sabahın ilk ışıklarında dayanıyor kapısına Savaş, cam binanın. Böyle başlıyor masal. Nasıl biteceğ inin bilgisi Âdemde. Anlatıyoruz biz sadece şahit olduklarımızı. Anlatıyoruz. Anlatalım:

Gelirken de yorgundu, yol boyunca, geldiğ inde de Savaş. Yüzünün rengi solmuştu, aç görünüyordu, hep aç görünüyordu zaten, bünyesiyle alakalıydı ama bu sefer iştahsızdı da. Vazgeçmiş, bıkmış, yenilmiş gibiydi, kanı çekilmiş gibiydi damarlarından. Tam huysuz olacağı bir haldeydi aslına bakılırsa ama tersine mülayimdi. Gülümseyemiyordu ama kaşları da çatık değildi nihayetinde, bu bile bir şeydi. Bu minik -bir şeyler- acıtıyordu zaten içini, kendisini olmadığ ı bir şeylere zorluyor, mahkûm etmek istiyor gibi. Kapıya dayandı sabahın ilk saatlerinde ve cam binada iki zaman dilimi arasına sıkışmış mesai diye bir kavram yoktu, hareket her daim mevcuttu ve o anda da yürüyordu işler tüm hızıyla. Ama dayandığ ı kapıda kalakaldı Savaş, içeriye alınmadı güvenlik tarafından. "Adem ile görüşmek istiyorum," demişti güvenliğ e, daha gelir gelmez, selam bile vermeden... Güvenlik önce anlamamıştı gelen adamın kiminle görüşmek istediğ ini zira şimdiye dek patronuna "Adem"

dendiğini duymamıştı hiç. "Kim," diye ünledi bu yüzden ve "Adem!" diye sert ve kararlı bir cevapla karşılaştı güvenlikçi. Yanındaki diğer güvenlik elemanına baktı anlamak ister gibi. Arkadaşı hafifçe eğilerek mırıldandı bunun üzerine; "Patronla görüşmek istiyor olmasın." Savaşın muhatap olduğu güvenlikçi döndü tekrar Savaş'ın olduğu yöne doğru. "Randevunuz var mıydı efendim, sorarlar içerden," dedi. Savaş'ın hoşuna gitmedi bu had bilmezlik. "İçeriden sorsunlar, o halde, sen neden soruyorsun?" diye çıkıştı. Güvenlikçi, patronuna ismiyle hitap eden bu kılıksız adamdan çekindi ama görevini yapmaktan vazgeçmesi mevzubahis değildi. "Kim diyelim efendim," dedi elindeki telsizi yüzüne doğru götürmeden. Böylesi durumlarda cam binaya gelen misafirden kimlik istenirdi önce ama iki güvenlikçi de hiç yapmadıkları bir hata ile atlamışlardı bu basit prosedürü. Belki misafirin -ziyaretçi de demir- cüreti sebebi bu unutkanlığa.

"Savaş," diye cevap verdi Savaş. Sert konuşuyordu ama güçsüzdü, fark etti iki güvenlikçi de, hem bunu, hem de misafirin kasten soyadını söylemediğini. Dikkatlerini topladılar bu arada, gözlerini dört açtılar. Telsizden içeriye haber ulaştırıldı. İçeriden cevap verildi. "Üzgünüm Savaş bey, bugün sizi patronla görüşturmeleri mümkün değilmiş," dedi kendisine telsizden söylenenler üzerine güvenlikçi. Savaş yorgun yüzüyle bakıyordu karşısındaki iki zinde gencin korkak gözlerine. Ta içine o gözlerin. Yıkıldı yıkılacak gibiydi.

"Onlara söyle, Savaş eski dostu Adem'i görecekmış de. Âdem'e iletinler, bu yükü üzerlerinden atsınlar, boşuna taşıyamayacakları yükü sırtlanmasınlar."

Güvenlik görevlisi Savaş'ın dediklerini kelimesi kelimesine ilette içeriye. İçeride kimin konuşuyor olabileceğini tahmin etmeye çalıştı Savaş. Zor olmadı tahmin etmesi. Tekrar haber geldi. "Üzgünüm Savaş bey, Adem bey'in bugün sizinle görüşme yapması mümkün değilmiş ancak yardımcıları sizinle görüşecek ve talebinizi alacaklar. Buyurun lütfen." Kapı açıldı ama tam Savaş içeriye atımını attı ki, güvenlikçi "Çok özür dilerim. Bir kimlik almam gerekiyor. Bunu yakanıza takın lütfen," dedi, elindeki bir plastik kartı uzatarak. Dönüp baktı Savaş genç adamın suratına. Aşağılayarak baktı, öyle ki güvenlikçi hemen çekti elini ve kartı geriye. Ama kimliğiniz olmadan sizi içeriye alamam diye gevelemeye bile çalışmadı, başladığı an, sesi alçaldı sonra kayboldu. Dönüp gitti savaş, uzaklaştı giriş kapısından, cam binaya doğru yürüdü.

Kapıda bir genç bayan karşıladı yorgun adamı. Kolunuza girmemi ister misiniz efendim, dedi Savaş'ın yaşamında karşılaşmadığı kadar nazikçe. Yüz ifadesi bile değişmedi yorgun adam'ın, gerek yok dedi sadece, siz yolu gösterin yeter. Genç kız nazik teklifinin reddine bozulmayacak kadar ehliydi işinin, döndü ve yürüdü. Takip etti savaş. Koridorları geçtiler ve bir kapının önünde durdular. Burası Adem'in odası değildi, hemen anladı Savaş. Şimşek gibi döndü ve baktı genç kızın gülümseyen gözlerine.

"Patronumuzun yardımcısı görüşecek sizinle, bizzat..." dedi kız, sizin için bu kadarı bile fazla, müteşekkir olmalısınız der gibi. Savaş bir tepki vermeden ardına kadar açıldı kapı ve yine genç, ilkinden biraz daha güzel bir bayan belirdi kapı eşiğinde.

"Size nasıl yardımcı olabilirim efendim?" dedi yine gerçek olamayacak kadar nazikçe. Bir güne sıkıştırılıp yazık edilmeyecek kadar nezaket görüyordu Savaş, karşılaştığı hadsizliğin yanı sıra. Buna sevinmeli mi üzülmeli mi bilemedi bir an.

"Siz bana yardımcı olamazsınız. Ben size yardımcı olmaya geldim. Söyleyin Adem'e gelsin, konuşacağız," dedi yorgun adam gücünü toplayarak.

Genç bayanın ne duruşunda ne bakışında bir değişiklik oldu.

"Çok üzgünüm efendim, Adem bey bugün o kadar meşguller ki, görüşme ihtimaliniz yok. Ama dilerseniz mümkün olabilecek en kısa zaman için randevu verebiliriz size."

Yorgun adam kızdı ama dışarıya yansıtmadı öfkesini. Üç beş saniye duraksadıktan sonra "Peki," dedi. "Peki, randevu verin bana bakalım." Genç kız arkasında, kalçasının üzerinde kenetlediği iki elini birden aldı önüne ve bir ajanda açtı. Bütün bu ihtişama rağmen ajandanın dökülüyor olmasını fark edemedi Savaş, kendisini sanki bir an önce yere sermeye çalışan yorgunluktan ötürü.

"Adım ne demiştiniz?"

Savaş irkildi genç kızın bu sorusuyla. Tanınmadığını aklına getirmemişti ve içinden beni nasıl tanımaz diye geçirdi, şaşırıp kızarak.

"Savaş" dedi, kati, kesin bir sesle. Azarlar gibi sanki. Ceza keser gibi.

Genç kız defterdeki gözlerini Savaşa verdi birden. Savaş kızın içindeki ürpemeyi fark etti, tüylerinin dikildiğini, içinde heyecanla karışık bir korkunun büyüdüğünü, yüzünün kızardığını. Hoşlandı tüm bunlardan, memnuniyet duydu apaçık ve sırtı güvenle. Kız birkaç adım geriledi ve sizi biraz bekletebilir miyim diye sordu. Endişesini saklayamamıştı tüm çabasına rağmen. Savaş içinde uyanan gururu, beklerken uyuttu tekrar. Buraya geliş amacı baskın çıktı. Genç kız uzakta, koridorun diğer ucunda belirdi o sırada. Kendisine doğru yaklaşmaktaydı. Savaş sonuca ulaştığını düşündü ve adına olan saygısı perçinlendi bir kez daha. Tüm bu olanlardan sonra hala kendisiyle gurur duyması inanılmaz geldi. Yüzü düştü tekrar, geliş amacı baskın çıktı tekrar. Genç kız yaklaştı.

"Efendim çok özür dilerim, beklettim. Adem bey uzun bir süre müsait olmayacağını size bildirmemi istedi. Müsait olunca kendisi sizinle görüşecek, istediğiniz şekilde hem de, tam olarak böyle ifade etmemi istedi. Üzgünüm."

Genç kızın gözlerine baktı Savaş. Korkuyu gördü. "Burası için fazla iyisin," dedi ve yavaş hareketlerle döndü arkasını, yürümeye başladı. Cam bina-

dan çıktı. Caddenin sonuna doğru yürürken ne yapacağını düşündü, kararı aceleye gelsin istemiyordu ancak daha fazla sürdürebilecek durumda olmadığı da açıktı. Caddenin sonunda durdu ve etrafına baktı. Tanıdığı yerlerdeydi, bunu geçirdi içinden, tanıdığım, bildiğim yerlerdeyim. Sonra tebessüm etti, dünyada tanımadığı, bilmediği bir yer olmadığını düşündü, bunu da geçirdi içinden, tanımadığım yer yok ki dünyada dedi ve sonra çöktü olduğu yere. Açlık başını döndürüyordu artık, hiç gücü kalmadığını hissetti, ne bacaklarında, ne kollarında ne de aklında. Ayağa kalktı ve cam binaya döndü.

Kapıdaki güvenlikte takıldı, oradan ötesine geçemedi bu sefer. Oldukça nazik, "Güzel kardeşim, biraz önce çıktım buradan, bir durum var tekrar girmem gerekiyor, ne demek giremezsin?" Cevaben oldukça nazik: "Mümkün değil, alamayız efendim." Biraz önce görüştüğü genç bayanı istedi bu sefer. Güvenlik muhtemeldir ki Savaş cam binayı terk ettikten sonra ciddi bir talimat almıştı. Savaşın isteğinin yerine getirilemeyeceği ifade edildi. Savaş öfkelenmişti. Savaş, Savaş, Savaş... Kendi adını duymaktan bile bıktı. "Ona söyleyin" dedi dişlerini sıkarak, karşısında dik durmaya çalışan güvenlikçilere "Beni asla reddedemez. Her nasılsa onu görmek istersem görürüm. Bu, onaylayacağı şekilde olmazsa, onaylamayacağı şekilde olur. Ama mutlaka olur."

Güvenlikçilerin sadece kendilerine söyleneni yaptığını biliyordu ama bu kızmamak, öfkelenmemek için yeterli değildi. Nihayetinde gerçekte herkes kendilerine söyleneni yapıyordu, hiç kimse kişisel inisiyatifiyle kötü olanı uygulama sorumluluğunu taşımak durumunda değildi. Buna gerek kalmamıştı artık. Kötülük kurumsallaşmıştı. Kötülük... Güldü sonra Savaş. "Benim girmeyeceğim hiçbir yer olmadığını bilmiyor mu, patronunuz?" diye sordu gülümseyerek. Güvenlikçiler dönüp birbirlerine baktılar. Patronu kendilerinden, daha iyi tanıyan bu adama baktılar saygıyla karışık bir korkuyla. Yine döndü Savaş. Cam binadan çıktı. Akşama kadar dolaştı iyiden iyiye ıssızlaşan sokaklarda, yalnızlaşan insanların arasında. Gözlerinde kaygıyı gördü insanların. Otobüs beklerken, yürürken, sigara içerken, yemek yerken. Saklamıyorlardı gözlerinin beyazına çökmüş kaygıyı, gülseler de, kahkaha atsalarda. Belliydi, hemen fark ediliyordu, teslim olmuşlardı artık kendileri de. Sadece yokmuş gibi yaşıyorlardı, ellerinden tek gelen buydu zira. Savaş hava kararınca gitmeyi planladığı yere gitti. Büyük bir bahçe içindeydi gitmeyi planladığı ve gittiği yer. Etrafı yüksek duvarlarla çevriliydi. Duvarları aşmak sorun teşkil etmedi Savaş için. Tüm yorgunluğuna rağmen tırmandı yüksek duvara ve atladı bahçeye. Bir süre yerde kaldı, hemen kalkmadı ayağa, etrafı kolaçan etti iyice. Gören, duyan olmadığını kani gelince doğruldu ve kalktı. "Demek bu sarayda yaşıyorsun Patron bey," diye mırıldandı, ileride, çimlerin, ağaçların arasında yükselen üç katlı taş eve bakarak.

Eve girmek de sorun olmadı. Adem bey dedikleri, patron dedikleri adamın yatak odasını bulmanın sorun olmadığı gibi. Bütün gece saklandı odada ve bekledi. Bir gören olsaydı Savaş o halde, direncine ve sabrına hayran olurdu muhakkak. Nihayet gecenin bir yarısı Adem dinlenmek ve uyumak için yatak odasına girdi ki, yatağın karşısında, komodinin yanındaki geniş kırmızı koltukta oturan ve gözleri kapıya dikili eski dostunu gördü. Bir gören olsaydı Adem'i o halde, her durumda değişen şartlara uyum kabiliyetine ve soğukkanlılığına hayran olurdu muhakkak. Oda kapısını kapattı ve yatağına doğru yürüdü. Göz ucuyla ve sanki küçümseyerek baktı bu arada Savaş'ın yorgun, kan oturmuş gözlerine.

"Vazgeçmeyeceğini biliyordum. Asla pes etmezsin..." dedi Adem. Sesinde değil ama hal ve edasında alay vardı.

"Bunca yıldır birlikte iş yapıyoruz, her gün senin işlerine koşturuyorum ama seni görmek istediğimde meşgul olduğun söyleniyor. Beni bile şaşırtıyorsun," dedi Savaş, ne sesinde ne hal ve edasında alay vardı. Sadece konuşmuştu, ölçüp biçmeden.

"Üstüne alınma, gerçekten yoğunum. Sen de biliyorsun. Gecenin yarısında yatak odamda görüşebiliriz ancak diyecek değildim ya sana." diye karşılık verdi Adem sırtarak. Emindi kendisinden. Rahat konuşuyordu.

"Evet, biliyorum," dedi Savaş. "Yoğunsun. Yapacak çok işin var. Talan edilecek çok yer var."

Adem yatağa oturmuştu bu sırada. Savaş'ın son sözlerinden hoşlanmamış olacak ki sırt üstü uzanacakken duraksadı.

"Bunlar senin sözlerin mi?" dedi, bu sefer şaşkın. Evet şaşırmıştı Adem, Savaş'ın son sözleri şaşırtmıştı Adem'i. Bu sırada sanki bu şaşkınlık anını bekliyormuş gibi ayağa kalktı Savaş.

"Bir maruzatım olacak." dedi.

"Tahmin ediyorum. Boş yere yatak odama girmiş olamazsın," diye karşılık verdi Adem, şaşkınlık üzerindeydi hala ama ertelemişti o mevzuyu, şimdi başka bir gündemi vardı. "Dinliyorum dostum," dedi Savaş'a ilgiyle.

"Ben bırakıyorum," dedi Savaş.

Adam sendeledi.

Savaş gördü Adem'in durduğu yerde sendelediğini. "Ne," dedi Adem, yanlış duydum herhalde der gibi. İnanmazlıktan çok, hadi canım sen de, der gibi.

"Duydun," dedi Savaş. "Yoruludum artık. Tükendim. Bana bile fazla geliyor artık. Pes ediyorum. Benden bu kadar," diye ekledi, kısa ve net. Adem de kalktı ayağa ama yaklaşmaktan çok uzaklaştı, pencere önüne kadar geriledi. Oradan pencereye baktı, dışarıya. Ne arıyordu, bir şey mi arıyordu.

"Şaka mı bu?" dedi Adem.

Tebessüm etti Savaş. "Keşke olsa," dedi. "Keşke olsaydı."

"Ama..." dedi ve devam edemedi Adem. Savaş kesti eski dostunun sözlerini.

"Beni dinliyor musun, duydun mu beni?" dedi. Adem başını sallayarak "Evet evet duydum a m a ."

"O halde ama'nın olmadığını bilmen gerekir," dedi Savaş.

Adem gerçekten şaşkındı.

"Saçmalama, şu an senin yerinde olmak için kimler nelerini feda eder biliyor musun?" dedi heyecanla. İnanmıyor gibiydi, inanmak istemediği açıktı. "Sen en çok tamah edilensin. En çok tanınan, en çok yaşanansın. En yaygın olan, herkesin tattığı, soluduğu, yaşadığısın."

"Biliyorum, ama benden bu kadar, yoruldum," dedi Savaş. "Senin doğduğunda ben bu işi yapıyordum. Beni nereye gönderdiysen gittim, nerede görevlendirdiysen koştum oraya. Biliyorsun, hiç iş seçmedim. Bu iyi, bu kötü demedim. Burada haklılık burada haksızlık var demedim. Bunlar büyük bunlar küçük, bunlar erkek bunlar dişi demedim. Nerede görev verdiysen, kime karşı görevlendirdiysen yerine getirdim. Ama... tükendim artık. Yoruldum, tükendim ve bitti. Bırakmak istiyorum."

"Saçmalama," diye tepki gösterdi Adem. "Ne demek yoruldum. Senin gıdan bu, senin besinin bu. Asıl işini yapmazsan tükenirsin sen." Bağırıyordu fütursuzca. Savaş kaldırdı elini ve susturdu eski dostunu ve işverenini.

"Senin için zor olacağını biliyorum. Ama anla beni. Yoruldum. Artık yeter. Başka yöntemler bul artık. Benim sana verebileceğim bir şey kalmadı," dedi, yorgun, bıkkın ama kararlı. Adem bir süre gözlerinin ta içine baktı Savaş'ın. Sonra toparladı kendini, yatağa oturdu tekrar.

"Hayır, seni işten çıkaramam. Kabul etmiyorum," dedi umarsızca. Kaşlarını çatı Savaş. "Lütfen..." dedi. İçtenliğine hem kendisi hem Adem şaşırdı.

"Lütfen..."

"Mümkün değil," dedi. Adem, "Bunca iş var, kime yaptıracağım ben bunca işi. Başka yöntemmiş. Hasta mısın sen, başka yöntem filan yok. Git dediğim yere gideceksin ve üzerine düşeni yapacaksın."

Savaş işler planladığı gibi gitmediği için endişelenmedi. Yorgun gözlerini bir kez daha dikti Adem'in yüzüne. "Şu haline bak. Hırsın seni köreltmış. Ben bile görüyorum artık, yaratılışımın karşısında duruyor, bunu göze alıyorum artık ama sen göremiyorsun. Beni görevlendirdiğin yerde ben kime ne yapıyorum sanıyorsun. Oradaki genç yaşlı, çoluk çocuk, kadın erkek kapılıp bana ölürken ve onların ölümünden, yok oluşundan sen, biraz daha kendine pay ayırırken, biraz daha kazanırken, aslında bilmiyorsun onlarla beraber kendini de tükettiğini, öldürdüğünü. Her geçen gün biraz daha güçlendiğini, biraz da

zenginlediğini düşünüyorsun ama her geçen gün biraz daha ölüyorsun. Kendine bir bak. Benden daha yoğunsun. Saçların ağarmış, dişlerin dökülmüş, yüzün kırışık, ellerin titriyor, zor yürüyorsun. Ve bunların olduğunu görmeyecek kadar da körsün. Yeter. Bırak beni gideyim. Başka bir yol bul artık, lütfen."

Adem, Savaşın sözleriyle irkildi. Hemen kalktı yatağından aynanın karşısına koştu ama fark etti bu sefer hareketlerindeki yavaşlığı, dikkati. Aynada suratına baktı, dişlerine, saçlarına, gözlerine. Korktu, çok korktu, gördüğü yaşlı, ölümlü surattan, bedenden.

"Çabuk," dedi. "Git," eliyle işaret ediyordu, bir yeri, bir yönü. "Oraya git, onları, yok et onları, ihtiyacım var buna, acele et."

"Hayır," dedi Savaş. "Bu artık seni kurtaramaz. Bir süre öncesine kadar sana kendini iyi, güçlü ve zengin hissettiriyordu ama o zaman farkında değildin ölümlü olduğunun. Şimdi farkındasın ve seni güzel kılmayacak artık bana verdiğin herhangi bir görev," dedi yorgun ama kendinden emin.

"Lanet olsun sana," dedi Adem. "Nasıl oldu bu, nasıl, ne ölümlüsü, güçlüyüm ben."

Yine kesti Savaş Adem'in sözlerini.

"Aynaya baktın. Ben sana aynaya bak dedim ve sen aynaya baktın."

Anlamadı Adem, her gün bakıyordu aynaya ama bunca yaşlandığını neden şimdi, biraz önce görmüştü. Cevabı Savaş verdi. "Hergün bakıyordun aynaya ama kendini görmek için değil. Kendini beğenmek için."

Adem birden anladı ve çekildi aynanın karşısından. Derin bir nefes aldı ve iki adım attı. Yine ayna karşısındaydı ve kendisine bakıyordu. Boyu uzundu. Dimdik duruyordu ayakta. Pırıl pırıldı yüzü, ıslık ıslık parlıyordu gözleri.

"Çabuk," dedi. "Git ve işini yap. Görev yerini biliyorsun. Ve bir daha da beni böyle şeyler için rahatsız etme."

Savaş odanın ortasında çaresiz gözleriyle bakıyordu, ayna önündeki vücudunu taştan bir heykelmiş gibi hayranlıkla süzen yaşlı, dizleri titreyen ve düştü düşecek adama.

"Ne yaptığını bilmiyorsun," dedi en son odadan çıkarken ve bıraktı Adem'i yatak odasında.

Adem, Savaş odadan çıktıktan sonra titreyen ellerini başındaki üç tel saça götürdü, kemikleri çıkmış yüzündeki gülümsemeyle kendisini süzdü hayran hayran ve aynadaki mermer suratlı, pırıl pırıl bakışlı genç sanarak kendisini mutlu oldu gece boyu.

O gecenin sabahı, o aynadaki pırıl pırıl genç surata bakarken yığıldı yere.

Biz o gecenin sabahı İsrail'in Gazze'ye kara hareketi başlattığını okuduk gazetelerden. Saldırıda ilk ölenin, tankların karşısına çıkan on bir yaşında bir çocuk olduğunu okuduk.

Bu yüzden Adem'i bir daha ne duyan ne gören oldu yeryüzünde.&

H E C E Ö Y K Ü

NAZLI KARABIYIKOĞLU

İĞNE İPLİK

*Gel benim canımın içi, gel yanıma;
ipek çoraplar alayım sana;/
Taksilere bindireyim,
Çalgılara götürüyüm seni./Gel,/*
Gel benim altın dişlim;/
Sürmelim,ondüle saçlımyosmam;/
Mantar topuklum,bopsitilim,gel.
Orhan Veli

Daha yolun yarısına gelmeden içini sabırsızlık basmıştı. Bitiverse ya şu yol, ne iş göreceksak görsek, sonra da cehennem olup evimize geri... Ayakları duvara uzatıp camın ötesindekiler ne giymiş diye melül melül baksak. Teri gömleğine çıkmasın diye kollarını hafifçe kaldırdı, bir an öylece durup dolmuşun yarı aralık camından giren fukara havaya yüzünü gözünü okşattı.

"Son durak, Taeaaaksimm!"

Yine geç kalmıştı. Elmadağ'a doğru acele acele, koltuk altları ıslanmasın diye kolları gövdesine otuz derece açık, mantar topuklarını yaylandıra yaylandıra yürüdü. Nasıl olduysa yıllardır Elmadağ'ın bir kuytusunda kalabilmiş, hediyeelik eşya mı, tuhafiyeci mi belli olmayan dükkâna girdi.

"Geydin mi nihayet?"

"Trafik vardı."

"Hey gün tyafık, hey gün tyafık. Bıktım vallah ha! Atıveyecem seni kız."

"Olmaz bir daha."

"Oymasın, ben gidiyom kayfeye."

Koltuğuna altmış dokuz yıldır okuduğu gazeteyi sıkıştırmış, dükkândan çıkan kambura acıyarak baktı. Çantasını tezgâhın altına sürdü, bir elini çenesine dayayıp olur da biri bu buharlaşan günde plastik terlik, düğme, yahut yapma sarı güller almak isterse diye gözünü kapıya dikti.

Ayaklar geldi geçti. Kösele, arkasına basılmış, kısa topuklu, upuzun ince topuklu, rügan, kırmızı, spor, lacivert, beyaz, delikli ayakkabılar... Esmer, pantolonlu, şortlu, çoraplı, kıllı, parlak, varisli bacaklar geçti. Bir tatlı uykuya düşüverecekken, başının üzerinden telaşa düşmüş bir ses:

"Pardon," dedi. "Pardooooon!"

Toparlanıp kalktı. Boynundaki saçları tek eliyle toplayıp bıraktı.

"Buyurun?"

"Hayatım!" dedi, nar çiçeği rengindeki ses. "İğne iplik var mı sizde?"

Var manasında başını sallayınca, kadın deminden beri tuttuğu eteğini bırakarak:

"Dikiversene şunu güzelim, geç kalıyorum." dedi.

Bir an ne diyeceğini bilemedi. Terzi miydi yahu? Nihayetinde bir satış danışmanıydı burada. İğnesini ipliğini alsın kendi diksin orospu.

"Rengine bakayım tam." deyip arka raflara döndü. İpliği iğneden geçirip kadının diz hizasına çöktü.

"Aman sakın batırma güzelim, pek huylanırım."

a 11

"Ay, neyse ki gelmeden fark ettim, yoksa rezil olacaktım kızlara."

a 11

"Marmara'da öğle yemeği yiyeceğiz de."

a 11

İğneyi son ilmekten geçirip doğruldu. Kadın çoktan elinde hazırladığı eliliği avucuna sıkıştırıp:

"Baaay güzelim," diyerek çıktı gitti.

Koltuk altlarından ekşi ekşi kokular geliyordu.

"Orospu," diye homurdandı. İğneyi ipliği yerine kaldırdı.

"Müşteyi geydi mi, müşteyi?"

"Yok dayı, gelmedi."

"Kız, satamadın yine biy şeyler?"

"Dayı, dükkâna kimse girmedi, n'apayım kapının önüne çıkıp bağırayım mı?"

"Boşuna tutuyorum seni burada, boşuna..."

Kambur homurdanırken, çantasını omzuna vurdu:

"Bugün biraz erken çıkıyorum, işim var." deyip izin beklemeden çıktı. Meydan'a doğru yürümeye başladı.

Bir hamburģecinin, yoldan gelip geģenin girdiği leş gibi sidik kokan tuvaletine girdi. Bir müddet sıra bekledikten sonra, tuvalet kabinine girip çantasını kapının arkasına astı. Gümleğini çıkardı, cılız akan suya ellerini tuttu, sabunluğa doldurulmuş yeşil bulaşık deterjanıyla koltuk altlarını yıkadı. Gümleğini geri giydi. Çantasını ıslak lavabonun kenarına dayayıp göz kalemini çıkardı, gözlerine kapalı gişe oynayan filmlerinki kadar uzun kuyruklar çekti. Saçlarını öne eğip şöyle bir salladı, dudaklarını şişirip aynadaki bayat kadını süzdü.

Meydan'dan kıvrılıp Marmara'ya döndürdü ayaklarını.

Akşamüstü serinliğinin evcilleştirdiği havada, birbirine çarpan çatal, bıçak ve kadeh sesleri, kakhaha atan kadın ve erkek seslerine karışıyor, anlamadığı yabancı kelimeler havada dönüp kulağına giriveriyordu. Kaldırımında

durup neredeyse sokağa taşacak kahve-restaurantı izledi. Yutkundu. Camsız kapıdan içeri girdi.

"Buyurun hanımefendi."

Kenardaki bir masayı işaret edip çenesini hafiften yukarı kaldırdı:

"Şöyle geçmem mümkün müdür acaba?"

"Tabii efendim, buyurun."

Garsonu takip etti. Caddeye bakan masaya oturdu. Aniden kaybolup beliren garsonun önüne bıraktığı menüyü açtı.

"Hanımefendi, size ben hizmet edeceğim. Size daha iyi hizmet etmem için adınızı söyler misiniz?"

"Jülide."

"Jülide Hanım, hoş geldiniz efendim. Başlangıç olarak ne arzu edersiniz?"

Menüde birkaç dilden sonra Türkçe yazılmış 'Başlangıçlar' yazısının altındaki listeyi inceledi. Diliyle yanağının içini okşadı. Omzunu silkip:

"Aslında ben direkt ana yemeği almak istiyordum." dedi.

"Hay hay efendim, ne arzu edersiniz?"

Ana yemeklere baktı. Cüzdanının üstüne şu saten gömleğini, mantar topuklularını, Vakko taklidi çantasını da koysa ödeyemeyeceği birkaç lokma...

Başını sağa eğip dili usuldan dudaklarının üzerinde dolaştırdı, sonra başını arkaya atıp:

"Ben yine, ballı hardallı biftek alayım, "dedi. "Yine çok iyi pişmiş olsun."

Gülümsedi. Tabii ki yanında kırmızı şarap istiyordu, seçimi garsona bırakmıştı. Garsonun ardından, bu şeref sana ait yavrum, diye düşündü.

Ufak ufak yediği bifteğe kattığı üç kadeh şaraptan mıdır -şaraplar da anaşının gözüydü ha- yoksa şu insanların civıltısından mıdır, başı dönüvermişti. Havayı yercesine içine çekiyordu, öyle güzel kokuyordu ki arkadaki kokonanın parfümü. Ya şu az ötedeki beyefendi, tok sesi masasına kadar geliyordu, bir numara edip tuvalete gittiğinde takip etmeli aslında.

Tabağındaki bifteğin yarısından çoğunu bitirmişti.

Şöyle bir hesapladı: Yüz elli, elli, elli, elli...

Elini başın attı, saçından bir tel çekip kopardı. Kimse görmeden, bifteğin kalan parçasıyla yanındaki salatanın altına itti saç telini.

Sandalyesinde dikleşti, çatalını iyice kavradı, boşta kalan eliyle garsonu çağırırdı:

"Bakar mısınız?"

"Jülide Hanım, bir kadeh daha?"

"Hayır, hayır. Biftekten saç çıktı!"

Garson büyüyen gözleri ile Jülide'ye baktı, kafası gövdesinde küçüldü, küçüldü, nihayetinde kısık bir sesle:

H E C E Ö Y K Ü

"Hay Allah!" dedi. Etrafı şöyle bir kolaçan edip: "Efendim, bizde olmaz böyle şey..."

Jülide bir elini kaldırdı, çatalıyla saç telini tabakta sürükleyip yay yaptı. Dudaklarını şişirip garsonun yüzüne İkinci Dünya Savaşı'nda tüm ailesini yitirmiş bir Yahudi gibi baktı.

"Yenisini yaptıra."

"İstemez! Doydum zaten. Kalkıyorum. Hesap!"

"Efendim, bizim ikramımız, lütf..."

Çantasının sapını kavradı, sandalyesini gürültü ile geri itti. Kalçalarına yapışan eteğini düzeltti.

"Aksi düşünülemezdi zaten." deyip camsız kapıdan yaylana yaylana çıktı. Az ileride, köşeden, Aksaray dolmuşuna bindi.«

GÜZİDE ERTÜRK

LEZİZ BİR VESPO CRABO

Şekersiz çayımı karıştırırken Selma'nın neler yiyip içtiğine bakıyordum: Ketçap ve mayonezli elma dilim patates, tavuklu sandöviç, amerikan salatası, kola. Sandöviçinden bir ısırık alıp sıcacık kızartmaları ağzına atıyor, aheste aheste çiğnerken kolasını yudumluyor, hepsini yuttuktan sonra amerikan salatasından bir çatal alıyordu. Nasıl bir saadetti bu! Fakat patronunu hatırladıkça kaşları çatılıyor, birkaç kelimeyle yakındıktan sonra hıncını önündekilerden çıkarıyordu. Amerikan salatası yemek borusundan geçmeden tekrar sandöviçini ısıtıyor, bir daha kolasından içiyordu. O, bunları yaparken arada bir çayımı yudumluyor, ince belli fincanımı sıkıca kavırıyordum. Sabah, dört dilim ekmekle beyaz peynir yemiştım. İçimde bir huzursuzluk vardı. Bir aydır iki öğünün dışına çıkmamaya yemin etmiş, elli beş kiloya düşmüştüm. Daha doğrusu sabahları kalktığımda elli beş ama gece yatmadan önce elli altı. Hangisi doğru bilemiyorum. Sanırım elli altı olarak düşünmek daha iyi. Her ihtimale karşı bir kiloyu es geçmemeliyim. İşin kötüsü bugün yaptığım kahvaltıyla yeminimi bozdum. Bir dilim ekmek yemem gerekirken dört dilim yemiştım. İnsan bir kere sözünden çıkınca arkası da gelir. Dört dilim, beş derken altı olur. Peynirin yanına salatalık domates, zeytin konulur. Siyah zeytin yetmez, yeşil zeytin alınır. Şekersiz çay kesmez, taze portakal suyu içilir. Az bir yağla pişirilmiş yumurta derken menemene dönüşür.

Sabahki hatamı telafi edebilmek için kepekli tostumu yiyemiyordum. Şimdi Selma'yla laflarken ben de tostumu yeseydim, açlığımı bu kadar hissetmez, arkadaşımın lokmalarını saymazdım. Keşke buluşmayı iptal etseydim. Evden çıkacak hâlim de keyfim de yoktu. Durduk yere kendime işkence yapıyordum. Amerikan salatası tatmayalı uzun zaman olmuştu. Mayoneze bulanmış, küp küp patatesleri, havuçları, yeşil yeşil bezelyeleri gördüğümde aklıma ortaokul günlerim gelir. Okulun kantininde sık sık kermes düzenlenir, toplanılan paralar ya aile birliğine ya kütüphaneye gönderilirdi. Ben sıra sıra yemeklerin içinde amerikan salatasını seçerdim. Bir de lise yıllarımda kumpire dadanmıştık. Okul çıkışları, büfeden dumanı üstünde patatesleri alır, üstüne sosis, turşu, zeytin, mısır ve amerikan salatası koydurur, bir de mutlaka ketçap ve mayonez sıkırdırdık. Bir yandan gülüşüp laflarken, sıcacık kumpirleri mideye indirirdik. Tıpkı Selma'nın şu an yaptığı gibi.

"Kızım, bir şeyler yeseydin," dedi Selma, "Bak incecik oldun, yeter artık kasma kendini." Konuşup duruyordu, "Yoo... Kasmıyorum ki. Alıştım böyle bes-

lenmeye. Hayat boyu devam edebilirim," diye gülümseyerek cevap verdim. Alışmıştım sahiden. Canım hiçbir şey çekmiyordu. Böyle arada bir ister gibi oluyor—dum ama hemen geçiyordu. Yemeye yemeye insanın midesi küçülüyor hem. Eskisi gibi iştahı kalmıyor. Bazen kendimi zorluyorum, hadi bir çikolata yiyeyim diyorum ama boğazımdan geçmiyor ki. Bir-iki sene önce frambuazlı pastaya bayılırdım. Kocaman bir pastayı, utanmasam bir oturuşta yiyebilirdim. İnsan gözlerini kapatıp çatalını pastaya batırırken ne kadar mutlu oluyor. Şimdi pastahanelerin önünden bile geçmiyorum. Zaten o kara kara, içinde kim bilir hangi katkı maddeleri olan tatlıları sevmiyorum. Hijyenik değil bir kere. İmalathaneyi görüyor muyuz, hangi kılı eller yoğuruyor o hamurları. Televizyonda az mı yayınlandı, kurtlanmış unlar, dolaplarda gezinen küçük kara böcekler. Hamamböcekleriydi sanırım. En çabuk üreyen, en iğrenç böcek. Yiyemem o pastaları!

Çayımдан bir yudum aldım. Sanki o böcekler ezilmiş, canı çıkmıştı da çayıma dökülmüştü. Çaydan bile iğreniyordum. Garsondan su rica ettim. Böcekler mideme inmişti bile. Gözlerim kararıyordu. Selma, iştahla yemeğini yemeye devam ediyordu. Başımдан terler boşandı. Elim, çay fincanına çarptı. Allah'tan çay bu saate kadar soğumuştur da yanmamıştım. Selma, endişelenmiş, bir yandan eteğimi silmem için peçete verirken bir yandan söylenmeye başlamıştı, "İyi misin? Bak şu patateslerden al ne olur, çok güzeller, aç acına çay içilir mi?" Elma dilim patates uzattı. Fakat patatesi de böcek gibi görmeye başlamıştım. Selma'nın çatalıyla alıp bana doğru uzattığı patates, âdeta can çekişiyordu. Kara gözleri yardım istiyor, minik bacakları oynaşp duruyor, uzun antenleriyle beni tehdit ediyordu. Belki zehirlidir de. Bu tıpkı bir belgeselde izlediğim devasa eşek arılarına benziyordu: Vespa Crabro. Bu ismi Türkçe alt yazıda o kadar çok okumuştum ki unutmam imkânsızdı. Nereden seyretmişim şu belgeseli, seyretmez olaydım. "Selmacığım, inan ki çok tokum. Sabah öyle bir kahvaltı yaptım ki anlatamam. Uyguladığım diyet hem sağlıklı hem de tok tutuyor. Bak sen de dene, hoş senin ihtiyacın yok tabii."

"Ayol en çok benim ihtiyacım var. Baksana şu göbeğe. Ama takmıyorum kafaya. Aman, o kadar çok derdim var ki, bu güzel şeylerden de mahrum kalamam. Milletin göz zevki için kendime işkence mi edeceğim?" Tabağında ki patatesler çoktan bitmiş, birkaç saniyeliğine bana uzattığı böceği bile yemişti. Tavuklu sandöviç de şu an midesindeydi. Kolası da bitmişti. Amerikan salatasından arta kalanı da çatalıyla sıyrıp ağzına attı. Söylediklerine canı gönülden inanmış gözüküyordu. "Dış görünüşümü umursadığım yok. Sağlık için diyet yapıyorum. Biliyorsun bende şeker çıkmıştı. Ailemizdeki bütün ihtiyarlar şeker hastası. Hayatımın son demlerini avuç avuç ilaç yutarak geçirmek istemiyorum. Hem bir tek şeker değil, tansiyon, böbrek rahatsızlığı, hazım... Şu güzelim hayatı genç yaşta terk etmemeliyiz, öyle değil mi?" Bir kahkaha attım. Bütün eşek arıları korkup kaçtı. Selma, ben konuşurken garsona mozaik pasta sipariş ediyordu.

Kendimi iyi hissetmiyordum, Selma'dan ayrıldıktan sonra sahilde bir saat yürüyüş yapmaya niyetlendim. Diyetin en güzel yanı bu. İçim açılıyor. Martılar, karabataklar, dalgalar derken yemek yemeği unutuyorum. Selma'nın yediklerini yeseydim, kaç kalori alırdım acaba? Bir kere tavuklu sandöviç ve kızarmış patates dört yüzer kalori. Kola, yüz kalori. Mayonez otuz kalori. Mozaik pasta da üç yüz kalori civarındadır. Yanında iki bardak çay içti, üçer şeker attı. Oh oh... En az bin beş yüz kalori aldı. Sonra da ben mutluyum numaraları yapsın. Belindeki yağ torbalarıyla zor uçar. İnsan rejim yapan arkadaşından çekinir de az yer. Nasıl oruçlunun yanında ağzımızı tutuyoruz, diyettekilerin karşısında da pis boğazlık yapılmamalı. Ben o kadar yemek yesem, bir saatlik yürümeyle de yakamam ki. Bir saatte üç yüz kalori yakıyorum. Bir elli kiloya düşeyim de Selma cadısı görsün löp löp yemeyi. İnsan günaha sokuyor! Yürümeye başlamadan yirmi dakika evvel yağ yakmayı kolaylaştırıcı bir hap alıyorum. Aslında hap değil, ağızda eriyor. Tıpkı şeker gibi! Bu ilacı sporcular kullanıyormuş. Kas oluşumunu ve yağ yakımını hızlandırıyor. On gündür kullanıyorum. Bir işe yarar mı bilmem. Ama bu güzel tat, beni endişelendiriyor. Yani bir ilaç bu kadar güzel olamaz. Vardır bir bit yeniği. İşime geliyor doğrusu, mis gibi şeker yiyorum.

Birkaç sene evvel ne kadar mutluydum. Kilomu taktığım yoktu. Ben de Selma gibiydim. İstediyimi yedim, yeter ki canım çeksin. Bugün olmazsa yarın midemde olurdu o nimet. Ama kilom seksene dayanınca işler değişti. Yağlar, tartının gösterdiğiyle kalmıyor ki. Elbiseler de olmuyor, ayakkabılar da. Sonra bedenine göre bulsan da üstünde hoş durmuyor. O zaman karar verdim. Aynaya bakarak kendimle hesaplaştım. Hatta kendimi tehdit ettim desem yeridir. "Bak tatlım," dedim parmağımı uzatarak, "Bu kilolar gidecek. Demedi deme, sonun fena olur," Ve bir buçuk senede altmış kiloya düştüm. Ama bir ay önce kendimi yarım ekmek arası salam yerken yakalayınca, "Ne yapıyorsun sen?" dedim ve ağzımdaki lokmayı çöpe tükürerek rejime başladım. Bu sabah ikinci hatamı yapmış bulunuyorum. İnsan bir kere ipin ucunu kaçırmaya görsün, sonra bir daha yakalayamıyor.

Dün meşhur bir mağazada pahalı bir elbise deneyeyim dedim. Az daha kabinde yırtık pırtık bir elbiseyle çıkıyordum. Allah korudu. Hâlâ otuz dört beden olamadım, ben ona kızıyorum. Mutsuz ve şişmanım işte. Ne yaparsam yapayım zayıflayamıyorum. Gözümden yaşlar gelmeye başladı. Eğer giydiğiniz kıyafet size olmuyorsa, dünyanın en iğrenç yaratıcısı demektir. Sanki biri sizi parmaklarının ucuna alıp ezer. Bu duyguyu yıllardır yaşıyorum. Hele yanınızda bir tanıdığınız, eşiniz dostunuz varsa, kabinden çıkarken illa ki bir nümara çevirmeniz gerekir, "Hiç beğenmedim. Askıda durduğu gibi güzel değilmiş." Bıktım artık bu eziyetten. Nereden öğrendim kendime işkence yapmayı. Üstüne olsa basenlerin geniş gelir, bacaklarına uysa, üst tarafı sıkır. Kim icat

etti moda denen saçmalığı. Yürümeyi kesip banka oturdum. Yanımda yaşlı bir beyefendi vardı, elinde köpeğinin tasmağını tutuyordu. Ağladığımı fark etmiş, teselli etmek ister gibi gülümsemişti. Köpeği çok güzeldi. Annem her zaman der, "İnsan uzun bir süre aç olursa sinirleri bozulur," diye. Benim de sinirlerim bozulmuştu herhâlde. Hepsi Selma'nın yüzünden. Destek olacağına mutluluk lokmalarını birbiri peşi sıra götürdü. Defileye mi çıkacağım? Ne bu hırs. Geçenlerde televizyonda seyrettim, modeller defileye çıkabilmek için yarışıyorlardı. Ben de sahil kenarında aptal aptal yürüyeyim, martılara falan bakayım. O an bunları düşünürken diyetimi bozmaya karar verdim. Mübarek ölüm diyeti sanki. Ne yesem diye düşünmeye başladım. O kadar açtım ki her şeyi yiyebilirdim. Kıyıda dikilen bir simitçi vardı ama simit beni kesmezdi. Patates kızartması yemek istiyordum. Bol mayonez ve ketçaplı. Üstüne bir de tuz serpecektim. Kolasız olmaz tabî. Ayağa kalktım, yanımda oturan beyefendiyeye gülümsedim. Karşı tarafta bir kafe olacaktı.

Elma dilim patatesleri beklerken bir an tereddüt ettim. Saçmalıyor muydum? Durduk yerde rejimi bozmanın ne âlemi vardı. Bunca sene sabrettim, spor salonlarına gittim. Daha sabahleyin dört dilim kepekli ekmeğin hesabını yapıyordum. Ne olmuştu bana? Selma'nın yanında boş yere mi dişimi sıkılmıştım. Garsonun patatesleri masaya koymasıyla başımdan kaynar suların dökülmesi bir oldu: Vespa Crabro. Onlarca kanatlı sarı böcek, arka üstü yatmış debeleniyor. İki avuç eşek arısı. Niye uçmuyordu bunlar, niye tabağıma yatmışlardı. Böcek ilacı sıkılmış gibi kıvranıyorlardı. Küçük ve incecik yüzlerce bacak hareket ediyor, milyonlarca kara göz düşmanca bakıyordu. Aynada kendimi tehdit ettiğim zaman geldi gözümün önüne, "Sonun fena olur," derken bunu kast etmişim anlaşılan. Ama kararımı vermişim. O patatesleri yiyecek, ruhumun oyununa gelmeyecektim. Çatalı bir Vespa Crabro'ya batırdım. İkiye katlanmış bedeninde ayakları birbirine değiyordu. Şeffaf kanatları çırpınıp duruyor, simsiyah iğnesi beni sokmak için sabırsızlanıyordu. Sarı-kahverengi çizgileri boğum boğumdu. Boyu, baş parmağım civarındaydı. İmalathanenin dolaplarında yürüyen hamamböceklerini hatırladım. Hamamböceği yemekten iyidir! Gözlerimi kapatıp ağzımı açtım ve sarı böceği çiğnemeye başladım. Sanki bir an ağzımda uçmaya çalıştı. Kalın, kabuklaşmış derisi dişlerimin arasında çıkartıyor, incecik bacaklar ve kanatlar bir tüy gibi damağıma yapışıyor. Dilimi sokmuştu, ağzım yanıyordu. Yanaklarım yaşlarla dolmuştu. Ama inadım inattı. Ağzımda iyice parçaladığım ölü böcek yemek borusundan akıp giderken bir yudum kola aldım. Gözlerimi açtım. Bu sefer çatalıma ikişer Vespa Crabro batırıp hızlıca ağzıma attım. Dilim âdeta uyuşmuş, tat alma duygum kaybolmuştu. Kocaman, simsiyah iğnelerden sızan zehir kanıma karışırken gülümsüyordum. Böcekler, her an yanaklarımı delip dışarıya uçabilirdi.«

AKIN SPORUN TEKNİK DİREKTÖRÜ

Hoş geldiniz efendim. Nasılsınız? İyisiniz inşallah? Ben mi, eh işte şöyle böyle idare edip gidiyoruz. Bu semte gelişimi soruyorsunuz? Evet, evet bir hayli zaman oldu bu semtte oturuyorum. Eh, zaman akıp gidiyor, zamanı tutmak elimizde değil elbet. O ayrı bi şey, bizi aşıyor efendim, bizi aşıyor. Hani biz şükredip halimize oturalım oturduğumuz yerde, yani efendim kimin aklına gelirdi benim gibi birisinin ta doğunun ücra bir köyünden kalkıp bu güzelim boğazın kıyısında ikâmet edeceği. Bu güzelliklerden, bu nimetlerden istifade etmek... Bazı şeyler elde değilken oluyor efendim. Hani siz ne yaparsanız yapamayacağınız şeyler vardır. Bir de bakmışsınız bazı şeyleri de rahatlıkla yapabiliyorsunuz. Yani öyle bir şey işte... Benimki de öyle irademin dışında olan bir hakikat. Neden mi hakikat diyorum? Yaşıyoruz ya efendim şimdi burada. Görüldüğü gibi. Yani siz de buyurup gelmişsiniz ben varım diye burada. Ya, ya tabi... Size yardımcı olmak isterim. Tabii neden olmasın. Zaten ne var ki gizli saklı. Her şey ortada değil mi yani...

Bu dükkân mı? Ooooo! Hikâyesi evlere şenliktir. Bir garip şey işte... Bir kader kısmet meselesi... Sıkıntının, yoksulluğun getirdiği bir ikram belki de. Ne bileyim oldu işte. Dedim ya bazı şeyleri yaparken bakmışsınız ki bütün zorluğuna rağmen olmuş oluyor. Bu dükkân da öyle oldu. Kar, kış, yağmur derken oldu işte. Şükür ki burada geçinip gidiyoruz çoluk çocuk.

Çocuklar mı? İki kız bir oğlan. Üç tanecik. Bağışlasın efendim Allah. Bağışlasın tabii... Sizde sağ olun efendim... Sizin çocuklar. Maşallah, maşallah... Allah bağışlasın. Eh dünya işte! Olacak tabii. Çocuklar olmasa tadı mı olur hayatın. Hayatın tuzu biberidir çocuklar efendim, tuzu biberi. Ben çok seviyorum çocukları inanın. Çocuklar harika şeyler efendim...

Hele zamanımızın çocukları gerçekten harikadır. Ne deseniz azdır. Bir bilmişler bir bilmişler ki sormayın. Öyle afacan şeylerdir işte... Sevdirik şeyler yani. Hayat çocuklarla güzel değil mi ama efendim?

Sebebi ziyaretiniz efendim, şey yani, istihbarattan mı? Beni söylediler size, yardımcı olurmuşum yani. Kimler tavsiye ettiler efendim? Arkadaşlar mı? Beni söylediler size? Yardımcı olayım diye. Konu efendim? Akın Spor: Evet, evet Akın Spor. Hani şu formaları yeşil ve siyah olan... Uzun şort giyerlerdi, evet. Şortların boyu illa da diz kapağının altında olacak. Böyle bir şartı vardı. İnanın şu Boğazda nam salmışlardı. Şöhretleri mi? Ha malûm ta karşı yakala-

ra kadar ulaşmıştı. Yani onu soruyorsunuz bana. Öyle mi dediler arkadaşlar? Hangi arkadaşlar efendim? Ha, ben size yardımcı olabilirmişim, dediler. Tabi tabi, neden olmasın. Varsa yapabileceğim bir şey! Tabii. Bu bir mahalle takımı işte... Yani bildiğiniz gibi mahallenin gençlerini bir araya toplamak gayesi var, yani. Hemi de sağa sola sapmasın çocuklar, futbol oynasınlar, enerjilerini oralarda değerlendirsinler diye yani, değil mi ama efendim, kahvelerden, kötü alışkanlıklardan uzak olsunlar! Böyle bir mahalle takımı işte...

Kulübün başkanı mı? Efendim zaten kulüp değil! Mahalle takımı. Başkani benim efendim. İzzet Aslan mı? Hayır, hayır, takımın başkanı benim. İzzet bu takımda bir oyuncudur sadece. Kerata iyi oynuyor ama efendim, bir görseydiniz sağdan kapınca topu bir gidişi vardı ki sormayın hayran kalırdınız. Yedi numaralı formayı çok seviyor kerata. Ha, takımın kaptanlığını yapıyor bir de...

Akın Sporun başkanı benim efendim. Hayır, hayır ben, gördüğünüz gibi karşınızdayım. Akın Spor'un başkanıyım efendim. Çok güzel maçlarımız oldu, sevindik zaman zaman. İyi bir kadromuz oluştu. Unutulmaz maçlar da yaptık. Mesela bir defasında Kuzguncukta bir takım vardı onlarla bir maç yaptık. Harika oldu ama maç. Yendik onları şaşırdılar. İki gol attık. Bizle maç yapma teklifi yapınca bizi küçümsemişlerdi. Hatta istihzaıyla güldüklerini görmüştüm maçtan önce. Bizim uzun şortlarımıza gülmüşlerdi efendim. Ama derslerini verdik. Bir de Fatih'ten bir takım gelmişti. O maç çok kaliteli geçmişti ama. Güzel bir oyun sergilemişti çocuklar. Temiz bir maçı, lakin bizi 4-3 yenip neşe içinde gitmişlerdi. Üzülüyor insan tabi. Öyle güzel bir oyunun sonunda yenilmek acı veriyor. Çocuklar da çok üzüldüler. Olur böyle şeyler dedim. Bir de mahallemizden toplama bir takımla maç yaptık bir gün. Kahvehaneden toplayıp getirmişlerdi rakiplerimiz. Biz de onlara şarapçılar dedik, nasıl olsa bunları yeneriz dedik ama hiç de öyle olmadı. Bu maçımız da güzel oldu olmasına da adamlar bizi 1-0 yenmesinler mi? Bu defa biz şaşıp kaldık kaldığımız yerde. Çocuklar şoke oldular biz bunlara nasıl yenildik diye. Onlarsa bir keyiflendiler bir keyiflendiler görmeliydiniz. Kızamıyoruz da hepsi semtin çocukları, delikanlıları. Eh tabi namı bir takımız her rakip bizi yenmek, gururlanmak istiyor. Yani vaziyet bir yönüyle böyle seyredip gidiyordu. Ama.

Ha şimdi mi? Devam etmiyoruz efendim. Zaten herkes dağıldı, işler bozuldu, iyi değil yani vaziyetler. Herkes ekmek parası derdine düştü. Ben de yoruldum efendim, çok yoruldum. Yenilgilere dayanamaz oldum aynı zamanda. Sinir sistemlerim bozuldu. Sinirli olmaya başladım, ev halkını dahi üzecek duruma geldim. Eve gittiğimde çocuklar yüzüme bakınca anlar olduklar halimi hemen. Yenildiğimizde annelerine, anne babamın takımı gene yenilmiş, demeye başladılar. Yani yüzüme bakar bakmaz hâl ve gidişatımı çözmeye başladılar. Bir de kalecimiz hastalandı bir kış günü soğuk havada maç

yaparken, ciğerleri su topladı. Çok üzüldüm. Bu iş böyle olmaz dedim. Bu durum tespiti beni daha da üzmeye başladı tabii.

Evet, bıraktım takımı efendim.

Başkaları yapsın dedimse de olmadı.

Demek buraya kadarmış efendim.

Geçen yıldan beri Akın Spor yok şu gördüğünüz toprak sahalarda...

İzzet Aslan mı dediniz? Ne iş mi yapar dediniz? İşini bilmem efendim. Ama Paşabahçe Lisesinde okudu, onu biliyorum. Ne iş yaptığını bilmem! Nerede mi oturur? Yukarılarda bir yerlerde otururmuş. Şöyle Çamlıca'ya doğru falan, oralarda bir yerdeymiş evleri. Evini bilmem efendim. Ha, babası itfaiyede çalışıyor onu biliyorum, hani Şişli de olan itfaiyede. Yok, yok İzzet Aslan Akın Sporun başkanı değil, başkanı benim efendim. Dediğim gibi bir spor kulübü değil, bizimki mahalle takımı efendim. Hani giderleri falan, aman efendim, ne geliri gideri, çocuklar saha parasını ceplerinden verirler. Her oyuncu formasını götürüp evde yıkar veya annesine yıkatır efendim. Vaziyet böyle böyledir işte.

Dosyanızda kaydı var diyorsunuz ama faaliyetini bilmiyorsunuz. Faaliyeti yok efendim. Ben bıraktım, kimse de sürdüremedi, dağıldı yani takım, çocukların her biri bir tarafa gitti.

İzzet Aslan mı? Efendim başkan benim. İzzet Aslan takımın bir oyuncusu ve kaptanıdır yalnızca. Nereli mi? Bildiğim kadarıyla Konyalı olurlar kendileri. Ya öyle mi? Aradığınız İzzet Aslan Zonguldaklı mı? Neyse efendim, ziyarı yok ne kusuru efendim. Vaktimi mi aldınız? Olsun önemli değil. Akın Sporun başkanı benim efendim... Yani siz Konyalı değil, Zonguldaklı İzzet Aslanı arıyorsunuz demek. İstihbarattan yani. Olsun efendim, ne zahmeti, üzerinize afiyet biraz üşütmüşüm ondandır herhalde solgun oluşu yüzümün. Yardımcı olabildimse... Peki, efendim, güle güle. Bir şey değil efendim, bir şey değil!

Bir şey olursa tekrarından, buradayım efendim, buradayım...«

SELVİGÜL KANDOĞMUŞ ŞAHİN

BAHTİYAR

O'nu görüyorum. İçim bir tuhaf oluyor. Yolumu değiştirmek istiyorum, o an o تنها yolda kaybolmak, görünmez olmak istiyorum ama olmuyor. Gözlerini gözlerime diyor. Uzun uzun bakıyor. Donup kalıyorum. Kirden kırçılasmış, yer yer beyazlamış sakalları neredeyse bütün yüzünü örtmüş. Derin siyahtan, duman grisine dönen gözleri sanki hep ıslak. Tanıyor mu beni yoksa Allahım? Diye düşünüp ürperiyorum. O günlere dair bir işaret bir mim arıyorum Bahtiyar Abinin perişan yüzünde. Kirden simsiyah olmuş, uzun tırnaklarıyla omuzlarına dökülmüş keçeleşmiş saçlarını kaşırken birden göz kırptıyor bana. Korkum daha bir artıyor. Ama bu halin istem dışı bir hareket olduğunu neden sonra anlıyorum. Sesime maziye, sesime O'nunla geçmişte paylaştığımız büyümlü zamanlardan kalma, tüm hayranlığımı ve sevecenliğimi yükleyerek soruyorum: "Bahtiyar abi, ben Çakır tanımadın mı?" Ne kadar zorlasam da fazla konuşamıyorum. Sesim bile bana yaban düşüyor. Sesim kısılıyor, boğazıma düğümleniyor kelimeler. Gözlerim neden nemleniyor. Böylece sokak ortasında, biraz ileride Alişan'ın kahvesi, yanında Kamil Bakkal, gençler, yaşlılar sandalyeleri atmışlar kapı önlerine, konuşup sigaralarını tütürüyorlar. Demezler mi İsmail'in kızı Gülnur bu deliyle eğleşip ne yapıyor, yol ortasında bu ağlamak niye? Gözyaşlarım soğuktan ürpermiş yanaklarımdan akıyor. Engel olamıyorum, durduramıyorum hızla akan gözyaşlarıma. Meydandaki çeşmede buluyorum kendimi. Elimi yüzümü yıkıyorum, biraz rahatlıyorum.

Amcam, üniversiteye gidiyor. Kasabanın sayılı okuyanlarından. Okul dönüşü amcamı bahçede hep kitap okurken bulurdum. Bir de dinlediği şarkılar. Dut ağaçlarının, mürdüm eriklerinin, asma çardağının gölgelediği, bahçemiz nasıl da şenlenirdi. Annem, karpuz dilimli araba süsleri örerdi. Babaannem, karanfil kokulu çay demlerdi, çardağa getirirdi. Kırmızı yün yumakları ağaç diplerine doğru yuvarlanır, Sarman peşinden koşar, annem kediyi kovalar, bu böyle sürüp giderdi.

Amcamın evdekilerden kendine özgü ayrı bir dünyası ayrı bir yalnızlığı vardı. Genellikle odasına kapanır, sevdiği şarkılar eşliğinde, kalın kitaplar okurdu. Dedem O'nun bu halini hiç sevmezdi. Dedemin eve geleceği zamanlar amcam ortadan kaybolur, gece yarısı dış kapının açılıp kapanmasından geldiğini anlardık.

Yaprakların hıştısı, kuş cıvıltıları ve bahçe kapısındaki hanımelleri ve güllerin rahiyasıyla o döneme ait plaklar dinlerdik ikindi vakitleri amcamla. Annemler akşam yemeği hazırlığı için ortadan kaybolurlar, babam zaten işte, dedemin de gelmesine saatler var. Uzun yaz günlerinin sıcaklığında, serin gölgeliklerin gerisinden, çiçekler sulanır, toprak kokusu yayılırdı ortalığa. Amcamın yakın arkadaşı Bahtiyar abi de bahçemizin müdavimlerindendi. Uzun uzun konuşurlar, ben onların konuşmalarından bir şey anlamasam da tartıştıklarını, yüzlerinin asıklığından, kaşlarını çatmalarından, aralarında anlaşamadıkları zor meselelerin olduğunu sezinlerdim. Her gelmesinde Bahtiyar abi kitaplar getirir tahta masanın üzerine koyar, amcam, yaslandığı sedirden doğrulurken asma yapraklarının gölgelediği, tahta masadaki kitapları evirir çevirir beğenmemiş bir hava yüzünde öylece bırakırdı. Radyodan, birçok şarkıcı en popüler şarkılarıyla konuk olurlardı bahçemize. Bahtiyar Abi daha çok, eski bir şarkıyı dinlemek isterdi. Hatta onun plağını bulup getirmişti, başa alıp alıp uzun uzun dinlediklerinden olsa gerek, çocuk duyarlılığımla ben de bu melodiye hayrandım.

"Bana yalan söylediler bana yalan söylediler

Kaderden bahsetmediler...

Varsın böyle geçsin ömrüm

Neşeyle dolsun her günüm

Hani benim sevdiklerim

Hani gönül verdiklerim

Hasret gider ben giderim..."

Bir su berraklığında akıp giderdi Semiramis Pekcan'ın sesi.

İlkokul dörde gidiyordum. Çocukluğumun en heyecanlı ve coşkulu anları amcamla, Bahtiyar abiye eşlik ettiğim demlerde gizliydi sanki. Zihnimde her şey darmadağın, çocuksu yüreğimle gizli bir hayranlık duyduğum bu iki delikanlının dostlukları ne güzeldi. Her gün kavga ederek ayrılırlar, ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi bahçe kapısında görünürdü Bahtiyar abi. Bahtiyar Abiye ben hayrandım. Benim hayranlığım daha çok onun bana getirdiği, şekerli leblebi tozu ve peçete, pul koleksiyonuma verdiği destek sonucuydu. Leblebi tozunu yerken elim yüzüm olduğu gibi toza bulanır, onlar benim bu halime katıla katıla gülerlerdi. Kutunun dibini getirdiğimde tıkanırdım. O sanki bu anı bekliyormuş gibi asker yeşili, aşınmış çantasından, çamlıca bir sade gazoz çıkartır bana uzatırdı. Mutfağa kendimi zor atardım açacak almak için. Kapağı açılan gazozdan köpükler tahta masaya dökülür bu her seferinde böyle olsa da bana büyük bir keyif verdiğinden olsa gerek kimse kızmazdı.

Üzüm siyahı kıvrır kıvrır omuzlarına dökülen saçları, kara derin gözleri, uzun boyu, hiç üzerinden çıkarmadığı bol paçalı, kalın kemerli, kot pantolonu, neredeyse yakaları gömleğinin ceplerini bulan gök mavisi gömleğiyle benim gizli kahramanımdı Bahtiyar Abi.

Uzun sarı saçlarımı bazen eliyle geriye atar, "Çakır, koş bize soğuk bir su getir" derdi. Gözlerimin mavi oluşu nedeniyle herkes bana Çakır diye seslenirdi o zamanlar. Ama hiç birisi Bahtiyar abinin aksanıyla oluşturduğu o ahengi tutturamazdı sanki. Aramızda gizli bir sevgi bağı vardı. Belki de yaşasa benim kadar olacak olan, kardeşinin yerine koymuştu beni. Bunu arada dillendirirdi de. "Kardeşim olsa ancak bu kadar severdim Çakır'ı" diye.

Kasaba da gençlerin çoğu Bahtiyar abi gibiydi. Yani O'nun gibi giyinir, O'nun gibi yürür, O'nun okuduğu kitapları okur, aynı mekânları paylaşırlardı. Amcamla arkadaşlığı daha özeldi. Amcam kalabalıklara karışmazdı. Bahtiyar Abi de O'nu bu konuda zorlamazdı. Babaannem, "kırkları karıştı bunların, ondan ayırlamıyorlar" diye söylenirdi. Sonradan daha iyi anlayacağım hadiseler olmaya başlamıştı. Bir masal büyüğü içinde geçen bahçe sefalarımızın sonu geldi ve artık kış bastırdı. Bahtiyar Abi'nin bize gelmeleri de seyrekleşti. Bunun sebebi dedemin ve babamın, amcamı sıkıştırmaları, O'nu bu evde görmek istemediklerini dillendirmeleri sonucuydu daha çok.

"Bir bir toplayacaklar hepsini, kestane çıkmış kabuğunu beğenmemiş, bunlarda o takımdan, Alişan'ın kahvesini mesken tutmuşlar, koca kasabayı da karşılarna almışlar, ne halt yedikleri belli olmayanların evimde işi yok" diye dedemin söylenmeleri benim üst kattaki odama kadar gelir, ben bu konuşmalardan bir şey anlamazdım. Ama bu konuşmaların ucunun Bahtiyar Abiye uzandığını da artık anlar olmuştum. Bahtiyar Abi çok seyrek uğrar olmuştum. Yine her seferinde olduğu gibi plaklarla kitaplarla gelir, giriş kattaki amcamın odasında karanlık basana kadar kalırdı. Ben çekinirdim onların yanına gitmeye. Seyrek gelmelerinde beni de unutmaz, en son bulduğu pulu, Kemalettin Tuğcu'nun kitaplarından bir kitap mutlaka getirir beni boş koymazdı. Bir gün de bana kadife kırmızı bir taç getirmişti.

Sigara dumanlarına boğulmuş amcamın dağınık odasından klasik müzik, holü, neredeyse bütün evi kaplardı. Ahşap merdivenleri çıkarken, keyfim yerinde, dilimde, "Öyle bir geçer zaman ki.." diye mırıldandığım şarkı.

Artık benim dünyamda da değişimler başlamış, belli sarsıntılar yaşar olmuştum. Buluş döneminin sancılı, sorgulu günleri, dünyayı kuşatır olmuştum. Büyümek bir korku halini almıştı, bunu kimseyle paylaşmasam da, artık içten içe endişeli ve heyecanlı bir hayatın eşiğinde olduğumu duyumsuyordum.

Amcam üniversite son sınıfta. Kasım amcalara her akşam babamlar haber dinlemeye gidiyorlar. Uzun kış geceleri, mısır patlatıyor, kestane pişiriyor an-

nem. Cuma günlerini çok seviyorum. En çok sevdiğim çizgi film Heidi'yi seymeye gidiyorum Kasım Amcalara. Beyaz dantel örtülerle süslenmiş siyah beyaz televizyon evin başköşesinde. Sermin Abla kimseye dokundurmuyor. Bize karabiberli, patates böreği ikram ediyor. Tabağın kenarındaki ıslak el örgüsü peçetelere yağlı ellerimizi siliyoruz. Nedense her Cuma Sermin Abla'nın patatesli böreği hiç eksik olmuyor. Kasabada sayılı kişilerde televizyon ve telefon var. Bizim telefonumuz var ama televizyon daha almadık. Dedem, babamla amcamın tüm yalvarmalarına inat direniyor, aldırma istemiyor.

O kış benim için çok sıkıcı geçti. Bahtiyar Abi artık hiç uğramıyordu. Amcam hepten içine kapanık olmuştu. Yalnız eskisi gibi odasına kapanmıyor, okuduğu Üniversite ilde olduğu için bazı geceler gelmiyor. Eve telefon açıp arkadaşlarıyla yurttaki kaldığını haber veriyor. Herhalde Bahtiyar ağabeyle okulda buluşuyorlar. Çünkü ikisi de aynı bölümler. Akşamları da görüşüyor olabilirler. Amcam gelir gelmez kendini dışarı atıyor.

O geceyi hiç unutamıyorum. Hala kapımız hızlı hızlı çalınca yüreğim ürperir. Bahçe kapısı yıkılacak gibi yumruklanıyordu. Annem benim odama attı kendini, bana sarılıp korkmamam gerektiğini söyledi. Babam aşağı kata inerken, "çocuğun yanından ayrılma" diye annemi tembihleyip paltosu elinde aşağı indi.

Babamla amcamı o akşam polisler götürmüşlerdi. Babam birkaç gün sonra çıkıp geldi. Yüzü sapsarı, gözlerinin altı morarmış, birden çökmüştü sanki. Hiç konuşmuyordu. Misafir odasına dedemle geçip uzun uzun konuştular. Amcamı içeri almışlardı. Öyle diyorlardı. Siyasi suçluymuş. Kasabadaki birçok genci de onun gibi tutuklamışlardı, içlerinde Bahtiyar Abi de vardı.

Amcam benim düğünüm birkaç gün kala çıktı içerden. Uzun yıllar onun özlemi ve yokluğuyla coşkulu anlar yaşayamadık. Dedem felç oldu üzüntüden. Amcam çıktığında dedemi kaybetmiştik. Görüş günlerine yün süveterler örüp yetiştirmeye çalışan, bunu bir avuntu haline getiren babaannem de dedemin arkasından fazla yaşamadı. Evin tüm yükü omuzlarına kalan babam çok bocaladı. Erkenden ihtiyarladı sanki. Saçları sakalları ağardı. Az konuşurdu, hiç konuşmaz oldu. Bir zamanlar babaannemle annemin çay demleyip, akıtma yaptıkları, radyo dinledikleri çardak altı hep boş kaldı.

Amcam hapisten çıkınca bizimle yaşamadı. Kasabanın تنها bir mahallesinde bir ev tuttu. Dedemin çarşıdaki dükkânının kirasını babam her ay ona götürüyordu. Ancak bu şekilde görüşüyorlardı. Bizimle hiç görüşmedi amcam düğünüm dahi gelmedi. Babam da bizleri O'nun yanına götürmedi. En yakın arkadaşım Aygöl bir gün ağzından kaçırdı, amcamı bankalar çarşısında görmüş, olduğundan yaşlı görünüyor, düşkün bir hali varmış. Anne-

H E C E Ö Y K Ü

me bahsetmek istedim. Sözümlü kesti, bal rengi gözleri buğulandı "çok çekti kızım amcan" diyebildi zorlukla.

Evlenip İstanbul'a geldim. Yapboz bulmaca gibi bahçede amcamların okuduğu kitapları, dinlediği şarkıları yerli yerine koyup o günlere dair tüm bilmediklerimin cevabını az çok buldum. Ben buldum ama amcam ve Bahtiyar Abi çok şey kaybettiler. Hayatlarının en güzel yılları içerde gün güneş yüzü görmeden geçti. Bahtiyar Abi amcamdan çok daha geç çıktı. Bana O'nun hakkında kimse bir şey söylemedi, söyleyemedi. Yaz tatili kasabaya gittiğimde, Bahtiyar Abi'yi Kasım bakkalın önünde, saç başı dağınık, perişan halde sigara kesmükleriyle oynarken gördüm. Önce O'nun olduğuna inanamadım. Ama Oydu işte.

Ertesi gün de ilk karşılaşmamız oldu. Kara derin gözleri, gri bulanık bir hal almıştı. Beni tanımadı...«

OSMAN KOCA

SİNİR ÖTESİ

Bilmiyordum emin ol, bilebilmedim. Keşke yer yarılaydı da dibine gireydim, toprak olaydım da bugünü görmeyeydim, derler ya, öylesi bi al ile morun arabeski yüzümde. Kızdım kendime, aklımı başıma toplayayım diye nasihat ettim. O gece yorgundum, yataktaydım hep, kırılması, paralanası sürün—gen gövde mi kaldırmadım yerinden. Yatakla aynı zamanda, uyuşukluk içindeydik. İkimiz de mutluyduk halimizden. Kapadım penceremi, kapımı, balkonumu; telefonumu, bilgisayarımı, televizyonumu. Çamaşır katlı makinemle bulaşık çaplı yadigar ayaktaydı bi tek. Ses etmedim. Varsın çalışsınlar dedim.

Ne bileydin; aramış, aradığı ben'e ulaşamamış. Serdar abi versene bi dal! Çekeyim içime, poli-teknige düşmanmış, olsun. Öldürürmüş, zaten geberecem. Süründürürmüş, sanki yaşıyoruz. Hah işte böyle. Dumanlanınca gözlerim, beynim sulanır benim, Serdar abim. Hem böyle daha çalışır koca, koskoca kafam. Neyse aramış, kapsama alanına çıkmışım meğer. Yalan, külliye yalan. Yataktaydım, yok kanepedeydim aslında, uzun oturuyordum dönek kevgire karşı. Kapalıydı perdeler, çekiliydi tüller, camlar buğulu, başım esrikti anlıyan.

Ulaşamamış Nilay. Ulaşamayınca da mesaj geçmiş.

Tatildeydim. Cuma ertesiyle diğer ertesi evdeydim yani. Bi fırt daha çekeyim abi. Sözcükler gelir aklıma, öbekleri toplanır bi başıma, yaldızlı tümceler kurmam işten bile değil böylesi efsunlu anlarda.

Söyledim sürtüğe oysa. Sabah kalkar kalkmaz ilk işim Nilay'a gitmek oldu. Telefonu açtığımdan değil, inanır mısın içime doğdu. Deli kız, yapar mı yapar dedim. Belli olmaz ki sağı solu, önü ardı, altı üstü. Daha önce de dene—diydi, beceriksiz nolacak. Meret de kıvamında be abi, tellendikçe tellendiriyor, dillendikçe dillendiriyor adamı. Koştuk. Daha doğrusu ben koştum. O koşmadı, koşamadı, zati koşamazdı da. Attım sırtıma. Çevirdim taksiyi.

Beyazlar içindeydi mertek. Masası, sandalyesi, çiçeğı, penceresi, duvarı, önlüğü beyaz ötesiydi. Oysa mosmordu Nilay, kaskatı kesilmişti bedeni. Bense telaştayım hani. Hımmmm! Deli danalara inat koştum, koşturdum. İlgi—lenmedi yosma. Gişeye gönderdi. Bilet aldım. Bakmadı bile. TC kimlik no'mu istedi. Veremedim. Nilay'ı işaret etti. Kapalı kirpiklerine bakıp o da veremez dedim. Dinlemedi şıllık.

Serdar abi bilirsin işte oraları, bakmazlar adama. Tanışın yoksa, kapıcı biri olsa seni tanıyan biri. Vuran vurana! Seğirttim. Tütün de kıyak be abi, nereden apardın?

Tutamadım kendimi, dayanamadım kendime, tuhaf şeyler oldu kendimde, öğrendim, tiksindim kendimden. Eğreti adamlar gibi çengel taktım tavana, geçirdim boynumu, ilmeğin bi ucunu yüreğime, diğerini elmeğimin şifresine geçirdim. Serdar abim benim, sen ne kıyak adamsın be! Bitiyorum sana.

Nilay'ı aldılar, çaldılar sırtımdan. Baktım mavi önlüklü iki gladyatör. Romeo gibi değil, Mecnun hiç, Hamlet'e özenip diz çöktüm ilkin, yetinmedim bağdaş kurdum tezeğe. Uzağı gölgeleri, şınanaylara baktım, umarsızdılar. Korktum birden, koştum peşlerinden. Sürtükte tık yok. Kan beynime sıçradı o sıra. 381 Olgun, kim tutar lan seni! Tutmadılar, tutunamadım. Yarama tuz ektiler anlıycan. İçince sakinleşiyor insan. Saydım içimden ona kadar, sonra yirmi, sonra onarlı; baktım olmayacak, bi la havle çektim ki sorma gitsin, bütün gözler üstümde. Nilay mafiş, oynak karı karşımda. Ulan eceline susamış bu be deyip fırsattan istifade kalkmak istedim ayağa ne ki tökezledim gerisin geri. Birileri çekiyordu beni. Döndüm, bi de ne göreyim dersin, iki güvenlik. İrik-yım değiller, tersine minyonlar. Değirmi kadir'e taş çıkartırcasına haykırdım. Tınmadılar, tınlamadılar. Zıvanadan çıktım tam o esnada. Yort-savrul diye bas bas bağırdım. Niye mi abi? Bilmiyorum, desem yer misin? Takılmış aklıma; zihnime öylesini çengellemişler. Sözü lastiklendirmiiim. Evelemeyip gevelemeden dedikleri tarzdan özetliyim. Hele bi şunu da çekiiim abi, berisi fasarya.

Kader abi, bi çekti mi ciğerlerim dumanlanıyor inan, öyle ya da böyle gelecektik buraya. Bu şıllığı görecektik yani. Her şey bahane; ecel, kalp, kaza, terör... Ahtapot misali kolları her ne kadar savruk, dağınık olsa da neticede ortak bir gövdede birleşiyor yolları. Böyle algıla abi ölümü, sorun çıkmaz.

Abicim, aramızda kalsın, kırk gündür her illetin bidayetiyle nihayeti. Ne afili tümce oldu be. Dedim sana bi fırt çekti mi açılıyor kafam. Düğün dernek, cenaze bezek, eskidendi. Kırk gün kırk gece akıllı delirir, deli gümlerdi. Ne ki cılkı çıktı her şeyin. Kayışı koparmış cadaloğ, kırışı kırmış bi tür.

Nilay'ı içeride gördüm en son. Daha doğrusu camdan izledim. Başındaki tokadan ayağındaki halhala kadar herbir şeyi çıkarıverdiler. Densizin biri adöört uzatıp şurasını bi şey ediver dedi. Ediverdim. Okumak istedim, ne fayda, banka kredisi gibi mertek. Adam şıppadak tekrar içeri girdi. Ben locadayım tabi; kulis, fuaye gibi değil ama servis odası gibi bi şey. Ne arayan var ne soran. Cep açık, bi daha kapatır mıyım, tövbe!

Selin'i tanırırsın abi. Karıyı güpegündüz recmetmişler. Recim mi, kafam basmaz benim, rejim diyecem, sanmam. Meğer, eve birilerini atmış. Cümle sokak duymuş, ayaklanmış, bazı angutlar kariya taraf bile olmuş ve fakat

azınlık psikolojisi işte tırsmışlar. İçeriden adamlar çıkmış, kafa göz patlak, fanilayla can havli içinde kaçışmaya çalışmışlar.

Allah var, karı maytabın biriydi ama iyiydi hani. Gariban Memo'ya harçlık verirken kaç kez ben şahit oldum, hem camiye de yardım ederdi, makbuzları durur kahvede, bakarsın.

Yok be abi, çivisi çıkmış bu döneğin. Bakma öyle dediklerine. Deli değilim ben. Boğaziçi mezunuyum. Nah diplomam çakılıdır duvarda. Çekemediler beni, istemedi her bir kimse. İyi bi işim, kaynayan aşım ve hatta müstakbel adayım bile vardı. İsmi andıkça hâlâ cız eder yüreciğim. Gitti, başkasına vardı, ne olacak saçıyla aklı tezattaydı. Kodu be abi, çok dokundu bana, adını bile anmaya hicap ettiğim âşüfte, bile bile mafyacıya vardı.

Zatı ne olduysa ondan sonra oldu. Çok kez gördüm, içim paralandı. Mutusuzdu, duydum ki kocası olacak dangalak çek-senet davasından kodesi boy-lamış. Kan beynime sıçradıydı, çıktıydım zıvanadan, ağzıma ne geldiyse üşenmedim bir bir saydığım o zaman.

Doktormuş, halt etmiş, beyaz önlük giymek değil ki marifet, öyle olsaydı tüm hipokratlar mecnun olurdu, değil mi abi? Bak tütün izmarite dayandı. Normalde bu kadar konuşmam ben Serdar abi. Anormalde konuşurum daha çok. Sudan çok sözcük tasarrufuna bayılırım aslında. Ama döküldüm ya bi kez, kırıldı ya şişe, aktı ya kan, tutabilene meşk olsun!

Nilay'dan iki saat sonra haber geldi. Bıyısız biriydi, beyazdı üstü başı, yüzü gözü. Eks oldu dedi, ne kadar da rahat söyledi. Sonrası bi dizi vaaz nasihat.

Meğer Nilay gitmiş, artık gelmeyecekmiş. Ah be abicim, kim takar Nilay'ı benden başka, kim sorar adresini, kim tel açar ona, kim bilir hatırını, ben müstesna!

Yandığım Nilay'ın gidişi değil inan. O zaten dünyaya gelmekle epey yanımtı. Prosedürleri, bürokrasiyi atlatana kadar canım çıktı. İşler uzamasın istedim. Akşama doğru apar topar geldim eve. Biraz soluklandım. Ardından tekrar koşardım camiye gittim. Mende bur, zinhar kıldırımam dedi. Olsun ulan. Ben kılarım deyip çıktım. Kahveden okey takımını çağırdım. Tabutu sırtladık dört kişi. Mezarlığa vardık. Kazma kürek kaptım geldim. Gelişigüzel bi yer seçip açtım. İçerideki kemikleri bi kenara güzalcene istif ettim. Nilay'ı çıkardım kerevetinden. Ah deli kız, dünya gözüyle bürünemediydi aklara, şimdi apaktı. Başını kibleye, ayaklarını güneye çevirdim. Diğerlerine dokunmayın diye bağırdım, bağırmadım, yalvardım. Tabla nerde abi, parmaklarım yanıyor da. Nilay'ı indirdim, çaputu aralayıp son kere baktım ölgün gözlerine. Karıştı kafam. Lanet ettim dünyaya. İlencim yapışsın dedim yakalarına. Bir çocuk gibi ağlıyordum. En son ne vakit ağladım, bilmem

H E C E Ö Y K Ü

be abi. Ha sahiden sen en son ne zaman ağladın abi. Neyse, attık toprağı, bıraktık karanlığa. Yasin uzun kaçır diyerekten değil, bilmediğimden, üç kul-huvallah bi fatihayla kapadık faslı. Sağolsun arkadaşlar, fayansa kaldıkları yerden devam ettiler. Bense eve gittim.

O akşam, o gece, o gündüz, evdeki herbir şeyimi kapadım. Dışın dışın, Nilay'a ağladım. Hiç gülmedi kaderi. Çok çekti kızcağız. Ölümü, bi nevi kur-tuluşu oldu yani.

Nilay gitti be abi, bir daha dönmeyecek biliyorum. Bugün üçüncü günü. Harbi kızdı, kimseye eyvallahı yoktu. Öldü diye söylemiyorum bunları. Ken-dini insan sanan milyarlar karşı, belki zavallı, belki çaresiz, belki donuk bir duruşu vardı.

Ama o ölgün beden, ama o solgun kafa, milyarların içinde birdi, biricikti.

Hadise, bu Serdar abi.

Evrakın neresini şey ediiim.«

İFFET ORAL

YEŞİL TEBESSÜM

A dım gibi biliyordum ki gözetleniyordum. Kanatlı koca kapıların, çiçekli /»basma perdelerin önünden her geçişimde bir şeylerin ardında olduklarını kuvvetle hissediyordum.

Hem öyle bir kişi de değil! Hani Bremen Mızıkacılar vardı ya! Eşeğin üzerinde köpek, köpeğin üzerinde kedi, kedinin üzerinde... İşte onlar gibi.

Köyün sokaklarından geçerken arkamda bıraktığım her ev beni gözetliyordu. Hem de kucaklarında bebekleri, bastonda neneleri, tek tük görücüleri nin gelmeye başladığı kızları hatta kapı aralığındaki pisikleri(kedi) ve kapı önlerinde tafralarından yanına yaklaşılmayan culuklarıyla(hindi).

Onları yakalamak için birkaç hamlede bulundum bulunmasına ama onların kaç göç hususunda büyükannelerden, ninelerden gelen kabiliyetlerine yetişmek ne mümkün!

Başımı aniden geri çevirdiğimde ya kapı aralığından leçek oyalarını ya da hızla çekilen tülün ardından sadece kınalı bir iki parmağı görmek kalıyordu bana. O kadar ki bir zaman sonra, vücutlarının olup olmadığından şüphelendim.

Köy minibüsünden yere ayak bastığınızda onca dikkatinize rağmen ayarınızı sinsice sarıveren çamur, kerpiç evlerin tepesinde Mevlevi külahı misali yükselen tayalar,(saman yığını) evlerin önünde kubbecikleriyle fırınlar, avluların köşesinde olanca azametiyle yükselen tezek yığınları, herhangi bir köşe başında aniden burun buruna gelebileceğiniz ineklerin ve yanlarındaki şımarık buzağuların kuyruklarına bulaşmış gübre ve çamur kirli sarıydı.

Sonraları gördüğüm -yaşlı mı genç mi kestiremediğim-sürekli kaçır adım yürüyen ihrama bürünmüş kadınların ihramı da... velhasıl her yer kirli sarıydı.

Anayola indikten bir kilometre sonra varılan kireç sıvalı, kırmızı kiremitli köy okulu ve köylü ustaların yapımı olduğu aşıkâr, camii de köyü istila eden bu renkten kurtulmuş mekanlardı.

İhramlar birbirinden sadece birkaç ton farklı. Hepsi kendinden desenli, birbirinin aynı ve dışı kapalı; ama bu kapalılık tek düzelik her dem tazeliğini koruyan kınalı ellerle bozuluyordu. Arada bir kayan ihram, kuğu boynunu andıran ellerle pürtelaş düzeltilirken kendini göstermeye can atan burma bilezikler ve onların pervasız şingirtıları ortaya salınırdı. Bu şingirtılar her ne kadar ötekilerin yüreklerine diken olsa da.

Kirli sarının hakimiyetini hiçe sayanlar da yok değildi. Çamurla haşır neşir lastiklerin içinde, zarafetinden bir şey kaybetmeyen nakışlı yün çoraplarıydı, onlar ihramlara inat rengarenk ve şıkır şıkırdı.

Bazı günler önüm sıra yürüyen kadının kendisi değil ama ihramla kara lastikler arasındaki bir karışık kısım beni peşine takar ve bana gideceğim yolu şaşırtırdı.

Üstüne çamur sıçratmak istemeyen, titiz biri edalarında yürürken aslında pür dikkat kesildiğim, önümde seken kadınların çorap nakışlarıydı. Üstlerine giydiklerinin renginde ne kadar koyuya kaçıyorlarsa; çoraplarda alabildiğine rahattılar. Çoraplarda; envai çeşit çiçekler, tersli yüzü kalpçikler, minik kutucuklar, yıldızlar, zigzaglar, serçe ayakları. İster istemez içimde engel olmadığım bir merak başını uzatır. "Bu kapalılık mı güzelliklere; bu güzellikler mi kapalılığa sebep oluyor." diye sorardı.

Ufukla nerdeyse birleşmiş bir düzlükte kurulu bu köy, gariplikten çok umursamazlık içindeydi. Varlığını her fırsatta ustalıkla hissettiren fakirlik, terk edilmişlik, bakımsızlık; köyün ve içindekilerin hayatında asla birinci sırayı alamamıştı. Çocuğundan en yaşlısına kadar onları sarmış olan kanaatperverlik; onlar için hayata karşı dert geçirmez bir zırh olmuştu.

İlk günlerde "köy" sonraları "köyüm" olan bu yer; bu haliyle "Doğu'nun ücra bir köyünde öğretmenken..." diye başlayacak bir öykünün girişine ne kadar da münasipti.

Sınıftan baktığımda okulun bahçesinde, lastiklerinin çamuru yıkama sırasındaki öğrencilerin, musluğun buzunu kırdıktan sonra iplik gibi akan suda mora çalan parmaklarla inatçı çamurları sıyırmalarını içim ürpererek seyredtim.

Eksi on beş derecede, başlar açık, dudaklar morarmış, yanaklar ateş kesilmiş...Kimin umurunda! Parlattıkları lastiklerin ve çizmelerin keyfiyle kıkırdayarak, onlar sınıfa girerken sobaya en irisinden bir tezek atardım. Hangi borudan geldiğini anlayamadığım duman yine sinsice sızmaya hazırlanırdı. Bilmiyor ki onu birazdan Ökkeş Efendi'ye şikayet edeceğim.

Ben nerdeyse sobayı kucaklayacakken çocukların, soğuğu zerre kadar umursamayan vurdumduymaz tavırlarla yerlerine oturmaları sinirime dokunurdu.

— Gelsenize sobanın başına! Diye seslendiğimde:

Hiçbiri yerinden kımıldamadığı gibi yetmişlik dede edasıyla hepsi beni öğütlerdi. Nerdeyse koro halinde:

— Olmaz.

— Neden olmasın Haydi herkes soba başına!

Arada bir gülen ağırbaşlı erkek çocuklar bile kızların gülmesine katılır:

— Olmaz hoca! Soyuktan gelende ateşe tez yanaşmak olmaz.

Bu konuşmaya soba, sızan dumanıyla katılırdı. Bozulduğumu gizlemek ve konuyu dağıtmak için:

— Ökkeş efendi'yi çağırın bakalım, sobanın ne derdi varmış?

Arkadan bir öğrenci fırlayıp Ökkeş Efendi'yi getirdi. Hademe sınıfın kapısından baktı, teşhisi koydu ve çözüme gitti. Bu arada duman iyice yayılmış gözlerimizi yakmaya başlamıştı. Pencereyi açtık. Çok geçmeden Ökkeş Efendi havarilerin kutsal metinleri taşıması gibi iki elinin arasında uzunca sı-lak bir bez parçasını getirdi. Çektiğimiz sıranın üzerine çıktı. Bezin bir ucu-nu duman çıkan yere yapıştırdı. Kalanını da sargı bezi gibi boruya itinayla sıkıca sardı. Bezden hafif bir duman ve taze ekmek kokusu yükseldi. Öğren-cilerimin yanında bir kere daha cahil duruma düşmemek için hademenin ku-lağına; beze ne sürdüğünü fısıldadım. Ökkeş Efendi, bir öğretmene anlatıyor olmanın ağırlığı ve ihtimamıyla:

-Evvelden unu bir kaba dökeceksin . Sonra bol tuzla karacaksın. İki yu-murtanın akını da kır. Yavaş yavaş suyu kat, hızlı hızlı karıştır. Katı yoğurt kıvamına gelende beze sür. Aha hepsi bu.

Ökkeş Emmi'nin usta tiyatroculara taş çıkartan el kol hareketleriyle ver-diği tarifi öğrenciler bıyık altından dinledi.

Duman kesildi, ders başladı.

Bu köyde sanki elimde Alaaddin'in sihirli lambasıyla dolaşıyordum.

Bu köyün her sokağından, kapısından, penceresinden şimdiye kadar rast-lamadığım bir şahsiyetin fırlayıvermesi hiç de şaşılacak bir şey değildi.

Bazen, ikindiye doğru evlerin bahçesinden semaverlerin ürkek dumanları yükselir, duman tandırda pişen yufka kokusuyla birleşir, birlikte önümü keser-lerdi. Kokunun geldiği yönü kestirmeye çalışırken elini yakmasın diye beyaz bir beze sarılmış ekmekle arkamda sessizce bekleyen çocuğu fark ederdim.

Bir de köylü ve öğrencilerin, bahsi geçtiğinde yüzlerini saygı dalgasının kapladığı "efe"leri vardı. Efe deyince sizin gibi benim de gözümün önünde ayağında poturu, sırtında cepkeni, belinde kuşağıyla zeybek'e kalkmış Aydın Efesi gelirdi.

Baharın, köyü taze bir ruh gibi sardığı günlerdi. Okulun bahçesinde alışıl-madık bir dalgalanma oldu. Kimden geldiği belli olmayan sevinçli bir ses" Efe geliyor!" diye bağırmaya başladı. Sesin hemen ardından kızlı, erkekli grup okulun bahçe kapısına kadar bile sabredemeden duvardan atlayıp yola fırladı-lar. Seslenmem bir işe yaramayacağından biraz da merakımdan seslenmedim.

Üzerinde; diz altına kadar uzanan yakasız bir kıyafet, onunla aynı renk, beli sıkı pilelerle dikilmiş, şalvarla pantolon arası bir şey. Beyaz, yine yaka-sız gömlek, başta fes üzerine sarılmış tülbent. Film setinden fırlamış biri kar-

şıdan geliyordu. Elli elli beş yaşlarında kadardı. Tebessüm ettiğini bulduğum yerden görünen ziyadesiyle beyaz dişlerinden anlamıştım.

Çocukların birazı eteklerine, birazı ellerine, kollarına, engellenemez biçimde, sarıldı. Adam hepsine aynı ilgiyi göstermekte zorlanıyor ama bundan yüksünmüyordu. Her tuttuğunu alnından ya da başından öpüp elindeki torbadan çıkardığı şekerden veriyordu. Şekeri alanlar çoğaldıkça kalabalık azalmadı fakat daha sakinleşti.

Seyrettiğim manzara; Nasreddin Hoca pazardan dönmüş, çocuklar şehirden ısmarladıkları düdükleri almak için Hoca'nın etrafını çevirmişlerdi. Bilmiyorlardı ki sadece parayı veren düdüğü çalacak. Fıkraı hatırlamama ve hatırlayınca gülümsememe engel olamadım. Gülümsemem, çocuklarca kuşatılmış, efe tarafından kendisine sanıldı. Sarıklı adam çimen yeşili gözlerle yemyeşil bir tebessüm yolladı. Elini kalbi üzerine koyarak beni selamladı. Tuhaf bir insiyatifle aynı hareketle cevap vermişim.

Nerdeyse bir yıldır, haftanın beş günü gelip gittiğim bu köye hala nüfuz edememiştim. Yollarda ve minibüste selam verenler sadece öğrencilerim ve hadememiz Ökkeş Efendiydi. Şimdi bunlara bir de bu yeşil tebessüm eklenmişti. İçimde kıpırdanan umutların ayak seslerini ayan beyan duyuyordum.

Ertesi sabah derse girdiğimde masamın üzerinde mendile sarılmış bir avuç şekeri beni bekler buldum. Ders esnasında bir şey yeme alışkanlığım olmadığından çocuklar soluksuz beni gözlüyordu. Bunu kimin bıraktığını, sebebini sormadım. Belli ki çocuklara dün dağıtılan şeker sebilinden benim payıma düşendi.

Şekeri kağıdından sıyrıp ağzıma attım.

Yıllar yıllar sonra bu çok uzakta, çok garip köyü hep ağzımda bir şeker tadıyla hatırlarım.^

H E C E Ö Y K Ü

HÜSEYİN AYNİ CİNOZOĞLU

AĞIR HASTA

Ölüme kapı aralandığında insan ölümden tedirgin olmuyor. Garib bir hü-
zür ânı akla aykırı olsa da ölüme yaklaşan ağır hastalardaki dinginliği o
anda hissetti. Kansere yakalanan hastaları falan, çok mutsuz, acılı, çaresiz,
dehşet içinde yaşadıklarını düşünürdü.

Adam domuz gribine yakalanmıştı. Anladı. Korkmadı. Bu dünyada altmış
yıla yakın bir ömür, iyi bir hayat sayılırdı:

"Organlarımı dindar bir ailenin çocuğuna bağışlıyorum." diye imza verdi
Doktor:

"Neden böyle söylediniz? Tanrı bile insanları ayırmamışken. Yaptığınız
iyiliğin bir manası kalmıyor." dedi kızgın bir ifadeyle.

Ağır hasta utandı, nadim oldu.

"Haklısınız hata ettim. Ama dindar insanlar daha çok evlatları iyileşsin di-
ye dua eder. Sanki mucizeye daha çok onlar layıktır. Esenliğe de. Haklısınız,
önemi yok bunun. Bir çocuğa bağışlıyorum." diye hatasını düzeltti.^

SERKAN TÜRK

KÜÇÜK BİR ODA

Yalnızca Haziranın sessizliğine karışmış güneşi, ağaçların arasından başını uzatmış kargaları gördüğüm anlarda hayatın olumsuz yönlerini düşünüyorum. Taşların üzerinde bir görünüp bir kaybolan kertenkeleleri, evin önündeki eski leğene dikilmiş çiçeklere konan kelebekleri, önündeki her şeyi gaga-layan tavukları gördüğümde de... Yılın uzun günlerinde, yaprak oynamadığı zamanlarda birileri gelip bütün alışlagelmiş düzeni bozacak endişesi içimi kapladığından olacak, huzursuzluk duyarım. Taraçaya atılmış yer minderleri-ni üzüm yapraklarının altında uzanır düşünürüm. Belli bir şeyde yoğunlaştığı-mı söyleyemem. Bir an diğerine benzemez çünkü. Sabah erkenden tarlalara doğru giden işçileri görürüm. Bazıları, bir kamyonun kasasında uykularını ala-madıklarından gözleri kapalı çömelmiş dururlar. Çocukluğumdan beri kendi rızamla erken kalkmayı alışkanlık haline getiremediğimden anlarım yorgun-luklarını. Yeterince mutlu olmadıklarından hep yorgun olan bu kadınlı erkek-li toplulukların birbirlerine de faydaları dokunmaz. Dünyaya işçi olarak gel-miş karıncalar gibi bütün ömürlerini bu uğurda harcarlar. Yazın güneşin altın-da fındık, çay toplarlar. Kışın o birkaç aylık süredeyse evlerinde saçlarını sü-pürge ettikleri çocukları için hayal kurmaya çalışırlar. Kurdukları hayaller he-men hemen aynıdır: Yaşadıkları topraklardan uzak şehirlerde daha iyi imkân-larda yaşamak ve ölmektir bütün istekleri. Çocukları için iyi bir gelecek. Ken-dileri okuyamadıklarından çocuklarını ilk mektebe yollamaya gayret ederler-se de biraz serpilip uzadıklarında önlerine katıp tarlaya götürürler onları. Okul hepsinin usunda bir çocukluk masalı olarak yer eder. Evlenip çevre köylerde ev kurduklarında da içlerinde bir yerde o masalı unutmamak için kendilerine söz verirler. Onlardan biri olmadım. Şanslı olduğumu düşündüğünüzü sezer gibiyim. Hiç de sandığınız gibi değil. Kırk küsur senelik ömrümü bu taraçada, şu önümüzdeki bahçede ve aşağıdaki küçük odada geçirdim.

Doğduğum günü anlatan herkes ebemin odadan çıkarken gözyaşlarını tu-tamadığını söyler. Dünyaya gelişimi mucizeye bağlayanlar da olmuştur. Şe-kilsiz bir patates gibi çıkıvermişim zarımdan. Bütün o insana benzemeyen ya-nıma rağmen annemin gayretleriyle yaşama tutunmuşum. Suya at, boğ, diyen-ler de olmuş anneme. Bu çocuğun kendine bile faydası olamaz, bıraksaydınız ölseydi, diyenler de. Gözyaşları arasında on yaşına kadar büyütebildi beni an-nem. Sonra bütün bölgenin kötü kaderiymiş gibi amansız bir hastalığın pençe-

sinde son nefesini verdi. Evin yanındaki tarlaya gömdüler annemi. Bazen odanın penceresinin önünde durur, mezarına bakarım. Konuşamadığımdan, içimden geçiririm söylemek istediklerimi. Babam beni görmez evin içinde. Görmemeyi seçer, demeliyim aslında. Varlığımı bilmezmiş gibi davranmıştır hep. Bir iki kere söz söylemesi gerektiğinde, bu, diye söze başlarken başını çevirip şöyle bir bakmışlığı olmuştur en çok. Benden iki yaş büyük ablam oyuncağı gibi oradan oraya çekiştirmiştir evin içinde beni. Onun dışında dokunanım yok gibidir. Bazen canıma kıymak geçer içimden. Nasıl yapacağımı bilemem. Buradan düşmeye kalsam, daha beter bir durumda kalacağımdan hepten yalnızlığa terk edileceğimi sanırım. Kötü hisleri kovarım içimden. Benden daha kötü durumlarda yaşayan insanların hayatlarını okurum kitaplardan. Bu insana benzemeyen yanıma rağmen, okumayı yazmayı öğrenmiş olmama hayret ederler. Sizin de bu yaşamöyküsünü okurken benzer şeyler düşüneceğinizden eminim. Dünya bütün şanssızlıklarına rağmen karşıma bazı fırsatlar çıkarmadı değil. Ben de bu fırsatları değerlendirmeye çalıştım.

Çocukluk yıllarımda, sanıyorum on beş yaşına bastığım günlerdeydi, köyde bir salgın baş gösterdi. Hemen hemen bütün evlerde, çocuklar ve kadınlar başta olmak üzere, herkes hastalanmaya başladı. Ben ve ablam da bu hastalığın pençesine düştük. Ablamın bağırırları sanıyorum çok uzaktan bile duyuluyordu. Gözlerim terimle kapanıyor, her yerim yanıyordu. Nefes almakta zorluk çekiyordum. Sonunda muhtarın köye getirdiği iki doktor bütün evleri tek tek gezerek herkesi muayene etti ve durumu ciddi olan hastaları da kasabadaki hastaneye sevk etti. Benim ilk evden uzaklaşma şansım bu hastalık pençesinde kıvrandığım günlere denk geliyor. Apar topar bir aracın arkasına taşındığımızı hatırlıyorum. Sonra, altımızdaki koltuğun sallana sallana hareket ettiğini. Uyandığımda bir yatakta yatıyordum. Koluma takılı bir kabloluğun diğer ucu başucumdaki bir şişeye bağlıydı. Üç dört gün aralıksız uyuduğumu söylediler. Ablam altı günde iyileşip eve gönderildi. Bense orada yaklaşık iki ay kaldım. O güne kadar itilmiş, yok sayılmış, köpek kadar değer görmemiş ben, özel olarak besleniyor ve ilgi görüyordum. Cennet diye bir yer varsa, mutlaka bu insanlarla doludur diye geçiriyordum içimden. Her sabah beni kontrol etmeye gelen doktor ona cevap veremememe rağmen sorular soruyor ve benimle konuşmaya çalışıyordu. Onu anlayıp anlamadığımı ise gözbebeklerime bakarak kavırıyordu. Her dediğini duyuyor, söylediklerini anlıyordum. Sonraki günlerde elinde bol resimli bir kitapla koğuşa girdiğini anımsıyorum. Ne olduğu konusunda fikrim bile yoktu. Günlerce süren yakın ilgisiyle harfleri, sayıları tanır oldum. Okumayı ve yazmayı birkaç hafta gibi kısa sürede söktüm. Bedenimin bütün sakatlığına rağmen beynim o ölçüde sağlamdı. Her duyduğum sesi, sözü aklımda tutabiliyordum.

Tekerlekli sandalyeyle hastanenin bahçesinde dolaştığım o günü unutamıyorum. Elimle arabanın tekerleklerini döndürüyor ve istediğim yere birinin yardımı olmaksızın gidebiliyordum. (Ablamın beni gün doğduktan kısa bir süre sonra kucağına alıp taraçaya, minderlerin üstüne bıraktığı anları düşündükçe gözlerim doluyor, yaşadığım şeyin bir mucize olduğuna gittikçe daha çok inanıyordum. Köyün çocuklarının çığlıklar arasında oyunlar oynadığı o günlerde yalnızca zihnimin bana gösterdiği görüntüler eşliğinde yaşayabiliyordum. Gökyüzünün başımın üzerinde uçsuz bucaksız bir kapıyla aralandığını... Ama şimdi onlardan biri gibi özgürdüm.) Ağaçların arasında delirmiş gibi bir ileri bir geri gidiyordum. Çam ağaçlarını, gülleri, ikindi çiçeklerini, hepsinin gölgesini görüyordum. Birbirine sokulmuş insanları... Caddede ilerleyen otomobilleri. Dünya benim küçük odamın dışında bir yerdeydi ve ben onu ilk kez görüyordum, o dünyada nefes alabiliyordum. Sonraki zamanlarda doktorumun gönderdiği kitaplarla başka kıtaları, ülkeleri, yüksek dağları, insanları okuyarak keşfecektim. Yazabildiğim sürece hayatımın anlamlı olabileceği gerçeğini.

Evime döndüğümde o patates biçimindeki yaratık değildim artık. Her şeyi daha başka türlü gören birine dönüşmüştüm. Bendeki bu değişimi gören hane halkı ilk günlerde ne yaptığım ile ilgilenir gibi davransa da sonraki günlerde normal yaşantılarına devam ettiler. Her zamanki gibi kamyonlara binip sabahları tarlalarına gittiler. Otlaklara çıkarttıkları inekleri sağdı. Düğünlerinde hep birlikte oynayıp ölülerine ağladılar. Acınacak soyları çoğaldıkça hüznün çöktü yüzlerine. Ben her birini içlerinde durarak, uzaklarından bakarak gördüm. Sandığınız kadar şansız değilim.

O günden sonra dilim, anadilimin bütün kelimelerini söyledi. Uzun seneler boyu susmuş olan içim haykırdı düşlerini, isyanlarını. Evimin taraçasından baktığım uzak tepeler yakınım oldu. Her bir yanında koştum, otların arasından geçtim, ısıklık çaldım, türkü söyledim. Ormanları kardeş bildim. Rüzgârı sırdaş. Ovalarda meleyen kuzulara dokundum. Kendimi topraktan söktüm bir patates gibi bir kez daha. Annemi büyüttüm gençliğiyle. Babamı uzaklara gönderdim; yok saymasın, özlesin beni diye. Ablamın kocasız kaldığı genç yaşında çocuklarını salladım ninniyle. Yalnız köpeklerin hırıltısı oldum. Akşamların yalnızı. Mezarların ağacı. Minnetle andım güzel bakanları. Her şeyi küçük bir odada büyüttüm. Pencere önündeki bir saksı çiçeği gibi yönümü güneşe dönerek açtım bütün kapılarımı zamana. O da duydu beni. İçimdeki çekirdeğin sesini... &

TUNA YUKAY

KOCA PEHLİVAN

Deve, rengârenk kumaşlarla süslenmiş havudunu sağa sola devirerek, ağır ağır ilerliyordu. Mağrur, soylu. Ne toz kaldırıyor ne de iz bırakıyordu yürürken. Sert, zımparalaşmış toprak, geniş tabanlarının altında yumuşuyordu. Meydanı çevreleyen seyircilerin birkaç adım ötesinde durdu. Birini arar gibi kalabalığın içine baktı. Bu duruşuyla olduğundan daha da heybetli görünüyordu. Kendisine çevrilen bakışlara, boynunu sallayıp ağzındaki köpükleri savurarak karşılık verdi. Bunun üzerine seyircilerden alkışlar, ısıklar, bağırışlar yükseldi:

"Yürü be Koca Pehlivan! Haydi aslanım! Şu asalete bak!"

Devenin yanında en az onun kadar çalımla dikilen savran, bir eliyle yuları sıkıca kavramış, deveyi hareket ettirmeye çalışıyor, diğer eliyle sigarasını tütürüyordu. Tel örgülerin arkasındaki tanıdığıyla kısa bir sohbetten sonra devenin yularına sertçe asıldı. Deve homurdanarak hareketlendi ve kalabalığın davul, zurna, çan seslerine karışan uğultusu altında yürümeye devam etti.

Meydanın öbür ucundaysa, iyi giyimli, kırk yaşlarında bir adamla yanındaki ihtiyar, bu ikisine bakarak bir şeyler konuşuyorlardı. Sırtını boş bir römorka dayamış genç adam, elindeki sigarayı karşısındakini tehdit eder gibi sallayıp:

— Beri bak İlyas Ağa, dedi. En son elli beş bin olur, daha fazlası çalışmaz.

— Olmaz, olmaz, diye çıkıştı ihtiyar. Yetmişten aşağı bırakmam vallahi. Koca Pehlivan gibisini bu paraya alamazsın Savaş. Sıkışık olmasam...

— İyi de İlyas Ağa, seninki eskisi gibi değil, yaşlandı. Hem sinek sadece senin ağaçlara musallat olmadı ki. Bu yıl herkes sıkışık, kim bir kalemde bu kadar para sayar sana.

İlyas Ağa çaresizce devesine bakarken, ikide bir kasketini çıkartıp mavi damarların fırladığı ellerini saçlarında dolaştırıyordu. Bu sert, keçeleşmiş saçların ve kirli sakalının kapladığı yuvarlak yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Anlaşılmaz bir şeyler geveleyerek etrafta gezdirdi bakışlarını. Sağa sola kurulmuş masalar; üzerlerinde yarı boş şişeler, anason kokulu kadehler, ızgara ve yemiş tabakları. Meydanı dumana boğan mangallar. Bağıra çağıra sucuk, köfte, çerez, meşrubat satan seyyar satıcılar. Masalarının başında aşka gelip halay çeken insanlar. Hiçbirini görmüyordu. İhtiyarın kan oturmuş gözlerinde; beyaz tülbindinin altından ağlamaklı bakan karısı ve bayramdan bayrama el öpmeye gelen torunlarından başka bir şey yoktu.

Bu yıl, hasada az bir zaman kala zeytinliğe sinek dadanmış, yeteri kadar mahsul kaldıramamıştı. İşçi, ilaç, gübre masraflarını çıkınca az bir para kalı-

yordu elinde. Gerçi bir karı, bir deve, hepi topu üç boğaza bu kadarı da yeterdi ya. Ah o damat yok muydu! Tam da işleri batıracak zamanı bulmuştu. Herifçioglu bankadan kredi alıp boyundan büyük işlere girmiş, kriz, işsizlik derken borcun altından kalkamamıştı. Lafa sıra gelince mangalda kül bırakmazdı hâlbuki: "Şöyle yapsana peder bey... Bu iş öyle mi görülür... Ben senin yerinde olacaktım ki..." Madem öyle kendi işini kendi görseydi ya! Bu adam için değil devesini, bir zeytin ağacını bile feda etmezdi ama. Karısı haftalardır başının etini yiyordu: "Satıver de kurtul. Ne faydası var bunun? Diyiverse-ne, şu pis kokulu hayvan torunlarından daha mı değerli! Damada parayı göndermezsen perişan olacak garip. Konuşsana! Satacak mısın İlyas ağa?"

Bir de ağlamıyor muydu? Sessiz sessiz, hıçkırıklarını göğsüne göme göme. Oldum olası dayanamazdı bu kadının ağlamasına. Kaç yıllık karısı; hinoğlu hin. Hiç bilmez olur muydu zaafını: Ne zaman bir müşkülü isteyecek olsa eğerdi başını göğsüne, başlardı ağlamaya.

Pazarlığın uzamasından sıkılan genç adam sigarasını yere fırlattı. Keyifsiz bir ifadeyle, yeni cilalanmış körüklü çizmesini yere vurarak:

— Pekâlâ İlyas Ağa, altmış bin... Koca Pehlivan bu güreşi kazanırsa bir beş bin daha! Halı da sende kalsın. Son teklifim budur. Daha fazlasını vermem, bu da senin hatırına, dedi ve elini uzattı.

İhtiyar, kalakaldı. Ne olacaktı şimdi? He dese, kendisine uzanan bu eli sıkısa...

Gecelerdir bunu düşünmüyor muydu zaten. Ne olacağını gayet iyi biliyordu: En iyi arkadaşı, zevk aldığı tek meşgalesi bu tütün kokulu avucun içinde kaybolup gidecekti. Bütün bir yıl hazırlanıp şenlikleri sabırsızlıkla bekleyemeyecek, elleriyle işlediği havudu Koca Pehlivan'ın sırtına geçirirken heyecan duyamayacak, çan çan öten baba yadigârı havanın sesiyle kendinden geçemeyecekti artık. Her güreşten sonra sanki rakibini kendisi devirmiş gibi böbürlenmek de yoktu. Eğlenceler, toplantılar, sohbetler de. Bu kadar kolaydı demek! Bir el sıkmaya kalmıştı her şey. Peki ya Koca Pehlivan! "Kızımдан hayırlı çıktı," dediği Koca Pehlivan! Ne zaman canı sıkılsa yanında alırdı soluğu. Sessiz sedasız düşüncelere daldı. Deve, kızıl kirpiklerinin arasından sanki düşüncelerini okur gibi derin derin bakar, olduğu yerde sallanıp garip mırıltılar çıkartır, kafasını omzuna doğru uzatarak sevgiyle, sıcacık sokulurdu ona. İşte o zaman rahatlar, sıkıntılarını unutturdu. Bilirdi ki; kendini anlayan birisi vardır. Şimdiyse...

Gömleğinin düğmelerini çözdü. Omzundaki poşuyla terden sırlıslık olan göğsünü sildi. Arkasını dönüp gitmek, vazgeçmek istiyordu. Yapamadı. Ne tarafa dönse kırıksık suratlı, ekşi ekşi kokan karısını buluyordu karşısında. Umutsuz, mecalsiz, son bir kez daha devesine bakıp sıktı Savaş'ın elini.

— Hayrını gör!

O an, göğsündeki ateş dalga dalga tüm vücuduna yayıldı. Gözlerinin fer çekildi, çelik gibi kasları söndü, sırtında bir ağrı peydahlandı. İlyas Ağa, altmış iki yıllık ömründe ilk defa yaşlandığını hissetti.

— Germencik'ten Çılgın Egeli'yle, Burhaniye'den Koca Pehlivan'ı alın güreşe!

Cazgırın manilere başlamasıyla meydana dikti gözlerini. Homurdanarak rakibine yüklenen Koca Pehlivan'a baktıkça, tıpkı ölüm döşeğindeki sevdiğinin başındaymış gibi unuttuğu pek çok şeyi hatırlıyor, tüm bu hatıraların onunla birlikte hayatından çıkacağını düşünüyordu.

"Bizim köyün kızları pek hanımdır uzaktan bakarsan
Sağdan soldan bindiriyor Burhaniyeli Koca Pehlivan!"

Yüzü gözü bembeyaz köpüklere bulanmış Koca Pehlivan, sert bir hamleyle rakibinin boynuna yüklendiğinde seyircilerden alkışlar, ısıklar, bağırışlar yükseldi. Heyecanla ileri atılmak istedi İlyas Ağa. Kımıldayamadı. Koca Pehlivan'ın hırsla saldırdığı Çılgın Egeli, boynu yerde, ayakları toprağa yapışmış, bir dağ gibi kıpırdamadan, sabırla bekliyordu. Sahibi, hareketsiz kalan deveyi kızdırmak için urganıyla burnuna vurdu. Birkaç kişi boynundan itekleyerek güreşe sokmak istedi onu. Hayvan orali olmadı. Koca Pehlivan'ın peşi sıra gelen birkaç saldırısını da küçük hamlelerle savuşturdu. Herkes güreşten ümidini kesmeye başlamıştı ki genç deve, bir anda şaha kalkar gibi yaylanıp Koca Pehlivan'ın boynunu göğsünün altına aldı ve bütün gücüyle dizlerinin üzerine çöktü. Şimdiye kadar hareketsiz kalan deve, kimse ne olduğunu anlayamadan, boş bir anını kolladığı Koca Pehlivan'ı bağlamıştı. İlyas Ağa her zamankinin aksine devesinin yanına koşmadı, koşamadı. Elini toprağa vura vura, "Haydi aslanım, gayret," diyemedi. Koca Pehlivan, boynuna binen ağırlığın altında kıvranıyor, umutsuzca rakibinin ayaklarına doğru hamle yapmaya çalışıyordu. Genç deveyse bu hamlelere, her seferinde rakibinin boynuna daha fazla yüklenerek cevap veriyordu. Sahibi, meydanın ortasında bağlanıp kalmış develerin hemen yanında bir keyif sigarası yaktı. Devesinin sırtına vurarak, "Efferin ulen, efferin," dedi. Urgancılar, hayvanların başında toplanıp, bağıra çağıra ellerini kollarını sallamaya başladılar. "Hop! Elleşmeyin! Açılın bakalım hakemler görsün! Geçir urganı, geçir! Ağız bağı gevşemiş ya la bunun!" Tüm bu kaynaşmaya uzaktan bakan ihtiyar yapacak bir şey kalmadığını anlamıştı. Koca Pehlivan'ı daha fazla ezdirmeye gerek yoktu. Pes edecekti.

Bir iki adım ilerledi. Tam urganını yere fırlatacağı ki Savaş'ın sözleri geldi aklına: "Bu güreşi kazanırsa bir beş bin daha..." Bir anlığına duraksadı. Ne olurdu biraz daha beklese? Az para mıydı beş bin lira! O kısacık tereddüt anında iki eski dost göz göze geldiler. Deve her zamanki gibi sıcacık baktı ona. Sonra içinde bir şeyler söndü. İlyas Ağa utancından başını öne eğerken, Koca Pehlivan'ın tüm gücüyle yüklendiği arka bacakları sinirli sinirli titredi. İri gövdesi yalpaladı. Üzerine binen ağırlığın altında ezilen kafasını, son bir gayretle başka yöne çevirdi. Ardından tüm kasları boşaldı ve acı bir böğürtüyle karnının üzerine devrildi. &

H E C E Ö Y K Ü

HASİBE ÇERKO

KESİK BAŞIN MEKTUBU

Peşimden gelme Margaret!

Şehri terk ettiğini meleklerin göremez leylaklar.

Kuleden iniyoruz. Geç kaldım, çok geç. Şu mektup... Yazamadım, aklımdan hiç çıkmıyor. Yapılacak bir şey var mı bilmiyorum! Düşünemez oldum. İlerliyoruz kızıl meydana. Kanların üstünü samanla örtmüşler, zor yürüyorum. Bir an önce kurtulsam bu sıkıntıdan... Başımı kütüğe koyma vakti. Hissizim. Artık ne yaparlarsa yapsınlar, umrumda değil. Tek endişem, Margaret'in buralarda olması. Başım yüzünden kendisini tehlikeye atacak. Bu zalimler onun niyetini bir anlarsa... Rüya mıyım yoksa duyularımın bir oyunu mu? Eğer bu bir oyunsaydı, acısızmış. Trampetler çalınıyor; son defa bakıyorum etrafıma. Yüzler sarkıyor üstüme; köprü üstündeki ahşap evlerden, kule kenarındaki taş yapılardan ve korunma duvarlarından. Siyahlar içindeki cellât sehpaye çıkmama yardım ediyor. Omuzlarımı düzeltiyor. Başımı uzatıyorum. Kanat sesleriyle doluyor meydan, gün uzuyor. Sessizlik. Sonra: Göz kamaştırıcı bir beyazlığın içindeyim. Bir deniz. Kıyısında durup içindeki balıklara, kuğulara bakıyorum. Beni çağırıyorlar. Tereddüt etmeden yürüyorum. Suyu dalar dalmaz sırtüstü bırakıyorum vücudumu. Bildiğim tüm masal hayvanları etrafımda toplanıyor, deniz kızları şarkı söylüyor başucumda. Bir süre böyle yüzdükten sonra yalnız kalıyorum. O sırada geliyor Anka. Tam kendimi bıraktığım sırada, eğilip kulağıma fısıldıyor:

"Kıyıya çıkaracağım seni."

"Çok korkuyorum! Özellikle de pençelerinden!"

"Kanatlarıma tutun ve korkma!" Bunu söyler söylemez kanatlarını açıyor, pençelerini kollarıma daldırıyor. Hayal meyal duyuyorum piskopos kılıklı birinin; "af dile!" dediğini. Başımı hafif oynatıp gülümsüyorum. Margaret! Süzülerek bana gelirken, baltanın demiri havada ışıdayıp sönüyor. Bir soğukluk. Trampet sesleri hâlâ kulaklarımda. Nasıl iş? Kazığın ucuna taktıkları başımı, Londra Köprüsüne götürüyorlar. Sivri uçtan tedirginim. Dürtükleyip duruyorlar. Gri ve mavinin tonlarında bir âlemdeyim. On beş aydır kulede yalnız sesini duyduğum nehri, şimdi tüm azametiyle görüyorum. Nasıl da akıyor! Siyah dalgalar, kulenin bedenlerini dövüyor. Nehir köpürüp havalandıkça kesik başlar yüzeye çıkıyor, çığlıklar atarak donuk gözlerime bakıp, kayboluyorlar. Gözlerimin yü-

züme iyice çekildiğini, pelteleştiğini hissediyorum ve gökyüzünü göremiyorum. Kuşlar ötüyor hırçın hırçın, başımın üstünde uçarak. Hepsini tanıyorum.

Margaret, parmaklarının arasında bir müddet tutuyor beni; sakalımı okşuyor, kurumuş kanları mendiliyle siliyor. Dantelleri alnıma, yanağıma geldikçe irkiliyorum. Saçlarımı düzeltiyor ve elini gözlerimde gezdiriyor. Sakin. Aniden göğsüne bastırıp bir şeyler mırıldanırken isterik kahkahalar atıyor, bağırarak konuşuyor: "Az kalsın atacaklardı nehre. Muhafızları zor ikna ettim seni bana vermeleri için... Babacığım..." Bir taşın dibine oturur oturmaz, hıçkırarak ağladığını duyuyorum. "Margaret: Gözlerime niçin bakmıyorsun? Bıraksan yere, başımın yürüdüğünü göreceksin. Ben, yine benim, eskisinden farkım yok. Kokunu duyuyor, kalp atışlarını hissediyorum. Korkma... Korkma prensesim." Eteğini açıyor, oraya düşmeden önce donuk bakışlarıyla seyrediyorum yüzünü: Delirmiş gibi. "Hiç vazgeçmeyeceksin!" Galiba konuşuyorum. Dar ve pis sokaklardan geçerek, ırmak kıyısında köhnemiş bir eve girdik. Takip ediyoruz korkarım. İlk kez giriyorum bu kapıdan. Margaret iri iri açılan gözlerini kapıya dikerken, beni ni koltuğunun altına alıp peleriniyle üstümü örtüyor. Ayak sesleri duyuyorum. "Margaret! Yere at beni ve saklan. Seni bulurum mutlaka. Söz veriyorum. Durma hadi meleşim! İnatçı kız! Ne olur kaç! Ne olur." Pencereden atlıyoruz. Evin arka duvarında, hayalet gibi duran bir depoya giriyoruz. Naftalin kokuyor içerisi. Kumaş topları var. Yumuşacık, çiçekli bir bez parçasına sarıldım, artık hiçbir şey görmüyorum. Ayak sesleri kesildi. Artık Margaret de ağlamıyor.

* * *

Kuleden aşağı baktım. Şenlik için büyük bir kalabalık gelmiş. Kimi oturduğu yerden, kimi ayakta seyrediyor idamları. Kimse kimseye bakmıyor, gözler sehpa. Babasının omuzlarında kukuletalı bir çocuk; havadaki balardan gökyüzüne çeviriyor bakışlarını. Kıpırtısız. Yüzünü seçemiyorum kimse-nin. Ön sıralarda taşlaşmış bir beden. Bir mahkûm yakını olmalı. Mahkûmun kesik başı samanların üstünden sekip meydana ininceye dek dizleri üstünde çökmüş, sağa sola umutsuzca başını sallıyor. Tüm görüntüler bir anda siliniyor, sesleri duymaz oluyorum; darağacının kurulduğu meydandan yüzümü yol kenarındaki otlara, ağaçlara çeviriyorum. Sevgili Margaret'in ayağı değmişti muhakkak, elbisesi sürünmüştü buralara. Ziyarettime gelirken hangi yolu seçiyor acaba? Keşke daha önce sorsaydım. Rahatım yerindeyken nasıl da düşünemedim; sırf bu yüzden ölmeyi hak ediyorum. Kral bağışladığını ilan etse bile. Ne diyorum ben, sanki suç işlemişim gibi bağışlanmaktan söz ediyorum. Neyse! Böyle bir lûtfâ layık değilim kralım, boynum kıldan ince ne olur bir an evvel alın canımı! Çünkü Margaret'ime ihanet ettim! Bence değil ama ona göre ihanet! Kralın isteklerine boyun eğeceğimi ve canımı kurtaracağımı sanıyordu, böyle konuşmuştuk.

Tramper sesleri geliyor dışarıdan. Nehrin taş duvarları yalayan dalgalarıyla yarışıyor ses. Zapt edecek sanki kuleyi. Pencereye koşuyorum. Pencere küçük. Dışarıya açılan tek delik olduğunu ve tek yöne baktığını unutarak nehri arıyorum. Thames yok, kıyı yok. Hep o kızıl meydan. Boynuna düğüm atılmış adamın. Bekliyor. Tam boğulmamış, indiriyorlar sehpadan. Tekrar çıkarıyorlar. Başka biri olabilir mi? Ama hayır. Deminki adam. Karnını deşiyorlar bu kez. Bağırsakları taşıyor. Kral, benim de böyle ölmemi istemiyormuş ama ona biat edersem. Karşı çıktığım konuyu kabullenmiyor bir türlü. Hâlbuki onun, kilisenin başı seçilme isteğine karşıyım. Papaya üstünlüğünü tanımazsam yapabileceği hiçbir şey yokmuş. Ziyaretime geldi bir gece. Yalnızdı. Önümden hızla geçerek pencerenin önünde durdu. Soğuk bakışlarını ve biçimli bedenini bana çevirdi, sinirden titriyordu. Başımın altına koyduğum kütük, bu zavalıdan daha sıcak. Tanrı, merhametini çekmiş üzerinden. Nihayet filin ayağı görüldü, niyetini belli etti. İyi ki mezarımı yaptırmışım. Bana acıyormuş ben de ona acıyorum. Geldiğini kimseye söylemeyeceğime dair yemin etmemi istedi. Ne zorba ama! Vicdanımı satın alabileceğini sanıyor. Ölümden korkmadığımı bilmiyor mu? Bir lord şansölye olduğum ya umrunda değil, ya da kendi vicdanını temsil ettiğim için hakikaten unutup, rahatlamak istiyor. Böyle işbilmezliğe pes! Lordlar Kamarasından çatlak bir ses yükselmemiş.

Chelsea'nın kuşlarını nasıl da özledim. Acıkınca bana gelir, tatlı tatlı öter, kanat çırparlardı tepemde. Bir kuş, huzursuz kalbimin sesini duymuş, nasılsa içeri girmişti. Omzuma koydum ve gagasından öptüm. Sıcaktı. Tanıyordu beni ve ayrılmak istemiyordu. Tüylerini okşadım. Önemsiz detayların, büyük çalkantılara yol açtığı zamanlar vardır. Nicedir yüksek şansölyelik mührünü aldığım törenle ölüm törenimi, o uğursuz mührü almakla ise ölüm şeklimi kabul ettim ben. Bakın beyler: Yaşam gemisi, önünde sonunda ölüm sahiline atacak hepinizi. O ölüm ki göklerden, okyanuslardan, ışıktan daha gerçek, hayalden daha kurgusal. Bir hayatımızın olması yalan değil, anıların bile bir hayatı var. Dürüstlük -gerçekdışı veya gerçek olması fark etmez- mühim bir değer ama şimdilik bunu istemiyorsunuz. Peki. Yanılmadığıma emin olabilirsiniz beyler: Çünkü ne istediğimi kuşlardan öğrendim. Güvenirim kuşlara ama kralların da azımsanmayacak bir payı var bu derste. Ne diyorum ben? Şunu diyorum daha doğrusu demek için can atıyorum. Bu gerici tereddüdü aşımı duyurabilirsem, tabii ki duyurabilirim, aksi için bir sebep yok, çünkü size yükseklerden sesleniyorum. Bana, yukarıdan bakma ve sizin göremediklerinizi görme mahareti vermiş yüce yaratıcı. Aşağıda olmanız benim suçum; böyle bir suç işlemeyi ne zamandır istiyordum bilemezsiniz! Orada benim gibi bağıramazsınız, bağırsanız bile duyan olmaz. Şu işe bakın beyler! "Boşuna yoruluyorsunuz," demeye dilim varmıyor ama demiri taş vurdunuz ve işte so-

nuç. Lütfen açıklamama izin verin! Ateş -ben oluyorum- ne varlık derdi, ne yokluk kaygısı çeker. Ne azametli kralını tanır, ne yüce meclisi. Yanlış anlamayın! Hatta hiç anlamasanız da olur, yeter ki yanlış anlamayın! Veya istediğinizi düşünmekte serbestsiniz. Bakın! Bir an önce bu sıkıntıdan kurtulacağım, artık ne gevelediğimi öğreneceksiniz: Krallar olmasa, ölüme gülerek gitmeyi nasıl becerirdi insanlık! Gördünüz mü sevgili kralcılar. Artık kimseye kraldan çok kralcı demeyeceğim. Mühim olan kişisel görüş, mühim olan taraflılık. Ne laflar ama. Katiliz, hırsızız, zenginiz, sefiliz, önemliyiz! Basit hevesler uğruna yapılan hatalar, bedelli oluyor ve çok zaman masumlar ödüyor bu bedeli. Kim demiş? Kabul edelim ki tarihin ışığı bu günahsızların elinde yanar. Safça! Güçlüler, paylarına düşen korkuyu yaşasaydı denizler, gökler, rüzgârlar lanetlerini yağdırmazdı yeryüzüne. Güçsüzler cesur olmayı deneseydi, toprak hiçbir zaman asık yüzünü göstermezdi insanoğluna. Bilgece.

Size yukarıdan sesleniyorum. O mühür; sahip olanın başını yemeden asla sonlanmayacak bir oyun, bir bilmece. Ne yapıyorum ben? Ne beyi, ne kuşları? Tanrı aşkına! Kendi kendime konuşup duruyorum. Bu durum bana tanıdık geliyor; çok bunaldım ve gülmek istiyorum. Çok severim neşelenmeyi de... Akşamın gölgeleri yürüyor idam sehпасına. O uğursuz meydana ne zaman başımı çevirsem, hep içime dönüyorum. Vücudumu umutsuzca kaçıyorum başka bir tarafa. Odunumu kucaklıyor, başımın altına koyup hayal kuruyorum.

Rüzgârın uğultusu sabaha kadar dinmiyor, sık sık pencereye koşuyorum. Bir şarkı duyar gibiyim: Uzakların çağrısını ve kuşların kanat seslerini. Thames Nehri'nin bir kokusu vardır. Bu mutluluklar, yaşanmayı hak ediyor. Tanrının benim gibi birine yaşatacağı en büyük işkence sarayda olmak. Kendini dine adanmış, bedensel hazlara direnmiş böyle bir adam için, sarayda hayat, uzun, tatsız bir geceden farksız. Kralın her an: "Vurun boynunu!" diye savrulmaya hazır nefesini ensemde duymak. Beklemediğim bir durum değil bu gerçi. Tanrı'nın güvenini kazanmak, O'na karşı sadakatimi ispatlamak belki böyle mümkün. İnsanlara hoş görünmek ve cesur adammış şu More demeleri için olmamalı ölme yürüyüşüm. Kimse böyle düşünmemeli. Şöyle demeliler: "Dindar yaşadı, şan ve şöhrete dudak kıvırdı, vücudunu şımartmadı." Kızıma göndereceğim işkence araçlarımı kimse bilmemeli bu sebepten. Bedenimi terbiye etmek için giyindiğim kılı kılı gömleğim kan revan içinde, bunu karım dahi görmemeli.

Dünyaya bağlanır gibi olmanın cezası ağır olacak diyorum hep kendime, ağır olacak. Her an kızıl bir maske belirliyor gözümde. Bu yeterince açıklayıcı bir durum, öyle değil mi? Saray, alışkanlık yapıyor hastalıklı bir hal alıyor sunuz ama zambak gibi açıyorsunuz saksınızda. Az kalsın unutuyordum! Saray bir saksıdır, beni böyle düşünmeye iten sebepler var. Ama ben toprağa kök salmadan çıktım, çünkü yerime girmesi gereken bir şey vardı. İşte şimdi bu

kuleye kapatıldım ve tek çıkışı var kulenin: Ölüm. Seve seve sonumu beklemeye razıyım fakat kitaplarımı, defterlerimi, kalemimi almalarına... Öyle acı nası haldeler ki... Ne diyordum! "Peşimden gelme Margaret, istediğini yapmam. Haklı olduğumu bile bile kendimi yalanlayıp arkamda bir sürü saçmalık bırakmam. Bir ayağımın yıldızlara ulaştığını görüyorum. Orada, hükmeden ve boyun eğdiren devletler ve krallar yok ama şiddetli bir arzu ile ilâhi kanna boyun eğme var. Gökyüzü sakın. Tüm zamanların ve dört mevsimin tadı var. Atların ve çiçeklerin hatırı sayılıyor. Şeyler, kayıt altına alınmadan seviyor. Suyun, güneşin, toprağın, hayatın kıymeti biliniyor ve şükür ayinleri yapılıyor delice. Ölüm, hayat kadar doğal bulunuyor, doğal olan her şey kutsal. Şiirler, umut, aşk ve minnetle yazılıyor. Varlığa, şarkılarıyla katılıyor insanlar. Her biri kendi ruhunu bir başkasına adıyor. Evrenin bütüncül anlamıyla kucaklaşıyorlar ve birlik oluyorlar. Orada coşku, dayatmacı sanatın kabuğunu çatlatır, yaratılışın ahengi ile dans ettirir insanları. Altın küçümseiyor, para kullanılmıyor orada. Hayat kutsal, yaşamak ibadettir düşüncesi ile coşku lu bir ahlâk yaşıyor. Söyle meleğim, beni anladığını söyle. Bu dünyada çektiğimiz sıkıntılar, o âlemdeki meyvelerimizin ham kalmaması için..."

Güzel yazsın diye elimdeki son kömür parçasını kokladım, öptüm. Becerebilsem, bunları kazıyacaktım kâğıda. Bir kömür parçasına bağlanmam boşuna değil. Kâğıt artıklarını koynumdan çıkarıp ucu ucuna denk getiriyor, tükürüğümle yapıştırıyorum. Kömür kalemimi buluşturuyorum kâğıtla; yırtıveriyor kimi yerlerinden. Terliyorum. Kafamdaki mektubun baskısı arttırıyor terimi. Fazla vaktim kalmadı, her an çağrılabilir, idam kütüğüne başımı dayayabilirim. Var gücümle yazarken de nazik olmam icap ediyor. Sevgili kızım, her harfin nefesimle buğulandığını bilecek, sıcaklığımı, hayata bağlılığımı duyacak. Bana yeter bu. Yetmedi sanırım, son mektubum yazılmadı. Hayat ölümden farklı mıdır böyle! Yazılmamış bir mektuba indirgenen hayat yani, o halde haklılığım tartışılmaz! Her an kendimi Margaret ile konuşurken yakalıyorum.

Dışarıda trampetler çalınıyor, Tokmağın gergin deriyle buluştuğu anlarda mutlak bir sessizlik. Rüzgâr uğuldamıyor. Kuru bir yaprak içeriye savrulmasa dünya durdu sanacağım. Oysa bir anda düştüm, Tower Hill'e kanımı sürerek. Avam Kamarasına, Lordlar Kamarasına, high stewardlık ve şansölyelik sandalyelerine hediye ederek bu lekeyi. Tüm zamanların yüksek sandalyelerine ve bileği bükülmez hayal şövalyelerine sahne oldu vücudum. Bu yaprak nasıl kolay uçuyorsa ben de öyle uçtum üstünüzden ve önünüze düştüğümde kendinizi gördünüz.

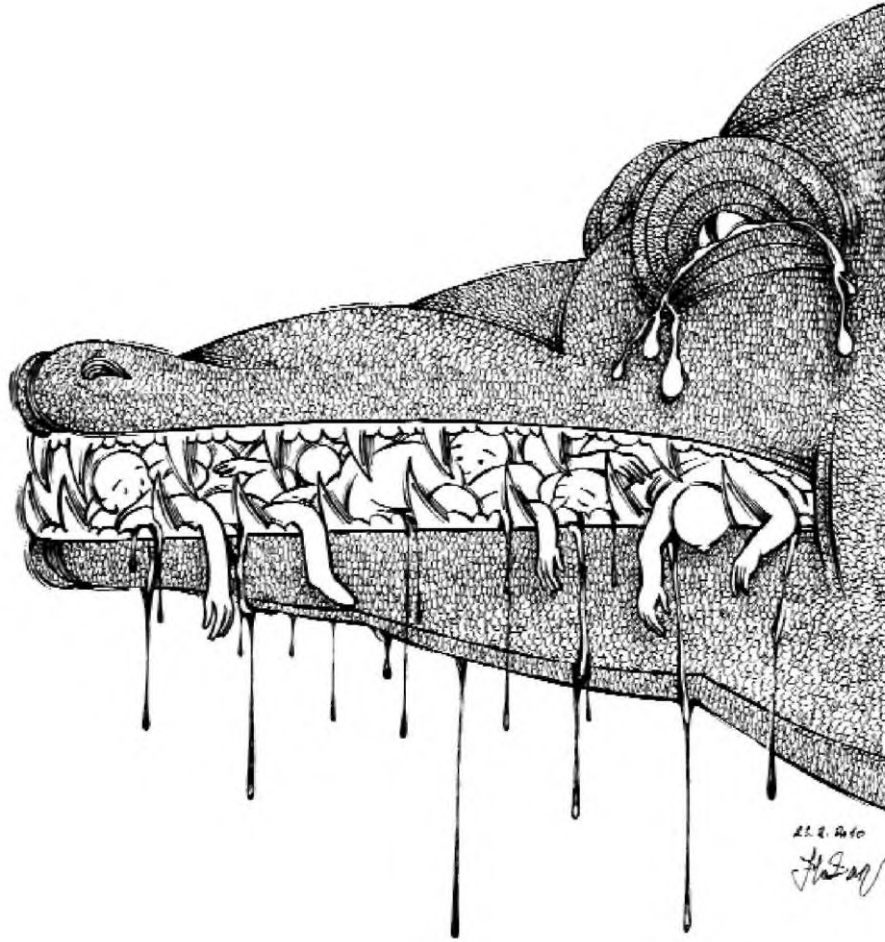
Trampetler çalınıyor, nehir kabarıyor, bir kazığın ucundan bakıyorum âleme. Köprüde olduğumu biliyor, boşlukta sallanıp sallanmadığımı kestiremiyorum. Kesik başların çılgılığı duyuluyor nehirde. Hepsi yüzeye çıkmış, hep-

si delirmiş, hepsi diri. Çağırıyorlar. Ayaküstü gördüğüm bir rüya olabilir mi? Başladılar yine: "Kuledeki adam... Köprü orada... Köprüye gel..." Onlar görmüyor galiba. Gece yıldızsız, su kara, başlar mavi. Kapalı mavi oldum olası şair yapar beni. Londra sokaklarında yoksulluk, ümitsizlik, veba kol geziyor. Maskeli bir baloda asiller fink atıyor ve aslında ölümler. Pencerelerden kaçıyor hayaletleri, vücutsuz cüppeler uçuşuyor. Yoksulların parmakları, boynuna taktığı basit bir kolye kralın. Oynuyor kolyeyle. Çamur kusarak dört yana dağılıyor parmaklar. Kan görünümü bozar, diye geçiriyor içinden veba ölüm, sürünmek; sefaletle sürüklediği çobanlardan biri olarak ölmeyi hayal ediyor ama yapamıyor. Ölen yoksullar kayıtlara girmediği için, adının yok olmasından korkuyor olmalı. Vicdan azabı çektiğinden emin olamıyorum. Elleri şakaklarında düşünceye dalıyor. Ne olacaksa olsun.

Margaret'le birlikte nehrin kıyısında yürüyoruz. Çelimsiz dizleriyle sıkıştırıp vuruyor ara sıra, farkına varmadan. Telaşlı telaşlı nefes alıp verişini duyuyorum. Köhnemiş sahil evlerine yaklaşırken, pelerinine sarıp koltuğunun altına sıkıştırıyor. Gece olduğundan, kimsenin dikkatini çekmeden ilerliyoruz. "Ürküyor musun yoksa? Yine eteğine koydun beni!" Acıyorum haline. "Eteğindeki bela taşlarını nehre dök gitsin!" Bakın yine konuşuyorum! Ölümler konuşur mu? "Prensesim, prensesim, sevgili Margaret'im!"«

H E C E Ö Y K Ü

HASAN AYCIN

çizgi

DOSYA
ÖYKÜ VE MİZAH

ANLATMA İMKANI OLARAK MİZAH

An-la-mak, "olay, davranış, durum ve söz" olarak iletileni idrak edip an'lık olarak "hemen" bir mânâyâ dönüştürmektir. An-lat-mak, dışa vurmak'ken, an-la-mak, içe almak, verili bilgiyle, yeni iletiyi içsel bir doğrulama ya da yanlışlama testinden geçirerek yeni bir mânâyâ erişmektir.

Öykücü, kendince mânâlandırıldığı BİR olay, davranış, durum ve söz dörtlüsü üstünden öyküsünü yazarken, estetik beğeniye ıskalamaksızın, o mânâyâ ilişkin *olma*, *nakledilme* (ya da tanıklık) ve *mânâlandırılma* süreçlerini de gözetmek zorundadır. Ki, ancak bunu gözeterek öykülediğinde dil bütünlüğünü sağlayabilir ve öykülemenin nihai hedefi olan "tek etkiyi" gerçekleştirebilir.

"Dil bütünlüğü" dendiğinde, öyküleme çabasına (ideal ve/ya orijinal bir öykülemeye) dahil olan her şeyi kastetmekteyiz. Çünkü, öyküleme çabası, her zaman düz-anlatımla gerçekleşmeyebilir ve bu durumda öykücü, "neyi anlatamadığını anlatma" imkânını, "öteki düşünce sayesinde" elde edebilir.

Bu durumda öteki düşünce, öykünün atmosfer ve söylem düzeyinin biçimlenmesini doğrudan etkileyebileceği gibi belirli ayrıntıları seçkinleştirerek, öykülenenin düz-akışını kırarak ona bir hareket katma hizmetini, işlevini de üstlenebilir.

Mizah, söz konusu belirleyiciliği, hizmet ve işlevi birlikte içermesi bakımından öykücünün yedeğindeki "öteki düşünce"lerin ilkidir.

Çünkü mizah, gerçekliğin gülünç, tuhaf ya da saçma niteliğini, onun altımlı dizgesini (doks'a'yı) kırarak bir süreliğine güldürücü tarzda ortaya çıkaran bir düşünme biçimidir.

Okurunu güldürmek ve gülümseterek düşündürmek isteyen bir öykücü, gerekli atmosferi ve söylemi de mizahi bir bakış açısıyla kurabileceği veya diğer bir söyleyişle onu öykülemenin "nedeni" olarak seçilebileceği gibi ölüm, kaza, tecavüz vb. gündelik hayata ait "sert" gerçekleri anlatırken de kimi ayrıntıları mizahi olarak seçkinleştirme, anlatımındaki düz-akışı bu sayede kırarak muhatabını anlatımına daha fazla "çekme" imkânı olarak da seçilebilir.

İlk durumda, "mizahi öykü" tanımının tam karşılığı olarak mizah, öykülemenin "nedeni" olduğunda, öyküyü de kendi düşünce biçimine "göre" belirler ve dolayısıyla o öykü mizahi düşünme ve bakış açısına göre kurgulanmakla, olay öykü, atmosfer öykü vb. türe ilişkin alt tanımların listesine eklenerek normalleşir.

H E C E Ö Y K Ü

İkinci durumda ise mizah, düz-anlatıyı, geçici olarak kıran bir paradoks üretme, bir tür dilsel parıltıya dönüşür ve bu yanıyla, özel bakış açısı, söylemi ve atmosferiyle normalleşen "mizahi öykü"den farklılaşarak bir "anlatma imkânı" olarak anlatıcıya daha özel bir teknik çabayı, bir tür zeka gösterisini, kelimelerin çifte anlamına yaslanmayı dayatır.

Tam bu noktada öykücüye düşen, "hayattan fıskıran" mizahı, kendine mahsus bir tarzda soyutlama başarısını göstermektir. Bu tarz tümüyle öznel-dir; ancak onun tarafından "o anda ve öylece" soyutlanan bir mizah olmakla da "biricik"tir.

Öykücü, bu "biricik olan"a erişebilmek için kendi doğal yeteneğinin yanısıra, öncelikle hazır bilgiyi kullanır. Kendisinden önceki sanatçıların mizahını kendi zamanına, kültürüne göre hem geliştirip hem de yeniden üreterek sadece kendisine mahsus olan mizahi soyutlama tarzını oluşturur.

Söz konusu tarz, öykücünün gülmeye ve güldürerek düşündürmeye yüklediği değere, misyona göre biçimlenir; en uygun biçime ise öyküsündeki temaya ve bakış açısına göre espri, hiciv, ironi ya da humor üstünden erişir:

Espri (nükte): ince anlamlı ve düşündürücü zarif sözdür.

Söylenenin ve ona muhatap olanın kültür düzeyini söyleyiş tarzıyla belirleyen espri, bu doğrultuda açık, kapalı, yerici ya da kaba nitelikler yüklenebilir.

Espri, çoğunlukla bireysel hassasiyet taşıyan inanç, zevk, bilgi ya da zarlardaki şartlanmalara yönelik olarak yapılır. Bir saplantının, takıntının ya da taassubun kırılmasına mahsus bir "saldırı"yı da içermekle birlikte, muhatapını hemen incitmeyen (ya da vaki bir incinmeyi erteleyen) ve bu uğurda anlamı da ikinci plana düşüren bir söyleyiş inceliği taşır.

Esprinin, öyküde mizahi bir imkân olarak değerini pekiştiren bir başka özelliği ise anlık bir iğnelemeyi de içermesidir; öykücü bu sayede okuru "ir-kiltmeyi", onun düşüncesinde bir "titreşim" yaratmayı da sağlar.

Satir (hiciv): Bireysel ve toplumsal kusurların alaya alınmasıdır. Her seviyeden bireyi, sosyo-ekonomik ve kültürel kurumları hedef alabilen hiciv, açık bir "saldırı" biçimi olduğu kadar, ahlaki planda da normal (insani) olanın sürdürülmesini sağlamaya mahsus bir "savunma"dır.

Hicivde hicvedilen konu ve muhatap açıkça belirtilir; hicve konu olan şey açıklıkla gösterildiği gibi hiciv de açık bir şekilde yapılır.

İroni: Gerçeklikteki bir durumu örtterek gizlemek ya da o gerçekliği olduğundan daha farklı göstermektir. Öykücüye söylediği bir şeye farklı (hatta tersi) bir maksat yükleme imkânı sağlar.

Bu yanıyla ironi gerçekliği paradoksla, diğer bir söyleyişle bir düğümle anlık olarak durdurma (örtme) eylemi olduğu kadar, söylenenle asıl söylenmeyen-i söylemeye çalışma (var olan bir örtüyü açma değil aralama) tutumudur.

H E C E Ö Y K Ü

Tam da bu nedenle yapılanın ironi olup olmadığı ve nasıl bir söyleme düzeyini temsil ettiği konusunda okurun anlayışını ve takdirini gereksinir.

Sadece mizahi değil, dramatik ve trajik nitelikler de yüklenebilen ironi, hayata mahsus hemen her olaya, olguya, davranışa, bireye ve kuruma yönelik olabileceği gibi olay üstünden bireye, birey üstünden toplumsal bir olguya da sarkabilir ve bu sarkışını paradokslar üstünden olduğu kadar söz oyunları, dolaylı söyleyişlerle, farklı öğelerden bir küme kurarak da gerçekleştirebilir.

Humor: Ciddi bir tavırla mizah üretmektir.

Humor da alışık olunmayan, normalin dışında kalan hayati durumların mizahı olmakla birlikte, toplumsal olandan çok bireysel olanı hedef alır; mizaç ve huy gibi değişmesi mümkün olmayanın ya da çok zor olanın, kendi doğallığıyla dönüştürülmeden ve ciddiyetle anlatılmasıdır.

Asabi, dalgın, derbeder, kibirli, sayrılık, savruk, korumacı, sadist vb. tiplerin kendi içinde normal (doğal) görülen durum ve davranışları humor sayesinde, sosyal roller, meslekler üstünden mizahileşerek dışlaşır.

* * *

Öykü için mizahın bir anlatma imkânı olarak değeri, kuşkusuz onun en fazla "dil" aracılığıyla belirgin, seçkin kılınabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, hayatın içinde gizlenmiş olarak bulunan mizah, "irfan" soyundan bir kelime olan maharetle yine dil aracılığıyla buluştuğunda daha da kıymetlenir ve bu yanılla da maharetli öykücünün ıskalamaması gereken bir zorunluluk olarak öne çıkar.

Son tahlil de "bir anlatım imkânı olarak mizah" öykücünün dilsel tecrüsesünü de ifşa ettiği için mizahı hayata ve dile dair önemli bir veri olarak soyutlamadaki ciddiyeti onun edebî kimliğini de doğrudan belirler. &

FİRDEVS CANBAZ YUMUŞAK

MİZAH VE MİZAH ÖYKÜLERİNİN
VURGULARI ÜZERİNE NOTLAR

Geçtiğimiz aylarda gazeteci Serdar Turgut, şarkıcı Rojin hakkında söyledikleri dolayısıyla tepki çekince kendisini "mizah" yaptığı gerekçesiyle savunmuştu. Yani yaptığı şeyin mizah olduğunu ama anlaşılmadığını iddia etmişti. Dolayısıyla o günlerde herkes mizahın tanımı ve sınırları üzerine yeniden düşünmek durumunda kaldı. Turgut'u eleştirenler mizahtan anlamamakla itham edilmiş belki bazıları, haklarında "mizahtan anlamaz, humour duygusu da ne zayıf" denmesin diye susmuştu. Bu olayı hatırlatmak belki doğru değil; çünkü bir kadın olarak Rojin'in söz konusu olay nedeni ile gururunun son derece incindiğini biliyorum. Niyetim Serdar Turgut'un yaptığı-
nın hiç de mizah olmadığını söylemek ve mizah üzerine tartışmak.

Cenap Şehabettin "Mizah Felsefesi" adlı yazısında bu duruma bir cevap gibi şöyle diyor: "Güldürmek için, terbiye sınırını aşmak zarurî değildir. Mizaha istidadı olanlar, haya ikliminden çıkmadan güldürecek şeyleri keşfedebilirler".¹ Hilmi Yücebaş hazırladığı *Türk Mizahçıları* adlı kitabının önsözünde ise gülmek konusundaki genel anlayışımız hakkında "Eskilere göre vakarlı ve ciddi bir insan için gülmek ayıp sayılırdı" diyerek ve şöyle devam ediyor: "Mizah tenkit vazifesi görmekle beraber, ciddi işlerle uğraşmaktan yorulmuş dimağlara bir sükun ve huzur; gönüllere, söylenmesi istenilmekle beraber açıkça söylenemeyen şeylerin efkâr-ı umumiye önüne serilmesinden ileri gelen bir ferahlık getirir. Gülüncü ve tuhafı arayan mizah, iğneli tariz de olsa istihdaf eylediği makamı, müesseseyi, şahsı darıltmaz. Fakat tenkit ve tarizde, lâtife ve nezaket hududu aşıldı mı, o zaman mizahın asıl çehre ve hüviyeti soysuzlaşır".²

Ahmet Turan Alkan bence en iyi mizah yazarlarımızdan biri. Mizahı konu aldığı bazı makaleler de yazdı kendisi. "Mizah deryasına ben bazı bazı" adlı yazısında ülkemizde ciddi olduğu varsayılan her şeyin, garip bir araboyutta mizaha bulaştığına dikkat çekiyor kendisi: "Bu yüzden gülelim mi, soğumurtalım mı bir türlü karar veremiyoruz. Halbuki Batı dünyasında ise gülmenecek ve ağlanacak şeyler kesinlikle tefrik edilmiştir. İşbu sebeple çıkmaz ayın son çarşambasında AB'ye girip, espri anlayışımızı onlara bulaştırırsak bu, Sanayi İhtilâli'nden bu tarafa dünyanın göreceği en şenlikli dönüşüm hareketi olacaktır".³ Evet bu terbiye ve anlayışın elbette mizah alanında üretilen bütün ürünlere de yansındığını söylemek gerekiyor.

Mizah, doğrudan eleştirilemeyecek bir durumun yergisinde ya da farklı bir anlatımla eleştirildiğinde daha etkili olan durumlarda kullanılır. Genel olarak

insanlar kontrolleri dışında kendilerine gülünmesinden rahatsızlık duyarlar. Küçümsemek, istihza, alay düşmanı yola getirmenin en etkili yöntemlerinden-
dir. Cenap Şehabettin bu çerçevede de şöyle diyor: "Kahkaha adliye cezala-
rından daha tesirlidir! Gülünç olmak korkusu, ne kadar fenalıkların önünü al-
mış, ne kadar çirkinlikleri vuku bulmadan evvel önlemiştir. Zeki adamlar,
şüphesiz etrafın kahkahasından korktukları kadar, zaptiye nazırından kork-
mazlar. Böyle olduğuna göre, istenilen şartları toplamış bir mizah gazetesi,
ahlâk dergilerinden ziyade, ahlâkı iyi bir duruma getirmeye hizmet eder. Şeyh
Sadi'nin öğüdüne göre, fenalığı tezyif meydanına atmak, iyiliği öğretir. Çok
kere, düşmek üzere olanların, sarsıntılarını gidererek ayakta tutunmalarına se-
bep olur".⁴ Eski Yunanlılar da öyle yapıyor ve tiyatrolarının duvarına şöyle
yazıyorlardı: "Biz burada ahlâksızlıkları gülerek cezalandırıyoruz!".

Gelelim mizahın neleri konu edinebileceğine. Mizahın neleri konu alabile-
ceği ile ilgili olarak Reşat Nuri Güntekin, şöyle diyor: "Mizah sanatının ben-
ce sosyal hadiselerle, politika ile muhakkak ki çok yakın ilgisi vardır. Zaten
mizah, aktüaliteyi -politik, sosyal her nevi aktüaliteyi demek istiyorum- ya-
kından takip eden ve hicveden sanattır. Hafif konuları seçmesi bir yana, ben
mizahın en çok sosyal olayları, memleket davalarını ele alması gerektiğine
inanıyorum".⁵ Peyami Safa ise "mizahın alâka hudutları dışında hiçbir hadise
yoktur"⁶ diyerek konu sınırlaması yapılamayacağını söyler. Safa ayrıca miza-
hı "soğuk zekânın, bir faciayı gülünç bir halde göstermesidir" diye tanımlı-
yor.⁷ Cenap Şehabettin'e göre de her türlü konudan mizah çıkarılabilir: "Mi-
zahçının gözü, daima bir tenkit mikroskobuna yapışık, durmadan cemiyetin
çevresini gözleyip, etrafındakilerin pürüzlerini, aksayan kısımlarını, ölçsüz
hareketlerini görece, şen, şuh ve belîğ bir ifade içinde okuyucularına göste-
recektir. Hayatın bozuk taraflarına yakalarını kaptıranları, apaçık değil örtülü
bir şekilde tavırlarını düzeltmeye çağırarak".⁸ "Hâsılı biraz dikkat zahmetine
katlanan bir göz için her taraf, güldürücü bir kaynaktır. Mizahçılar, muharrir-
lerin mevzu bulmakta en az zorluklara düşenleridir. Hele bizde!"⁹ Bu "hele
bizde" ifadesi toplumumuzda ekonomik, ahlâki, siyasal anlamda eleştirilmeye
açık pek çok olayın var olması anlamına geliyor. Dolayısıyla kültürümüzde,
edebiyatımızda mizah içerikli pek çok ürün verildiğini bu noktada söylemek
gerekiyor. Aslında bu durum aynı zamanda hayli üzücü. Yani ağlanacak hali-
mize zaman zaman güldüğümüzü gösteriyor. Bu da beraberinde "kara mizah"ı
doğuruyor. Kara mizahı mizahtan belki de kahkahayla güldürmeyen acılık ve
burukluk tarafı ağır basan mizah şeklinde tanımlayabiliriz. Bu tür mizah insa-
nı acı acı gülümseten hatta göz yaşartan ve düşündüren bir alay içerir.

Enis Batur, seçtiği yerli ve yabancı bazı metinleri *Kara Mizah Antolojisi*
adıyla yayımlamıştır. Batur'un kara mizah tanımı şöyledir: "Kara Mizahı dü-
pedüz mizahtan ayırmak, sanıldığından da güçtür. Her şeyden önce, egemen
değerlerle yoğun çatışma demeye gelir Kara Mizah. Yerleşik olanı yerleşmiş

olduğu yerde dürtükler, rahatsız eder, hatta çileden çıkarır. Yumuşak değildir, yumuşak görünse bile: Alabildiğine sakın, ölçülü, zarif bir gidiş tutturmuşken bir anda gaddarlaşıverir. Kara Mizah kanlı bir kristaldir" ¹⁰

Batur'a göre kara mizahın ayırt edici bir özelliği de, tohumunda görülen ko-yu umutsuzluktur.¹¹ Hazırladığı antolojide daha önce hazırlanan mizah antolojilerinde görülen isimlerden daha çok, içinde bulunduğu durumu ironi ile kaleme alan yazarlara rastlanır. Mesela Oğuz Atay, Cumhuriyet döneminin kara mizah ustasıdır. Eserlerinin bütününe yayılmış kara alayın yanıbaşında hazin bir iç ses duyulur. Yine Leyla Erbil, Sevgi Soysal ve Ferit Edgü de kara mizah türünde eserler veren isimlerdir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi adlı kitabı yazan ve hazırlayan, Ferit Öngören mizahı çeşitleri açısından şöyle sınıflandırıyor: "Mizah çeşitleri, bir adlandırma olarak; lâtife, şaka, nükte, iğne, taş, hiciv, alay, halt gibi biçimleri; matrak, dalga, gırgır, curcuna gibi mizahî durumları işaret etmek amacıyla kullanılmıştır".¹² Öngören mizahın farklı sanatsal türlerde ifade bulacağını ekleyerek bu noktada da şöyle bir sınıflandırma yapıyor: "Mizah ürünü değişik türlerde ortaya çıkıyor. Bunların başlıcaları fıkra, mizahî hikâye, mizahî şiir, karikatür, yazısız karikatür, kukla ve komedi olarak özetlenebilir".¹³

Bu noktada mizah hikâyesi ile ilgili söylediklerini değerlendirip Türk edebiyatında mizahî hikâyeler yazan yazarları örneklendirmeye geçebiliriz: "Mizah hikâyesi, yakın geçmişte kökenini bir edebiyat türü olan, kısa hikâye tekniğinden almış ve ondan, sürekli beslenmiştir. Bugün mizah hikâyesi, karikatürün resimden uzaklaşması kadar, kısa hikâyeden uzaklaşmış, bağımsız bir kişilik kazanmış değildir. Gerçekte mizah hikâyesinden böyle bir yapı da beklenemez. Nitekim mizah hikâyesinin kendisi, mizahî bir form taşımamaktadır. Ancak bu kısa hikâye formu içinde, hem yazar, ayrıca mizahçı olan, mizah hikâyecisi, mizahını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Kısa hikâyenin sonucunda beklenen sanat yerine, mizah hikâyesinde, başarılı bir mizahın gerçekleşmiş olması, mizahî hikâyenin başlıca değer ölçüsü olabilmektedir. Mizah hikâyesi, eğlendirici bir vakit geçirtmekle istediği hoşgörüyü toplamış olur".¹⁴

Son cümleler üzerinde durmak ve düşünmek gerekmektedir. Gerçekten de mizahî olarak değerlendirilebilecek hikâyelerin başlıca değerlendirilme ölçüsü öyküde başarılı bir mizahın gerçekleştirilmiş olması mıdır, yoksa Poe'nun tanımladığı iyi bir hikâyenin niteliklerini yerine getirme noktasında da sorumlu mudur? Ayrıca mizahî olan hep güldürmek zorunda mıdır? Öyle olmadığını düşünüyorum. Zannımca iyi bir hikâye olarak anlatılamamışsa, ortaya iyi bir mizah da çıkmayacaktır. Öte yandan yazarları mizah hikâyesi yazarı diye sınıflandırmak da çok doğru olmayabilir. Söz konusu isimleri, mizahı, bir üslup özelliği olarak öykülerinde yoğun olarak kullanan yazarlar olarak tanımlamak daha uygun görünüyor. Yoksa pek çok öykücünün öyküsünde belirgin bir şekilde olmasa da mizaha ya da kara mizaha rastlamak mümkün.

Türk edebiyatında mizah dendiğinde özellikle öykü alanında bazı isimler öne çıkıyor.

Refik Halit Karay bu isimlerden biri. *Memleket Hikâyeleri*'nden "Şeftali Bahçeleri", konusu tanıdık gelse de mizahî üslubu dolayısıyla okuyanların unutamadığı bir öykü. Refik Halit Karay mizahla, *Düyûn-ı Umumiye* Direktörü Âli Bey'in bir makalesi vesilesiyle tanışır. Âli Bey'in "Avrupa'da yapılan zarif, minimini, cici, nikel anahtarlarla; bizim yerli, iri, hantal demirden ve kapkara anahtarların, bir hoş mukayesesini"ni içeren mizahî yazısı ile tanışmadan önceki durumunu da yine mizahi bir dille şöyle anlatır Refik Halit: "Mizahî yazı yazmak, nereden de aklıma gelmişti? Bu bir hikâyedir: Galatasaray'ın gece yatısı talebesinden olduğum için, sıkıntıdan kendimi edebiyata vermiştim. Hem okur, hem yazardım. Amma, ciddî şeyler okur, ağır başlı yazılar yazardım. Edebiyatta mizah, o zaman yer tutmamıştı. İnşa kitabı, mizah bahsinde şathiyyattan şiddetle mecanebet tavsiye ediyordu. Hoş, böyle bir tavsiyeye hacet ne? Biz Edebiyat-ı Cedide'nin 'Oh!larına, ahlârlarına, heyhat ve efsus!larına ağız uydurmuş, inim inim inliyor, züppe birer mecnun gibi uzun saçlarımızı kalemimizin küsküsünü vurup, of çekiyorduk".¹⁵

Refik Halit "Mizah benim işim değildi. Meğerse işim imiş... İlk tuhaflık makalemi beğenmeyip ateşe fırlattıktan iki ay sonra, *Kirpi* imzalı mizahî yazıları Türkiye'de büyük bir rağbet ile okunan muharrir, ben idim; bu müstear imzanın isim babası da Yakup Kadri idi." ¹⁶ diyerek o dönemdeki yazı serüvenini anlatıyor. Ferit Öngören ise Karay'a Kirpi müstearını veren Yakup Kadri'nin aslında ondan hiç hoşlanmadığını aktarıyor: "Refik Halit, Yakup Kadri'ye göre, şımarık, hırçın, Paris hayranı çıtkırıldım bir köşklü. Kendisinden başka hiçbir yazarı beğenmeyen Refik Halit bir Maupassant hayranı. Refik Halit'in bu hayranlığı nedeni ile İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar mizah hikâyeciliğimizde Maupassant'ın büyük bir etkisi olacak, bir gelenek durumuna bile girecektir".¹⁷ Esasında öykücülüğümüzdeki mizahî anlayışta Maupassant'ın etkisi çok uzun sürmüş ve etkili olmuştur. Bunun yanında Çehov'un mizahî tutumunun da yazarlarımızı etkilediğini söylemek gerekir. Bu arada Refik Halit'in söz konusu öyküsü ile benzer eleştiriler içeren, yani siyasi ve ahlâki eleştirilerde bulunan eseri *Değirmen'i* de anmadan geçmek istemiyorum. Eser, Şener Şen'in muhteşem oyunculuğu ile sinemaya da taşınmıştı. Mizahî öykülerde bu gibi siyasi ve ahlâki vurgulara daha sonra da hep rastlandı.

Hüseyin Rahmi Gürpınar gözlemciliğini ve tasvirciliğini mizahî bir üslupla kullanmış, kendisinden sonra gelen pek çok mizah hikâyecisini de etkilemiştir. Samimi ve yerel bir anlatıma sahiptir. Öykü kişilerini konuşturarak mizahı oluşturur. Halkın yaşantısını tüm sadeliği ile dile getirir. "Kedi Yüzünden" adlı hikâyesi en meşhur öykülerindendir. *Hababam Sınıfı*'nın da yazarı Rıfat Ilgaz yine pek çok mizahî hikâyeye imzasını atmış bir yazarımızdır. Bülent Oran her ne kadar senaryo yazarlığı ile tanınsa da üç tane mizah

H E C E Ö Y K Ü

hikâyesi kitabı vardır. "Mizahın ciddi bir iş" olduğunu düşünen Aziz Nesin'in öyküleri, toplum gerçeklerine yakın, gündelik hayatın içinden, muhafazakarlık gücü son derece yüksek, konu yelpazesi son derece geniş öykülerdir. Aziz Nesin de Gürpınar gibi, geniş kitlelere mizahı sevdirmiş bunun yanında mizaha sosyal ve toplumsal eleştiri katmıştır. Mizahın edebiyat alanında ciddiye alınır bir mesele olması yolunda yoğun çaba sarf etmiş belki de "Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı Antolojisi"ni bunun için hazırlamıştır.

Haldun Taner de, insanlık durumlarını, insanî zaafı anlatırken mizahı kullanır. Öykülerinde bürokratik ve siyasal sorunlardan bahseder. Ancak eleştirisi daha çok birey merkezlidir; insanlar arası ilişkilerdeki samimiyetsizlik, vefasızlık, aldatma konularını işler. "On İkiye Bir Var", "Sancho'nun Sabah Yürüyüşü" mizahî anlamda başarılı öyküleridir. Memduh Şevket Esendal'ın "Hayat Ne Tatlı" adlı öyküsü de hatırdaki kalan mizahî bir anlatıma sahiptir. Sulhi Dölek de yine bu çerçevede ismi anılması gereken yazarlardandır. Yanılmıyorsam vefatından önce son öyküsünü, "Sardunyalı"ı *Hece* Öykü'de yayımlamıştı. Sosyal, siyasi, ekonomik ve ahlâki pek çok vurguyu bir arada bulunduran bir öyküdür "Sardunyalı". Sulhi Dölek'in çoğunluğu mizahî öykülerden oluşan *Vidalar* adlı öykü kitabında da gerçekten güzel mizahî öyküler vardır. Ayrıca Dölek'in "Mizah Edebiyat mı?" ve "Gülmece ve Öykü" başlıklı yazıları da mizah konusunda önemli veriler içerir. Yakın zamanlarda sinemaya da uyarlanan *Kirpi* adlı romanı da bu anlatım tekniğinin güzel bir uygulamasını sunar. Ahmet Rasim, Muzaffer İzgü ve Ömer Seyfettin de yine ismi anılabilecek diğer mizah yazarı öykücülerdir. &

Türk Mizahçıları. Hazırlayan: Hilmi Yücebaş. İstanbul: L&M Yayınları, 2004, s. 123.

A.g.e., s. 13.

<http://ahmetturanalkan.net/mizah-dervasina-ben-bazi-bazi/>

Türk Mizahçıları. Hazırlayan: Hilmi Yücebaş. İstanbul: L&M Yayınları, 2004, s. 121.

A.g.e., s. 16.

A.g.e., s. 17.

A.g.e., s. 16.

Türk Mizahçıları. Hazırlayan: Hilmi Yücebaş. İstanbul: L&M Yayınları, 2004, s. 119.

A.g.e., s. 124.

Kara Mizah Antolojisi. Hazırlayan: Enis Batur. İstanbul: Hil Yayın, 1987, s. 7.

A.g.e., s. 8.

Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983, s. 39.

A.g.e., s. 43.

Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983, s. 47.

Türk Mizahçıları. Hazırlayan: Hilmi Yücebaş. İstanbul: L&M Yayınları, 2004, s. 160.

Türk Mizahçıları. Hazırlayan: Hilmi Yücebaş. İstanbul: L&M Yayınları, 2004, s. 161.

Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983, s. 81.

KÖKSAL ALVER

MİZAHIN DİLİ, ÖYKÜNÜN DİLİ

Öykü, bir dil evrenidir; dillerin ve dünyaların zengin haritasıdır. İnsanın ^{v^}uzun yürüyüşünde, çağlardan çağlara geçişinde, kendini örerken, biçimlendirirken, ifade ederken başvurduğu temel araç olan diller ve o dile paralel bir şekilde insana zemin hazırlayan dünyalar, öykü haritasında kendiliğinden, olağan haliyle yer bulur. Öykü, o muhteşem dil ve dünya pencerelerine açılır, o pencerelerle açılır. Hayat, farklı dilleriyle öykü haritasında konuşur durur.

Öykü, kimi zaman gerçeğin, katıksız gerçeğin diliyle konuşmak ister; konuşur da. Gerçek, kaskatı bir şekilde okuru kuşatır bu durumda, sarsar, ona hükmeder, onu çekip çevirir. Kimi zaman öykü, rüya diliyle anlatır. Rüya der ve okuru bir başka aleme davet eder, bir başka alemde gezdirir. Rüya der sonuçta ama gene de bir dil ve dolayısıyla dünya (hayat) orta yerededir. Zaman zaman öykü, mizahın diliyle konuşur ve anlatır. Kendi dilini mizahın diliyle güçlendirir; güldürür, hicveder, ima eder, komiklik yapar, halden hale girer ama gene konuşur. Bir başka konuşur. Gerçek yahut rüya, mizah yahut hayal, fark etmez, öykü bir dil evrenidir ve dillerden dil seçmektedir. Neyi nasıl anlatacağına karar vermektedir. Her dilin kendine özgü hikâyesine, kendine özgü işaretlerine dikkat çeker.

Kuşku yok ki, her dilin kendine özgü bir yapısı, mantığı, mahiyeti söz konusudur. Her dil kendine göre bir karşılık üretir, karşılık bekler, tavır bekler. Her dil hikâyeyi kendince anlatır, o şeyden (olay, durum vb.) bir hikâye derlerken, kendi dilini öne sürer, kendi diliyle o şeyden alacağını alır. Bir başka dil de gene kendince o şeye dokunmaktadır. Örneğin, bir gurbet olgusunu, aşkın saziyle anlatması ile postmodern bir öykünün anlatması *aynı dil* ile gerçekleştirilmez. Mesele ve kelimeler aynı olsa da anlatım ve dil farklıdır. Öykü, bu farklılığı ve zenginliği sergiler.

Dillerden dil beğenen öykü, mizahı da diğer diller gibi değerlendirir. Mizah dili ile öykü kendine yeni bir imkân bulur. Hikâyeyi başka bir şekilde, başka bir edayla, başka bir vurguyla anlatır. Aynı hikâye bu kez başka bir dil ile anlatılmaktadır. Bildik bir hikâye değişik bir tonla sunulmaktadır. Aşk, gurbet, hüzn, acı, mutluluk, kavga, terör, isyan, bağlanma, itaat, bürokrasi, aile... anlatılan ne ise, bu kez değişik bir dil ile ifade bulmaktadır. Biraz müstehzi biraz gerçek; biraz ironik biraz komik biraz trajikomik. Ama hemen her durumda düşündürücü; güldüren ama düşündüren, iğneleyen ama düşündürren bir dil.

Mizahın dili, öykü diline benzer bir şekilde, çoğuldur; hiciv, ironi, gülmece, alay, şaka, yergi, kara-mizah, eleştiri hatta fıkra gibi değişik biçimlere sahiptir. Her bir biçim, mizah evreninde, mizahın dilinde karşılık bulur elbette, ancak kendine özgü yapısal özellikleriyle. İroni ile fıkra, alay ile kara-mizah tıpa tıp örtüşmez. Biri bir şeye yönlendirir kişiyi, diğeri başka bir şeye. Her birinin vurgusu, tonlaması, derdi, maksadı değişik olabilir; her bir dilin hikâyeden derlediği başka bir şey de olabilir. Hepsi mizaha dahildir, mizah dilinde kendi mümtaz yerini bulur.

Öykünün dil evreninde kendine özel bir yer edinen mizah, etkili bir dil olarak varlık kazanır ve pek çok şeye karşılık gelir. Mizah, öncelikle ciddi olanın, ciddiyetin karşıtı olarak iş görür. Bu bakımdan çoğu zaman eleştirilir, yadırganır, ölçülü olmaya davet edilir, sağına soluna bentler yerleştirilir, sınırları aşmaması için büyük özen gösterilir. Sınır ihlali, ciddi olan hayatın canını sıkarak; kendi alanına tecavüz eden bir kanun kaçağı gibi mizaha haddini bildirmeye girişir. Doğrudur, hayat ciddiye alınmayı bekler. Ancak mizah, sanki o kaskatı gerçek olan hayatın yükünü almak, onu kısmen rahatlatmak, 'hayatta olur böyle şeyler, hayatım' diyerek, onun gerilimini azaltmak ve böylece hayatın daha 'sağlıklı ve mümbit' kendi yoluna revan olmasını sağlamak adına ortaya çıkar. Hayata rağmen ama hayat için var olur.

Mizah, olay ve durumlardaki *komik* unsurları öne çıkarır, güldürür. Gülme eylemini devreye sokar. Neye güler insan, ne zaman güler, ne kadar güler, nasıl güler, neden güler? 'Gülüp geçilecek' bir durum mudur gülmek? Böyle olmadığı kesindir. Tarihin hiçbir döneminde, hiçbir toplumda gülme gözardı edilmediği gibi komiklik kabul edilip bir kenara bırakılmaz. Gülme, ciddiye alınır; mizah dikkate alınır. Komik olanda, gülünende bir şeye dikkat çeker mizah; o komik olay ve durumda saklı ve örtük gerçeğe, insan ve toplumun kimi hallerine ilişkin bir işaretler sistemini taşıyan gerçeğe yönlendirir. Gülünecek olayda da tıpkı yakıcı gerçek olayda olan bir şeyi öne çıkarır mizah. Aslında temelde aynı hikâye vardır, ancak dil değişikidir. Bir hikâyenin başka dillerle anlatılabileceğine ilişkin hayret verici bir izah.

Mizah, gülmeye paralel bir şekilde muhalefet, eleştiri, saldırı ve kimi zaman savunma gibi hususları da devreye sokar. Keskin bir eleştiri olarak mizah, toplumsal muhalefet ve insan değerlerinin dönüşümünde hayli işlevseldir. Keskin ve sivri bir dil ve aynı zamanda, bir durumun saçmalığını, yanlışlığını belki dolaylı ama etkili bir şekilde dile getirme biçimi olan hiciv, toplumsal ve insani gerçekliğin bir başka yönden okunmasına yol açar. Gerçeğin yalın ve çıplak halini orta yere serer. Topluma kendini gösterir. 'Güleriz ağlanacak halimize' sözü tam da bunu ifade eder.

H E C E Ö Y K Ü

Elbette mizah, dillerden bir dil. Hayatın onca dili arasında. Yerinde ve zamanında. Her yerde ve her zaman belki potansiyel olarak hazır bir dil ancak hayatın akışında bütünüyle var değil. Çünkü mizah hayatın yalın bir gerçeği, atlanmaz bir boyutu olmasına karşın hayatın inşa edildiği temel değildir. Çünkü hayat bir mizah değildir. Mizah hayatın yalın gerçeklerine, karmaşıklığına farklı bir bakış, farklı bir yaklaşımdır. Yoksa hayatın tamamını mizaha yatırmak yanlışlığı, hayatın ve mizahın yapacağı şey değildir. Bir ayrıntı işi olan öykü mizah ile, mizahî bakışla hayatın onca ağırlığında, karmaşasında, keşmekeşinde, hızında o ayrıntıyı yakalar ve kurduğu hikâye ile insana yalın gerçeğini başka bir dille gösterir. İnsan kâh bu işe gülüp geçer kâh oturup düşünür. Öykü dili, mizahın diliyle insanda ve hayatta apayrı pencereler açar.&

MUSTAFA AYDIN

MİZAH-TOPLUM İLİŞKİSİ VE BİR ÖRNEKLEM OLARAK NASREDDİN HOCA FIKRALARI

Antropologların ifadesiyle insan kendine özgü bir varlıktır. Felsefî bir deyimle de inorganik, organik ve tarihsel/kültürel varlık olgularından farklı bir varlıktır. Yalnızca kendisi için geçerli determinasyonlara sahiptir. Yani insan diğer varlıklardan uyduğu ilkelere de uyar ancak bunlar bile insan için ayrı bir anlam kazanır. Sözelimi insan da bütün diğer varlıklar gibi bir zaman içinde bulunur ama insan için zaman diğer varlıklar gibi tek boyutlu değil, dün bugün ve yarın safhalarına bölünmüş üç boyutlu bir ilkedir ve buradan tarih doğmuştur.

Yine organik bir kategori olarak insan da tüm diğer canlılar gibi, bir cinsel beraberlik yaşar ve soyunu sürdürür. Ancak yine diğer canlılardan farklı olarak aile gibi bir kurumu gerçekleştirir. Şüphesiz bu arada diğer canlılar dünyasında insana benzer durumlar görülür. Mesela arılar ve karıncalar görünüşte bir devlet düzeni yaşarlar. Ama bunlar antropologların deyimiyle sadece bir (artropomorf) insan benzeri bir görünümünden, sadece içgüdüsel birer olgudan ibarettirler, kültürel bir vakıa olarak gelişmezler, hep öyle kalırlar. Sözelimi arıbeyi ile yürüyen monarşik nitelikli yönetim hep öyle kalır, bir başka yönetim biçimine mesela demokrasiye geçmez.

İnsani bazı olgular da vardır ki diğer canlılar dünyasında bunun bir karşılığını görmeyiz, bütünüyle insana özgüdürler. Mesela sanat ve edebiyat her haliyle insana ve onun birliktelik biçimi olan topluma hastır. Hiçbir canlı grubunun antropomorf olarak bile bir sanat ve edebiyatı yoktur. Öyle ki çok ayrıntılı olarak gerçekleşen sanat pek çok alt birimlere ayrılmıştır. Bilindiği üzere kullandığı malzemeye göre edebiyat, mimari, musiki, folklor gibi türler ortaya çıkmıştır. Hatta bunların daha alt birimlerinden söz edebiliriz. Mesela edebiyatın mitoloji, efsane/destan, masal, şiir, hiciv, mizah gibi pek çok türü vardır. İşte bunlardan bir tanesi de mizahtır.

Bütün beşeri oluşumların genel insani bir tarafı olduğu gibi ferдин ötesinde bir toplumsal boyutu da vardır. Bu çerçevede diyebiliriz ki konumuz olan mizah beşeri olduğu kadar toplumsal bir olgudur, yani her toplumun ona kattığı kendine has bir içerik ve biçim vardır. Hatta bu bağlamda toplumların güldürücü buydukları şeyler bile birbirlerinden farklılıklar gösterir. Ancak

mizahın toplumlara özgüllüğüne geçmeden önce onun da merkezinde bulunan gülme üzerinde kısaca durmakta yarar görüyoruz.

Bir Mizah Öğesi Olarak Gülme

Mizah genel bir kavram olarak fıkradan karikatüre, kaba bir komediden ince bir nükteye kadar gülme ile bağlantılı değişik edebi türleri içine alır. Gerçekten de mizah deyince hemen aklımıza gülünç şeyler gelir, bir tebesüm belirir dudaklarımızda ve gülmeye hazırlanırız. Fakat çoğu kere gülünç olan şeyin ne olduğunu, bir soytarının yüz göz buruşturması ile bir nükte bir vodvil çaprazlaması, bir komedi sahnesi arasındaki ortak veya farklı olan noktaları düşünmemişizdir. Hâlbuki bu edebiyat biçimleri arka planda yer alan bir gülme olgusuna dayanırlar.

Gerçi çok eski çağlardan beri birçok edebiyatçı, düşünür veya filozof gülme nedir sorusuna bir cevap bulmaya çalışmış, zaman zaman bir tarafı kendine dokunan bir istihzanın mahiyetini araştırmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre, bir kere gülme ağlamak gibi insani bir olgudur. İnsanın dışında hiçbir varlık gülmez. Esasen insanlık dışında hiçbir şey gülünç değildir. Her güldürü objesinin altında beşeri bir öz alanı bulunmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse gülünç olan şey, şöyle ya da böyle, insani düşünüş ve davranışlardır. Evrende insan dışında hiçbir varlık bizatihi gülünç değildir. Bir maymuna ve hatta şapkaya gülünmesi, onlarda insana benzer bir tarafın bulunmasındandır. Ne var ki insanı ilk elde güldüren şey de insanın eksik ve zaaflarıdır.

Gerçekten de gülünç olan şeyin ilk çarptığı yer şuurun dış kabuğu olan zekâdır, şuurun derinlikleri değildir. Bundan dolayıdır ki gülünç olan şey hemen hislerimize tekabül etmez. Gülünç olan şeyin taşıdığı düşünce ve duygu bundan sonra gelir. Buzlu bir yolda yürürken düşen birisine önce gülünüp sonra acınması bunun tipik bir örneğidir. Hatta bu noktadan hareketle denebilir ki amaç sırf gülmeyi gerçekleştirmekse, komik karşısında hissiz olmak gerekir, çünkü sevgi ve merhametin, his ve duyguların derinleştiği yerde gülme durumu azalır, nesnel bir şeymiş gibi gözüken gülünçlük azalır. Gülmek için yalnız olmamak da gerekir. Bir duygu ortaklığına ihtiyaç vardır.

Belirtmeliyiz ki gülme aynı zamanda fizyonomik bir olaydır. Gülmenin şöyle veya böyle bir hazırlık aşaması vardır, yani insan bu süreçte bir enerji biriktirir. Bu gerilme ve kasılmadan sonra bu birikmiş enerji sanki bir patlama halinde birden açığa çıkar. Fıkra anlatmak isteyen birisi karşısındakilere "Ben size bir fıkra anlatayım. Adamın biri yolda gidiyormuş.." diye başlayınca karşısındakiler enerji toplarlar ve bunu boşaltacakları bir gülme yerini beklerler.

Bütün bu açıklamalara rağmen gülünen şey ile insan şuuru arasında kesin bir bağ kurulamamıştır. Ortaklaşa kabul edilebilecek bir tanım da yapılabilmış değildir. Galiba bu durum, aşağıda Nasreddin Hoca fıkraları üzerinde de göstereceğimiz üzere arka plandaki dünya görüşü ile ilgilidir. Öyle ki farklı zamanlarda bazı toplumlar, hayatın kendisini gülünecek bir dünya olarak algı-larken, bazı toplumlar onu bir trajedi olarak algılamışlardır. Mesela Mollie-er'e göre hayat bir komediden ibarettir. Buna karşılık aynı Batı toplumunun 18. yüzyıl romantikleri hayatı bir trajedi olarak görmüşlerdir. Romantiklere göre gülünecek şeyler acıklılığın gelip geçici maskelerinden ibarettirler.

Gülünecek şeyleri ifade eden yazılı ve sözlü metinlere kısaca güldürü de-nir. Her güldürü metninin iki ögesi vardır: Güldürü malzemesi ve onu izle-yen düşünce. Malzeme gülmeyi sağlayan kısımdır ve yukarıda da söz konu-su edildiği üzere dana insan zihninin dış kısmında yer alan zekâya hitap eder. Daha geç ortaya çıkan veya biraz gecikmeli olarak anlaşılan düşünce, akla ve hatta ileride duygulara hitap eder.

Bundan dolayıdır ki güldürünün seviyesi yalnız güldürücü olmasıyla öl-çülmez, düşündürmesine, sunduğu mesaja bağlıdır. Buradan hareketle güldü-rünün arka planında bir dünya görüşünün bulunduğu söylenebilir. Mizahın toplumsal boyutu da burada kendini gösterir. Çünkü düşünmeye yönelik bu dünya görüşü bizim aynı zamanda toplumsal dediğimiz boyutu ifade eder.

Güldürü ve Dünya Görüşü

Aslında her türlü mizahın arka planında bir dünya görüşü, bir düşünce ve felsefe yatmaktadır. Bu özellik mizahın birinci ilkesiyle irtibatlıdır. Yani na-sıl ki güldürü insana bağlıysa, insan ve dolayısıyla onun mizah anlayışı da onun içinde gerçekleştiği kültür ve medeniyete, dünya görüşüne bağlıdır.

Her kültür ve medeniyetin kendine has bir mizah anlayışı vardır. Bir baş-ka deyişle mizah bu anlayışın sembolize bir anlatımıdır. En temel konular böylesi bir yolla ifade edilebilirler. Mesela mizahla, benimsenmesi gereken bir şeyin telkini veya istenmeyen bir şeyin tenkiti yapılabilir. En bayağı gül-dürü de bile bir mantık oyununun gerisinde böylesi düşünceler, eğilim yatar.

Demek ki farklı kültürlere göre şekillenmiş toplumların farklı mizahları vardır. Mesela akılcı Amerikan toplumu ile mistik Hind toplumlarının fıkra-ları farklı özellikler taşır. Kabaca belirtmek gerekirse, Amerikan fıkraları pragmatizmi işleyen zekâ oyunlarından ibaretken, Hind fıkraları makul olma-yan şeylerin bir bakıma karikatürize edilişleridir.

Konunun bu aşamasında kabaca iki farklı mizahtan söz edebiliriz ve bun-lara kısaca Komedi ve espri diyebiliriz. Komedi Batı kültürüne özgü bir şey-dir. Espri genelde Doğu toplumlarına ait bir güldürüdür. Birincisi mantığa, ikincisi duygulara yönelir.

Eski Yunan kültüründen de referans alan Batı mizahı felsefi niteliklidir ve komedi çevresinde toplanır. Akılcı bir düzlemde işleyen bu mizah anlayışı komik şeylere gülme esasına dayanır. Esasen Bergson gibi bazı düşünörlere göre komedi kabaca "Başkalarına karşı heyecanlanma ve duygularımızın ke-sildiğı yerde gösterilen bir tepki türü" veya "sosyal hayata karşı katılama di-yebileceğimiz bir halin vücut bulmasıdır"¹. İnsanın zaafıları, mekanik davranışlar vb. nin komik sayılmasının nedeni de budur.

Komedide duyarlı olmayan kaba bir çizgi vardır. Bu uçta o, istihzaya (iro-niye, alaya) dayanır. İstihza çoğı kere sadisttir, öperken bile ısıtır. En azın-dan duygusuzdur. Sözgelimi V.M. Kocatürk'ün dediğı gibi Batının ünlü fabl yazarı Lafonten açısından bir kralın cenaze merasimiyle bir karıncanın gö-mülmesi arasında pek fark yoktur². Palyaço ve soytarılık ise iyiden içeriksiz güldürülerdir.

Buna karşılık Doğuya ait mizah yalnızca akılcı değildir, çoğı yerde bir hikmet esasına dayanır ve dolayısıyla kalbe ve vicdana da seslenir. Bunda inanç farklarının önemli bir yeri vardır. Komedi boşluklar ve abesliklerden ya-rarlanılır. Hâlbuki hikmetin egemen olduğı bir dünyada abese yer yoktur. Her şey bir hikmete dayanır. Bizim mizahımız ikinci grup içinde yer almaktadır.

Toplumumuzun Mizah Anlayışı

Toplumumuzun mizah anlayışı, genelde bir komedi tipi değildir, çünkü çoğı kere bir hikmete dayanır. Ne var ki doğal olarak her yerde aynı incelik-lerde bir mizah ile karşılaşmayız. Dünden bugüne toplumumuzda birbirinden az çok farklı mizah anlayışları ola gelmiştir. Bu durumu en açık biçimiyle fıkralarda görürüz. Esasen bir hayli geniş olan bu alan içerisinde biz sadece fıkrayı ele alarak götürdüğümüzde şu tespitlerde bulunabilir. Fıkra tiplerimi-zi belli başlı üç kategoride toplayabiliriz:

1- Mizahımıza damgasını vurmuş, toplum genelini gözetten, hikmet yüklü fıkralardır ki bunun en belirgin örneğı Nasreddin Hoca fıkralarıdır.

2- Bazı dini ve sosyal zümrelerin meydana getirdiğı mizah anlayışı ki bu-nun tipik örneğı Bektaşî fıkralarıdır.

3- Bazı bölge ve kişilerle ilgili fıkralardır.

Açıklamamıza sondan başlayacak olursak, gerçekten de öteden beri bazı bölge, semt ve kişilerle ilgili fıkralarımız vardır. Anadolu'da bazı bölgeler, köy ve kasaba halkları fıkralarıyla tanınır. Bunun tipik örneklerinden birisi Karadenizli temel fıkralarıdır. Burada temel saflığıyla tanınır, basit bir şeyi görmede zorlanır ve bu, dinleyen için bir gülme vesilesi olur. Arka planda de-rin bir hikmet yoktur, verdiğı mesaj da fazla düşünmeye gerek kalmaksızın hemen anlaşılır.

Bu kategoride yine bazı kişilere ait fıkralar vardır ki bunların en tanınmışlarından iki örnek Bekri Mustafa ve İncili Çavuş fıkralarıdır. Bekri Mustafa Fıkraları dar bir çerçeve içinde kalan tiryaki tipine ait fıkralardır. İncili Çavuş fıkraları ise, efendileri eğlendirmek için sırf hazır cevaplılığa dayanan fıkralardır. Sırf güldürmeyi ve eğlendirmeyi amaçladığı için bazı edebi hatalar da göze çarpar. Günümüzde televizyon kanallarını işgal eden çoğu şovmenin güldürüleri de bu çerçevede güldürülerdir. Çünkü burada amaç öncelikle güldürmektir ve bunun için de yerine göre edep dışı malzemeler kullanılabilmektedir. Bu kategorideki fıkralar üst seviyeden olmamasına rağmen yaygın bir özellik gösterebilirler.

İkincisi bazı dini sosyal zümrelere ait fıkralardır ki tipik örneği Bektaşî fıkralarıdır. Toplum genelinin düşüncesine değil, Bektaşilik diye bilinen bir zümrenin inanç sistemine dayanır. Bektaşilik bir geçiş dönemi Müslümanlığıdır, İslâm'ın yeterince özümsemediği bir döneme ait İslâm anlayışıdır. Bunun için kurallı din anlayışı ağır geldiği için, biraz da İslâm öncesi kültürünün etkisiyle İslâm kuralsızlaştırılıp esnetilmeye çalışılır.

Bektaşî fıkraları tabir caizse mizahımızda bir sapmayı da ifade eder. 15. yüzyılda kurulmuş olan Bektaşilik daha başlangıçta Batını bir karakter taşıyordu. Pürüzlü bir dünya görüşüne sahipti.³ Hazmedilmemiş inanışlar ve düşüncüler, şüpheyle karışık derin bir istihza ile yumuşatılmak isteniyordu. İçki içenlerin yarın mahşerde şişeleri boyunlarına bağlı olarak cehenneme atılacaklarını söyleyen vaize Bektaşî babasının "İçleri boş mu dolu mu olacak" demesi böylesi bir fıkra anlayışıdır.

Esasen toplumda kökleşmiş, beğenilmeyen ve değiştirilmesi istenen davranışları yumuşatma eğilimi hep vardır ve bunun yollarından birisi fıkralardır. Bektaşiliğin yaptığı da budur. Bu maksatla içkiyi, boş vermişliği telkin eden, ahireti hafife alan; dua, ibadetler ve din adamlarıyla alay eden pek çok fıkra uydurmuşlardır⁴. Öz Türkçe'yi kullanmış olmalarından dolayı da bunlar toplumumuzda bir hayli yaygınlaşmışlardır.

Tabi tekkede okunan "nefes" lerinde Yunusun samimiyetini bulmak mümkün değildir. Dikkatli bir bakış bu ikisini birbirinden ayırmaya yeter. Tabii ki bir üçüncü kategoriye oluşturan Nasreddin Hoca fıkraları da bunlardan bir hayli farklıdır.

Toplumun Bütününü Kapsayan

Bir Mizahçı Örneği Olarak Nasreddin Hoca

Önce kısaca kendisinden söz edelim. Ünlü bilgemiz Nasreddin Hoca sadece Türkiye'de değil, özellikle diğer Türk topluluklarında ve hatta dünyanın değişik ülkelerinde tanınmakta, fıkraları dilden dile dolaşmaktadır. Adına

toplantılar düzenlenip, araştırmalar yayınlanmaktadır. Türkiye'de de 1970 li yıllardan beri doğum yeri olan Akşehir'de her yıl düzenli etkinliklerle anılmakta bu çerçevede yarışmalar düzenlenmektedir.

Ne var ki bu konuda yapılanların asıl konumuz olan mizahın toplumsallığı açısından Nasreddin Hoca'nın tam kimliğine uygun olduğunu söylemek mümkün değildir. Etkinliklere katılan bir aydın kesim tarafından çoğu kere Hoca'ya seküler bir kimlik ve kişilik isnat edilmekte, onun taşıdığı manevi kültür görmezlikten gelinmektedir. Hatta Hoca unvanından bile bazıları rahatsızlık duymakta, dini vurgu irticai bir çaba olarak vurgulanabilmektedir. Dolayısıyla da ortaya, başarılı, ama yer yer komik ve hatta neredeyse bir soytarı çıkmakta, onun fikri yapısı ve özellikle mizahının kendine özgüllüğü kaybolmaktadır.

Tabi burada cevaplandırılması gerekli önemli sorular, Hoca'nın fikri yapısının ne olduğu, güldürü sanatları içinde mizahının nereye yerleştirilebileceği, bütün bunların arkasındaki toplumsal eğilimin ne olduğudur.

Elimizdeki güvenilir tarihi kaynaklara göre Nasreddin Hoca'nın Sivrihisar'da bir köy imamının oğlu olarak dünyaya gelmiş, ilk elde babasından dini bilgiler ve Arapça dersleri aldığı ve Konya'da medrese öğrenimi görmüştür. Bu bilgiler göz önüne alınacak olursa Hoca öncelikle bir Sünni İslâm bilgindir. Akşehir'de yerleşip burada vefat edene kadar da ilmiye sınıfından bir kişi olarak, imamlık ve vaizlik gibi din görevliliklerinde bulunmuş; hatta Kadılık gibi resmi görevin yanında bir müderris olarak da öğrenciler yetiştirmiştir. Müslümanların pratik sorunlarıyla ilgilenen bir serbest müftülük ise onun hep asli görevleri arasında yer almıştır.

Elimize yazılı bir kitabı geçmemiştir. Bu yazma isteksizliği yalnızca Nasreddin Hoca'ya has bir durum değil, çağının bir genel kültür özelliğidir. Bilgi Sosyolojisi açısından denebilir ki "kapalı uçlu bilgi sistemi" adını verdiğiimiz o dönemde yazmak, öncelikli bir sorun değildi. Yani teorik bilgilerden daha çok önem verilen, pratiğe yönelik işlemlerdi ki bunların en önemlileri, fetva ile sorunları çözmek, öğrenci yetiştirmek ve halkı irşat etmektir ki Nasreddin Hoca'nın yaptığı da bu idi.

Bu sebepten dolayı bilgilerin kitaplaştırılması daha az başvurulan bir yoldu. Bu sistemde yazarlar, genel olarak bilginin ilahi bir emanet olduğu ve kendisinin bunun başkalarına aktarılmasında sadece aracılık ettiği anlayışından hareketle çoğu kere yazdığı kitabının üzerine kendi adını bile koymuyor, bunun yerine kitabın kapağında yer alan "bunu bir fakir yazdı" ibaresiyle yetiniyordu. Yani bu fakirlerden birisinin Hoca olması mümkündür. Kaldı ki Nasreddin Hoca, düşüncelerini kitaplarından daha fazla bir yayma yolu bulmuştur ki bu onun edebi yönü, yani özel olarak mizahıdır. Muhtemelen mizahı ön plana çıkınca sırf fikri boyut ikinci planda kaldı.

Gerçekten da Nasreddin Hoca'nın İslâmi bilgilerle donanmış, iyi bir mümin olduğu, mizahının arkasında derin bir hikmetin yer aldığı göz ardı edilirse o, seküler (dünyevi) yapılı, insanları güldürmek için uğraşan bir komik ve soytarı durumuna düşürülmüş olur ki ona en uzak olan şey budur. Ne yazık ki yukarıda da söz konusu edildiği üzere zaman zaman yapılan şey budur. Mesela Nurullah Ataç'a göre "Hoca güldürülerinin ötesinde hiçbir özelliğe sahip değildir"⁵. Hâlbuki aşağıda da görüleceği üzere Nasreddin Hoca da mizah, sahip olduğu hikmetin bir açılımı, bir aktarım yoludur.

Nasreddin Hoca'nın kendini mizahla ifade etmesinin şüphesiz bazı toplumsal nedenleri vardır ve bunların başında sosyal talep gelmektedir. Hoca'nın yaşadığı dönem, Anadolu Selçuklularının bunalımlı bir dönemidir: Taht kavgaları, Moğol istilası, ekonomik sıkıntılar hat safhadadır. Bu ortamın esnetilmesine ihtiyaç vardır. Belki paradoksal bir gerçek ama Hoca'nın yaptığı da budur. Daha sonra ortaya çıkan her türlü iyi olmasa da Hoca'nın kolektifleşmesi de buna dayanır. Bu geline nokta açığa kavuşturulması gereken nokta Nasreddin Hoca'nın edebi dirayeti olan fıkralarıdır.

Nasreddin Hoca Fıkraları ve Toplumsal Boyutu

Tekrar hatırlatmalıyız ki yukarıda mizahımızın üçüncü ve en önemli kategorisi hiçbir bölge ve zümreye ait olmaksızın herkesi kapsayan fıkralar olduğunu belirtmiş ve bunun da tipik örneğinin Nasreddin Hoca fıkraları olduğunu söylemiştik. Gerçekten de o, yazılı - sözlü mizahımızın en önemli temsilcilerinden birisidir. Toplumumuzun inanış ve düşünüşünü; onun yapısına en uygun biçimde esprilendiren odur. Hoca ve fıkraları toplumumuzun her şeyi ile iç içedir.

Nasreddin Hoca, daha önce de belirtildiği üzere köklü bir medrese eğitimi görmüş, ismiyle müsemma bir "Hoca", ilmiye sınıfından bir İslâm bilgini. Toplumu da, onun ihtiyaçlarını da çok iyi bilmektedir. En ince duyuları sade bir anlatımla ve herkesin anlayacağı bir şekilde ortaya koymuştur. Hocayı bu temel esprinin dışında doğru anlamamıza imkân yoktur.

Nasreddin Hoca fıkraları mizah ustalığının yanında toplumumuzun genel değerlerine bütünüyle uygundur. Sosyolojik bir gerçektir ki Hoca da her büyük düşünür gibi kendi özel yeteneklerinin yanında toplumun değerlerini yansıtmaktadır. O, bu çerçeveden soyutlanarak alınamaz. Bu genel ölçülerin yanında Nasreddin Hoca'nın temsil ettiği geleneksel mizahı; sosyal, mantıklı, toplum değerlerine uygun, küfürbazlıktan uzak bir mizah anlayışıdır. O, toplumu, otoriteyi, ahlakı, sosyal düzeni esas alır; hileli işleri tenkit eder, ama bütün bunlar kaba bir hiciv değil, sevimli bir mizah olarak gerçekleşir.

Yukarıdaki anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Nasreddin Hoca fıkraları genelde ferdi mizaca dayanır, bir grubu, dar bir ideolojiyi öncelemez. Ya-

şayan normal bir insanı hedef alır. Aklîselim bir bakışa, hikmetli bir kavrayışa sahiptir. Bunun için de eleştirdiğinde bile kırıncı olmayan, ayrımcılık yapmayan, neşeli, babacan bir tiptir.

Nasreddin Hoca fıkraları da yukarıda da kısaca işaret edildiği ve hemen her fıkra da olduğu gibi yapı bakımından iki ana bölümden oluşur:

- 1- Olay kısmı,
- 2- Mesaj yönü.

Birinci aşamayı oluşturan olay kısmında yerler, zamanlar ve sosyal aktörler gibi normal hayatın bütün unsurları yer alır. Yer olarak ev, sokak, cami, pazaryeri vb; zaman olarak gece, gündüz ve mevsimler; şahıslar olarak Hocanın karısı, oğlu, komşusu, talebesi, Kadı, hırsız, satıcı, müşteri, vb. yerlerini alırlar. Ancak bütün bunlar bir tarih ögesi olarak değil, sıradan vakıaların unsurları olarak bulunurlar.

İkinci aşamada Hoca'nın nihai sözü gelir. Bu sadece bir zekâ pırıltısı değildir, hikmet ihtiva eden sözlerdir. Genel geçer bir değer yapısına sahiptir. Onun fıkralarını başkalarından ayıran yön de budur. Ne var ki Hocanın tarzı çok sevildiği için zamanla Hocaya nispet edilen pek çok fıkra üretilmiş, bir bakıma kolektif bir fıkraçılık doğmuştur.

Ancak bu fıkraların çoğu ahlaken bir düşüklük arz etmeseler bile iyi dikkat edildiğinde görülür ki arka planda belirgin bir hikmet bulunmamaktadır. Esasen bu fark, Hoca'nın dünya görüşü hakkında bir bilgi sahibi olup bu açıdan dikkatle bakıldığında rahatlıkla görülebilir. Mesela Hoca'nın leyleğin gagasını ve bacaklarını kestikten sonra "Eh şimdi kuşa benzedin" dediği belirtilen fıkranın Nasreddin Hoca'ya ait olduğu düşünülemez. Çünkü Hoca'nın yaratılışı eleştirmesi söz konusu değildir. Böylesi bir mantık Hoca'ya nispet edilemez. Kaldı ki Hoca'ya nispet edilen öyle fıkralar vardır ki bunların bir kısmı sadece Hoca ile değil, genel fıkra anlayışımızla da bağdaştırılamaz.

Bu noktada Nasreddin Hocaya nispet edilen fıkralarda bir ayıklama yapıp yapılamayacağı konusu zaman zaman tartışılmıştır. Bu konuda iki farklı görüş vardır:

1- Nasreddin Hoca' nispet edilen bu fıkraların, bir kısmının onun olmasa bile ondan bir referans almasında hiçbir sakınca yoktur. Bu bir zenginliktir özel bir tercihe gerek yoktur.

2- İkinci bir görüşe göre ise Nasreddin Hoca fıkralarının bir kendine özgülüğü vardır ve bunun ölçüleri yaklaşık olarak bellidir. Hoca'nın tarzı, üslubu, mesajı ile bağdaşmayan fıkraları ona nispet etmek doğru olmaz. Bu ondan yararlanma düzeyimizi düşürür.

Ben şahsen ikinci tezin daha doğru olduğu kanaatindeyim. Derlemeler gözden geçirilmeli ve ona göre yayınlanmalıdır. Üstelik bunun için ölçekler de bellidir.

H E C E Ö Y K Ü

Sonuç olarak denebilir ki beşeri her türlü oluşum gibi mizahın da bir sosyal boyutu vardır. Bu ilişki iki yönlüdür. Mizah değer, norm ve kurumsallaşma olarak toplumların beklentilerine göre ortaya çıkar. Ünlü Sosyolog Durkheim'in ifadesiyle bir toplumsal yansımadır. Diğer taraftan toplum kendini orada bulur, ifade edemediklerini dillendirilmiş olarak görür.

Nasreddin Hocamız bir İslâm büyüğü olarak Kur'anî kültüre sahip yaratıcılığı iyi kavramış bir şahsiyettir. Onun için de bir anlatım, bir tebliğ yolu olarak seçtiği mizah anlayışı, sırf güldüren bir komediden, soytarılık, hiciv ve istihzadan, özel bir grubun sözcülüğünden uzak bir fıkra anlayışıdır. Yine bu hikmete dayalı bu mizahı toplumsal düzeni, onun ahlakını, manevi otoriteyi gözetken bir yapıya sahiptir. Sözün kıyası Nasreddin Hoca Fıkraları mizahın toplumsallığını en iyi ifade eden bir edebi ürünümüzdür.^

Henri Bergson, Gülme, Çev. Sekip Tunç, M.E. Basımevi, İstanbul, 1945.

² V. M. Kocatürk, Lafonten Hikâyeleri, Işık Kitap ve Basımevi, İstanbul, 1944, (Önsöz).

S. Nüzhet Ergün, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, Maarif Kütüphanesi, İstanbul, 1955, s. 4.

⁴ M. Tevfik Oytan, Bektaşîliğin İcyüzü, Maarif Kütüphanesi, İstanbul, 1955. C. 2, s. 50.

⁵ A. Refik Gür, Nasreddin Hoca'nın Menşurundan, Nasreddin Basımevi, Akşehir, 1952

MEHMET ALİ AYDEMİR

MİZAH, SOSYOLOJİ VE ÖYKÜ
ÜZERİNE BİR DENEME

Olayların gülünç taraflarını ortaya koymayı esas alan mizah, pek çok farklı şekilde ve içerikle ifa edilir. Mizahın asli unsurları arasında ise bir muhatap bulmak, mizahın muhatabıyla bir bağ kurması vardır. Zira muhatabını bulamayan sanatın icra edilmesi, kendi değerine yüklenen anlamın eksik kalmasına yol açar. Mizah bahis olunca, bulunduğu makes bazen mizahın kendi dilinin önüne geçer. Yani dinleyende, duyanda, okuyanda ya da izleyende kısaca muhatabında uyandırdığı his, kurulan bağın bir çeşit ifadesidir. Mizahın asli olarak, sanatsal bir faaliyet, eleştiri, güldürme, düşündürme ya da eğlendirme gibi farklı işlevlerle algılanması beklenir. Mizahın muhatabına ulaşması, ortak bir iletişim dili yaratması ilk elde akla gelmez. Oysa mizah ancak ortak bir algılama dili üzerinde ittifak etmiş, -doğrudan belirli biçimler üzerinden kurulmasa da- yahut ortak bir algılama yetisine sahip sosyal çevrenin kendi dünyasında varlık kazanan maddi ya da aşkın göstergeler aracılığıyla kurdukları iletişim biçimidir. Dolayısıyla mizah asli anlamda, insan ve topluma yönelik vurgusuyla, bir çeşit "iletişim dili"dir. Bu dilde ifadesini bulan anlatım biçimi ne kadar geniş bir alana hitap eder, farklı toplum ve kültürlerden muhataplarına ulaşmayı başarabilir, benzer tepkileri uyandırabilirse o oranda etkin bir iletişim dili olmayı başarır. Bu mizahın kalitesini ifade eden bir gösterge olarak değil, aksine kurgulanan dilin evrenselliği ile ilgilidir.

Mizahı bir toplumsal iletişim dili olarak kabul ettiğimizde mizahın toplumsallığına ilişkin vurgumuz daha da açıklık kazanır. Bir iletişim dili olmasının yanında taşıdığı ya da yansıttığı unsurlar, zamana ve topluma bağlı olarak değişim göstermektedir. Böylece mizahın farklı başlıklarda incelenmesi mümkün olabilmektedir. Sözelimi, Osmanlı dönemi mizah anlayışı, ve Cumhuriyet dönemi mizahı, ya da Batı mizahı ve Doğu mizahı gibi hem zaman birimleri, hem toplum yapılarıyla ilişkilendirilmiş farklı mizah anlayışlarının ortaya çıktığı ve araştırmacıların böylesi kategorileri kullandığı görülmektedir. Bunun yanında mizah dilinde ifadesini bulan anlatım biçimleri, örneğin, karikatür, öykü, fıkra, kara-mizah, hiciv, latife, şaka, alay vb. gibi daha pek çok biçime ilişkin çözümlemeler hem kendi içerimlerine hem de toplumsal hayatta bulunduğu karşılıklarına göre üretilir ya da algılanır. Dolayısıyla bu kategorileri anlaşılır kılan en belirgin unsurun mizahı yaratan toplum-

sal koşullar olduğunu söylemek yanıltıcı olmaz. Mizah ve mizahçıyı besleyen, yön ve açı tayin eden de yine toplumsal karşılığının olmasıdır. Dolayısıyla mizah, rahatlıkla sosyolojinin bir nesnesi olarak incelenebilir. Gundelach, *mizah toplumsaldır*¹ önermesiyle başladığı yazısında, insanların nadiren yalnız kaldıklarında güldüklerini ve hiçbir zaman kendilerine fıkra anlatmadıklarını yazar. Hangi boyutta olursa olsun mizahı bir toplumsal ortamın ürünü olarak sunan bu düşünce kuşkusuz ki, Bergson'un² *kahkaha her zaman bir topluluğun kahkahasıdır* şeklindeki düşüncesinin takipçisidir.

Sosyolojinin bir konusu olarak mizah başlıca iki ana kategoride incelenebilir. İlk olarak; mizahi uygulamalarda yansıtılan biçimleri ile topluma ve insana dair öğeler, ya da mizahçının gördüğü sosyal gerçekliği ele alışı ve yorumlayışı, mizahı sosyolojinin bir konusu haline getirir. Dolayısıyla mizahın çeşitleri, araçları, konuları, yansıttığı ve kullandığı argümanlar gibi benzeri unsurlar bu boyutta incelenebilir. Bunun yanı sıra bizatihi mizah dolayısıyla ortaya çıkan toplumsal algılamalar, toplumsal hiyerarşinin kurulması, yakınlıkların ve üstünlüklerin anlaşılması, mizah aracılığıyla toplumsal gerçekliğin inşası, mizahın sosyolojik yönünü açığa çıkarır. Kişinin mizah karşısındaki tutumu ile toplumsal gerçekliğe karşı aldığı tutumun mizahi boyutu bu anlamda birbirinden farklı alt boyutları içerir. Morreall bunu *mizahi tavır alış*³ olarak ifadelendirir. Mizahi tavır alış, gündelik hayatta karşılaşılan durumlara ilişkin insanların takındıkları tavrın yönüne işaret eder. Böylece toplumsal bir olay veya durum karşısında insanları kenetleyen, ilişkileri geren, ayrıştıran, birleştiren, belli bir hiyerarşi içinde tasnif eden bir unsur olarak mizahın kullanım biçimleri toplumsal bir anlamı imler.

Mizah ve Gülme

Gülme, basit anlamda insani bir edim olarak gösterir kendini. Oysa gülmeyi ortaya çıkaran ve sürmesini sağlayan sebepler sıralansa, sanırım hiç de basit bir edim olmadığı anlaşılır. Zira fizyolojik bir belirti olmanın ötesinde gülme toplumsal bir ifadedir. Bergson için gülmenin doğal ortamı toplumdur.⁴ Gülmeye atfedilen anlam, toplumsal inanç ve düşünce biçimlerine göre oldukça farklı biçimlerde anlaşılmış, bazen şeytanca bir tavır, bazen istihza ifade eden ahlaki bir zaaf, bazen cezalandırılması gereken bir yanlış. Ama çoğunlukla eğlence, sevinç ve haz duyguları ile yan yana belirmiştir. İnsanlar mutluluklarını göstermek için, eğlenmek ve eğlendirmek için gülmüş ve güldürmüşlerdir. Bu anlamda gülme ile mizah karşılıklı bir etkileşme içinde olmuş, çoğu kez birlikte düşünülmüştür. Yani eğer mizah varsa, gülme vardır ya da gülme varsa mizah vardır. Oysa bu karşılıklılık her zaman için geçerli olmamıştır. Zira gülme bazen fiziki bazı etkilere karşılık verilmiş bir tepki, bazen küçümseyici bir tavır, bazen deliliğin bir göstergesi olmuştur. Koestler

*gölme bir tepkedir*⁵ demektir. Ne denli çabuk, ne denli önceden kestirilebilir, ne denli kalıplaşmış olduğu bilinemez bir refleks.

Dolayısıyla gülme, mizahi olan ve olmayan olarak farklı şekillerde ele alınabilir. Mizahi olmayan, gıdıklamadan, bir başarı durumundan, histeriden, zevk veren bir iş yapıyor olmaktan dolayı ortaya çıkan gülmedir. Mizahi gülme ise fıkrada, saçmalamada, taklitte, çizgide, oyunda vb. bilinçli bir eylem tarzında, yahut iletişim biçiminde görülür.⁶ Gülmeyi mizahtan ayrı olarak ele almak yani yalnızca bir davranış biçimi, bir edim ya da refleks olarak ele almak gülmenin toplumsallığını görmezden gelmeye sebep olur. Dolayısıyla burada mizah ile ilişkisi ve toplumsallığı içinde ayrıca ele almak gerekmektedir.

Gülmeyi anlamak için bugüne kadar çeşitli kuramlar geliştirilmiş, anlaşıl-maya çalışılmıştır. Ne ki, kapsamlı bir kuramın ortaya çıktığı söylenemez. Fakat genel kabul gören üç kurama göre; gülme, üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlatma kuramı⁷ olarak üç boyutta incelenir. Üstünlük kuramı, (ya da küçük düşürme kuramı) toplumsal alanda yerleşik hiyerarşinin ya da gündelik ilişkiler dolayımında ortaya çıkan güç mücadelesinin gülme biçimlerindeki bir çeşit ifadesidir. Bu kurama uygun gülme tanımına en erken Hobbes'un *Leviathan* yapıtında rastlanır; *Gölme tutkusu, başkalarının zayıflığı ya da geçmişteki kendi zayıflığımızla yapılan karşılaştırma sonucu kendimizdeki bir üstünlüğün birden anlaşılmasından doğan ani bir zafer duygusundan başka bir şey değildir*.⁸ Uyumsuzluk kuramına göre ise nesneler, bu nesnelerin nitelikleri, olaylar arasında belirli kalıpların bulunmasını beklediğimiz düzenli bir dünyada yaşamaktayız. Bu kalıplara uymayan herhangi bir şey başımıza geldiğinde güleriz.⁹ Bu kurama saçma (absürd) mizahı örnek gösterilebilir. İnsanlara saçma görünen, her türlü görüntü, düşünce, söz ya da ifade biçimi bir uyumsuzluk çağrışımı yaratır ve gülme ile sonuçlanabilir. Rahatlatma kuramı ise, daha çok fiziksel sonuçları ile algılanır. Biriken sinirsel enerjinin gülme ile serbest kalması ya da gülme ile açığa çıkan rahatlatma duygusuna gönderme yapar. Gülme her zaman söylendiği gibi özgürleştiricidir, yani gerilim gidericidir. Öfkeyi de, endişeyi de, gururu da söndürüp yok eder gülme.¹⁰

Mizah bilinçli bir eylemdir. Gülme ise bazı durumlarda bilincin yitmesidir. Kendiliğinden ortaya çıkan durumlarda mizahı değil, güldüren unsurları buluruz. Mizah ve gülme bu anlamda birbirinden farklılaşır. Gülme insanî bir edimdir ve insanı güldüren oldukça fazla mesele bulunabilir. Bazen absürd bir durum, bazen hoş bir yazı, bazen bir komedi gösterisi vb. hangisi olursa olsun, hem komik olanı hem de mizahi olanı birbirinden ayırt etmek gerekir.

Mizah ve Gündelik Hayat

Mizah toplumla kurulan bir iç bağıdır. Üst yapısal bir belirlenim değil, aksine insanın bilinç altında inşa edilen toplumsal gerçekliğin çeşitli şekillerde

ortaya çıkmasından, olaylara ve insanlara dair izlerin yeniden kurgulanmasından ibarettir. Mizah bu anlamda ayrıntıya odaklanır. Ayrıntılar, sıradan insanlar için bazen gözden kaçabilse de mizahçının ilgisine mahzar olan, dikkatlerin üzerinde toplanması gereken malzemelerdir. Bu anlamda gündelik hayatın kendisi mizahın ilk malzemesidir. Gündelik hayatın akışında karşılaşılan her durumun rasyonel tercihlerin ürünü olmayacağı gibi, bazı durumlarda ortaya çıkan absürd, olağan dışı, ani ve hızlı gelişen ardı ardına olaylar zinciri, yanlış anlaşılmalara sebep olduğu durumlar sanki bir mizansenin andırırçasına mizahçının malzemesi haline gelir. Mizahçı adeta durumdan vazife çıkarır gibi, onu mizahına taşır, yeni bir kodlama ile takipçisinin algısına bırakır.

Mizahı, toplumsal hayatın genel çerçevesinde ortaya çıkaran sıradan olaylar, ilişkiler, alışkanlıklar ekseninde kuran yazarlardan biri olarak Rıfat İlgaz'ın iki öyküsünden yola çıkarak, mizah-insan-hayat, ilişkisini daha da netleştirebiliriz. *Şeker Kutusu*¹¹ ve *Rüşvetin Alamancası*¹² isimli öyküleri, olağanca sıradanlığında herhangi bir insanın başına gelmesi muhtemel olayları ince bir mizah örgüsü ile işler. *Şeker Kutusu* isimli öyküsünde İlgaz, nişanlısının evine bir *bayram ödevini* yerine getirmek için ziyarete giden gencin hediye olarak götürdüğü bir şeker kutusunun başından geçenleri dikkatle anlatır. Genel ahlak ve nezaket kurallarının geçerli olduğu bir toplumsal ortamın belirlediği ana kurgu, kişileri aynı ekseninde bir ödevin yerine getirilmesi ile birleştirir. *Şeker kutusu*, bilmeden lakin iyi niyet gözetilerek elden ele, hep bir nazik davranışın ifadesi olarak bir başka dosta, akrabaya, tanıdığa ikram edilmek üzere teslim edilir. Ne ilginçtir ki, kutu en son yine ilk sahibine, genç Ali'ye gelir. Bu öyküye konu olan kültürel bir ritüeldir. İlgaz bu öyküde, tüm sıradanlığı ve topluma içkin bir tavrın doğallığı ile zincirleme gelişen komik bir akışı imler. Bilmeden şahit olduğumuz, ya da faili olduğumuz pek çok sıradan olayın adeta cımbızla bağlamından çıkarılmasıdır yapılan. Belki benzer bir şekilde diğer başka olaylarla da birleştirilen ve bir parça abartıyı da barındıran bir mizahi anlatım. Fakat anlatım bize ait kültürel öğeler ile örülür.

İlgaz'ın '*Rüşvetin Alamancası*' öyküsünün kahramanları keskin bir uyanıklık ile bezenmiş gurbetçilerdir. Gurbet öykülerinin ortak bir toplumsal muhayyileye dayandığı bir toprak parçasından elbette böylesi öykülerin çıkması beklenir. Bu öyküde, sınırda karşılaştığı problemleri lehine çevirmeyi kendine şiar edinmiş kurnaz gurbetçi tipleri vardır. Bu tiplerden ikisi olağan yolculuğunda bir durak olan sınırda açlığını gidermeye çalışan *masum* gurbetçiler, diğer ikisi ise, -kaçak araba ticareti yapanlar- başkalarının ahlaki zaafalarını kullanarak çıkar sağlamaya çalışan *kurnaz* tiplerdir. Kurnazlıklarıyla rüşvet ile hediyeyi örtüştüren bu tiplerin resmedildiği öyküde, toplumsal bir nezaket kuralının ahlaki bir zaafa dönüşümü anlatılır. Bu öyküde yer alan ne-

zakat kuralı bu defa ahlak ve rüşvet denkleminde yeniden kurulur. Asla rüşvet almayan namuslu bir Alman gümrük memurunun, doğum günü hediyesi bahanesiyle rüşvete alıştırılması anlatılır. Burada diğer öykünün tersine, ahlaki bir yozlaşma resmedilir. Kültürel farklılıklara iki sosyal ilişki biçimi eşlik eder, doğum günü kültürü ve rüşvet kültürü. Yaygın bir kültürel tutumu mizahının konusu haline getiren İlgaz, kültürel farklılıklara dayalı ortaya çıkan sosyal ilişkilerin nasıl yozlaştırıldığını resmeder.

İnsan ve hayat denkleminde neşet eden mizah, yine kendi toplumsal bağlamını arar. Zira insani ilişkilere hayat veren toplumsal alanın ortak bilinci, hafızası çoğu zaman kendine ilişkin kaygıları taşır. Bu kaygıları yansıtan ürünlerle paye verir. Bu anlamda mizah, her toplumun kendiliğine ilişkin bir kurgunun takipçisi olur. Mizah bir anlamda ortak muhayyileye hayat veren, ona ilişkin izler taşıyan ve kendi mecrasını bulan çeşitleriyle içine doğduğu topluma tutulan bir aynadır. Sözelimi diğer pek çok duygu ve düşünceyi şiirinde, türküsünde, manilerinde, sözünde taşıdığı gibi mizahın dilini de örnekleyen, *Ozan* ya da *Aşık* olarak bilinen saz ve söz erbabının kullandığı mizah dili -aşık atışmaları, iğnelemeler, taşlamalar, sataşmalar, yergiler vb. bunu açık olarak örnekler- başka bir toplumda makes bulmaz. *Hacivat* ve *Karagöz* gibi, *Nasreddin hoca* gibi, *incili Çavuş* gibi, toplumların kendi mizah dilinin oluşmasını sağlayan, mizah duygusuna yön veren halk kahramanları, gelenekleri ve değer yargıları vardır. Bu kahramanların dilinden insanlar dertlerini, problemlerini, kızgınlıklarını, hicivlerini, yergilerini, dile getirirler. Çoğu kendilerine ait olmayan fıkraları, şiirleri, sözleri, şakaları, yergileri yine bu isimlere atıfla üretirler, sürdürürler. Ancak böylelikle mizah toplumsal olarak kurulmuş olur.

Mizah, İktidar ve Eleştiri

Mizanın asli işlevinin iktidar üzerinde baskı unsuru olması konusunda büyük oranda bir görüş birliği vardır. Bu konu belki mizahın toplumsal işlevine yönelik en belirgin vurgusunu imler. Dolayısıyla mizahın dilini kuran kişi için gücün en asli temsilcisi olarak çoğunlukla siyasal erk görülür. Bununla beraber bazen bir ağa, patron, zengin bir burjuva, müdür, devlet memuru vb. gibi aktörler iktidarın sembolleştiği mizahi öğeler olurlar. Ezen-ezilen ilişkisinde mizah genellikle ezilenin temsilcisi olur, tarafını açık bir şekilde ortaya koyar. Dahası gücün yanında duran mizahın esamisi okunmaz bile. Bunun bir çok sebebi olabilir tabi ki, fakat belki üzerinde durulması gereken, mizahı halkın geneline yönelik bir faaliyetler bütünü olarak gören bir anlayışın varlığıdır. Ne ki, gücün yanında olan mizah ancak soytarıya yakıştırılan bir eğlence unsuru olarak yerilir. Dolayısıyla mizah halk için, halkın dili olarak ortaya çıkar. Bu anlamda mizah bir anlatım biçimidir, söylenilmek isteneni bir çırpıda ama dolaylı olarak söyleme biçimidir.

Mizahın bu yönü Türkiye toplumu için uzun bir geçmişe ve çeşitliliğe sahiptir. Bu anlamda taşlamalar, hicivler, nükteler, gölge oyunları, meddah gösterileri, karikatürler, edebi ürünler, piyesler vb. daha pek çok çeşidiyle mizah halkın diline tercüman olmuştur. Halkın talebi, şikayeti, derdi mizahçının usturuplu ağzında üretilmiştir. Kelimelerin ve kelime oyunları ile dile gelen hiciv edebiyatı iktidar ve eleştiriye ilişkin güzel örnekleri barındırır. Türk hiciv edebiyatı bu anlamda sayısız örneklerle doludur ki, bunlardan biri olarak Neyzen Tevfik'in bir mısrası ile göstermek gerekirse; "Doğruyu söyleme, vallahi kelepçe diline/ Vurulur yoksa gidersin yine gurbet eline". Hiciviyelerin büyük çoğunluğu, siyasal erkin halk nezdinde baskı ve zulüm ile eşanlı olarak anıldığı dönemlerde yazılır ve sayısı artar yani toplumda maa kes bulur. Aslına bakılırsa bu topraklarda ortaya çıkan mizah edebiyatında hiciviyelerin yerinin neden bu denli önemli olduğu siyasi tarihten elde edilecek verilerle daha kolay anlaşılabilir. Bunun yanında kalemini iktidarın gücüne nispet eden hiciv şairleri de vardır.

İktidar ve eleştiri konusu mizahın en sık kullandığı ve üzerine çeşitlemelerin yapıldığı alanların başında gelir. Bu konuda verilen örnekler mizah çalışmalarının nerdeyse çıkış amacını ve ana kaynaklarını barındırır. Bu anlamda karikatür ve mizah ilişkisi ayrıca üzerinde durulmayı hak edecek örneklerle doludur.¹³ Fakat bu yazı içerisinde bir başka mizah çeşidi olan öykülerden bazı örneklerle yer verilecektir. Bu anlamda ilk örnek yine Rifat İlgaz'ın *Abbas Yolcu*¹⁴ isimli öyküsü ve ikinci olarak ise Nail Güreli'nin *Biz Bu ihtilali Niye Yaptık*¹⁵ isimli öyküleri.

Türkiye toplumuna ilişkin siyaset ve mizahı örnekleyen konulardan biri hiç kuşkusuz *Asker-Siyaset* ilişkisi, bir diğeri de *Memur-Siyaset* ilişkisidir. Bu iki konu pek çok bakımdan toplumumuzun ortak muhayyilesine nakşedilmiştir. Memuriyet ve Ordu, bu toprakların insanı için aynı şeyi imler: Devlet. Onu kuran, temsil eden, yaşatan, ona vesayet eden kurumlar olarak algılanmıştır uzunca bir zaman. Dolayısıyla politik mizahın en güzel örnekleri bu kurumlar üzerinden verilmiştir demek sanırım abartı olmaz. İlk örneğimiz olan Abbas Yolcu, bir memur öyküsüdür. Tam bir tezat arz eden bir tipleme olan Abbas, muhalefeti hayatının ana ilkesi olarak benimsemiş ama memur olan bir öğretmendir. Muhalefetini siyasal bir zemine oturtmayan, dolayısıyla *idarenin* kendisine ama hangi iktidar olursa ona yönelik, bir muhalefet geliştiren Abbas öğretmenin sürgün öyküsüdür, İlgaz'ın kaleme aldığı. Bu öyküde, hükümetin (milletin değil) parasıyla okumuş, ters görüşlü, menfi bir öğretmen olarak takdim edilen Abbas'ın hayatı, hasbelkader bir gazete haberine iliştilen resimden yola çıkılarak isnat edilen *muhalefeti* ile değişir. Artık tescilli bir muhalif olarak Abbas, ülkenin pek çok köşesine sürülür, her

gittiği yerden muhalefet gerekçesi ile gönderilir. Öyle ki, hayatını da emekli olduktan sonra girdiği muhalefet partisi için çalışırken kaybeden Abbas'ın trajikomik öyküsü bitmez. Mezarı yine bu topraklara özgü bir eylem olan istilak kararlarına kurban olur. Mezarının üstünden yol geçeceği bahane edilerek tam üç kere yeri değiştirilir. İlğaz öyle bir resim çizer ki oyucusuna, bu ülkenin muhalifine ne hayattayken ne öldükten sonra rahat verilmeyeceğini vurgular. Ama yine bu ülkede yapılan muhalefetin de ne için yapıldığını da gözler önüne sererek.

Bir diğer örnek olan *Biz Bu ihtilali Niye Yaptık* isimli öyküsüyle Nail Güreli, Türkiye'nin tarihine ve toplumsal yapısına aşılmaz izler bırakmış olan ihtilal geleneğini irdeler. Yapılan ihtilallerin tarafını kendince bir eksene oturtur. Buna göre eğer sağcılar yaptıysa ihtilal devletçidir; yok eğer solcular yaptıysa ihtilal halkçıdır. Güreli'nin öyküsüne asıl damgasını vuransa ihtilal kavramına yüklediği sivil anlamdır. Zira ihtilal kavramını asla askeri bir terim olarak kullanmaz. Dolayısıyla ne askeri ne de sivil bir ayrım yapmaz, bu ayrımı okuyucusunun muhayyilesine bırakır. İhtilanya ülkesinin, ihtilallere alışık yurttaşı için hep bir sebep vardır ihtilal için, ve her seferinde aynı söz dile gelir: "oh, kurtulduk be". Yeni gelenlerin her seferinde alkışlandığı, saçma sapan mantıklara yaslanan icraatların takdir gördüğü bir ülke resmedilir. Ama gerçek mesaj daha açık bir şekilde verilir, eğer köşeyi dönmeyeceksek, *biz bu ihtilali niye yaptık.* &

O
D

Peter Gudelach, "Humor", *Handbook of Social Capital* içinde, (Ed.) Gert T. Svendsen-Gunnar L. H. Svendsen, Cheltenham: Edward Elgar, 2009, s. 93-106.

² Henry Bergson, *Gülme: Komîğin Anlamı Üstüne Bir Deneme*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı yay., İstanbul, 2006.

John Morreall, *Gülmeyi Ciddiye Almak*, çev. Kubilay Ayseverer-fienay Soyer, İris yay., 1997.

⁴ Henry Bergson, a.g.e.2006.

Arthur Koestler, *Mizah Yaratma Eylemi*, çev. Sevinç Kabakçioğlu-Özcan Kabakçioğlu, İris yay., 1997.

John Morreall, a.g.e., s. 3-4.

⁷ John Morreall, a.g.e.

Arthur Koestler, a.g.e., s. 40.

John Morreall, a.g.e., s. 24.

¹⁰ Arthur Koestler, a.g.e., s. 37

¹¹ Rıfât İlğaz, *Şeker Kutusu*, Çınar yay., İstanbul, 2000, s. 7-13.

¹² Rıfât İlğaz, *Rüşvetin Alamancası*, Çınar yay., İstanbul, 2000, s. 7-12.

¹³ Karikatür ve muhalefet, politik mizahın temel biçimidir. Bu anlamda Türkiye karikatür tarihi nitelikli örneklerle doludur; Diyojen, Aydede, Akbaba, Markopaşa gibi önemli dergi isimleri ilk elde akla gelmektedir. Bu konularda yapılan çeşitli tez ve araştırmalar konuyla ilgilenenler için önemli tespitleri barındırır. Bu anlamda bir örnek çalışma olarak Levent Cantek'in kaleme aldığı *Markopaşa: Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*, İletişim yay., isimli eserine bakılabilir.

¹⁴ Rıfât İlğaz, "Abbas Yolcu", *Türk Gülmece Öyküleri Antolojisi* içinde, Derleyen: Mehmet Semih, Yön yay., 1994, s. 155-158.

¹⁵ Nail Güreli, "Biz Bu İhtilali Niye Yaptık", *Türk Gülmece Öyküleri Antolojisi* içinde, Derleyen: Mehmet Semih, Yön yay., 1994, s. 307-310.

NECATİ MERT

MİZAH VE TÜRK ÖYKÜCÜLÜĞÜNDE
MİZAH

Sevinç ve eğlence'den ayrı düşünülemez mizah. Bu da Hititlerin Purilli adı verilen ürün kaldırma törenlerine kadar götürür bizi. Sabaz (Sabazios) mizahın en eski figürü. Diyonisos'un atası. Diyonisos, öteki tanrılarca delirtildiğinde bugünkü Ankara'da iyileşir, bağcılık öğrenir, ülkesine ancak bundan sonra döner. Ezop da Anadolu'dan. Keza Noel Baba olarak bilinen Aziz Nikoloas da. Fıkraya, fabla kaynaklık ediyor Ezop. Hatta Batılı komedilerdeki Akıllı Uşak motifi de ondan. Gelgelelim, toprağın insanının bu antik Anadolu'dan yararlanması hemen hiçtir. Divan şiirinde "cam" (kadeh) ile birlikte geçen Cem, Diyonisos'la ilgilidir, bir. Günümüzde de süren Hıdrellez şenlikleri ile Purilli arasında yakınlık kurulabilir bir de belki.

Selçuklularla yepyeni bir mizah doğar. Osmanlılara kadar da üç evreden geçer. Başlangıçta tamamen aşiret kökenlidir. Toplumsal altyapısında göçebeliktir. Bağbozumlarının yerini koç katımı ve mesir eğlenceleri almıştır, burardan beslenir. Tek örneği, *Dede Korkut Hikâyeleri*. Aşiretlerin Anadolu'yu ele geçirmeleriyle yeni bir evre başlar. Ülke artık merkezden yönetilsin istenir, doğallayın bu da göçebelikte ısrar edenlerle sarayın arasını açar. *Keloğlan Masalları* bu evreye denk düşer. Keloğlan ne Gürcülerle, Rumlarla çarpışır ne de Azrail'le. İçerden Köse'yle çarpışır o. Davranışlarında da töreye uygunluk yoktur. Kendisine yapılan her kötülüğü o da karşısındakine yapar. Selçuklu'dan Osmanlı'ya geçilirken yaşananlar da son evrenin altyapısını oluşturur. Karışık bir dönemdir. Çözüm öneren pek çok mürşit çıkar, tarikat kurar. *Nasreddin Hoca* bu ortamın insanıdır. Ancak hiçbir tarikatı önermez. Bilgiçlik etmez. Halkla olunmadıkça temelli çözüm imkânsızlığını dile getirir hep.

Osmanlı mizahı çifte kültür içinde gelişir. Karagöz'de Hacivat'la Karagöz, Ortaoyunu'nda Pişekâr ile Kavuklu bu iki kültürün temsilcileridir. Hacivat'la Pişekâr aydındır, görgülüdür, Arapça, Farsça bilir, musikiden anlar. Karagöz'le Kavuklu ise görgüsüz, kaba, cahil. Halk. Eğitilmeleri gerekir. Her fırsatta da uyarılırlar zaten. Dil yanlışları düzeltilir, kendilerine adabımuâşeret öğretilir. Osmanlı mizahının bir özelliği de lonca düzeninde gelişmesidir. Loncalar, tarikat ve eğitim temelli meslek örgütleri olup usta-çırak ilişkisine dayanır. Bu eğitim Karagöz'de perde'ye ve Ortaoyunu'nda orta'ya taşınmış

gibidir. Bu yüzden bu oyunlardaki çifte kültürün zıtlıklarından çok, birlikle-
rinden, ya da şöyle: sistem içi oluşlarından söz edilebilir. Çırağın kalfa, kal-
fanın usta olması gibi Karagöz de Hacivat olacaktır. Umulan budur. Asıl mu-
halif mizahı Bektaşiler yaratır. Fıkralarındaki eleştiri ve alay Sünni tarikatlar-
da, sözgelimi Nakşibendi tarikatında, onun güdümündeki Karagöz'de görü-
lemeyecek ölçüdedir.

Tanzimat'la gazete girer hayatımıza. Yanı sıra Batılı tiyatro. Ahmet Mithat'la öykü ve roman. Bunu Şemseddin Sami, Namık Kemal ve Samipaşazade Sezai izler. Meclis ve cemiyet ve kahvelerde yer alan mizah, bundan böyle ga-
zete ve dergilere yerleşir. Sözellikten çıkar, yazılır ve çizilir olur. Bu arada, özellikle Meşrutiyet'ten sonra tarikatlarla bağını koparır. Tesadüf müdür? Ka-
sımpaşa'da dört yüz yıllık geçmiş olan Karagöz loncası tam da 1908'de kapa-
nır. Evet, tarikatlardan kopar mizah, fakat aktüel siyasetin fazlasıyla etkisinde kalır. Partilere bağlanır bu defa.¹ Yalnız yerleşik olan da toptan bırakılmaz. Ör-
neğin modern öykümüz mizah anlayışını ve bunun hemen bütün tekniğini hem de yakın geçmişe kadar hep bu Selçuklu ve sonrası mizahtan devşirir.

Ahmet Mithat romanın biyografik, fennî, natüralist ve macera gibi pek çok çeşidinde eser vermiş bir yazar. Edebiyatı düşünce aktarmak için kullanıyor. İlk eseri, ahlaki faydalar içeren fıkralar toplamı: *Kissadan Hisse* (1869). Bu-
nun ikinci baskısının yapıldığı 1870'te *Letâif-i Rivâyât* adlı bir seriye başlıyor. Aralarında üç roman, bir dram ve uzunlu kısıklı öyküler bulunan ve 1895'te 29 kitapla tamamlanan bu dizinin² ilk ürünü "Su-i Zan" ilk mizah öykümüz mü-
dür acaba? Konusu Paris'te ve dört Fransız arasında geçer. Yeni evli bir çiftin yazlıktaki evlerine misafir olan bir adam, evin kadını ile dayısı oğlu arasında gizli ilişki olduğunu düşünür, vesvesesini büyültür, arkadaşının aldatıldığı zannına kapılır, hatta bunu arkadaşıyla da paylaşır. Yanlış anlama üzerine ku-
rulmuş, diyalog ve durum komiğiyle yürüyen bir öyküdür "Su-i Zan". Fakat tercüme veya adaptasyon ihtimali yüksektir.³ Dizinin üçüncü ürünü "Gençlik" ise telif olup mizahi bir durumu konu edinir. Şöyle ki arabada, peçe arkasın-
dan görülüp beğenilen kadın, beğenen âşık gencin teyzesi çıkar. Ahmet Mithat, eski-yeni eksenine oturtur öyküyü. Geleneğin yanında yer alır daha çok. Ancak bunun sıkıntılı yanlarına da işaret eder, değişmesini ister. Nitekim bu iki öyküde kadın-erkek ilişkilerindeki sıklık, dolayısıyla komiklik üzerinden dile getirilir istek. Hacivat'la Karagöz arasındaki doğrudan eğitimin bir bakı-
ma dolaylandırılarak öyküye taşınışdır bu da.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu "Yeğenim"de (*Haristan ve Gülistan*, 1900) eği-
tim için Paris'e gönderilen, ama gelenek ve göreneklerimize yabancılaşarak dönen bir züppe mühendisi anlatır. Yerleşik olana uymazlığı ile kıyasıyla gü-
lünleştirerek eleştirir. Yeğenin yanlışlardan arınması Zonguldak'ta bulunan

bir işte beş yıl kalmasıyla olur. Ki bu "ders-i ibret" okur içindir de. Edebiyatı düşünce için kullanması açısından Ahmet Mithat'a yakın düşer Müftüoğlu. "Yeğenim" de zaten elli beş yaşlarında amca ağzından anlatılışı, monolog oluşu, ses, mimik ve hareket taklitlerine imkân vermesi ile meddah tarzındadır, Ahmet Mithat'ın yine *Letâif-i Rivâyât*'taki bir başka öyküsü "Obur"u çağrıştırır -ki doymak bilmezliğiyle alaya alınan bir adam anlatılır onda da.

Ömer Seyfettin'in hayli mizah öyküsü var. Yazarının *Yeni Mecmua* ile ya da şöyle: İttihat ve Terakki ile ilişkisi azaldıkça artar bu öyküler. "Devletin Menfaati Uğruna", "Rüşvet", "Nokta" 1919 yılının öyküleri. Devlet eleştirisini yönetici zaafılarından yapmaktalar. Aydınların cahilliği, kahramanların şişirilmişliği üzerine kurulmuş Efruz Bey öykülerinden "Hürriyete Layık Bir Kahraman" da Vakit'te yine 1919'da çıkar. Devamı olan "Asilzadeler", "Tam Bir Görüş", "Bilgi Bucağı'nda", "Açık Hava Mektebi", "İnat" da ölümünden sonra çıkanlar. Fakat mizaha hep yakın olmuştur Ömer Seyfettin. Sözgelimi ilk öykülerinin bile hemen hepsinde mizahi bir yan bulunur. Özellikle "Tavuklar" (1910) sürprizli bitişiyle "Su-i Zann"ı çağırıştır. Fıkra, anekdot, halk anlatısı, günlük hayat kırıntılarından bile mizah çıkarır Ömer Seyfettin. "Üç Nasihat", "Binecek Şey" (1917) öyküleri zaten "halk edebiyatından" notunu taşır. "Eleğimsağma", "Çakmak" (1917), "Külâh" (1918), "Deve" (1919) öyküleri taşra, köy ve köylü mizahına girer. "Düşünme Zamanı" ve "Cesaret" (1918) ise şehirdendir, kabadayıları alaya alır. Ömer Seyfettin'in bütün mizah geçmişimizi bildiğini, onlardan yararlandığını düşünüyoruz. Mizah üzerine yazdıkları da unutulmamalı. Daha 1914'te "Sağlam Zemin" başlıklı yazısında mizahla dil arasında ilişki kurar örneğin: "[B]izde mizahın lisanı eski edebiyat lisanıdır. (...) En müktedir mizah muharrirlerimizden biri diyordu ki: 'Eğer terkipler olmasa bizim sermayemiz azalır.'" 1918'de "Sanatı İdrak"te de mizah algımızdan yakınır. Hukuk okumuş, Avrupa da görmüş bir gence mizahın ne olduğunu anlatmak zorunda kalıp bazı meşhurların tavşan, domuz, kaz şeklinde çizilmiş resimlerini gösterir Ömer Seyfettin; genç bunların o meşhurlara ait gerçek çizgiler olmadığını görüp, "Ama bunlar karikatür!" der. Ömer Seyfettin'e göre, edebiyatta mizah da bir bakıma karikatürdür: "İçtimai hakikati tersine getirmek."

Türk romanında "hakiki konuşma"nın Hüseyin Rahmi ile başladığını söyler Ahmet Hamdi Tanpınar.⁴ Öykülerinde (*Kadınlar Vaizi* [1920] ve sonraki-ler) de görülür bu. Kalabalıkları konuşturmada da o ölçüde başarılıdır. Mizahını mecazlı, ünlemlili, şiveli bu sokak diliyle besler. İlk romanı *Şık'tan* (1888) beri en sevdiği konu, yeni hayatın şaşırttığı zavallılardır. Geleneksel hayatı sürdüren hısımlar, akrabaları, komşularıyla birlikte anlatır onları. Zaaflarını alaya almaktan çekinmez. Uzak ilişkilerle benzetmeler yapar, şaşırtmacaya sık

yer verir. Ne ki mizahının her zaman "görevci" olduğu söylenemez. "[E]skinin içinden çıkamayanlar gülünç ve biçare, yeniye doğru gidenler ise tabiatıyla sakat ve yarımdırlar."⁵

"Mizah yazarı", "mizah öyküsü" gibi ifadeler tuhafıma gider. Yazar, çünkü mizah yazmaz. Öykü yazar, roman yazar. Öykü türdür, içiyle dışıyla uyumlu bir yapısı vardır; mizah tür değildir, olsa olsa öykünün öğelerinden olur. Olmayabilir de. Olduğunda da ölçü içinde olmalıdır. Öyküyü hesaba katmalıdır. Ama olmazsa kıyamet kopmaz, eldeki öykü, öykü olmaktan çıkmaz. Öyküye öykülüğünü veren, mizah değildir. Tanpınar'ın şu sözleri konuyla ilgili: "Mizah, meslek olmamak şartıyla güzeldir. Onu her şeyin yerine koyduğumuz zaman kâinat bir sırtımdan ibaret kalır."⁶ Demek, mizaha ayrıcalık verildi mi mizahçı alıp başını gidiyor. Söylenmeyecek, alay edilmeyecek olanı söylüyor, alaya alıyor. Selahattin Hilav da kullanılan bir mizahın yazarlıkla uzlaşmayacağını söyler: "Batının büyük yazarları (Gogol, Tolstoy, Kafka vb.) 'ayrıca' değil 'aynı zamanda' mizah yazarlarıdır." ⁷ Kundera'nın görüşüne denk düşer bu. "Romanın kuramsal düşünceden değil, mizahi düşünceden" doğduğunu söyler o da.

Mizahın kahkahalı var. Ama kısa, kesik ve dar olanı da var: he he, hı hı, hü hü. Hatta sadece göze yansıyanı, yanağa konanı, dudak kenarına kıvrılıvereni. Hatta hatta görülmeyip hissedileni.

Zarif mizahın ilk iki ismi Memduh Şevket Esendal ile Ahmet Hamdi Tanpınar.

Esendal taşradan, Ankara'nın ve İstanbul'un kenar ve yoksul semtlerinden seçer insanları. Esnaf, çiftçi, sanatkâr, din adamı, işçi, aylak... Kadın, çocuk, yaşlı deyip ayırmaz. Bürokratlar dışında da herkese sevgiyle yaklaşır. Günlük hayatlarından kesitler sunar. Vaka yok denecek kadar azdır. O kadar ki, öykü, hayatın ortasından başladığı gibi ortasında da bitebilir. Büyük yazarlarda görülen o ince mizah duygusu işte bu sadelikle çıkar. Sözgelimi "Hayat Ne Tatlı!" (1925) adlı öyküsünde Hafız Nuri Efendi vardır. Bir temmuz günü, bir akşamüstünü, Kumkapı ile mahalle kahvesi arasında, kendisini eşinin dostunun çağrısına bırakmış olarak hiç kayıtsız geçirir. Gün sıradan bir gündür, fakat Hafız Nuri Efendi öyle alçakgönüllü bir adamdır ki, böylece bir günün sonunda bile, "Hayat, ne tatlı şey!" diye düşünür. Bu ironidir. Gerçi yaşanan günde acılık yoktur; ama "Hayat, ne tatlı şey!" diyeceğimiz bir durum da yoktur. Hafız Nuri Efendi -kesin- yazarı ile aynı kumaştan. Esendal da, ne zaman sanat ve edebiyata dair bir soruyla karşılaşsa, bunları bilmediğini, bunlarla alakasının olmadığını söyler.⁸ Etem Çalık'a şu cevabı, kendine kadarki sözel yani çıplak ironinin ötesindedir; insan boş bulunsa, Esendal'a neredeyse inanıverecek: "Ben hikâyeleri evde çocuklar okusun diye

yazdım. Onun için ben hikâye sanatı hakkında söz söyleyebilecek birisi değilim. Gelin sizinle bir pazarlık yapalım. Siz şimdi bana bu soruları sormaktan vazgeçin."⁹

Tanpınar'ın kişileri Esendal'inkilere hiç benzemez. Üniversitedendir. Geçmişli ailelerdendir. Konaklardan gelirler. Kitap ve musiki ile haşır neşirdirler. Günlük hayatın içinden çok rüyasında yaşarlar. Arada somut dünyaya, arada soyut ve düzensiz rüyaya geçişten çok farklıdır bu. Aynı anda her iki tarafta da olunabilen "yekpare" bir dil rüyasıdır. Tanpınar'ın ironisi burada ortaya çıkar. "Abdullah Efendi'nin Rüyaları"nda (1943), öyküye de, kitaba da adını veren Abdullah Efendi, içkili bir lokantada, yan masalardaki bir kadına dalarak, ikinci kişiliğine geçer. Üç yıl önceki bir rüyayla çevreden kopmuş, gittiği genelevlerde sanrılarla kuşatılmıştır. Zor günlerdir. Ancak finalde Abdullah Efendi'nin görmeyip okurun sezdiği bir durum çıkar ortaya: Yanan meyhanede Abdullah Efendi'nin de bir yanı yanmıştır galiba. "Yaz Yağmuru" (1955) da bir yazar, uzaktaki eşi ve çocukları ve evine gelen yabancı bir kadın arasında geçer. Görünüşte böyledir. Fakat kadının hastalıklı halleri, çocukluk hatıraları; yazarın da yine çocukluğundan beri Hacivat'la ve Karagöz'le iç söyleşmeleri, üstüne yaz yağmuruyla birleşince, kişilikleri birbirinin yerine koyma fırsatı verir okura. Esendal, hayatı alçakgönüllüce aktarır. Ironisi, aşağıdan alıştan gelir. Tanpınar ise hayatı yeniden kurar. Onun ironisi hem zihnîdir hem zihne seslenir.

F. Celalettin, sinir hastalıkları uzmanı. Osman Cemal Kaygılı meşakkatli bir hayatın insanı. İlki hekimliğinden, ikincisi günlük sokak hayatından taşıdığı sağlam gözlemleri hemen aynı konuşma diliyle, yer yer abartılı ve sırf mizah için anlatır.

Haldun Taner geçmişin bu tasvir ağırlıklı öyküsünü diliyle, mizahıyla benimsenir. Fakat yetinmez. Öyküsünü iki karşıt uca dayandırmakla geleneksel temaşanın iki ana figürünü korur gibidir. Uçlardan birini tuttuğu olur, karşı ucu eleştirir. Yahut uçlardan birini tutar görünürken birden iki ucun da bir büyük çarkın elemanı olduğunu gösterip okura şaşırtmaca yapar. Esendal'la Tanpınar'ın o çıplağı aşan, zihne seslenen ironileri Haldun Taner'de kimileyin açık kimileyin örtük cinselliği de içerir. Görüntüsü yüksektir. Sahneye taşınabilir, filme aktarılabilir. Öyleyken, mizah öykünün önüne geçmez Haldun Taner'de. Birlikte yürür. Her şey öykü içindir.

Aziz Nesin okurla çok kolay buluşan öyküler yazdı. Mizahı genellikle öne aldığından olmalı. O kadar ki hayret uyandıran olay ve durumlar için kullanılan, dile yeni yerleşmiş bir deyim bile adını taşır: Aziz Nesinlik. Ama öyküsü özgünlüğüne özgündür. Batı etkisindeki salon mizahını, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Refik Halit Karay gibi ustalar elinde gelişmiş yazılı mizah

geçmişimizle hem de fıkra, meddah, Karagöz ve Ortaoyunu gibi sözel mizah geleneğimizle buluşturur. Latife, nükte, şaka, iğne, taş, hiciv, alay... mizahın her çeşidini kullanır. Mizah için yinelemelere (Çete), şiveye (Yağma mı Var?), eski dile (Kiracıya Maşallah) vb. başvurur. Anlatım dener (Zekânızı Bileyiniz). Hangi kitabı ele alınsa bunlar gözlenir -örneğin *Fil Hamdi*. Groteske düştüğü de olur. Ama mizahı bir durum yansıtmaya, olay aktarma aracı değildir; mizah olsun için de yapmaz. Hep "yararcı ve görevcidir". Nedir bu? Kendi sözleriyle: "[Y]ararı olan, eleştiricilik, yericilik ve olumlu yönde yıkıcılık görevi yüklenmiş olan gülmece."¹⁰

"Yararcılık ve yıkıcılık" eskilerden Sadri Ertem'de, çağdaşlarından Sabahattin Ali'de, Rıfat İlgaz'da da vardır. II. Dünya Savaşı'nın ve sonrasının şartları Aziz Nesin'le Sabahattin Ali'yi iktidarların pantürkist politikasına karşı aynı cephede buluşturur, *Marko Paşa* ve devamı dergiler yaşanır. Bu dönemde yazdığı açık alegorili öyküleri *Sırça Köşk'te* (1947) toplar Sabahattin Ali. Fakat önce eser toplatılır, ertesi yıl da yazarı öldürülür. Rıfat İlgaz askerlik, okul ve kahve hayatından, birbirinin devamı öyküleriyle bilinir daha çok. Bunlarda da, bağımsız öykülerinde de mizahı hiç bırakmaz. Ferit Öngören'e göre, Rıfat İlgaz'ın öyküleri "gülmek, hoşça vakit geçirmek" için değildir. "O tebessüm ettiren bir mizah yazarıdır." Hatta bazı öyküleri "acı"dır. Rıfat İlgaz'da anlatılan'dır mizah yüklü olan, anlatılış değil.¹¹ Bu tarz 80'lerden sonra yerini kaybetti. Son ismi, Muzaffer İzgü. Ne ki adları sıcak siyasete göndermeli de olsa kitaplarının (*Anamı Aldım da Geldim, Bir Mayıs Polis Bayramı, Ortadireği Yikan Ayı...*) eski ilgiyi görmediği açık.

İlgisizlik galiba 70'li yıllarla başlar. Matbaacılığa ofset tekniği girmiştir. Ofsette klişe ve kurşun yoktur. Resim ve çizgi basımı kolaydır. Bu yüzden karikatürün çekici ve eğlendirici yanından yararlanmak ister basın. Yazı ki daktilo ile yazılmaktadır, zaman almaktadır; basındaki yeri azalır.¹² Oğuz Aral ve kardeşi Tekin Aral'ın 26 Ağustos 1972'de çıkardıkları *Gırgır* dergisiyle yeni bir dönem başlayacaktır. "Geçim derdini, can sıkıntısını, aşk yarasını, karı kocaya kavgasını şipşak keser. Her derde devadır, *Gırgır* da gırgır" sloganıyla çıkan *Gırgır* tirajını kısa zamanda bir milyona çıkararak Avrupa'nın üçüncü mizah dergisi olur, giderek türevleri çoğalır, ama her yeni dergi *Gırgır* temelini sürdürür,¹³ sadece çizerlerini değil öykücülerini de (Ahmet Kekeç, Atilla Atalay, Mustafa Demirci, Muzaffer Abayhan, Savaş Büke...) içerden yetiştirir.¹⁴ Gayet kısadır yazdıkları. Ayrıntısızdır. Güncele odaklıdır. Diyaloglarla ve yakın göndermelerle yüklüdür. Belki de şöyle: Çizginin yanında sığındır.

Mizahın edebiyattan kopmuşluğunu mu gösterir bu? Bu doğruysa şu da doğru olmalı: Edebiyat da mizahsız artık. Hayır, öyle değil. Edebiyattan ayrılan bir şey var elbette. Ama kolay çizilebilir, görüntüye ve diyaloga kolay ak-

tarılabılır olan mizahtır ayrılan. Esendal'dan, Tanpınar'dan gelen, 1950 Kuş-
 ığı öykücüleriyle içe kapanıp iyice gizlenen, ama Adalet Ağaoğlu, Tomris
 Uyar, Nazlı Eray, Ramazan Dikmen, Mustafa Kutlu... elinde dışarıyla bulu-
 şan, Leyla Erbil'de, özellikle "Vapur"unda (1968), Haldun Taner'in ve Oğuz
 Atay'ın hemen her öyküsünde ayrıca bir de görsel şölene dönüşen ironi, bu-
 gün de berhayattır. Murat Yalçın, Murat Gülsoy, Ayfer Tunç, Gökhan Öz-
 can... ironileriyle öyküyü -hikâyeyi mi desem acaba- zora sokmaktadırlar. &

Dönemler hakkında detay için bakınız: Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, İş bankası, Ankara, dördüncü basım: 1983, s. 51-52, 55-61, 63-67.

- ² Kenan Akyüz, "Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri", *Türkoloji*, Ankara, 1965, cilt:II, sayı:1, s. 52-53, 56-57.

Ahmet Mithat Efendi, *Letâif-i Rivâyât*, Haz: Dr. Fazıl Gökçek, Dr. Sabahattin Çağın, Çağrı, İstanbul, 2001, s. IX.

- ⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Haz: Zeynep Kerman, Dergâh, ikinci basım: 1977, s. 67.

- ⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, a.g.e., s. 119-120.

- ⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, a.g.e., s. 68.

- ⁷ Selahattin Hilav, *Edebiyat Yazları*, Yapı Kredi, İstanbul, ikinci basım: 1995, s. 14.

İsmail Çetışli, *Memduh Şevket Esendal*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991, s. 34.

Etem Çalık, "Edebi Mülakatlar: M.f.i.E. ile İki Saat", *Hisar*, Sayı: 19, Kasım 1951, s. 22-26'dan aktaran: Ömer Lekesiz, *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, Cilt: 2, Kaknüs, İstanbul, 1998, s. 233.

- ¹⁰ Aziz Nesin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı "Düzyazı"*, Akbaba, İstanbul, 1973, s. 36.

- ¹¹ Ferit Öngören, *Yeni Mizah Hikâyeleri Antolojisi*, 1959'dan aktaran: Aziz Nesin, a.g.e., s. 351.

- ¹² Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, s. 117.

- ¹³ <http://tr.wikipedia.org/wiWG%C4%B1rg%C4%B1rJdergi>

- ¹⁴ Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, s. 123.

MEHMET HARMANCI

EL YORDAMI GÖZ KARARI KIPKISA ÖYKÜ YAZILARI IV

Kıpkisa Öykü ve Fıkra

Kıpkisa öykünün rüştünü ispat etmediğine kani olan her ademoğlu onu anlamak için, meşhur hikayede olduğu gibi, ona fil muamelesi yapar. Onu müstakil olarak tanımaya çalışmak yerine, sanatın, edebiyatın ve dahi hayatın bütün kısa, küçük formlarıyla karşılaştırarak onu tanımaya yeltenir. Zahmet edip anlamak yerine bir güzel benzetmekten yanadırlar, kıpkisa öyküyü.

Bu çabaların ortak sorularından, sonuçlarından birisi de; "*Abi bunun fıkradan ne farkı var o zaman!*" sualiyle kulaklarınız da çınlar hatta başınızda da patlayabilir.

Kıpkisa öykünün fıkra ile alakası var mıdır? Varsa nasıldır? Kıpkisa öykü kılık değiştirip, itibar kazanmak için edebiyat dünyasına sahte diplomayla dalmak niyetinde bir üçkâğıtçı mıdır?

Fıkra sözcüğü de az karışık değil aslında. Sözlüklere bakınca, fıkra için:

Çoğu tanınmış kimseler veya hayvan ve başka şeyler hakkında anlatılan nükteli küçük hikâye. [ing. ve Fr. Anecdote].

Gazetelerin belirli sütunlarında günlük, siyasî, toplumsal, ekonomik v.b. konulara kısaca değinen bir yazı türü. [ing. Chronicle; Fr. Chronique]. (huk.)

Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerinden her biri. [ing. Sub-paragraph; Ft. Paragraphe].

Herhangi bir yazının bir satır başından öteki satır başına kadar olan bölümü, [ing. ve Fr. Passage]¹, nevinden açıklamalar buluyorsunuz.

İş, terim sözlüklerine gelince biraz daha açıklık kazanıyor:

"Fıkra (Tür.) 1. Nasrettin Hoca, incili çavuş hikâyeleri gibi kısa, nükteli, hikmetli hikâyeler (bu anlamda kıssa ve menkıbe ile eşanlamdır). 2. Paragraf (bu anlamda elbette madde sözlerinin eşanlamdır). 3. Bir yazı içinden alınmış bir veya 'birkaç cümle. 4. (Tanzimat'tan sonra) tiyatro eserlerinde perdenin ayrıldığı bölümlerden her biri (bu anlamda sahne ve meclis sözlerinin eşanlamdır). 5.(Edebiyat-ı Cedide'de) küçük hikâye (hikâye veya büyük hikâye de roman yerine kullanılmıştır). 6. Kronik. Bu son anlam da başlı başına bir tür sayılan, fıkra zamanımızda gazetelerin önemli, canlı taraflarını

meydana getirmektedir. Hemen her gazetenin, gündelik olayları çeşitli bakımlardan inceleyen, türlü görüşlerle anlatan fıkra sütunları vardır. Bunlar gazetenin belirli yerlerinde genel bir başlık altında bulunur. Günlük olayın böylece bir fikre bağlanarak, nükteli, iğneleyici bir üslûpla anlatılması şekli ilkin Ahmet Rasim tarafından denenmiştir sayılabilir. 1908 İkinci Meşrutiyetinden sonra ölümüne kadar *Eflkâl-î Zaman* vb. başlıklarla, bu yolda yazılar yazmıştır. Aynı devirde Mahmut Sadık da *Takvimden Bir Yaprak* fıkralarıyla aynı işi görmüştür. Falih Rıfkı Atay'ın *Eski Saat* kitabındaki yazılardan çoğu fıkra şeklindedir. Ahmet Haşim'in *Bize Göre* kitabı da yazdığı fıkraların seçilmişlerinden meydana getirilmiştir.²

Lügat ve ıstılah manaları bakımından yeterli sayacağımız bunca malumat(furuşluk)tan sonra bizim nazenin kısa öykümüzü benzetmekten kendinizi alamadığınız fıkranın iki alıntıda da ilk maddeyi oluşturan **fıkra** olduğu anlaşılmıştır herhalde!

Hani şu, nükteli, mizahi, küçük hikaye (anekdot) denilen fıkra. Günlük hayatımızın hangi köşesinden ne zaman çıkacağı belli olmayan, hayat akışımıza hız, hareket yahut mutluluk katan kolay ve klişe mizah unsuru fıkra. Kimi zaman hikmetli, kimileyin zeki pek çok zaman da müstehcen fıkra. Bazen pür edep ima için(de) anlatılan, bazen üstü örtük hakaret olarak yüzümüze vurulan yüzyıllardır kulaktan kulağa aktarılmış ya da hemen oracıkta uydurulmuş, biraz utangaç, biraz hayta, biraz bilge, biraz zıppıktı, biraz hain hatıra biraz da fırlama fıkra.

Konumuzun yine nereye gittiğini endişeyle takip eden okura kulak kabartmadan bir alıntı daha yapalım. Fıkra'yı, anlatıya hatta hikâyeye dâhil eden ve *vakaları hakiki hikâyeler* olan türler içinde ilkin fıkra'ya yer veren bir yazara kulak verelim:

"Fıkra (Anecdote), belli bir maksadı, müdâfaa edilen bir fikri içine alan ve bunu en kısa yoldan anlatan sözlü veya yazılı hikâyelerdir; mizah ve hiciv unsurlarını içine alır. Bu özlü hikâyeler müstakil olabildiği gibi, sözün gelişine uygun surette herhangi bir yazı dâhilinde de, fikri daha çekici hâlde ifâde düşüncesiyle kullanılır. Bir toplantıda bulunanları eğlendirmek, neşelen-dirmek için söylenilen fıkralar, aynı maksatla ve ifâdeye çekicilik kazandırmak alâka uyandırmak için hitabet nev'inin yardımcısıdır. Bunlara karikatürlerin, mizahî resimlerin altında da rastlarız.

Şark milletlerinin edebiyatlarında çok gelişen, en başarılı, en zengin örneklerini veren fıkraların başlıca hususiyetleri hareketli, alâka verici olması müdâfaa edilen bir fikri içine almasından başka, bir şahsın, bir devrin, belli bir zamanın veya sınıfın öz karakterlerini, siyâsî, içtimaî, v.b. günlük her türlü hâdise ve mes'eleleri canlandırmasıdır. İki kişinin karşılıklı konuşmasını,

diyalogu içine alan bu çok kısa hikâyelerde netice, umulmadık tarzda sona erer; bu netice, başlıca kahramanın tavır ve hareketi, karakteri yaptığı iş ile alâkalıdır. Fıkralar, korku ve nefret, sevgi, hiddet cesaret, v.b. her çeşit his ve heyecanı uyandıрмаğa elverişlidir.

Vak'anın, mekânın çok basit, zamanın çok kısa oluşu fıkra yazarları, hikâye nev'inin çetin teknik mes'elelerinden kurtaran şeylerdir. Basit, bazan sözü edilmeyen bir mekân, ma'nâlı bir fikir, karakteri canlandıracak kısa ve hareketli bir konuşma, dikkati çeken gerçek bir vak'a, fıkralar için yeterli malzemedir. Müşâhedeleri kuvvetli, zekî ve çevresiyle alâkalı kimseler, bu nev'in başarılı örneklerini verebilirler.

Fıkraların mevzularını, o çevrenin dikkatini çeken, iz bırakan mes'eleler, vak'alar, hareketler, sözler, karakter hususiyetleri teşkil eder; bunlar önce ağızdan ağıza dolaşır, nesilden nesle geçer. O sırada veya sonraları yazarlar tarafından muhtelif münâsebetlerle tesbit olunur. Bunlar gerçeğe dayandığı için, araştırmalarda kaynak olarak kullanılmaktadır. Tarih kitaplarımızda bu anekdotlara sık sık rastlarız. Nasreddin Hoca'ya, Bektâşîler'e ait ve onlara atfedilen fıkraları tesbit eden birçok eserler, mevzu bakımından çok zengin fıkraları içine alan pek çok Letâyif kitaplarımız vardır. Çevresine ait her türlü mes'eleleri, karakterleri tesbit eden fıkra yazarlarımız arasında Ahmed Râsim başta gelmektedir."³

Son alıntımızla gazete fıkraları ile mizahi fıkraların arası yaklaşıyormuş gibi görünse de köşe dönmekten mecali kalmayan milletimizin hergün hergün köşe yazmaktan gözlerinin feri kaçmış köşe yazarlarının ne kadar fıkra yazdıklarını ne kadar *köşeyazdıklarını* çıkaracak ne mecali ne merakı kalmış gibi... Bundan ötürü bu konuyu geçip sadede gelelim.

Alıntılardan da anlaşılacağı üzere kıpkısa öykü ile fıkra arasında kısıklık-tan başka pek benzer taraf olmasa gerek.

Kıpkısa öykü, kıssadan, menkıbeden, hikâyeden öyküye uzayan tarihi yolun modern bir evladı olan bir edebi türdür. Kurmacadır. Modern öykünün imkanlarını daha estetize, daha iktisatlı, daha konsantre ve daha çarpıcı kullanmaktan yanadır.

Bir mizah türü olarak fıkra(lar) ise bir gerçekliği, bir düşünceyi, bir meseleyi, övgü ya da yergiyi olanca çıplaklığıyla her kesimden ve her yaştan olabildiğince çok insana ulaştırmaktan, iletmekten, anlatmaktan başka pek bir hedef taşımazlar.

Fıkroda kalıptan kıyafetten çok anlam, mesaj önemlidir. Ne kadar çok güldürürse o kadar başarılı olur, tutulur; aktarılır bir de...

Kıpkısa öyküde öz ile form, söz ile anlam *-neredeyse-* birbirinden ayrılmaz halde kenetlenmiştir.

Fıkra güldürmeyi önceler, önemser *-hiç değilse-* mutlaka kullanır ama kıpkısa öykünün derdi güldürmenin ve ağlatmanın ötesinde anlatmaktır. Başka hiçbir yolla, başka hiçbir formla anlatılamayacak olanı anlatmaktır aslında.

Kıpkısa öykü kendini meşhur etmek, kabul ettirmek için çıkmamıştır yola ama kendisinin yokluğunda yok olan ayrıntıyı insanın gözüne gözüne sokmakta da mahirdir.

Fıkra nihayetinde muhatabını iyi bir tatmine ancak yeterince güldürse ulaştırabilir. Kıpkısa öyküden tatmin olmak anlam, bellekte, yürekte tamıyla açılınca sağlanır.

Bir fıkranın sözcüklerini değiştirerek de mesajını ve gülmeceğini örselemeden muhataba ulaştırmak mümkün ve hatta yaygındır ama kıpkısa öykü, öyküde sözcük ekonomisinin zirvesi olarak da düşünülürse, sözcük kıpratmaya, yerinden bir kelimeyi oynatmaya bile müsait değildir.

Pek çok fıkraya bir çırpıda intibak ve katıla katıla gülmek mümkündür belki! Kıpkısa öykü ise konu, katılmak, dâhil olmak; çaba, birikim, emek işidir ancak.

Hâlâ " *iyi de bir kıpkısa 'mizah' öyküsü ile fıkrayı nasıl ayırırız o zaman?*" diyecek varsa aramızda, yazıyı bir daha okumasını mı salık vermeli yahut bir fıkra mı anlatmalıyız, içinde kıpkısa öykü ile fıkranın farkını soran bir adamdan bahseden. Peki, anlatacağımız bu fıkra kıpkısa öykü olursa yine de gülecek miyiz? Mesela kısa devre ile kıpkısa öykü arasında bağlantı kurmaya çalışan bir adam..

Pars Tuğlacı, Okyanus Ansiklopedik Sözlük, C. II, İstanbul: 1972, s. 792.

M. Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap, 1954, s.91.

F. Abdullah Tansel, *İyi ve Doğru Yazma Usûlleri*, III. basım, C.III, İstanbul: Kubbealtı,1987, s.181-182.

NAZIM ELMAS

TARIK BUĞRA'NLN HİKÂYE
DİLİNDE İRONİ

Bir retorik araç olarak ironi; yazar ile okur arasındaki 'gizli anlaşma'(:ile-tişim) esasına dayanır. Bu cümleden olmak üzere; hikâye ya da diğer kurmaca anlatılar için varlık alanı olarak 'gizli metnin' hedeflendiğini belirtmeliyiz. Zira okur, nihayetinde, bu sentetik, yazılmamış metne ulaşmakla mükelleftir. Hikâye ya da diğer kurmaca anlatılar için varlık alanı olarak oluşturulan gizli metin, sanat eserini var eden bir sanatçı hüneridir. Her metin dilsel manada ortaya çıktığı anda değil, bir okuma ya da dinleme esnasındaki algılanış seviyesi ile değer kazanır. Metinde cümleler arsında oluşturulan sü-rükleyici bağlar, yeni yeni söyleyiş alanları açarak geliştirilen akış, okuyucunun dikkatini metne yönlendirir. Okur, yazarın örtülü alanda gizlediği yazılmamış metne yaklaştığı oranda okuma uğraşını kazanmış olacaktır. Metnin çizgisel tüketimi değil, dikey ve yatay manasıyla ürettiği ilişkiler önemlidir. Bunlar mevcut halde yok imiş gibi durabilir, okumanın muradı bu varlığı gün yüzüne çıkarabilmektir. Yazılan ya da söylenen ne? Yazar neyi anlatmak istiyor? Metnin ilerleyen bölümlerinde olaylar arasında sanatçının söylemek istediklerini okur kafasında canlandırabiliyor mu? Bu ayrı anlam basamaklarında okur alımlaması nasıl olacak? Metnin cümlelerindeki açık anlam ve muhtemel anlam arasındaki bağlar sanatçının sezdirmesi ile algılanmaktadır. İroni bu süreçlerde yazarın işini kolaylaştırmakta, görünmezi anlatma niyeti-ne destek vermektedir.

İroninin kelime olarak kullanımı, halk arasında deyim olarak yerleşmesi, toplumdan topluma farklı algılanışı söz konusudur. Her alanda varlığını hissettirmesi ilk çıkış amacına yakın izler taşıması, kulamın yaygınlığının işaretidir. İnsanoğlu ironiyi sevmektedir. Edebi eserlerde kullandığı gibi, yeri geldiğinde günlük konuşmalarında düşüncesini niyet ettiği bağlamda sunmak amacıyla da bu yola başvurmaktadır. İronisiz bir hayatın renksiz, söylemin ise eksik olacağı anlaşılmaktadır. Şair ve yazar, eserinde bu yöntemi kullanırken sanat eserine kattığı değeri görmüş, insanlar, günlük konuşmalarında bu imkânı kullanarak daha etkili olacaklarını fark etmişlerdir. İroni hakkında ön bilgiler şöyledir:

İroni; Fr. ironie 1. *ed.* Gülmece. 2. Söylenen sözün tersini kastederek kişiy-le veya olayla alay etme, dolaylı ve alaylı anlatım, mizah, alaysılama. Bu keli-

Tarık Buğra

meye kullanım olarak yakınlığı bakımından alay kelimesinin de, ses tonu, söz, davranış gibi yollarla biriyle, bir şeyle eğlenme, onu küçümseme anlamına geldiğini belirtelim.

Edebi eserlerde estetik bir unsur olarak kullanılan bu terim; düşünülen ve ifade edilen, olması beklenen ve olan şeylerin çatışması, farklı ve değişik olanın hissettirilmesi şeklinde tezahür eder." İroni, kullanıldığı her yerde bir tür karşıtlığı içerir ama etkisi ancak iki karşıt duygunun yan yana gelmesiyle açığa çıkar: acı çekme ve gülme. Bir durum ya da olay aynı anda hem acıklı, hem komik olduğunda ironinin kuralları işlemeye başlamış

demektir. Acı çekme ve gülme etkilerinin aynı anda gündeme gelebilmesi için, ironi ile karşılaşan kişinin acı çekecek denli özdeşleşmiş, gülebilecek kadar uzaklaşmış olması gerekmektedir."¹

"İroni en genel ifadesiyle; "ifade edilenin, söylenenin tersini kastetmek", "mevcut olan veya olması beklenilene tam manasıyla aykırı olma", "mizahi veya alaycı ifade", "birleşen şart ve durumların beklenilenden, uygun olandan çok farklı, onun tamamen zıddını ortaya çıkarması", "tartışmada bilmezden gelme" diye özetlenebilir. Budalaca bir teklife "pek akıllıca" demek. "Bir itfaiye motorunun yanarak batması ironi kavramı içinde görülür."² Yazısının devamında İnci Enginün bu kavram için Sevim Kantarcıoğlu'nun "kinaye" kelimesini önerdiğini söyleyerek aynı kavram için Cenap Şehabeddin'in "istihza" kelimesini kullandığını ifade eder. Kavramın özünde Cenap Şehabeddin'in de üzerinde durduğu bir nokta varsa o da ince bir zekânın varlığı ve gerekliliğidir. Bu durum sanatçı ile muhatabını karşılıklı ilgilendiren bir gerekliliktir. Bu noktada kültürel ayrım ortaya çıkar. Sanatçının kastettiğini anlamak, yorumlamak, zihinsel olarak nüfuz etmek ve çözmek, aynı değerleri paylaşmayla yakından ilgilidir. Tercüme eserlerdeki estetik kaybın temelinde de bu denge vardır. Sanatçı muhatabına bazı şeyleri iletirken ortak kültürel unsurların yardımına ihtiyaç duyar.

Sanatçı, ironik bir anlatımla okuyucuyu rahat bırakmaz. O, okuyucuyla değişik açılardan buluşma kabiliyeti elde eder ve muhatabını sarsar. Birçok ortak nokta yakalar. "İronik anlatım, karşıtlıkların, yergilerin, yaşanan olumsuzlukların daha etkili ve vurucu bir şekilde aktarılmasını sağlamak amacıyla asıl niyetin gizlenerek bütün bunların doğal bir durummuş gibi ima biçimi-

minde sunulmasıdır. İronik yaklaşımla yazarlar, gerçeğe vurgu yaparak sarsıcı bir etki yapmayı hedefler."³

Anlatım tarzı olarak çok eski çağlardan beri kabul gören ironik söylem içinde eleştirel bir taraf vardır. Bu işlem sanatçının ustaca uygulamaları ile eserin içine sindirilerek okuyucuya ya da seyirciye yaptırılır. İroniyi sevimli ve gerekli kılan da muhatabını bu manada meşgul etmesidir. "İroni alaycı hat-ta nihilist bir tavidir. Yanlışlarla alay eder ama yanlış bir doğruyla karşıtla-mak gereğini duymaz. Doğruya zaten pek inanmaz. Belli bir değer üstüne çıkar, öteki bir değeri alaya alır; sonra bir başka değere oturur, az önce üzerin-de durduğu değeri yerin dibine batırır." Edebiyat Üstüne Yazılar'da Murat Belge ironi ile eleştiri arasındaki ince çizgide ısrarlıdır. Şöyle devam eder: "Eleştiride yanlışın 'teşhir'iyle aynı anda doğru da belirlenir, iki süreç birbirinden ayrılmaz. Eleştiri bir sistematığın sonucu, ironi ise bir sistematığın yokluğudur. Eleştiri değiştirmeyi amaçlar; kendi başına değiştirmez elbette, ama neyin niçin ve nasıl değişeceğini gösterir, yani daha olumluya geçişin teorik hazırlığını yapar, İroni ise değişme ve değiştirme gibi amaç gütmaz."⁴

İronik anlatımda çarpıcı bir söyleyiş vardır. Bu usul anlatımın içeriğinden gi-derek muhatabına farklı bir uyarı yapmayı tasarlayan sanatçının başvurduğu bir yöntemdir. Sanat eserinde estetik uyarıcı olarak kullanılır. Okuyucunun dikkati-ni çekmek, düşündürmek, zihnini sanat eseri ile meşgul etmek amaçlandığında sanatçı için müsait bir vasıta olarak akla gelir. İroninin sanat eserlerinde farklı kullanımları vardır. Kullanımlar türlere göre değişir. Görsellik arz eden tiyatro ve sinema gibi türlerle, duyuların daha ziyade zihinsel faaliyet içine çekildiği ro-man hikâye gibi alanlarda ironi uygulamaları değişiklik göstermektedir.

Edebi incelemelerde anlatım ustalıkları ve sanatçı hünerleri arasında sık sık ironiden söz edilmektedir. Sanatçılar eserlerinde bu usulü denerken yerel olarak bazı eklemeler çıkarmalar yapmışlar, ancak sanat eserinin muhatabı ile sanatçı arasındaki esrarlı bağ ve iletişimi korumuşlardır. Edebiyatımızda bir sanatçımız-dan hareketle uygulamanın ustaca kullanımından söz ederek, edebi esere kattık-larını görmek mümkün olacaktır. Bu uygulamayı hikâyelerinde ustaca kullanan bir sanatçımızı araştırmamızda ele almayı uygun gördük. Usta yazar Tarık Buğ-ra'nın hikâyelerinde başarıyla kullandığı ironik anlatım yöntemini, *Havuçlu Pi-lav Meselesi* hikâyesi ile sınırlı tutarak sunmaya gayret edeceğiz.

Havuçlu Pilav Meselesi'nde İronik Hikâye Dili

Havuçlu Pilav Meselesi⁵ adlı hikâye, yazarın 1948 yılında yazarlık heve-siyle yazdığı ilk hikâyelerdendir. Yazarlık hayatının ücretle tanıştığı ilk ürü-nü olan bu hikaye ile, ilgili olarak Tarık Buğra şöyle der: "Ben" Havuçlu Pi-lav Meselesi"ni verdim, Yusuf Ziya Ortaç bana 15 lira verdi. Böylece ilk hi-

kâyemi satıyor profesyonel yazar oluyordum artık. Çınaraltı dergisi çıktığı sürece, her hafta bir hikâyem yayınlanacak, her hafta 15 lira kazanacaktım."⁶ İlk hikâyesi üzerine konuşurken bile eserlerini "satan" bir sanatçı olarak inceden inceye kendisiyle alay etmektedir.

Havuçlu Pilav Meselesi adlı hikâyede daha başlangıçtaki takdim, okuru ironinin keskin çizgisi ile karşı karşıya getirir. 'Mesele' kelimesinin ardına takılan havuçlu pilav kelime grubunun çağrışım alanı, anlatının muhatabını, satır arasına saklanmış olan ince eğlenceli bir alana doğru çeker. Bu kelimenin belirli kullanım alanlarının oluşturduğu beklentiler, ironi yoluyla havuçlu pilav kelime grubu üzerinden karşımıza ince bir ifade derinliği çıkarır. Yazarın görünür kıldığı şeyin görünmez tarafları okur tarafından alınılanarak sanat eserinin işlevi amacına ulaşmış olur. Okur, zihinde soru işareti yaratan, çözümlenmemiş bir şeylerle karşılaşacağını düşünmeye başlar.

Hikâyede daha evliliğinin ilk yıllarında mutlu bir beraberliği sürdüren çiftin evdeki bir günü anlatılmaktadır. İlk metin halkaları ev ortamında geçen hikâye, Havuçlu pilav meselesi yüzünden eşiyile aralarında çıkan tartışma sonucu evden bir süreliğine ayrılan anlatıcı karakterin, sokakta ve meyhane ortamında geçen diğer metin halkalarından oluşmaktadır.

Hikâye,"Ben anlatıcı" konumundaki hikâye kahramanının bakış açısı ile yazılmıştır. Yazar, hikâye boyunca iki ayrı mekânda anlatıcı karakter olarak bulunan erkek üzerinden anlatıyı kurgular. Yazar hikâyeyi ilgi çekici bir yapıya büründürmek için çatışma unsurlarını iki düzlemde uygulamaya koyar. Birincisi, anlatıcı karakter (erkek) ve kadın arasında oluşturulan ironik anlatımlar. İkincisi anlatıcı karakter ile hikâyenin diğer şahısları arasında geçen ironik anlatımlar. Her iki düzlemde yazar olay kişilerinin çatışan, çelişen, zaaf- larla dolu ve safça tutumlarını sözel ironi ve durum ironisiyle okura ulaştırır.

Anlatıcı karakter ironilerin üreticisidir. Çevresinde gördüğü şeyler öylesi- ne değişken ve çelişkilidir ki sıradan kişilerle karşılaştığında, değer verilen şeylerin önemsizliğini gördüğünde, çokbilmişliğin saflığında, sonradan gör- menin gülünçlüğünde, yersiz beklentilerin acımasızlığında, ince bir alay ve acınası bir hüznle içi içe, olanları sessizce ve usul usul teşhir etme imkânı bulmaktadır.

Anlatıcı karakter, davranış ve sözleri ile sıra dışılığı temsil eder. Hikâye- deki diğer kişiler, kadın ve meyhanedeki insanlar, alışkanlıkları ile yaşama- ya devam edenleri, sıradanlığı simgelerler. Bu bağlamda değişimin ve farklı- lığın muhalifleridir de onlar. Yazar bu grupta topladığı kişilerin, yersiz direnç ve zayıf yanlarını da ironinin imkânları ile gözler önüne getirir.

Anlatıcı karakter ev ortamında eşiyile konuşmalarında ve davranışlarında okurun dikkatini zinde tutacak hünerleri ironi vasıtasıyla temin eder. Hikâye-

de sözel ironinin ağırlıklı olarak ortaya çıktığı yerler ev ortamında başlamaktadır. Anlatıcı karakterle eşi arasındaki Havuçlu pilav meselesi yüzünden çıkan tartışma üzerine ironik durum ortaya çıkar. Kadın eşine, pilav için malzemeyi boşuna hazırladığını, düşündüğü şekilde, havuçlu bir pilav olamayacağını anlatmaya çalışır, üstelik hayretle sorar; *"Demek havuçlu pilav da oluyor?..sorusuna, anlatıcı karakter tarafından ciddi ciddi cevaplar verilir: " insanlar umumiyetle böyledir yavrum. Bilmedikleri şeyleri asla olmazmış farz ederler. ilim zihniyeti işte bununla mücadele eder"*

Sonra havuçlu pilav olup olmayacağı hususunda karşılıklı konuşmalar yapılır. Sade pilavın da lezzetli olduğu ama havuçlusunun daha lezzetli olabileceği, insanların her zaman mükemmeli aramak gibi bir görevlerinin olduğu ifade edilir. Hürrem, kocasının yeni pilav türü arayışlarını da tereddütlerle karşılar. Yaptığı yemeklerin beğenilmediği endişesine kapılır; *"Sen bildiğimiz pilavı beğenmiyor musun? der. Cevap yine ikna edicidir: "Ben yetinmenin fazilet olduğuna inanıyorum. insanlığı bu hale getiren bu fazilettir. ilmin ana-sı bu fazilettir. Benim istediğim, bu faziletin mutfağımıza da girmesidir."*

Bu konuşmalarda ironik anlatımın yoğunluğu fark edilir. Özellikle *'Benim istediğim, bu faziletin mutfağımıza da girmesidir'* ifade birliği içerisinde hikayenin tüm yükünü bulabiliriz. Fazilet kelimesi etrafında öbeklenen anlayışlar; hikâyenin tam da *kırılma* noktasının yaşanmasının istendiği yerdir. Konuşmalarda geçen *mutfak, ilim, fazilet* üçlüsünün okur muhayyilesinde oluşturduğu çağrışımlar, iğneleyici ve eğlenceli bir gizli metnin habercisi olur. Okur, havuçlu pilav ile ilmin faziletin ne alakası olduğunu bulmaya çalışır. Olmayan gerçekmiş gibi sunulmasındaki hikmeti kavramak ister. Daha değişik anlatım alanlarına ait olan kelimelerin, nasıl olup bu alana kaydırıldığını, kelimelerin yeni alanda kullanılmasıyla, aslında ne yapılmak istendiğini keşfetmeye, yeni çağrışımlar içinde yol almaya çalışır.

Anlatıcı karakter meyhanе ortamında daha kalabalık şahıs kadrosu ile baş başadır. Tartışma sonucu evden uzaklaşmış kendini bir meyhaneden içeri atmıştır. Meyhanede sonradan görme olduğu anlaşılan tipler vardır. Anlatıcı karakterin dikkatini çeken kişilerden biri sonradan görme, içinde yaşadığı varlıklı durumu hazmedememektedir. İlk kanaati böyle bir 'mutluluk' gör-rüntüsünün ironik anlatımı ile dışa vurulur: *"Hele beriki beni mutluluktan kolayca tiksindirebilirdi: Çocuklarından, karısından binlerce liradan bahsediyor, halı isimleri sayıyordu."* Anlatıcı karakter, suyu çekilmiş limondan kadehine bir damla bile damlatamayan, sadece çekirdek üreten limondan habersiz, saf ve beceriksiz haddini bildirmek ister. Bir durum ironisi örneği sıkıştırır araya. Şaşırtma ve beklenmeyen aykırılıkla ilgiyi artırma sağlanır. *"Halıdan anlamam amma, beyefendi, dedim; şu elinizdekinin limon olduğunu ilk*

görüŖte söyleyebilirim." Limonun limon olduğunu anlamak zor bir iŖ değildir. Bu tür bir anlatım okuyucuyu uyarır. Niçin böyle bir ifadeye gerek duyulduğu kavranmaya çalışılmaktadır. Daha ilginç sanatçı hüneri hemen gelir: "*Adam bana tuhaf tuhaf bakarak; -Limoncu musunuz?* der. Böylece okuyucunun zihninde limonculuk mesleği somutlaştırılır. Yeni bir ironi ile anlatım kuvvetlendirilir.

Hikâyenin bu noktasında karakterin bilmediğini okur bilir. Yazar dramatik ironi ile okuyucuyu esere bağlar. Karşıdakinin saf saf 'limoncu musunuz' diye sorması muhababını kızdırır ve alay başlar: "*Evet, dedim. Ben limon üzerine ihtisas yaptım. italya'da, Torino'da,.. Okulun bahçesinde seksen yedi çeŖit limon vardı!"* Gerçekte ihtisas yapmamıştır, İtalya'ya gitmemiştir, okulun bahçesinde de seksen yedi çeŖit limon yoktur. Bu bilgiler okuyucu tarafından bilinmektedir, ancak karakter tarafından bilinmemektedir. Okuyucu hikâyedeki karakterle alay edildiğini bilmekte, kendisinin dışında gerçekteŖen bu saflığın sinsi sinsi keyfini çıkarmaktadır.

Yazar okuyucuyu sarsmaya devam eder. Rakamlarda bir düzeltme oyunu ile abartı tabii hale getirilir. Düzeltme dikkati artırır, okuyucu yeniden anlatımın içine çekilir. Anlatıcı karakter şöyle devam eder: "*Pardon dedim, acele ile yanlış söyledim, sadece yetmiş sekiz çeŖit. Bakın, istiyorsanız size isimlerini sayayım ama ne lüzum var değil mi? ÇeŖit çeŖit limonlar, renkleri ayrı şekilleri ayrı tatları ayrı limonlar..."* Bu açıklama üzerine dramatik ironi büfecinin araya girmesiyle yenilenir: Bu sefer büfeci; "*Tatları ayrı limonlar da var mı?"* diye sorar. Bu durumda okuyucu sorudaki tuhaflığı düşünür, limonların genellikle aynı tatta olduğunu bilmenin zor olmadığını bu bilgiyi büfecinin nasıl bilemediğini kavramaya çalışır. Yazar böylece okuyucuyu eserle meŖgul etmeyi başarmıştır.

Hikâyenin bu noktasında söz yine havuçlu pilav üzerine konuşmalarla devam eder, bu yemeğin rahmetli karısının yemeği olduğunu söyleyen anlatıcı karakter, karakterin bilmediği, doğrusunu okuyucunun bildiği ifadelerle anlatımı sürdürür. "*Bu benim karımın, rahmetli karımın yemeğiydi."* Sözüne karşılık oradakiler "*Rahmetli mi dediniz?"* diyerek Ŗaşkınlıklarını ifade ederler. Anlatıcı karakter gençtir. Henüz ölüm yaşı uzaktır. Bu yaşlarda ölüm pek öne çıkmaz. Karakterin bilmediği bir durumu okuyucu bilmekte, anlatımın dışında bir estetik mesafe oluŖturulmaktadır. Bu arada uygulanan dramatik ironiyle okuyucu eserle meŖgul edilip anlatıma bağlamaktadır.

Genç yaŖta ve daha evliliklerinin beŖinci ayında eŖi rahmetli olmuŖ biri ile karŖılaŖmak oradakilerin merhamet duygularını kabartmıştır. "*Deli gibi se verdik birbirimizi"* der anlatıcı karakter. "Sonra havuçlu pilav" gelir, ancak yemek yiyecek bir durum kalmamıştır. Olayların gidiŖatı, mevcut ortam, ye-

mek yiyecek bir hal bırakmamıştır. Anlatıcı karakter meyhane ortamındaki konuşmalardan son derece etkilenir; "Ben *artık yemek yiyemem ki*" der, ağlamaya başlar. Olmamış bir olay gerçekmiş gibi sunularak sözlü ironi yapılır ve okuyucu tereddüde düşürülür. Hikâyenin bu kısmına kadar, okuduklarında kaçırdığı bir taraf olup olmadığını düşünür, böyle bir olayın gerçekliğini sorgular, nihayet anlatımın bütünlüğü içinde böyle bir durum olmadığına kanaat getirir, okumasını sürdürür.

Hikâyenin sonunda beklenmeyen olaylar, beklenmeyen aykırılık ortaya çıkar. Hikâyede mekân tekrar ev ortamı olur. Son olarak, kadın ve erkek arasındaki çatışma ve ironik halin ilgi çekici sahnesi okura sunulur. Okur bu noktada durum ironisiyle şaşırtılır. Anlatım hızlanmış olayların takibi zorlaşmıştır. Meyhaneden hızla eve intikal eden anlatıcı karakter, "*Ben havuçlu pilav isterim, açım..*" der. Eşi 'Gel!.' der. Mutfığa geçerler. Havuçlu pilav mesele yapan eşi tabağı getirir. Karşı olduğu ve kavgaya sebebiyet verdiği havuçlu pilavın yarısından fazlasını yemiştir. Eşi, anlatıcı karakterin el çabukluğu ile ancak yapımına fırsat bulduğu havuçlu pilav için, küçümseyici iğneleyici oldukça ciddi bir değerlendirme yapar: "*Gülerek: Biraz daha itina edilse fena olmayacak*" der. Anlatıcı karakterin de hikâyenin son cümlesi olan sözü şudur: "*Vakit bırakmadın ki!*"

Bilindiği gibi kısa hikâyenin kurgusu "bir çelişki, bir uyum eksikliği, bir yanlışlık, bir karışıklık üstüne"⁷ kurulduğu için dar alanda derin ve etkili söylemler sunma hedefi vardır. Böyle bir yapının, okuru tam bir uyanıklık içinde tutması istenir. Okurun dikkati çekilecek, ilgisi kesintiye uğramayacaktır. Olaylar arasında seri geçişler yapılacaktır, okurun takip kabiliyeti zedelenmeyecektir. Tüm bunlar ironik anlatımın sanatçıya verdiği anlatım gücü ile oluşmaktadır. Tarık Buğra da şahit olduğu kişisel zaafı, bencil ve tek taraflı uygulamaları, toplumsal bozuklukları, okuyucusuna yansıtmada ironinin imkânlarından yararlanır. Bu yöntemle, çoğu insanın fark etmeden içinde bulunduğu durum, mizahi bir karşılaştırma, alaycı bir dikkat ve eleştirel bir dille etkili bir söylem haline getirilir. Anlatıma katılan mizahçı anlatıcının rolü hikâye boyunca kendini hissettirir.

Hikâyede anlatım dili zaman zaman üst dilin de sınırlarını aşarak metinötesi bir söylem olmaktadır. Yazar, aslında ne söylemek istediğini, ne söyleyeceğini, bir anlamda gerçeği bilmektedir. Bilinçli olarak bilmezlikten gelir, asıl söylemek istediğini okura keşfettirmeyi arzu eder. Bu yolla okur, ne kadar zihinsel faaliyete girerse o derece yeni anlamlar yakalamaktadır. Ironik söylem zengin çağrışımları olan kelimeler kullanmayı gerektirir. Sözün her tarafa çekilebileceği metinler, anlatım kabiliyeti değişik şartlarda farklı olarak şekillenen kelimelerden oluşur. Kelimeler, hakiki ve üst dil kapsamında ki anlamıyla; ayrıca, ortamına ve kullanıldığı alana göre aldığı derin anlam-

larla hikâyede yer alır. Hikayede geçen *mesele, mücadele, ilim, fazilet, itina, mutluluk, rahmetli*, vb. gibi kelimelerin seçimi ve kullanımı ironik söylemin özünü teşkil eder. Bu kelimelerden bazıları sık sık tekrarlanarak dikkatlere sunulur. Onların çağrışımları, üzerlerine yüklenen yeni yeni anlamlarla, okura sezdirilen ve hikâyenin derinliğinde gömülü gizli metin okuru rahat bırakmaz. Yazar, okurun önceden alıştığı kelimelerin yerleşik ve alışılmış halinin dışında ironik söylem gereği geniş ve zengin anlamlar oluşturarak dilde oynamalar yapar. Hikâyede, alaycı ve iğneleyici üslubuyla muhatabını sarsan yazarın, akıcı bir dili oluşur. Hikâyenin okuyucuyu sürükleyen ve bir solukta okunan anlatı haline gelmesi, dilinin akıcılığı, ironik söylemin imkânlarıyla elde edilmektedir. Ayrıca bu yöntem yazarla okuru ortak hissiyat içine çeken bir özellik olarak da kullanılır. Dikkatli bir okur, hikâye boyunca anlatıcı ile kızmakta, bir tersliği, tatlı bir komikliği onunla birlikte yaşamakta, onunla birlikte alaya katılmaktadır. etmektedir.

Havuçlu Pilav Meselesi yazarı, neşeli bir üsluba, hayatın güzel taraflarını öne çıkarmayı seven bir sanat anlayışına sahiptir. Neşe ve tebessüm sanatının esasıdır. İnsanın dünyasına sessizce, dikkatli bir biçimde girerek tabii akışında sürüp giden sıradan şeyleri, dilin farklı kullanımı ile ilgi çeken, iğneleyici ve eğlenceli algılama sürecine sokar. Hikâye dili oluşturmada ironinin gülümseten, sezdirerek eleştirel bakış açısı getiren yöntemi, sanatçının amaçlarını sağlamada etkili bir uygulamadır. O, ironik anlatımın verdiği imkânla hikâyenin ustaca kurgulanmasını sağlayan bir dil geliştirmiştir... &

Beliz Güçbilmez, Modern Sonrası Tiyatroda İroni ve Bir Örnek Olarak Tom Stoppard Tiyatrosu, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Doktora tezi, <http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0002272.pdf> - 76k

İnci Enginün , 'Mehmet Akif'te İroni', *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, II. Baskı İst.1991 s.563

Necip Tosun. Öyküde İronik Anlatım, Hece Edebiyat Dergisi, Hece yay. Yıl: 2007 sayı. 124 s. 84

Murat Belge, Edebiyat Üstüne Yazılar, Yapı Kredi yayınları, I. Baskı, İstanbul 1994 s.188

Tanık Buğra; Yarın Diye Bir Şey Yoktur, Ötüken Neşriyat, 12. Baskı İstanbul 2007 s.17 (Hikâye ile ilgili alıntılar bu kitaba aittir.)

Tanık Buğra; Düşman Kazanmak Sanatı, Makaleler Ötüken Neşriyat, II. Baskı İstanbul s.217

Boris Eyhenbaum, *Düzyazı Kuramı Üstüne; Yazın Kuramı*, Derleyen Tzvetan Todorov, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, I. Baskı 1995 s.175

H E C E Ö Y K Ü

NİLÜFER ALTUNKAYA

SU ÇİÇEĞİNDEN YAZILAR
Öykümüzün İroni ve Dil Ustası:
Vüs'at O. Bener

I

*/Bir zamansız kavuşmanın şiirini yazdın. Oysa ayrılık başlamıştı bile. "onu oraya sen koydun" **

Uzaklara bakışında, ölümü sezişinde, şehrin gözlerini yumduğu saatlerde bir otobüs penceresine asılı kalmış o vedaya ağlayışında. "Bir daha nerde? Ne zaman?" diye düşünmeden.

Zamanın acımasızlığına inat, kısacık saatlere, yüzyıllık ömürler biçebilmek. Gemilerin kederle sokulduğu bir liman şehrinde, gürültülü kalabalıkların yaşamsızca aktığı, köysel bir dev kente taşıyabilmek inancı.

Çaresiz gözlerini alıp, çekip gitti ayrılık. Gölgesini bıraktı her sevdaya değen. Ayrılık zamanın ışıltıydı. Sonsuzluğun duvarlarında çınlarken, yankısını duyduğumuz. Sevişmesiz. Korku verici sonsuzluğa yazgılı, tedirgin. Konuşmadan sokakları, şehirleri, anları, ayrılıkları, sevdaları, anıları, dokuşları geçtik. Bir bedende dolaşan damarları gibi insanlığın.

Anlatamadıklarından dizeler yaptın. Geçtiğin ya da geçmekte olduğun yollarına dizdin ömrünün.

Anlatamadıklarından mektuplar yazdım. Serptim sözcükleri acıyla, sevdanın gözü yaşlı umutsuzluğuna./

-Vüs'at O. Bener anısına saygıyla, (Dost, Yaşamasız, Siyah-Beyaz, Mızıkalı Yürüyüş, Kapan)

Zamanın kuyusuna atılmış bir taşın geri gelen sesiyle ürpermek, yaşamın sokaklarında koşuşturmadan yorulup, bir ağaç altında dinlenmek gibidir okumak. Yeniden başlamak gibidir. Yaşamdan bize kalanlarla avunmanın en tutarlı yoludur belki de...

Bazı yazarlarla tanışmak için geç kalırız bazen. Zamanın dalgalarıyla geriye itilir, yetişenleyiz seslerine. Bazen de yakalayırız, geciktiğimiz bir karşılaşmayı ucundan, kıyısından.

İşte böyle duygusal gel-gitlerin eşliğinde tutunduğum bir yazar oldu Vüs'at O. Bener. Bütün eserlerinin 4. cildi olan *Dost*, yazarın *Dost ve Yaşamasız'da* yer alan (1952-1957) ilk dönem öykülerini topluca okuma fırsatı yakalamamı sağladı.**

Vüs'at O. Bener, bu öykülerde derin duygusal sorgulardan, yaşam dolu katı gerçekliğe uzanarak, tasvire fazlaca yer vermeden mekanın algılanışını ayrıntı vuruculuğuyla vererek öyküdeki özgünlüğüne ulaşmıştır. Sokakları, insanları, geceleri dolaşırken keskin bir duyarlılıkla, umutsuzluğa yatkın, ölüme eğilimli bir hoşgörü ile anlatmıştır; bizi bize. Sindirilmiş bir özgüvenle acıtarak biraz.

Dolaylı ve dolaysız anlatımları, konusunu kahramanların (kişilerin), değerli/değersiz kimliğine bağlı kılarak belirlediği kurgusu ile öyküleri son derece özgündür. Gülümsetirken acıtıcı bir buruklukla kedere, dostluktan ihanete, tutunma çabasından bırakılışa akıveren sıvımsı bir dokuyla örülmüş gibidir duyarlılığı.

Mekan (çevresel ortam), kişi ve olay akışıyla kıvılcımlı bir boş vermişlikle insanlığın karanlık kuytularına ışık tutan bir gezgin gibidir. Zorlayan monolog, diyaloglarla bilinç altı sorgulamalara uzanır. Özündeki yoğunluktan, yaşamdaki boşluğa akar.

Öykülerine tadına doyamamışlık katan ender yazarlardandır. Bu öyküleri aktaran "huysuz, ikircikli" yaşamdan hoşnut olmayan, tedirgin gülümseyen biri vardır hep. Sarhoşken de, akli başındayken de bilgece bir umursamazlık içindedir yaşama karşı.

İçerik yönünden oldukça zengin olan bu öykülerde, Vüs'at O. Bener, gündelik yaşamın çileli kısır döngüsünde bile şaşırtıcı bir zenginlik sunar bize.

Dili zordur. Anlatıcının diğerlerine olduğu kadar, kendisine de sorularla yaklaştığı, düşünen bir dildir.

Bir dost evine yapılan ziyaret sonucunda, mutfağa ve kadınlığın yazgısıymış gibi eşyle başlayan, çevresel tüm duyarsızlıklara kapatılmış bir kadın ve onun bu sıkışmışlıktan kurtulma amacıyla sığındığı umuttan hemencecik vazgeçivermesine şaşırın bir dost, küfesindeki bir avuç kömürü, "Bu kömür benim ağabey" diyerek sakınmaya çalışan hamal bir çocuk, tren yolculuğunun bir kibritle başlayan arkadaşlığında buluşanlar, ölümlerin kınamadığına emin olduğu için aradığı huzuru mezarlıkta içerek dindiren biri, soğuk bir odanın yoksulluğuna zamansız ve pervasızca konuk olan yalın bir yaşamak çabasını kaygısızca giyinivermiş sözde akrabalar, gündelik konuşmaların resimlediği bakkal ve suçüstü yakalanıp amansızca kovalanan bir hırsız, öyküsüne tanık olduklarımıza birkaç örnek olarak sayılabilir. Bu kişilerle öykü izlediği kadın erkek ilişkilerinin karmaşasından, sarhoşluk hallerinden, erkek sosyal yaşantısının belirlediği mekanların tanıklığına akar.

Dildeki yetkinliğin, öyküyü öykü yapmaktaki öneminin ve yazarın dildeki egemenliğinin öyküye kalıcılık kattığının en iyi kanıtıdır bu öyküler.

Siyah-Beyaz, Kara Tren, Mızıkah Yürüyüş' te daha öz yaşamsal aktarımlar göze çarpmakta ve bu durum bazı öykülerin iç içeliğini sağlamaktadır. *Dost ve Yaşamaz* 'daki kişi, mekan, yaşantı (olay) zenginliği yoktur ama bu öyküler de gerçeküstü kurgulamalarla, anı-anlatı çizgisini derinleştiren zorlu bir dil, söz-

cük ve biçimle öyküleştirilmiş duygular olması bakımından yine son derece özgündür.

Mızıkalı Yürüyüş, belki daha farklı bir çizgide değerlendirilmelidir. Hem daha anlatı kokusu taşıdığı, hem de birbirine bağlı bölümlerden oluşan bütünlüklü bir yapısı olduğu için. Kapan'a uzanan süreçte yazılmış olan tüm bu öyküler, insanı acıtan bir duyarlılığın, derinliğin yansımalarıdır. İnsanı bir yazarın asla diğerleri gibi olamayacağı gerçeğiyle yüzleştirirken, yaşlılığın, kabbellenilmiş yalnızlığın, soylu bir tebessümle yansıdığıdır sözcüklere.

Bir alçak zeminden yukarı açılan penceredir yaşam. Yaşlılığın yavaşlayan hatta akmayan zamanında başıboş dolaşırken, o rahat tedirginliğine diken batırarak gün ışığına kapalı perdesini aralayanları aynı mutsuzluğa yaklaşıp karşılayan bir Vüs'at O. Bener buluruz pencerenin kıyısında. Bu pencereden çocuklarla konuşurken bile içindeki ikircikli adam çocuklara yakınlığının söylentilere neden olabileceğini düşünür. Oysa cıvı cıvı bir neşedir çocuklar, avutur bir yazarın yalnızlığını, yaşlılığını.

Burada yazarın gerçekliği ile kurgusal olan arasında bir koşutluk kurulmaması düşüncesinde olan Orhan Koçak ve Semih Gümüş'e katılmak gerekir. Çünkü yazılanlar ne anıdır ne de otobiyografi. Olsa olsa gerçeği edbiyleştiren kısa ve öz öykülerdir.

Ama bu durum, Kapan'daki öyküleri zamanın ihanetine uğramış bir yazarın söyleşileri gibi görmemizi engellemeyebilir. Bu sefer acı, yokluk ve yaşamın katlanılmaz yanlarıyla dolu bir seyrin adresi hastane koridorları, odaları olur. Yaşam oyunu bozar. Bağımlılık, insanlara hasta sıfatını yapıştırmıştır. Yazarın kaleminden itirafa benzer, ürpertici bir yalınlıkla dile gelen acılar süzülür. İnsanlığın tüm hallerini yansıtmak amacıyla inatla sürdürür yazma çabasını. Yazdıkları, ironi dolu bir mutsuzlukla, lirik duyarlılıklardan gülümsemeler, gülümsemelerden gözyaşları akıtan bir yazarın acılarıdır. Öylesine hacimli, öylesine gerçektir yani.

Vüs'at O. Bener'de dil, bilinç sorgulamalarından, güncel yaşam olaylarına öylesine doğallıkla akar ki öykünün kurgusu ve dil birlikte solunan bir havaya dönüşür. Ayrıntılar özgün bir ironi ile yine güçlü dil teknikleriyle vuruculaşır.

Belki eklemem gereken en önemli noktalardan biri de, onun iç sorgulamalarında iki sesli vicdansal bir dürtüyle, iyi-kötü ikileminin en özgün, en başarılı uygulayıcılarından biri olmasıdır. Yaşamın ve insanın uzağında duran çoğu sevgi ve sevinç aşırılıklarından nasibini almamış, son derecede ikircik-

VÜS'AT O. BENER

li, dış dünyaya ve tüm insanlara karşı aynı duygusuzlukta olan, sorgulayıcı kişileri bir küçük cümleyle karmaşık iç dünyalarının kapılarını aralayır.

Kısa öyküye bunları sığdırabilmek kuşkusuz dilin gücüyle olanaklıdır. Vüs'at O. Bener'i öykümüzün kendine özgü önemli ve ayrıcalıklı ustası yapan da budur, sanırım.

Belki de gerçekten yaşadığı ülkenin tutarsız dinamiklerinde, coğrafyasına yayılmış hoşgörüsüz sözde demokrasisinde bu kadar çok düşünmek nihayetinde "tutunamamayı" getirmektedir.

Anılarını, söyleşilerini okudukça o güzelim insanların Ankara dostluklarına hayran kalmamak elde değil.

"... on beş günde bir toplanıyorduk, çok hoş anılarım var o günlere ilişkin. Leyla Erbil hatırlar, çok hoş çıkışlarımız oldu, yeni bir şeyler yapma hevesini doğuruyordu o konuşmalar, tartışmalar. Örneğin bizim küçük bir bodrum katı evciğimiz vardı, birisi bir şeyler yarattıysa heyecanlanıp pencereden girerdi. Cevat Çapan girerdi. Oğuz Atay'la tanışıklığımız o zamandan. Oğuz Atay'la askerlik döneminde Cevat Çapan tanıştırmıştı, büyük bir dostluk oluştu. *Tutunamayanlaflı* basılmasından önce okumuştum, getirip Cevat'la bana vermişti. Böyle bir ortam birden bire çözüldü diyebilirim..." (Vüs'at O. Bener, *Bir Tuhaf Yalvaç*)

Onu tanıdıkça bir alçak gönüllü yalvaç olduğunu görmek, zamanla ondan yayılan ironiye alışarak yaşamı biraz hafife almak, ölüme bile gülümsemeye çalışmak, hepsinden öte titizlik boyutunda bir dürüstlikle yazmaya çalışmak işten değil.

Onun ılımlı sevecen gerçekçiliği yaşamın katı duvarlarını aşırır. Gerçi kadınlara karşı hiç de anlayışlı ve sevecen değildir kahramanları ama onların olağan dışı kişilik yapılarının en doğal sonucudur bu durum.

Ona, öncelikli değerini veren ilk eleştirmenlerden olan Semih Gümüş, *Kara Anlatı Yazarı* adlı kitabında öyküleriyle ve romanlarıyla ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmuştur.

"Vüs'at O. Bener Türk edebiyatının en tekinsiz anlatılarından birini gerçekleştirmiştir. Gerek dili ve dil biçemi; gerek oldukça sivri eleştirel tutumu; gerek bunaltıcı atmosferi ve sorunlu, bunalımlı kişileri; gerek yer yer çok güç sökülür anlam düzeyleri ve eni konu, saldırgan mizahı ve ironik dil biçimi ile edebiyatımızın uç beylerinden biri olarak nitelenebilir." (Semih Gümüş, *Kara Anlatı Yazarı*)

Vüs'at O. Bener'i daha yakından tanımak isteyenler için Semih Gümüş'ün *Kara Anlatı Yazarı* adlı nitelikli eleştirel kaynağı ile yine güzel bir derleme olan *Bir Tuhaf Yalvaç* mutlaka okunmalıdır.

Onun öyküyle ilgili şu sözlerine kulak verelim;

"Yalnız öykünün temel özelliği şu, özlemi bir noktaya getirirsiniz ve düş kırıklığıyla karşılaşırsınız. Öyküde vuruculuk vardır, şok vardır. Bu nedenden dolayı, öyküye eğilimi olan kişilerin çoğunda burukluk, kırıngılık göze çarpar, bulamamışlık vardır."

Döneminin çok ötesinde bir yazar olduğu bugün daha iyi anlaşılabilir. Öyküsü kendi açtığı yolda taptazedir. Aynı güçte ve aynı dirençli bekleyiştir.

Belki de şimdi yazdıklarımı aldırmaçlıkla okuyup "neden yazıyorsun ki?" diye soruyordur.

"Ben zaten hiç beceremedim, hiçbir şey, iç yangını anılar yaratmaktan başka." (*Kara Tren*)

"Ölümün birdenbireliğinden korkmadığımı utangaç bir sesle söyleyebilirim. (*Mızıkalı Yürüyüş*)

/Suya değen ışığı süzerek alır içine su çiçeği. Yazmak sana inanmaktır./

II

/Sana şehri dolaştırdım bu gün. Işıltılar içinde yağmursuz, sevinçli. Fransızca şarkılar akıyordu, yalanlarımızın içinden. Yaşadığım şehrin ortasından geçen nehrin durgunluğuna baktı. Çok eskilerden akan bir yüzün vardı. Çok uzaklardan seslenen ellerin. Yalnızlık benim sonsuzluğum, dedim. Güldün. Kendimi sana yakınlaştırmaya ara verdikçe, okumaya devam ettim Vüsat O. Beneri. Ödünç mutluluklarla avun hiç değilse, dedin. Bensizliğe alış, demek istedin yani.

Bu kadar sık arama beni, dedin. Bu kadar çok mektup yazma. Yüreğimde uykuya bıraktım seni, demekti bu. Yani özenli bir dokunuşla ürpermek acıtır seni, demek istedin. Yağmur su çiçeğinin saçlarında ellerinin izdüşümüdür.

Anlarımız, lacivert bir yansımasıdır yaşamın. Tek bir insan kalsa şu başıbozuk dünyada, insanlığın kurtuluşu yazmak olacaktır. Yanımda olduğun ve sustuğun anlardakinden daha çok acımıyor canım yokluğunda . Payıma düşen bu olsun. /

-Vüs'at O. Bener anısına saygıyla

Buzul Çağı'nın Virüsü; bir aydının bunalımlı iç sesiyle yaşamındaki aşkı, işi, siyasi görüşleri ve arkadaşlık ilişkilerini dolaylı-dolaysız aktarımlarla anlatan bir roman. Romanın baş kişisi Osman Yaylagülü üst düzey bir memur olup okumayı, yazmayı seven bir kişidir. Evlilik dışı bir ilişkinin aşk kılığında süren gel gitlerinde, kasaba yaşantısının ağır akan yaşamında, bunaltıcı ilişkiler ekseninde, anlaşılmaçlığın sınırlarında kendine kendini anlatan bir içsestir âdeta. Dilin imgesel yoğunluğu, sözcük oyunları ile simgesel anlatımlara dönüşürken anlaşılabilirlik azalır. Bu atlamalarla düğüm düğüm akan kurgu, bilmeceler sunarak yakalar okuru. Zaman, yaşamda da anımsamalarla, yaşanan anın iç içeliği değil midir? Bu iç içelikte mutlak olan belirsizlik değil midir? Bu belirsizliğin içini, duyuyu, düşünceyi, algıyı, kişinin gerçek ve algısal yalnızlığını, bu yalnızlıktan yine kendine uzanışını koyarak doldurmaya çalışmak bilgece bir cesaret ister elbette.

Zamansal kurgunun atlamalarla dağıtılmış olmasına karşın, böylesine dolaylı aktarılan olayların kahramanı yanı başınızda yürümüş gibidir. Osman Yaylagülü, size kendi sırlarını anlatmış, insanlığınızın komik yanlarını acıması bir gülümseyiş gibi sunmuştur.

"Romanın ekseni saydığımız ya da sayabileceğimiz Topal Osman, somutlaştırılmaya çalışılmış ama galiba bir kavram... Kuşku duyarlılığı, kuşku aklı sentezi diyebileceğimiz Osman'ın karşısında bunların tam ortasında bir Faik Deniz var... Bana kalırsa Topal Osman ekseni asıl Faik Deniz'e büyük bir yük yüklemektedir. Daha doğrusu romanın asıl varmaya çabaladığı nokta, istenç Faik Deniz olsa gerek... İşin özünde bir Batı düşünce yapısı, bir Osmanlı düşünce yapısı bulanıklığı, karmaşası var.... Bu kitap bir öykü değil. Bu kitap bir şey anlatmıyor. Bu kitabın anlattığı şeyler çok kaygan, gölgeli..." Vüs'at O. Bener (*Cumhuriyet-Kitap Eki*- sayı 816); (Bu ifadeleri yazar, *Bir Tuhaf Yalvac'* taki bir söyleşisinde kullanmıştır.)

Osman Yaylagülü, Faik Deniz ve Kemal üç yakın arkadaştır. Faik, kahraman olarak belirsizliklerle çizilmiş olsa da en sessiz uyumsuzluğun yoğunluğuyla yaşamını sonlandırmış olması ve Nazım'ı seven, şiir meraklısı bu can dostun Osman'a bıraktığı mektupta "Canın çok yanacak biliyorum." demesi oldukça dokunaklıdır.

Yazarın kendi ifadesiyle romanın ulaşmaya çalıştığı kişinin Faik Deniz olduğu gerçeğiyle yüz yüzeyiz. Ama Faik Deniz tüm kişilerden daha az somutlaşıyor, okuyucuda.

Sonunda Faik Deniz, Osman'ın sesiyle sormak istediği soruyu sormuş olmanın iç huzuruyla dönüp dolaşıp aşkı, dostluğu, yaşamdaki tuhaf denebilecek rastlantıları, algının sevecenliğine adanmış kırıltıları avucunuza sessizce bırakmış, gecenin kıyısından kayıp gitmiştir sanki...

Monologlar, romanı bir edebi şölene çeviren akılcı, çok çağrışımlı dramatik göndermelerle doludur. Özgün sözcükler, gülümseten ironiler, yarım cümleler, imge yoğunluğuyla sarmal bir kurgu içinde yoğunlaştırarak sorular sormayı başarır.

"İşlevlerimizi tam özümseyememek alışkanlığa yatkınlığın kanıtı değil mi?"

"Ben neyin tutsağımı bilmiyorum, oynarken oynadığımı ayırımsıyorum desem, hayli aşırı kaçacak, yaşadığımı ayırımsayamıyorum desem, kendime bile inandırıcı gelmiyor."

"Seni seviyorum. Yanlış anlama. Çok fazlanı değil, sen eksikliğini."

"Kendimle sevişmiş gibiyim."

"Dağıldım gene özetlenebilecek gibi değil."

"Yorgunluğun, bıkmının da kendine özgü tadı, kokusu vardır. Yaşayamamak da yaşamaktır."

"Kanayan tutkularında neyi parçalasan, içinde ben varım, dahası ruh göçüne uğrayarak ben olacağım."

"Sen hep yanlış ve yenilgilerinden oluştuğun için yaşayabilensin."

"Biliyorum yanlıştı sana gelmem. Kalan yanlışlıklar değil midir zaten?" (*Buzul Çağının Virüsü*)

Bu derece kalıpları zorlayan romanımızın en özgün yapıtlarından biri olan *Buzul Çağının Virüsü* için söylenebilecekler elbette bunlarla sınırlı olamaz. Ama biraz da yıllar sonra kaleme alınmış *Bay Muannit Sahtegi'nin Notları*'na değinmek istiyorum.

Roman, bir yazarın molologları, içsel-dışsal çatışmaları, yaşlılığın getirdiği, götürdüğü güncel yaşantı biçimleri ve anılar silsilesinin düzenli zamansal ritimlerle yansımaları ekseninde akar. *Bay Muannit Sahtegi*, iç sıkıntısıyla yaşayan ve bu iğretilikle notlar yazan yine kötümser, uzak ve sevgisiz bir kahramandır. Somut-soyut akışını kişilerin yaşantısına katılışındaki açılıp kapanmış, bazısı açık kalmış parantezlerle sunar. Biraz farklıdır burada durum. Artık bir eş ölümü, geçen yıllar, kimi yaşanmış, kimi okunmuş anılar, ayrılıklar, kavuşmalar, iyimserlik, kötümserlik bir de akan güncel yaşama karşı soğuk tutumlar, çakışan düzlemlerle aktarılır.

Düpedüz, sözcüklerin edilginliğini kıpırdatan, açmazlık içinde bırakılmış düşüncelerin bu yolla tozunu almak isteyen, yüreğini yalnızlığını yalın bir uzaklıktan sunan bir ironi ustası kafamızı karıştırmak istemektedir.

Bu notlara düşülen tarihler zamanın akışının yani yaşanılmakta olanın bir kanıtı mıdır yoksa Sahtegi'nin bir oyunu mudur?

"Doğru günahlardır yaşamaya değen."

"Anlatımızı, galiba ağılatımızı abartarak dillendirelim hele."

"Ne çok ayrıntı yaşamın canına okuyor." (*Bay Muannit Sahtegi'nin Notları*)

Kaskatı bir yalnızlıktan sızan bir günce demek haksızlık olur, bu düşünsel, dilsel açılımların yumuşacık aktığı *notlara*. Aynı zamanda yazılış sürecini de anlatan bir çok katmanlılık, iç içe, geriye ve yaşanan ana dönüşümlerle kurgulanmış izlencesel yanı da dikkât çeken bir romandır. Belirsizliklerle çizilen sınırlar anlarla sunulan donuklaşmış bir yaşantı. Belki de sunulmak yerine çaresizlikle yazılarak kurtulmak istenen.

Fatoş, "sevmek, kul köle, zil zurna aşık olmak isteyip öğüt dinlemek, hırpalanmak yazgısına" ara vererek gidince, "dönecek, perişan dönecek hem de hiç kuşum yok. Peki ne demeye bu çapraşık birliktelik zincirini kırıp atamıyoruz? İkimiz de ödle, zayıf insanlarız. Birden bire çökmedim, çekerek bugünlere geldim, hiç kimseyi, hele oncağızı suçlamaya kalkışmamalıyım." diyerek bir iç hesaplaşmayla yorumlamaya çalışır Fatoş'un gidişini ve geride kalışı Bay Muannit Sahtegi.

Kimsesizlik içinde buruk bir yalnızlıkla yaşamın getirdiği tüm soyut-somut sıkıntılarla baş etmeye çalışan bir bilgeliği de vardır.

Onun varsayımlarıyla sığındığımız özgelik kendi tutarlılığıyla yol alır. Ne dediğini bilen birinin anlaşılmazlığını giyinir sözcükler. Dalgalar çekilince ıslak kumlarda ayak izleri görülür Bay Sahtegi'nin.

"Neyi, nasıl, niçin kurtarmak? Neden bunca korkmak yıkılmaktan, yok olmaktan. Canlılık rastlantısal oluşumu geciktirebilir avuntusuna sığınmayacağım, tek koşullu güvencem, gücüm bu."

H E C E Ö Y K Ü

"Sonra bırakma, salma kendini, yaz ince eleyip sık dokumadan, kim ne derse desin."

"Zaman eğrisi benimle birlikte, bana bağımlı, ne denli kendiliğinden çizildiyse, ben zamanı yitirinceye dek, onun ona yükseltilecek aracısı olmayı benimseme alçak gönüllüğüne o denli katlanmış görüneceğim."

"Dolaşık aman vermez biçem oyunlarını bozmaya, anlaşılabilirliğe yöneldiğimi kanıtlamaya çabaladığımdan bu yana övgüler almaya başladım."

"Çocuk! Ben daha senin çağlarında akıntıya kürek çektiğimin ayırımındaydım, var kıyas eyle imdi nasılım?"

"Bir kış daha dayanmalıyım. Altmış beş yaşımı doldurabilirsem ikinci emekliliğimi kimse yadırgamaz sanırım artık. Ölümü beklerim, sessiz sedsiz köşemde. Yollarda yığılıp kalıverecekmişim gibi geliyor bana. Gözlerimin altı torbalandı. Ölüm nasıl beklenir? Param yeterse rakı içerek, gece gündüz birbirine karışır. Aragon'du yanılmıyorsam bu yöntemi benimseyen. Ben de ne Aragon'um ya. Alkışlarla alkışlarla geçivermedi hayat."

Rakı içerek, geceyi, gündüzü birbirine karıştırarak, kurtuluşu olmayan bir anlatmak kaygısını yitirmemek adına yazarak, bir iç yangınını seyreterek geçer günler.

Yaşama bu kadar yakından bakmak mı yorar bizi? Biraz uzaklaşmak gerekirse Bay Muannit Sahtegi çağırır; kuşatılmışlığına, özgürlüğüne bütün suskunlukların, dile gelmemişliklerin, sonrasızlıkların insanı eriten aldırışsızlığına. Bir bölünmedir insan kendinde. İkiliği, varolanı ve olmayanı yani çelişkiyi taşır hep beraberinde. Çözülmezliğin anahtarıdır. Kendinde gizler şifreyi ve kilitli kalır çoğu zaman kapılar.

Öyleyse, kimlikler kimse, kişiler birer kimlik midir? İsimler etiket, meslekler yazgı mıdır?

/Ve aşk... Bu benim yanılığım.

Gönüllü yitik sevdanı baş ucumda bırakıp günün başıbozuk düşlerine kaskatı bir boşluktan uzanarak yaşanılanları yaşanılmamış kılmak. Suların sızıltı, yargılı, erken vazgeçmiş damlarından susuzluğu tanımlamak. Zamanın durgunluğunda açayazmış umutsuz suççeğinin yazgısıdır olsa olsa.

Sesini mavi sonsuzluğuna salmış her yazara ölmedin demek de bu yazgının gereğidir./'&

H E C E Ö Y K Ü

REYHANE GÜMÜŞ

BAYAN KA'NIN KOLTUĞU

Bay ve Bayan Ka evlerinin salonunda oturmuş çaylarını yudumlarken, açık bıraktıkları balkon kapısından içeriye giren rüzgar perdeyi hafifçe dalgalandırıyordu. Bayan Ka, pazar temizliğini yapmış olmanın rahatlığı içinde, hafifçe ağrıyan vücudunu dinlenmeye bırakmanın tadını çıkarırken Bay Ka sinirliydi. Çünkü ne zaman bu geniş, rahat, koltuğa oturmak istese Bayan Ka; "Ahh! Nasıl da yorulmuşum!" iniltileri içinde koltuğa zıplıyor, vücuduyla koltuğun şeklini alarak yerleşiyor ve sabahın erken saatlerinden başlayarak gün boyunca neler yaptığını anlatmaya koyuluyor. Bay Ka, yılların verdiği tecrübeyle anlatacaklarının hepsini o söylemeden önce harfî harfine biliyor, bu yüzden hiçbir tepki vermeden kanepenin köşesinde gazetesini okuyor, okumayı bitirince konsolun çekmecesinden tükenmez kalemını alıp bulmacasını çözüyor. Bayan Ka, bir süre sonra koltukta uyuklamaya başlayınca yatak odasından battaniyeyi getirip üzerini örtüyor sonra da yarı uykulu yarı uyanık vaziyette televizyonun istediği kanallarında gönlünce geziniyor, çoğu zaman o da kanepede uyuyakalıyor.

Bay Ka, memuriyetten emekli olduğundan beri onun için her gün, bir önceki günden ne eksik ne de fazla. Sabahları Bayan Ka'nın mutfaktaki tıkırtılarıyla uyanıyor, kahvaltının ardından Bayan Ka ortalığı toplarken, o bir bardak çayını salonun balkonunda yudumluyor. Günün gazetelerine göz gezdiriyor. Öğlene doğru giyinip dışarı çıkıyor. Yolda yürürken çok ciddi bir problemle kafa yorarmış gibi düşünceli ve dalgın görünüyor. Kahvede otururken gündemle ilgili zihnine aldığı notların çoğunun uçuşmuş olduğunu fark ediyor, aklında kalan kısımlarıyla sohbete dâhil oluyor. Akşam eve gelince sofrayı hazır buluyor. Yemekten sonra televizyon ve bulmaca faslına geçiyor.

Bayan Ka'nın; "Ah yine burada uyumuşum, her yanım ağrıdı." sesiyle uykusundan uyandı. "Bir an bile kalkmıyorsun o koltuktan." demek geldi içinden, sustu. Ne zaman içinden kötü bir şey söylemek gelse susardı. İyi bir şey söylemek geçse (pek geçmezdi ya) yine susardı.

Akşam Bayan Ka koltuğuna gömüldüğünde, uzun yıllardır onu burada, hep bu koltukta gördüğünü düşündü. Sanki Bayan Ka koltuklu bir vücuttu artık, koltuğu onun eli, kolu, bacağı gibi bir parçası olmuştu. Sanki bu evde yıllardır kendisi yoktu da Bayan Ka ve koltuğu birlikte yaşamış, zor zamanlarda dertleşmiş, iyi zamanlarda gülmüşlerdi. Bayan Ka'nın evden çıktığı nadir anlarda

koltuğu onu boynu bükük ama umutlu beklemiş, Bayan Ka ev işlerini bitirince sevinçle koltuğunun kollarına atlamıştı. Yıllardır onun gözlerinin önünde apaçık ve gizli bir ilişki büyümüş, köklenmişti. Bay Ka yıllardır nasıl olup da bütün bunları fark etmediği sorusuna cevap aradı, bulamadı. Ama emin olduğu bir şey vardı: O koltuk önce şeffaf, ince iplerle sonra kalınlaşan güçlü halatlarla onu kendine bağlamıştı. Koltukta onda olmayan ne vardı? O da kendisi gibi suskundu işte. Bayan Ka'ya sesini çıkarmadan, yıllardır katlanıyordu. "Belki de düğüm burada." dedi içinden. Koltuk Bayan Ka'ya değil katlanmak, onsuz bir an bile geçirmek istemezken, Bay Ka, onunla geçirdiği her an sıkıntıdan ölüyor, mecbur kalmadıkça evde bulunmamaya gayret ediyordu.

Söz konusu olan koltuk bile olsa bu durum Bay Ka'nın gururuna dokundu. Yıllardır miskin miskin uyuklamakta olan gururu vahşi bir hayvan çevikliğiyle yerinden fırladı ve haykırdı: "Şu koltuk kadar değerim yok mu benim?"

Bay Ka, birkaç akşam Bayan Ka'yı başka yerlere oturtmaya çalıştı. "Gel yanıma otur." dedi ama Bayan Ka televizyonu oradan izlerse boyununun ağrıyacağını söyledi. "O zaman sana şu köşeye yeni bir koltuk alalım." dedi. "Hayatta olmaz." dedi Bayan Ka; "Ben buna çok alıştım, hem ne çok hatıramız var onunla." Bay Ka'nın içi cız etti, koltuğundan bir insandan bahseder gibi konuşuyordu. Üstelik şimdiye dek kendisiyle olan hatıralarından hiç söz etmemişti.

"Ah Bayan Ka, alacağın olsun. Sen... Sen... Ne vefasız bir kadınmışsın." deyip duruyordu içinden. Önceleri Bayan Ka'nın konuşmalarını tepkisizce dinlerken, şimdi her sözü onda bağırıp çağırma isteği uyandırıyordu.

Bay Ka arkadaşlarıyla daha sık görüşmeye, eve daha geç gelmeye başladı. Bayan Ka, ilk başta mırın kırın etse de sonra sesini çıkarmadı, duruma çabucak alıştı. Bay Ka, eve geldiğinde karısını koltuğunda uyurken buluyor, bütün gün o koltuğu bir türlü kafasından atamıyordu. Gün içinde koltuklara oturmaya bile çekinir hale geldi. Gördüğü her koltuk ona Bayan Ka ve koltuğunu hatırlatıyordu. Çekip gitmeyi düşündü ama çekip gitse ne olacaktı? Bayan Ka ve koltuğu mutlu, kendisi yalnız bir yaşam sürecekti. Belki şimdiye dek de olan buydu. O koca evde, yıllarca çalışıp satın aldığı o güzel evde karısı koltuğuyla mutlu bir yaşam sürerken o yapayalnızdı. Uzun yıllar sonra ilk kez gözleri doldu.

Eşyaları yenilemeyi teklif etti. Bayan Ka; "Bu yaştan sonra ne gerek var?" diyerek reddetti. Koltuğunda oturup örgüsünü örmeye, yumaklarını sarmaya, arada bir televizyona göz atmaya, kalkıp yavaş yavaş, sallana sallana mutfığa gidip çay demlemeye, demlenince annesinden kalma mavi porselen bardaklara çay doldurup, tahta tepsiye yerleştirdiği bardakları salondaki masanın üzerine bırakmaya, çayına iki kaşık şeker atmaya ve höpürtülü yudumlarla çay içerken televizyon izlemeye devam etti.

Ne kadar mutluydu, yapacak ne kadar çok şeyi vardı, çevresiyle şekil de-
ğiştirerek kaynaşıyor, sonra da koltuğunun tadını çıkararak dinleniyordu. Ko-
nuşmayı seviyordu ama Bay Ka'nın yeni keşiflerinden biri de şuydu: Bayan
Ka kendi kendine konuşuyordu! Çünkü kendisi "Evet", "Hayır" ya da "Hı-
ımm" gibi yasak savma kabilinden verdiği yanıtları vermese de o konuşma-
ya devam ediyor ancak uykusu gelince susuyordu. Belki de, belki de koltu-
ğuyla konuşuyordu Bayan Ka. "Evet buna hiç dikkat etmedim ki!" dedi ken-
di kendine, çünkü şimdiye dek hep susmasını istemiş, beklemiş, şöyle hiç
dikkatle bakmamıştı karısına, seyretmemişti onu. Baktıkça, bir ömür boyun-
ca fark etmedikleri bir biri ardına saklandıkları kuytulardan fırlıyor, Bay
Ka'yı korkutuyordu. O konuşurken korkarak yüzüne baktı. Bayan Ka onun
yüzüne bakmıyordu! Doğrudan koltuğuna bakarak konuşuyordu. Yıllardır bu
koltukla yaşıyor, onunla konuşuyordu. Bu kadın resmen kafayı yemişti!

Bay Ka koltuğu ortadan kaldırmaya karar verdi. Öfkeliydi, neden öfkeli
olduğunu bilmiyordu, korkuyordu, neden korktuğunu da bilmiyordu. Ancak
hem kendisi için hem Bayan Ka için en iyisinin bu olacağını düşünüyordu.
Nereye kadar Bayan Ka ondan esirgediği bakışları koltuğuna yöneltebilirdi?

Ama bir sorun vardı. Karısı geceleri hep bu koltukta uyur kalırdı. Yata-
ğında onu uyku tutmuyordu. Bu işi gün içinde halletmeliydi. Düşündü. Onu
bir süreliğine başka bir şehirde yaşayan kızlarında kalmaya ikna edebilirdi.

Bayan Ka başta istemedi, sonra Bay Ka kızının ona ihtiyacı olduğunu, te-
lefonda sesinin sıkıntılı geldiğini, söyleyince ikna oldu.

Biletler alındı. Bayan Ka iki gün boyunca eşyalarını toplayıp bavuluna yer-
leştirdi. Başlangıçta evden ayrılmak ona zor gelse de çok özlediği kızını görme
fikri onu canlandırdı. Bayan Ka, evinden başka bir yerde kalmayı sevmediği,
Bay Ka'nın da kızıyla arası iyi olmadığı için onunla uzun zamandır görüşemi-
yorlardı. Bayan Ka evden ayrılmadan önce yakın komşularını tek tek ziyaret et-
ti, evi temizledi, çiçeklerini suladı, Bay Ka' ya hangi çiçeklere üç, hangilerine
dört, hangilerine haftada bir su vereceğini anlattı, yine de ona güvenemedi,
hepsinin yanına söylediği rakamları yazdığı kağıtları ilaştırdı. Bay Ka sıkıldı,
balkona sigara içmeye çıktı. Bayan Ka ayaklarının tahtaları aşınmış, kırmızı
kadifesi solmuş koltuğunun üzerine kızının hediye ettiği yeşil battaniyesini ört-
tü. Yanına alacakları listesini son bir kez kontrol etti, evi dolaştı, musluklara,
prizlere baktı. Işıkları söndürdü. Karanlığa seslendi; "Artık gidebiliriz."

Bayan Ka otobüse doğru sallana sallana ilerlerken Bay Ka'nın zihninde
tilkiler dolaşıyordu. Bayan Ka mutlulukla gülümseyerek camdan el sallarken,
Bay Ka da gülümsedi.

Bay Ka eve döndü. Kapıyı hızla kapattı, hemen salona geçti. Koltuğu tut-
tu, çekti, epey ağırdı. Zorlanarak merdivenlerden aşağıya indirdi, bagaja yer-

leştirmeye çalıştı ama koltuk bagaja sığmadı, içinden küfretti, bagaj ipini çıkartıp açıkta kalan kapağa geçirdi. Ter içinde kalmıştı. Arabasına bindi, tedirgindi. Neden tedirgin olduğunu düşündü, ortada tedirgin olmayı gerektirecek bir şey yoktu. Bagajındaki koltuğun bacakları dışarıya fırlamış bir arabayla şehrin çıkışındaki nehre doğru hızla ilerliyordu. Hafifçe araladığı camdan içeri giren rüzgâr beyaz saçlarını geriye doğru tarıyor, yüzünü ferahlatıyordu. Bu koltuktan kurtulursa her şeyin yoluna gireceğini düşündü.

Köprünün kenarında arabayı durdurdu. Koltuğu bagajdan çıkardı, yerde sürükleyerek köprüye getirdi. Nehir ayaklarının altında hızla akıyordu. Bir an koltukla birlikte kendisinin de nehre düştüğünü düşündü, ürperdi. "Eninde sonunda..." dedi içinden. Midesi bulandı. Aceleyle kaldırdı koltuğu, nehre fırlattı.

Bir hafta sonra Bayan Ka'yı arabayla garajdan alıp eve getirirken içinde hafif bir endişe duyuyordu. Eski koltuğun yerine yeni bir koltuk aldığını eve varmadan önce söyleyip söylememek arasında gidip gelirken yol bitti, eve geldiler. Bayan Ka neşeyle eve ilerledi. Eve girer girmez yöneldiği yer salon oldu. Salonun ortasında taş gibi kaldı.

"N'oldu?" dedi Bay Ka, umursamaz görünmeye çalışarak.

"Koltuk, koltuğum..." dedi Bayan Ka.

"Ha o mu? Sen yokken ben oturunca aşınan bacaklarından biri kırıldı, tamir ettirmek yerine yenisini aldım, çok eskiydi zaten."

"Neden bana sormadın?" demedi Bayan Ka, "Bunu neden yaptın?" demedi, sustu. Bay Ka'nın yeni koltuğu yerleştirmeye cesaret edemediği boşlukta uzun süre ayakta durdu. Bay Ka o evde yokken neler yaptığını, koltuğun ne kadar eskimiş olduğu ve bu yeni koltuğun salona ne kadar yakıştığını, uzun uzun, döne dolaşa, bazen tekrar tekrar aynı cümleleri kurarak saatlerce anlattı. Bayan Ka içinde hızla bir boşluğun büyüdüğünü hissetti, yavaş yavaş kararardı gözleri.

Koltuk nehrin durulduğu bir yerde parçalanmış olarak kıyıya vurdu.«

H E C E Ö Y K Ü

MEHMET KAHRAMAN

KAR

Geceydi. Kar yağıyordu. Gece gibi sessiz, sakin, huzur vericiydi. Bembe-yaz bir serinlik vuruyordu pencereme. Üşüyordum. Sobadan yükselen homurtulu alevler karları eritiyordu. Karlar inatla ama sakince yağmaya devam ediyordu. Her bir kar tanesinin diğerinden haberi yoktu sanki. Kendi başlarına vakur bir halde iniyorlardı yere. Başımı pencereye dayamış lapa lapa yağan karı seyrediyordum. Terleyen sırtıma inat parmaklarımın uçları üşüyordu. Buharlanmış cama yazı yazmaya çalışıyordum, çocukluğumdaki gibi. Yazıyorum, durmadan yazıyorum. Harfler birbirine giriyor, sonra onlardan anlamsız şekiller oluşuyor. Şekillere bakıp seviniyorum. Yeni simgeler keşfediyorum kendi kendime. Onlar benim sembollerim oluyor. Bozuyorum az sonra onları. Bunlarla oyalanırken karın güzelliğini kaybediyorum. Güzelliğini kaybeden kar değil. Ben, bendeki kavramlar, izlenimler, anlam yaratmaya yarayan her şey. Bulamıyorum eski anlamları. Kaybeden, anlamını yitiren, çirkinleşen, güzellikten uzaklaşan... uzaklaşan benim her şeyden. Çocukluğumdan uzaklaştığım gibi iyilikten uzaklaştığım gibi... uzaklaşıyorum. Mesafeler uzuyor. Mesafeler uzadıkça şekiller, desenler, simgeler, semboller anlamını yitiyor. İnsanlıkla arama mesafeler giriyor. İnsanlık uzaklaşıyor. İnsanlık dünyadan uzaklaşıyor. Alıp başını gidiyor. İnsansız bir dünya oluyor yaşadığımız yer. Sonra insanı aramaya çıkıyoruz. Kaybettiklerimizi bulmayı umuyoruz. Bilerek, isteyerek yitirdiklerimizi, antika eser muamelesi yaparak tekrar geri kazanmak istiyoruz. Yine kaybediyoruz. Özledikçe, susadıkça, çılgınlık yaptıkça kaybediyoruz. Bir yerlere sığınmak istiyoruz yağmurdan kaçan kedi gibi. Daha güvenli ya da daha mesut olduğumuz... En güvenli mekânlar bile bizi korumuyor korkularımızdan. En güvenli mekânlar bile mutlu etmiyor. En güvenli mekânlar kurtarmıyor sıkıntılarımızdan. Sığınacak bir yer. Bir sığınak. Sirenler çaldığında herkes sığınağa. en yüksek derece kırmızı. Kesik kesik veya dalgalı çaldığında. Derhal sığınağa inmeli o zaman. İniyoruz. Her yer karanlık. Şimdi güvende miyiz? Güvenmiyorum artık hiç kimseye. Sığınaklar dahi güvenli değil. Şu günlerde ne çok güven kimesini kullanır olduk. Güven sıkıntısı, güven bunalımı, güven eksikliği, kendine güven, yaratana güven, millete güven. ama kimse güvende değil. Emniyetli bir yer? Sokaklar, okullar, devlet daireleri, dahası evler. her yer savaş alanı. Dünya sanki dört duvar arası bir sığınak. Sığınağımdayım. Pen-

H E C E Ö Y K Ü

ceremden karları seyrediyorum. Yazı yazıyorum çocukluğumdaki gibi, ama olmuyor, yazamıyorum. Yazmaktan keyif almıyorum. O zaman daha zevkliydi camlara yazmak. Kalp yapar içinden ok geçirirdim. İsmimin baş harfiyle başlayan imzalar atardım. Yazmaktan sıkılınca resim çizerdim; ev, araba, çiçek resimleri. Elimle silerdim onları, sonra hohlayarak yeniden buharlandırırdım camı, yeniden yazmaya başlardım. Annem, elin üşüyecek, derdi. Mısırsır patlatırdı. Patlamış mısırları yerken patlamış mısır rengindeki karlara bakar, hayret ederdim. Birbirlerine ne kadar çok benziyorlardı. Patlamış mısırı yemeye utanırdım. Haksızlık ediyor hissederdim kara karşı. Onların beyazlığını çaldığımı düşünürdüm. Bir daha beyaz kar yağmayacak. Ağlardım beyaz kar yağmayacak diye. Siyah karlar yağardı düşlerimin içine. Uyanamazdım. Siyah kardan adam. Her yer simsiyah. Babamla birbimize siyah kartopu atardık. Gocuğum siyahlara boyanırdı. Siyah karların üzerinde yuvarlanırdım. Sonra annem siyah karları pekmezle karıştırırdı ve biz başına oturur, kaşıklar elimizde öylece beklerdik, ilk kim kaşığı ağzına götürecekti. Kimse götüremezdi kaşığı ağzına. İçimiz bulanırdı. Kar yağınca pencereye koşmazdık artık. Annem sevinçle beni uyandırmazdı, kalk oğlum kar yağmış, diyemezdi. Çok korkardım siyah kar yağacak diye. Bir patlamış mısıra bakardım, bir de kar tanesine. Annem niye yemediğimi sorardı. Ağlardım. Çocuktum işte. Henüz hayata dair hiçbir düşüncem yoktu, herkes beni severdi, ben de herkesi severdim, sevgi güzel şeydi; en çok da Gözde'yi... ve onun güldüğünde parlayan kocaman siyah gözlerini ama daha çocuktum. Haberim yoktu aşktan, çocukça bir sevgiyle seviyordum onu. Birlikte ödev yapıyorduk. Dersten sıkıldığımız zamanlarda evcilik oynuyorduk. Onun bebeği oluyordu kucağında, ben elimde çantayla eve giriyordum. O beni karşılıyordu. Bak baba geldi, diyordu bezden bebeğe. Gözde'nin alnından öpüyordum. Neden alından? Öptürmüyordu yanaklarından. Kocalar hanımlarının alınlarından öperlermiş. Bir kez olsun öptürmedi nar kırmızısı yanaklarından. Olmaz, dedi naz yaparak. Çocukça, çocukluğun saflığına güvenerek devam ettik oynamaya. Büyüyorduk. Büyüdükçe oyunlar anlamsızlaşıyordu. Kocaman siyah gözlerine bakıyordum yalvararak. Beni sevsin istiyordum her zaman. Her zaman benim olsun. Çocukça oynadığımız oyunlar bittikten sonra bile.

Büyüdüm. Benimle birlikte korkularım da büyüdü. Ne gariptir ki korkularım büyüdükçe kaybedişlerim çoğaldı. İlk korkum Gözde'yi kaybetti; kaybettim. Çocukluktan yeni çıkmıştım. Sakallarım yeni yeni çıkıyordu ve daha gür çıksınlar diye her gün tıraş oluyordum. Limon kolonyası sürüyordum tıraştan sonra (keskin kokulu losyonlarla tanışmadan önce). Limonla parlatıyordum saçlarımı, özenle tarıyordum. Bana baksın istedim hep. Benim olsun. Bakar mıydı bilmiyorum, çünkü ben utancımın kızarıp bakamazdım. Artık çocuk değildim. Çocukça bir oyun oynamıyorduk. Çocuklar kadar saf ve masum değildik. Düşün-

H E C E Ö Y K Ü

celer taşıyorduk kafamızda. Planlar yapıyorduk geleceğe dair. Benim arzularım kamçılanıyordu her gün. Başkaları vardı Gözde'nin kocaman siyah gözlerinde. Eskisi kadar da parlamıyorlardı. O gözler benim içindi biliyordum. Evcilik oynarkenki gözler... Bir daha hiç bakamadım o gözlere. Bu, hayattaki ilk kaybedişimdi. İlk göz ağrım, ilk heyecanım, ilk hevesim ve ilk kaybedişim. İlkler farklı olur diğerlerinden. İlkleri unutmak zordur mesela. İlkler çok şey öğretirler insana. İlkler çok acıdır ve çok acıtır. Boksta yenen ilk yumruk, kavgada inen ilk tokat, maçta kalene giren ilk gol, ilk aşk, ilk terk ediliş, evlilikteki ilk kavga, işteki ilk gün... sonrakiler o kadar değildir, biraz daha yumuşaktır ya da alışkanlık. Sonrakiler böyle başladı. Korkularla kaybedişler kardeş oldu. Kol kola doluşmaya başladılar. Artık çocukluk geride kalmıştı.

Sonra üniversiteyi kazanamamaktan korktum; onu da kazanamadım. Bir iş bulamam diye korkmaya başladım. Sonra aşkı bulamamaktan korktum. Sonra çocukluğumdaki kadar saf ve temiz kalamamaktan. Daha sonra insanlığımdan ve insan olamamaktan... İnsan gibi görünürken içimde taşıdıklarımın... Anne babamın beklentilerini karşılayamamaktan... Tanrı'nın merhametinden uzak olmaktan... Daha pek çok şeyden korktum ve tabii ki kaybettim. Artık çocuk değildim. Babam "yenilgiyi bir erkek gibi karşılamalısın" derdi. Ben erkektim. Sızlanmaya hakkım ve zamanım yoktu. Yönetmeliydin hayatımı. Hayatta kazanmak da kaybetmek de vardı; her ne kadar (şimdilik) kazanç haneme artı bir şey yazılmamış olsa da. Kabullendim. İlk yumruklarda babamın sözü geldi aklıma. Zamanla yenilgilere de alıştım; erkekçe... insan nelere alışmıyor ki.

Kar yağmaya devam ediyor. Bense alışkanlıklarımı düşünüyorum. Alıştığım hayatı. Alıştırmış ve alıştırılmış olduğum hayatı... Pişmanlıklar alışkanlığın gölgesine sığınıyor. Alıştığım bu hayatta korku duymuyorum. Artık her şeye alıştım dedim ya. Alışkanlıklar güven veriyor insana. Yerinden kımıldamak istemiyorsun. Çünkü bir sonrakinin bir öncekinden iyi olacağını garantiyi yok. Garantili bir hayat istiyorum ben. Kaybedişlerin olmadığı... Kar, beyazlığı garanti ediyor bana. Her yer bembeyaz. Bu beyazlığı özlediğimi fark ediyorum. Şimdi insanlar kim bilir hangi mekânları doldurmuş, hangi marka içecekleri içiyor, eğleniyor ve bu geceyi kutluyorlar. Bu gece, yılın son gecesi. Ömrümün son gecesi olsa ne yazar, bir gün bitmeyecek mi hayat? Ama öyle değil, diyor içimdeki ses. Yarın yılın ilk günü. Son günle ilk gün arasında gidip geliyorum. Yeni bir yıl, yeni bir gün, her şey yeniden başlıyormuş gibi. Bembeyaz bir sayfa. Tıpkı kar gibi. Bembeyaz. O da kirlenecek. Öyleyse hiç başlamamalı. Eskisine devam etmeli. Bir hayal var içimde. Onu yeni deftere kaydetmeliyim. Eskisinde yer yok. Çarpık çurpuk, kargacık burgacık yazılardan da kurtulmalıyım. Bunu hissetmeliyim, hissediyorum da, şayet

H E C E Ö Y K Ü

hissettiğim şey o ise. Kutlayan insanlar da hissediyorlar mı bunu? Yoksa ne diye kutlasınlar ki böyle bir geceyi! Biraz sonra havai fişekler atılacak, rengârenk olacak gökyüzü, yıldızlar yağacak üzerimize. İslanacağız. Yıldızlar olacak elbiselerimizde. Çocuklar kucaklarındaki yıldızları havaya fırlatacaklar. Her birinin yakasına birer birer yıldız takılacak. Bir gün, bir gece için. Yaptığımız ne varsa yalnızca bir gün ve bir gece için. Bu yüzden üşüyor ellerim. Yalnızlıktan sıkılmış bir çocuk gibi pencereye başımı dayamış geçmişin içinden sıyrılmaya çalışarak bana vaat edilen ve benim de vaat ettiğim bir hayatı yeniden kurgulamaya çalışıyorum. Kutlamak gelmiyor içimden. Tören yapılacak bir hayat bulamıyorum. Kutlama yapanları seyrediyorum uzaktan. Bunun yerine, bana sunulan bu hayatta başından beri yanımda olanlara, varlıklarıyla ve dokunuşlarıyla hayatıma anlam katanlara vefa borcumu ödemek için yeniden, gerçekçi bir teşekkürle geçmişe gidiyorum.

Sırtımda çok ağır bir yük var. Otuz beş yılın bütün yükü omuzlarıma binmiş. Onları, bana hissettirdikleriyle birlikte bir çuvala sığdırmaya çalışıyorum. Çuval kocaman. Her şeyi içine alıyor. En dipte çocukça sevinçler, babamın aldığı oyuncaklar, annemin yaptığı kurabiyeler, havuç burunlu kardan adam, ilk aşk, çocukça sevgiler, paylanmalar, mutfaktan yürüttüğümüz peksimetler, çocuk diye affedilişler, çocuk diye kucaklanmalar, yüreklendirilmeler...

Usul adımlarla gecenin bir yarısında, üstelik kar da yağıyorken yola çıkıyorum. Nereye gidiyorsun diye soruyor çocuklar. Sırtımdaki yükü gösteriyorum onlara, Yerlerine iade etmeliyim. Şaşkın şaşkın bakıyorlar. Ayaklarım karlara gömülüyor. Keskin bir rüzgâr yüzümü yakıyor. Attığım her adımda kardan çıkan ince bir hışırtı kulaklarıma geliyor. Seviniyorum. Doğru yoldayım. Kimsecikler yok sokaklarda. Sokaklar benim oynadığım sokaklar değil. Tamamen yabancıyım buranın. Yine de bir yerden hayatıma girmişler işte. Ama nereden ve nasıl girdiklerini bilmiyorum. Hayatımı kazanmaya başlammamdan bu yana varlar. Evler çok katlı, sokağa küskün. İnsan yüzüzü evler. İçlerinde korkakça oynayan çocuklar var. Alt kattakiler rahatsız oluyor çocukların oynamasından. İki kide bir kendi çocuklarını gönderiyorlar gürültü yapmayın diye. Oynamaktan korkuyor çocuklar. Evlerden korkuyorlar. Başka çocuklar da oynamıyor. Oynamayan, oynamasını bilmeyen çocuklar yetişiyor şehirlerde. Bakıyorum, fakat hiçbir şey göremiyorum. Durduk yere bu yükü sırtlanmakla hata mı ettim diye düşünüyorum. İçime giren şüpheden uzak durmak için kendimi düşünmekten vazgeçiyorum. En üstten dağıtmaya başlıyorum bütün evlere. Evlerin beyaza çalan duvarları beni renksiz bir şekilde karşılıyorlar. Çoktan unutmuşlar. Sahiplerinin bir kısmı ölmüş, bir kısmı unutulmuşa terk edilmiş. Unutulmak çok kötü dedi turuncu renkli bir ev. Unutulmaya asla tahammül edemiyorum. Derilerimin nasıl sarktığına bir

bak. Yaşlanıyorum, yaşlanmaktan korkuyorum. Korkum sadece yaşlanmaktan değil, unutulmakla yaşlanmaktan. Unutulmak! nasıl bir şeydir bilir misiniz? Yok sayılmak, görmezden gelinmek, arayanın soranın olmaması... Unutulmayacaksın, dedim ona, seni unutmayacağım. Unutmadığımı göstermek için de buralara kadar geldim. Kar kış demedim. Ne kadar da çaresiz görünüyordu. Çaresiz yüzleri hatırladım onun yüzünde. Gözleri nasıl da pörtlek ve şaşkın bakıyordu. Evlerin içinden sesler geliyordu. Ev bu seslere kulaklarını tıkamıştı. Ben duymam hiçbirini, dedi. Yaşlı, solmuş bir sestti. Ölmekten korktuğum gibi unutulmaktan da korkuyorum. Ölünce unutup giderler diye korkuyorum. İşte o zaman gerçekten yok olup giderim sanıyorum. Çocuklarım beni hatırlasınlar, Yasin okunsun duvarlarımın üstünde. Adımı yaşatsınlar. Böylece ben de yaşamış olurum. Daha fazla kalamadım orada. Sabah oluyordu. Yorgundum ama dinlenmek istemiyordum. Bir an önce varmak istiyordum. Bir an önce bütün yüklerimden. Sabah ezanları okunuyordu. Bir adam, elinde bastonuyla karların içinden çıkıp geldi. Beli rükûdaymış gibi eğikti. Beni görünce durdu. Selam verdi. Ne aradığımı sordu buralarda. Eski ciyim, dedim. Güldü. Ben de eskiyim, beni de alır mısın, dedi. Konuşamaktan şişmişti dili. Eskiler dağıtıyorum, dedim. Almıyorum. Ama dağıttıklarımından bende kalanları oluyor, onlarla yetiniyorum. Yere bırak çuvalını da azıcık laflayalım, dedi. O konuşurken ben de ona ait bir şeyler var mı diye çuvalıma bakıyordum. Evet, bir şeyler vardı. Dedeme benziyordu sanki. Çıkartamadım. Dedem yerine verdim. Elini öptüm saygıyla. Beni evine davet etti. Karnın açtır, dedi. Yolum uzun, dedim, gideceğim çok yer var. Ne istiyorsun diye sordum ona, var mı bir isteğin, çok uzaklardan geldim ve çok uzaklara gidiyorum. Senden haber götüreyim oralara. Seni anlatayım. Yaşasınlar, dedi. Hayat bitiyor. Hayatın bittiğini bilerek yaşasınlar. Bitmiş bir hayatları, bitirilmiş bir sonları olmasın. Hayat bittiğinde gözyaşlarıyla ıslanmasın yanakları. Adam sözlerine devam edecekti ama kundaktaki bir bebek çığlık çığlığa uyandı. Annesi hemen kalktı, kucakladı onu. Göğsüne götürdü çocuğu. Çocuk memeyi almadı. Anne çocuğun kafasını eliyle memesine doğru bastırdı. Çocuk bana ve adama baktı. Yaşamak istiyorum, dedi. Gerçekten yaşamak istiyorum, dolu dolu yaşamak. Hiç pişmanlıklarım olmasın istiyorum. Üzüleceğim, hayıflanacağım bir geçmişim olmasın.

Belim bükülmesin. Çocuklarımdan merhamet dilenmeyeyim. Ah çocuk! dedim ona. Sen neler istiyorsun? Keşke her şey istemekle olsaydı. Ama yine de olabilir, dedim umudu kırılmasın diye. Adam bir şey söylemedi. Sessizce ayrıldı yanımdan. Ağlaması kesilsin diye babamın aldığı oyuncaklardan birini verdim çocuğa. Oyuncak zil sesi çıkartıyordu. Çocuğun dudakları gevşedi. Ardından gülmeye başladı. Oyuncanın büyüğü hemen sarmıştı onu. Anne-

si manalı bir dudak hareketiyle güldü. Oyuncağın büyüü seni hiç yalnız bırakmayacak, dedi. Çocuk bunu duymadı bile. Kadın bana teşekkür etti. Gitmem gereken yolu tarif etti. Yumuşak huylu bir kadındı. Bana bazı nasihatlerde bulundu. Yola çıkan insan azığını unutmamalı, dedi ve bana azık hazırladı. Yolda çocuklarla karşılaştım. Onlara özel bir ilgi duydum. Bana eskiden yaşadıklarımı hissettirdiler. Ama çok yaramazdılar. Benimle eğlendiler. Bir süre arkamdan gelip teneke çaldılar. Çuvalımı çekiştirdiler. Önüme geçip dil çıkarttılar. Ben de onlara dil çıkarttım. Bu sefer güldüler. Beni deli sandılar herhâlde. Benimle bir güzel eğlendiler. Bu oyuna katılmayan biri vardı. Bir kız. Kucağında bezden bir bebekle uzaktan bana bakıyordu. Kocaman siyah gözlerinde, aldırma, der gibi bir ifade vardı. Tüylerim diken diken oldu. Bir daha bakmaya cesaret edemedim. Çocuklar beni kartopuna tutunca kaçtım oradan. Aklımda hâlâ o kız vardı. Çok sevimliydi. Hele gülünce. unutmamıştım. Unutmak diye bir şey yoktu hayatta. Yaşananlar kütüphane raflarındaki tozlu kitaplar gibi bir yerlerde saklı duruyorlardı. Bir iz, bir işaret onları oradan çıkarmaya yetiyordu. Oyun oynuyorlardı. Evcilikti sanırım. Ev fâlan yoktu ortalıktı. Hasır yastıklarından ev yapmışlardı. Kız annesinin oyalı yaşmağıyla bebeğini örtüyordu. Bebek uyuyunca yatağa yatırıp onun yanına geldi. Mutluydular. Birlikte yemeklerini yediler. Erkek sırtını duvara yaslayıp kadını seyre daldı. Kadın utanmış gibi nazlandı. Gözlerini kıstı. Neden bakıyorsun, diye sordu. Erkek, seni seyretmek bütün yorgunluğumu alıyor, dedi. Kadın şımarı. Kalktı yanına geldi. Biz evcilik mi oynuyoruz şimdi, dedi erkek. Hayır dedi kadın, evlilik. Böyle bir şeydi tozlu raflardaki anılar. O kızı bir daha hiç görmedi. Alışınca yokluğuna, hatırına dahi gelmedi.

Zamanın nasıl geçtiğini anlayamamışım. O kız beni fazlasıyla meşgul etti. Karnım da çok acıkmıştı. Bir lokanta bulup karnımı doyurdum. Üstüne sıcak, demli bir çay içtim. Bütün yorgunluğuma rağmen keyfim yerine keldi. Kalktım. Az bir yolum ve az bir yüküm kalmıştı. Görünüşte az olsa bile aslında bütün ağırlık geriye kalanlardaydı. Şu görünen dağ da aştım mı bizim köy, dedim. Varacağım son nokta. Başladığım ilk nokta. Bir nokta kadar bile yoktum dünyaya düştüğümde. Ne bir arzum ne de bir hedefim vardı. Bir iradeyle gelmişim. Benim irademden başka bir iradeydi bu. Benim gelmem istenmişti. Bu isteğe dünyadan birileri aracılık etmişti. Onlar bu iradeye aracılık ettikleri için anne ve baba oluyorlardı. Merakla bekliyorlardı bir gün kucağına alacakları çocuklarını. O ben oluyordum. Ben ilk kez kendim oluyordum. Bir varlığa bürünmüş olduğuma inanamıyordum. Ete kemiğe sahip bir varlık olmuştum. Varolduğum için yok sayılamazdım. Varlık âleminde bir yer kaplıyordum. Bir hacmim vardı. Düşünebiliyordum. Bu çok önemliydi. Çünkü düşünebildiğim için vardım. Belki de varolduğum için düşünebiliyor-

dum. Lakin varoluşun da bir sonu vardı. Bir gün gelecek ve varlık âleminde olmayacaktım. Göz önünde olmayacağım için yok olacaktım. O gün ne zamandı kimse bilmiyordu. Bilsen zaten yaşayamazsın, diyorlardı. Yaşarken o günü bekleyeceksin, dediler.

O gün, dedim, ya zaferlerimi kutlayacağım, ya da pişmanlıklarına üzüleceğim.

Açıkçası o günün gelmesinden korkuyordum. Korktuğum için o günün gelmesini istemiyordum. Her korkunun arkasında bir kaybediş vardı. Son kaybedişin nasıl olacağını düşünmek bile istemiyordum. O an düşünmenin bir işe yarayacağı da yoktu. Gürültüden kaçan bir kedi gibi kaçıyordum. En ufak bir ses beni kaçırıyordu. Bütün ufak sesler içimden geliyordu. Susturamıyordum onları. Hepsinin birleşmesiyle dev haline geliyorlardı. Avludaki çocuk o deve bakıyordu. Elinde çamurdan yapılmış bir araba vardı. Dev onun yanına geliyordu. Çocuk hiç kımıldamadan ona bakıyordu. Çocuğun gözünde dev. Çocuk onu dev gibi görüyordu. Dev çocuğun üstüne eğildiğinde çocuk ağlamaya başladı. Korkma, dedi, ben yabancı değilim. Bak sana ne vereceğim. Çocuğun ağlaması kesilmedi. Annesi çıka geldi. Çocuğu kucakladı. Korkma o yabancı değil, dedi. Bana döndü. Sen mi geldin? Ne zaman geldin? Orada öyle durma, hadi gel içeri. Kollarımı boynuna dolayıp sarıldım. Bu sizin mi, dedim. Evet, dedi. Benim gelmeme memnun olmuştu kadın. Arkasından onu takip ettim. Bu, dedi, her şeyden korkuyor. Çocuklar tanımadıkları her şeyden korkarlar, dedim. Anlamli bir laf etmişim gibi kararlı gözlerle bana baktı. Beni tanıştırmayacak mısın çocukla, diye sordum. Sen zaten tanıyor-sun ya, yine de tanıştırayım, dedi. Bana döndü. Çocuk da bana bakıyordu. Artık alışmıştı. Alıştığı için yabancı sayılmazdım. Yabancı sayılmayacağım için korkmasına gerek yoktu. Kucağına almak ister misin, diye sordu. Evet, dedim. Kucağıma almak isterim. Fakat ben çocuklarla pek anlaşılamıyorum. Sanırım çocuklar beni -deli olmadığım zamanlar hariç- sevmiyorlar. Onların gözlerinde nasıl görünüyorum doğrusu merak ediyorum. Çuvalında ne var? Kapının yanına koyayım mı? Hayır, hayır. Onu size getirdim. Bize mi? Ne getirdin bize. Dur ben getireyim. Çuvalı odanın ortasına getirdim. Kadın dikkatle bana bakıyordu. Biz çuvala ilgilenirken odaya başka biri girdi. Uzun boylu, yakışıklı bir erkekti bu. Hoş geldin, dedi. Ne zaman geldin, diye sordu. Şimdi, diye yanıtladım. Kadın onu yanına oturttu. Bunu bize getirmiş, dedi. Ne getirmiş, diye sordu adam. Ben de bilmiyorum ama bize getirmiş, dedi kadın. Adam hiç de şaşırma benzemiyordu. Benim onlara bir şeyler getirmem normalmiş gibi gözlerime baktı. İyi etmişsin, dedi. Kadın, kocasına baktı. Ona bir şey mi anlatmak istemişti acaba. Benim anlamadığım bir dille konuştular gibime geldi. Sonra bana döndü. Karnın açtır senin, önce karnını doyur, acelesi

yok getirdiklerinin, dedi, nasıl olsa onları bize getirmişsin. Koşar adımla mutfığa gitti. Senin sevdiklerinden yapacağım, dedi. Konuşmadan, tamam, dedim. Adam hiç konuşmadı benimle. Siyah beyaz, grundik televizyondan trtl'i seyreliyordu. Onu televizyonla baş başa bırakıp mutfığa, kadının yanına gittim. Küçükken de böyleydin. Hiç konuşmazdın. Hiç konuşmadan ne yaptığına baktım. Tencerenin birinde patates haşlaması vardı. Öbüründe yumurta kavuruyordu. Seversin değil mi, diye sordu. Sevdığım şeyler miydi bunlar? Yoksa, elde olanlar mı? Pencereye gidip dışarıya baktım. Hiçbir şey yapmana gerek yoktu, dedim, karnım aç değil. Olur mu öyle şey. Merdivenin yanında kayısı ağacı olacaktı, ne zaman kestiniz, diye sordum. Demek farkına vardın. Geçen yaz. Kurumuştun. Baban, kesmemiz gerekiyor, dedi. Üzülür mü? Onu hatırlıyorum. Orada, beklediğim yerde olmaması tuhaf geldi. Kimsenin farkında olmadığı bir şeyi itiraf ediyor gibi sıkıldım. Fakat bu düşüncem de çabucak sıradanlaştı. Kelimeler daha önce söylenmiş gibi kabul gördü.

Benim buraya niçin geldiğimi biliyorlar mıydı? Yoksa ben buradan hiç ayrılmamış mıydım? Söylemek istediklerim sırtımda bir yük olarak duruyordu. Özellikle kurgulanmış sözcüklerdi onlar. Kimse onları merak etmiyordu. Her şey normalmiş gibi davranıyorlardı. Onlar öyle davrandıkça ben huzursuzlaşıyordum. Bir daha hiçbir zaman olmak istediğim gibi olamayacağım, diye geçiriyordum içimden. Yıllar sonra bir minnet duygusuyla çıkıp gelmem onların yüzeysel hayatlarında bir anlam ifade etmiyordu. Bu zaten olması gereken bir şeydi. Doğup büyüdüğü eve saygısızlık etmemeliydi insan. Biyolojik bir bağ vardı aramızda. Aslında bu bağdan ziyade daha girift bir bağ vardı ama şimdilik onu göremiyorduk. Belki hissediyorduk. Çoğu şeyi hissettiğimiz gibi bu görünmez bağ da hissediyorduk. Bir ad veremiyorduk. Ad vermiş olsaydık varlık âleminde görünür olacaktı. Görünür olduğu için de garipsemeyecektik. Ben aklımdan geçenleri anlatmışım, onlar da söylenenlerin hepsini anlamışlar gibi bakıştıklarında gözlerimizden çıkan anlamların çok öncelerden söylenmiş olduklarını gördüm. Onlar benim getirdiğim şeylerle ilgilenmiyorlardı. Benim bizatihi orada, onların yanında olmam yetiyordu. Benim kendi varlığım onların varlığının bir uzantısıydı. Biz hiçbir zaman ayrı kalmamıştık. Mesafelerin ölçülebilir olduğu yanılgısıyla bir süre birbirimizi görmemiştik. Hepsi buydu.

— Ne diye yük ettin bunu? Biz sana gönüllü vermiştik bunları, dedi kadının getirdiklerini görünce.

Kadın, bir anne olarak vermeye her an hazırды. O verdikçe mutlu oluyordu. Ben onun bu verişlerinin boşa gitmediğini göstermek için ağzımı açmış vefa duygusuyla tekrar tekrar teşekkür ediyordum. Bak, diyordum, bu senin bana verdiğin sevginin maddî şekli. Somutlaştırdınca böyle bir görüntü aldı. Bunu

H E C E Ö Y K Ü

söylerken anlaşılıp anlaşılmadığımı görmek için yüzlerine bakıyordum. Kadın gözlerinden akan yaşlarla, adam her zamanki ciddi ama anlayışlı gözleriyle beni dinliyorlardı. Benim için bunların ne anlama geldiğini, içimde taşıdıklarımı, aklımdan geçenlerin bana ne tür bir görev yüklediklerini, neler çağırırdıklarını, hiç düşünmeden anlatıyordum. Ben anlattıkça üzerimdeki yükler kalkıyordu. Çocukluğumdan, evimizdeki güvenden, beni nasıl kucaklayıp zıplattıklarından, okurkenki çıkardığım güçlüklerden, beklentilerini karşılayamadığımdan, çoluk çocuğa karışırkenki desteklerinden, evlilikten, ilk torunlarından... Hepsini tek tek sayarak teşekkür ediyordum. Haklarınız çok diyordum, hakkınızı helal edin. Sözlerimle onları şımartıyordum. Bana verdikleri çocukluk, çocukluğumu bütün zorluklara rağmen yaşattıkları için teşekkür ediyordum. Bu benim insanlık vazifemdi. Onların bana öğrettiği insanlık.

Sabah kalktığımda hâlâ pencere kenarındaydım. Mutluydum. Tarifsiz bir huzur vardı içimde. Bir borcumu daha ödemiştim. Kar yağıyordu. Çocukla babası kardan adam yapıyorlardı. Ben pencereden onlara bakıyordum.«

İBRAHİM GÖKBURUN

DEFİNECİ DAYIMIN ATI

Taş ve toprak damların insan kokan odalarında, su kenarlarında, elma bahçelerinde, kiraz ağaçlarının dallarında sallanıp dayımın hikâyelerinde atlara ve uzaklara bakarak büyüdüm. Dayım, her sabah gün doğmadan kalkar atını kaşağılar, yemini verir, arpasını tazelerdi. Bir dost gibi atını seyrederek severdi. Dedem, dayımın bu at sevdasına deli olur, onu her gördüğü yerde diline geleni söylerdi. Hiçbir siteme, acı söze ve üzüntüye katlanamayan dayım, bu at için dedemin zehir gibi sözlerine katlanırdı. Çünkü dayım umudunu bu atın sırtında taşırdı. Asurlardan kalma kalenin kalıntılarına. Bunun için atına gözü gibi bakar, arpasını suyunu eksik etmezdi. Bu mahrumiyet bölgesinde bir atın gününde üç öğün arpa yemesi bir at için lüks görülen bir yaşam biçimiymiş. Dayım her gün ikinci çayını içer, serinlik çöker çökmez atını eyerler; bir süvari gibi atın yelelerinden tutup sırtına atlayarak siyah bir toz bulutu içinde yaydan fırlamış bir ok gibi kaybolur giderdi. Biz öylece bakakalırdık arkasından. Bu gidiş sonsuzluğa giden bir yolcunun son seferiydi sanki fakat hiçbir zaman öyle olmazdı. Akşam Ezanı okunurken dayım bir umut bir müjde gibi çıkar gelirdi. Bütün kaleleri fethetmiş kendinden emin muzaffer bir komutan edası ile atından iner, bize selam ederdi. Bu bir komutanın ordusunu selamlamasının ötesinde bir dayının bacısının oğullarını selamlamasının huzuruydu. Sonra etrafını şöyle iyice süzer, eğer dedem ortalıkta yoksa annemin kulağına doğru eğilir:

— "Damarı buldum bacı. Enişteye üç çelik, gayrı senin elini sıcak sudan soğuk suya değdirmem." derdi. Annem, dayımın bu hallerine hiç inanmasa bile öylesine sevinir mutlu olurdu ki! Annemin yüzündeki bu huzuru görmek için saatlerce dayımın gelmesini beklerdim. Dayımın akşamüstü çöken bir serinlik gibi gelmelerini yalnız ben değil, yörenin bütün çocukları beklerdi. Çünkü dayım her gelişinde yeni hikâyeler, yeni heyecanlar, yeni kahramanlar getirirdi yanında. Padişahların, sultanların, sürgünlerin, zindanlarda çürümüş yiğitlerin hikâyesini getirirdi. Zafer kazanmış bir komutan gibi atından iner.

— "Selam olsun yiğitler! Selam olsun akşama." derdi.

Onun bu ihtişamlı halini görmekten ne kadar mutlu olurdum. Böyle bir dayım olduğu için kendimi zafer kazanmış bir komutanın yaveri gibi hissederdin. Herkeste bana öyle davranırdı. Çünkü herkes böyle bir dayısının olmasını istiyordu. Ben bu sebepten defineci dayımı diğer dayılarımdan daha çok severdim. Defineci dayım bir yana diğer on bir dayım bir yana. Yalnız on

bir dayının içinde ben defineci dayımı ne kadar çok seviyorsam dedem de o kadar az severdi. Dedem durup durup ikide bir dayıma kızar, onu bir çocuk gibi azarlardı.

— "Bırak şu boş işleri. İşine gücüne bak! Hergele herif..." der dururdu.

Defineci dayım, hiç sesini çıkarmadan büyük bir saygı ile babasının azarlarını dinler, kendi bildiğini okurdu. Her gün İkinci ezanı okunur okunmaz, gün kaşlarını yavaş yavaş eğerken atına atlar doğruca Asur harabelerine doğru sıyah bir toz bulutu içinde kaybolur giderdi. Biz öylece bakakalırdık. Sanki bir kahramanın savaşa gidişini seyrederek gibi dönüşünü beklerdik. Bu bekleyişe katılan herkes büyüyünce dayım gibi olmak istiyordu. Doğrusu dayım gerçekten bir kahramandı. Benim ve arkadaşlarımdan, yoksul bir yörenin zengin dünyasında yetişen bütün çocukların kahramanıydı. Hikâyelerimin kahramanıydı.

Dayım bir gün yine öfkeli ve güngörmüş dedemin her zamanki azarlarını, öfkesini ve nasihatlerini saygı içinde dinledikten sonra atını atladi, Asur harabelerine doğru gözden kaybolup gitti. Biz yörenin bütün çocukları harman yerine toplanmış oyunlar kurup oyalanarak dayımın gelişini bekliyorduk çünkü dayım dedemden ne zaman azar işitse o gün eve erken dönerdi. Bugün de erken dönmesini biliyorduk ama dönmedi. Bütün çocuklar Yalnız Ardıç'ın gediklerine bakıp çocukça bir şeyler söyleyerek saatlerce öylece bekledik. Güneş battı, akşam ezanı okundu. fakat dayım, bir türlü gelmedi. Bir süre sonra bütün çocuklar tek tek dağıldı. Ben o ceviz ağacının altında tek başıma, gözlerim Yalnız Ardıç'ın gediklerine mıhlamış olarak kıpırdamadan bekledim.

Bekledim. Bekledim. Bekledim.

Bu bekleyiş öylesine uzun sürdü ki. Sandım ki dayım bir daha gelmeyecek. Bir daha dayımın hikâyelerini dinlemek nasip olmayacak diye dünürken; akşam sofrasına oturmuş ailenin içinde huzur, bereket gibi çoğaldı. Sonra birdenbire bir telaş yekindi çardaktan. Sofrada iki kişinin olmadığı ancak ev ahalisi sofraya kurulunca anlaşılmış olmalı ki herkes telaşlandı. Derin bir sessizliğe büründü ortalık. Bu sessizliğin içinde annemin sesini işittim. Önce dayımın sözü geçti. Sonra biri adımı seslendi. Kim olduğunu anlayamadım ama bu ses gelip yüreğimin ucundan tutuverdi. Bu ses sanırım annemin sesiydi. Hayır, hayır sanırım değil. Bu ses annemin sesiydi. Çünkü bu dünyada hiçbir ses beni böylesine içten çağırmadı. Hiçbir kimse beni böylesine sarıp sarmalamadı. Evet, bu ses annemin sesiydi. Annem beni Yalnız Ardıç'ın gediklerinde bir müjdecî bekler gibi beklediğimi görünce bütün kaygılarını unutup endişelerini sesine yükleyerek bana doğru koştu:

— "Dayın nerde? Ciğerparem!" diye şefkatle seslendi.

Ben öylece donup kaldım, tek kelime edemedim. Annem gelip beni kolumdan tutup çekmese belki senelerce öyle kalabilirdim. Senelerce bekleyebilirdim.

dim kahramanımı. Annem, biraz öfkeli biraz yüreğine su serpilmiş biri olarak oğlunu bahçeden evin çardağına çıkardı. Benim bu bahçeden eve dönüşüm günlerce kaybolan bir çocuğun bulunması gibi herkesin yüreğine su serpti. Sonra herkes beni unuttu, dayımın telaşına düştü. Herkes biraz telaşlandı ama annemin yüreğine ateş düştü, dedeminse hiçbir şey umurunda değildi.

— "Boş verin şu hergeleyi dedim ya size. Herkes işine gücün baksın. Yemeğini ye Nazlı kızım." diye homurdandı ve bir kâse tarhana çorbası içti. Şükredip köşeye çekildi.

Dedem az yer, az uyur, az konuşurdu. Konuştuğu her kelimedede bir hikmet vardı. Gereksiz sözü, boş işlerle uğraşmayı hiç sevmezdi. Alın terini toprağa eker, emek eder. Büyütür ve harman, ekmeğini taştan çıkarırdı. Daha çok lisan-ı halle konuşurdu. O akşam dedemden başka hiç kimse yemeğini yiyemedi. Annem bir yudum su içti. İçli içli bana baktı. Elini saçlarıma doğru uzattı. Alnımdan öptü. Annem ne zaman alnımdan öpse dayıma ne kadar çok benzediğimi söyler:

— "Yaradana çok şükür ki! Bana kardeş ve evlat sevgisini yaşattı." diye dua ederdi. Fakat bu defa annem, öylesine endişeli görünüyor ki. Gece bir endişe gibi çöktü bu toprak damın üzerine. Dedem, evin bu endişeli hallerine bakıp bakıp öfkelenerek:

— "Şu hergeleyi boş verin. Herkes işine gücüne baksın. Erkenden yatıp uykusunu alsın. Sabah elmalı bahçede işimiz var." diye bir kez daha homurdandı.

Dedem böyle söylendikçe gece ağırlaştı ve annemin üzerine çöktü. Evde herkesin kaygısı arttı. Babam ayakkabılarını giydi, çiftesini sırtına astı. Tam yola çıkarken dayım atından soluk soluğa indi. Atını bağlamadan öylece bırakıp direk evin güvertesinden çardağa doğru yürüdü. Yüzünde yıllardır aradığı bir şeyi bulmuş bir insanın heyecanını büyüterek gelip başköşeye oturdu. Gözlerinde herkesin nevrini döndüren altının ve paranın şehveti vardı. Dayım oturur oturmaz Dedem başladı öfkelenmeye... Kızıp bağırıp çağırdı. Annem bütün olanları anlamaya ve babasın kardeşiyle dargınlaşmasına öfkelenmesine sesini çıkarmadan üzüntüyle bakıp içinden dualar etti. Evin bu sönük havasını dağıtmak için dayımı yemeğe çağırdı. Dedeme su ikram etti. Dayım olduğu yerde donup kaldı. Gözlerini herkesin gözlerinden bir kez geçirip. Gayet sakin ve telaşsız bir eda ile:

— "Buldum" dedi

— "Buldum."

Sonra herkes sustu. Dedem bu "Buldum" sözünü duyunca biraz sakinleşti. Öfkesi kırıldı. Önce renk vermemeye çalıştı ama altının o sarı şehveti, adı da rengi gibi insanın düşüncelerini değiştirebilirdi. Biraz önce dayımı bir ka-

şık suda boğacak olan dedem öfkesini kırmış, bambaşka bir adam olmuştu. Bu ihtiyar deminki ihtiyar değildi. Dedem yıllardır her gün beş vakit dayıma bu boş uğraşlara bir son vermesini söylemişti. Dayımsa her gün biraz daha umudunu büyüterek kendini bu define işine iyice sardırmıştı. Adı gibi emindi. Asur harabelerinden kalma bu kalenin yerinde üç küp dolusu altın vardı. Harita işaretleri elindeydi. Bir Ermeni, bir Yahudi'den almış. Dayım da o Ermeni'nin kanına girmiş ve haritayı alıvermişti. Yörenin tarihine ilişkin çok önemli sırlar taşıyan bu harita bir tarih profesörünün eline geçseydi insanlığın tarihi, Anadolu'nun tarihi yeniden yazılırdı. Bu sebepten defineci dayım, yarım metre genişliğinde, bir metre uzunluğunda bir ceylan derisine işlenmiş bu haritayı dört yıldır bir sır gibi saklayıp gözü gibi korudu. Önce dörde katlar, beyaz bir beze sarar sonra ince bir derinin içine sarıp boynuna ceketinin iç cebine koyardı. Her zaman yanında taşır, gece yatarken yastığının altına koyardı. Bu haritada yer alan bilgileri sır gibi saklardı. Hiç kimseye hiçbir şey söylemezdi ama dayımın anlattığına göre Asurlular zamanında Maraş, çok önemli ticaret yolları üzerinde bulunuyormuş. Kapadokya-Mezopotamya arasındaki ticaret, Maraş üzerinden sağlanıyormuş. Maraş'ta Asur kalıntıları olarak bilinen bu kale aslında çok eski bir kervansaraymış. Türkler, Berit Dağlarına bir Kervansaray, Ceyhan nehrinin üzerine bir köprü kurmuşlar fakat Ermeniler o köprüyü yakıp yıkmışlar. Bu topraklarda yaşayan her millet kendinden bir parça eklemiş bu bereketli memlekettin ufkuna fakat Ermeniler, gönlümün darağacına kurduğum bu gül bahçesini her fırsata kırıp dökmüşler. İşte bu kalede çok şey konuşulmuş. Çok şey yaşanmış. Dayım bu haritada bulunan her sırrı anlatmasa da birçok önemli tarihi bilgiyi hikâyelerinin arasına sıkıştırarak anlattığını biliyorum. Dayımın bir huyu vardı. Dinlemesini bilen bir dostuna rastlarsa ağzından bal akardı.

— "Ah! Yiğidim şu mağaraların, mezarların, yıkıntıların, taşların dili olsa da bir konuşsa."

Sonra susardı. Sanırdım ki bir daha hiç konuşmayacak. Yıllardır içinde bir defineyi bulmanın hayalini büyüten, bunun için çalışan, dağları devirip kayaları yıkan, yerin altına tüneller kazıp efsunlu, büyülü dehlizlerden geçen dayım, şeytanın lanetlerinden uzak durmak için üzerinde her zaman bir muska taşırdı ama bu muskayı hiçbir zaman hiç kimseye göstermezdi. O akşam dayımın muskasını gördüm. Anlaşılan o akşam her zamankinden farklı bir akşamdı. Her gün iştahla sofraya oturup iki ekmek yiyen dayım, bugün annemin kurduğu sofraya yaklaşmadı bile. Sadece bir bardak ayran içip köşeye çekildi. Herkes sustu bu garip halleri seyretti. Dayım her zamankinden daha suskun ve tedirgindi. Bir şey vardı dilinin ucunda ama kimseye söylemiyordu. Oysa dayım heyecanın coşkusu, sevincini ve üzüntüsünü etrafıyla pay-

laşan bir insandı. Fakat bu defa karflımızda bambafıka bir adam miskin miskin oturup bir fley düflünüyordu. Sanki karflımda oturan flu adam daha ikinci üzeri beni kollarımdan tutup savuran; -"Yeğenim, dayın sana bu akflam gerçek bir Arap atı alacak." diyen adam değildi.

Defineci dayımın bu halini gören dedem, yavafl yavafl değiflmeye baflladı. Önce her zamanki çalımlı sözleri bir kenara koydu. Ses etmeden öylece sırsup düflünmeye baflladı. Dedemle birlikte derin bir suskunluk sardı etrafı. Annemden bafıka herkes değiflmifl, herkes altının sarı sesini iflitiyor gibiydi. Ama annem hiçbir fleyi umursamıyor, sadece dedemin öfkelenmesine üzölüyordu. Üzüntüsünü gizlemek için ne kadar çok çaba sarf ederse o kadar çok belli ediyordu. Fakat hiçbir fley dedemin umrunda değildi. Bu derin suskunluğun içinde dayımın dudakları kıpırdadı. Bir kez daha usulca:

— "Buldum ifte buldum. Sonunda buldum."

Dedem, dayımın ağızındaki baklayı çıkartmak istercesine bir kez daha:

— "Ne buldun ulan bugüne kadar ki bugün de bulasın hergele herif!" dedi ama bu defa altının sarı sesini iflitmifl gibi hiç olmadığı kadar dikkatle dayımın yüzüne baktı. Dedemin bugüne kadar dayımı böylesine dinlediğini hiç görmemiştim. Her gün konuflurken dayımı adam yerine koyup yüzüne bile bakmayan dedem, bu defa kurt gibi süzüyordu dayımın yüzünü. Dayım da en az dedem kadar dikkatle bakıyordu dedemin yüzüne ama ikisi de bu keskin dikkate rağmen göz göze gelmemeye çalıflıyordu. Dayım, sonunda ağzından baklayı çıkardı.

Dört yıldır kazı yaptığı yerde duvarın çöktüğünü, canını zor kurtardığını ama çöken duvarın arkasında dört dehlizin görüldüğünü, dehlizlerin birinde dört mezarın bulunduğunu, mezarların birinin tafla dolu olduğunu, ikisinin bofl, birinin içindeyse üç lahit bulunduğunu söyledi. Lahitlerin birinin üzerinde üç bafıllı bir ejderha resminin bulunduğunu bu lahittin altında üç ayrı küpün olduğunu; bu küplerin içlerinin altın dolu olduğunu sanki birinin kulağına bir fley fısıldar gibi yıllardır hiçbir fley söylemediği dedeme söyledi. Dedem de yıllardır hiçbir sözünü dinlemediği oğlunun bu sözlerini dinledi ama içinde biraz da olsun tereddüt barındırmayı ihmal etmedi. Dayım, dedemin içinden gitmek bilmeyen bu tereddüttü derhal hissetti. Bu kufıkuyu gidermek için kendinden emin bir eda ile:

— "Bu lahitlerde karflılaftığım her fley gözüm gibi sakladığım flu haritadaki bilgilerle birebir uyuyor." derken haritayı koynundan çıkarıp ortaya attı ve kaldığı yerden konuflmasına devam etti.

— "Ben bu Asur Harabelerini kazmaya bafllamadan evvel bu Kalenin içinde bir kümbetin olduğunu, bu kümbettin üzerindeki tonlarca toprağın altında dört ayrı dehlizin bulunduğunu, bu dehlizlerin birinin tafla dolu, ikisi-

nin boş olduğunu, birinin içinde ise üç lahittin bulunduğunu; bu lahitlerin birinin üzerinde üç başlı bir ejderha resminin bulunduğunu, bu üç başlı ejderhanın bulunduğu lahittin altında üç ayrı küpün olduğunu; bu küplerin altınla dolu olduğunu adım gibi biliyorum." dedi ve sustu.

Dayımın susmasıyla beraber derin bir sessizlik çöktü etrafa. Yaprak kırmıldasa duyulurken dayım yeniden başladı söze:

— "Akşam karanlığı çöküp gece birdenbire bastırınca küpleri tek başıma çırkarırken kırılmasından, altınların toprağa dökülmesinden korktum. Küpleri öylece bırakarak her zamanki gibi tünelin ağzını kapatıp eve geldim. Bir de gecenin iyice çökmesini beklemek lazım. Biliyorsunuz yerin kulağı var." dedi.

Dayımın bu sözlerini daha önce defalarca duymuş olan dedem. Bir kez daha hiçbir şeye inanmıyormuş gibi dayımın gözlerine dikkatle bakındı. Bu defa gözlerini kırpmadan dedemin gözlerinin içine içine bakarak konuşmasını sürdüren dayım bu güne kadar sır gibi sakladığı bir şeyi açıklıyordu. Bu defa her şeyin rengi değişmiş, her şey lisan-ı hal ile konuşuyor ve susuyordu. Kendine, gördüklerine ve yaşadıklarına inanan dayım bir kez daha baktı dedemin gözlerinin içine. Dedem bunca yıldır bu sözleri dayımdan defalarca işitmesine rağmen ilk kez dayımın sözlerini bu kadar ciddiye aldığını bu evdeki herkes gördü. Anlaşılan bu defa iş başkaydı. Dayım gerçekten defineyi bulmuştu. Dedem, düşünüp taşınıp bıyıklarını düzelttikten sonra başını kaldırıp:

— "Bana Yaşar'ı ve Mehmet'i çağırın. Konu komşuyu huylandırmayın. Bakın evin itine bile renk vermeyin." dedi.

Konu komşuyu huylandırmadan, evin itini bile atlatarak büyük oğul Yaşar'ı ve Küçük oğul Mehmet'i çağırdılar. Üç oğul kafa kafaya verip definenin dehlizden nasıl çıkartılacağını, küplerin katıra nasıl yükleneceğini ve eve nasıl taşınacağını, evin neresinde nasıl gizlenileceği ve bu sırrın bütün ev ahalisi olarak nasıl saklanılacağına kadar bütün teferruatları konuştular. Gece karanlığı çöküp evlerin ışıkları bir bir sönünce hazırlıklar başladı. Fakat bu gün köpekler durmadan havlıyor, susmak bilmiyordu. Üstüne üstlük bir de Asur Kalesine doğru havlıyor. Daha doğrusu köpekler her günkü gibi havlıyor ama Defineci dayım uçan kuştan havlayan köpekten şüpheleniyor işte. Arada bir Hacer, teyzeme dönüp:

— "Yoksa sen bu köpeklere bugün defineyi bulduğunu söyledin mi kız?" diyerek bu konunun, kötü kötü üren itten, aç kalmış kurtlardan, uçan kuştan bile saklanması gerektiğini anlatmaya çalışıyordu. Dedem, güngörmüş doğrunun yanlışın ne olduğunu bilen biri olarak ilk kez dayımın bu sözlerine inandığını, onu dinlediğini gördüm. Bugüne kadar hiç dinlemediği defineci oğlunu ilk kez dinleyen dedem yerinden kalktı ve merdivenleri yavaş yavaş indi. Atın ve katırın önüne bolca arpa döktü, sularını tazeledi. Bu defa dayı-

mın atına biraz arpa atıverdi. Oysa dayıma her kızdığında bu siyah ata da kızar, bu atın da dayım gibi gereksiz ve hergelenin teki olduğunu söylerdi.

— "Yük taşımaz, çift sürmez varsa yoksa bir koşusu... atın bunu yaban ellere, azdırın gitsin. Gözüm görmesin bunu. Bu atı gördükçe sanki bizim hergeleyi görüyorum. Bunun yediği yeme, içtiği suya yazık." derdi. Ama atının sarı sesini işitip şehvetine kapılan dedemin bu defa sadece dayıma değil dayımın atına bile şefkatle bakıp derin derin düşündüğünü gördüm. Kendi katırından başka atlara vermediği, yayla yoncasından bir parça da dayımın siyah atının önüne atıverdi. Ortalık öylesine sukuta bürünmüştü ki atın dişleri arasında kırılan yoncaların çıtırtısı bütün çıplaklığı ile işitiliyordu.

Gece iyece çöktü. Ay aydınlığı yavaş yavaş çekilmeye başladı. Ortalıkta itlerin sesinden başka ses duyulmuyordu artık. Kimseye renk verilmeden, kimseyi kuşkulandırmadan köyün bütün ışıkları sönünce her günkü gibi dedemin evinin ışıkları da söndü. Evde herkes her zamanki gibi yatağına yattı. Dedem herkesi tembihledi. Bu sebepten kimseden çık çıkmadı. Ben de çardağın bir köşesine serilmiş yatağa uzandım ama bir türlü uyuyamadım. Yatağın içinde bir sağa bir sola dönüp durdum. Dedemin yanıma doğru yaklaştığını anladığım vakitler yorganı başıma doğru çektim. Dedem yanımdan uzaklaşınca yorganın ucundan başımı çıkarıp göğe baktım. Gökyüzünde her günkü yıldız sağanağından ve ay ışığından eser yok. Simsiyah bir duman üzerimize yorgan gibi serilmiş. Köpeklerin sesinden başka hiçbir ses, hiçbir kimse yok etrafta. Gece bir yarısı oldu. Fakat bir türlü uyku girmedi gözüme. Merakla dayımların gelişini bekledim saatlerce bekledim.

Sabaha karşı itler de uykuya çekilince atın ve katırın ayak seslerini duydum. Dedem merdivenlerden indi. Ben yorganı yavaşça başıma doğru çekip olup bitenleri anlaya çalıştım. Üç küpün ikisi dedemin katırından diğerini ise dayımın atından indirirlerken gördüm. Küpleri zar zor evin kilerine taşıyan üç oğul ve bir baba bir an göz göze geldi. Üçü de birbirinden kuşkulandı. Sonra dönüp ata ve ihtiyar katıra baktılar. Yeniden bir sessizlik çöktü etrafa. Dedemin ihtiyar katırı arpasını yerken, dayımın genç ve doru atı olduğu yere uzanıp kaldı. Dayım, bu atın bir koşu atı olduğunu söyler, hiç kimseye yük taşıtmaz, çift sürdürmezdi. Ama günlerdir emek verilmiş ve bulunmuş bir definenin eve taşınması gerektiğine inanan dayım gözünü karartıp zarif, ceylan gibi duran bu koşu atına iki eşek yükü küpü yükleyince böyle yorgun ve bitkin düştü hayvancağız. İşte dünya böyledir. Hiçbir şey tabiatına aykırı bir yükü taşıyamaz.

O gece öylece uyumuşum, evde neler olup bitti sonrasını hatırlamıyorum ama sabah kaktığım zaman hiçbir şeyin akşamki kadar gizemli ve güzel olmadığını gördüm. Evin üzerindeki o aydınlık hava gitmiş sanki gece, güneş doğarken yeni yeni çöküyordu. Çardaktan inip evin salonuna geldiğimde sa-

baha karşı zar zor taşınan o küplerin salonun orta yerde paramparça olduğunu gördüm. Küplerden ikisini dayım bir an önce altınları görmek için daha fazla dayanamayıp parçalamış fakat içinden altın yerine kirli, taş kesmiş bir toprak çıkmıştı. Umudu kırılan dayım üçüncü küpü yavaş yavaş açmış fakat bu üçüncü küpten kirli toprak parçası bile çıkmamıştı. Bunun üzerine dayım, olduğu yere yığılıp kalmış sabah ezanından bu vakte kadar kıpırdamadan, konuşmadan, dilleri dolaşmış gibi böyle donup kalmış.

Güngörmüş dedemin bile inandığı bu küpler nasıl olurda boş çıkardı. Dedem bile bir hoş oldu. Dayım nasıl iyi olsun ki? Dayım ikindiye kadar olduğu yerde öylece aç susuz bekledi. İkindi üzeri zar zor yerinden kalkıp çardağa geçti ama ağzına bir lokma koymadı. Bir yudum su içmedi. Hiç kimse bir şey söylemedi. Burnu tez koku alan Ateşin karısı kör eşe, ertesi gün sabah erkenden daha karga bokunu yemeden geldi. Definenin boş çıktığının görünce ortalığı daha da karıştırıp yedi köyün güzeli kızını dayıma vermekten vazgeçmiş umudu kırılan dayımın gönlünü de kırmıştı. Sallana sallana evine giden Kör Eşe yolda, Cindar Mehmet'le karşılaşmış. Dayımın bu hayal kırıklığını hemen Cindar Mehmet'e yetiştirmiş Cindar Mehmet, kemik görmüş it gibi bizim eve koşarak:

— "Bu küpleri gece iyi saatte olsunlar boşaltmıştır." demiş. Aklınca kır yorum da bulunmuş. Ben dayımın canını daha çok sıkan bu gereksiz sözlere öfkelenmiş fakat hiçbir şey söyleyememiştım. Böyle öğretmişlerdi bize; "Büyüklerin yanında boyundan büyük sözler etmek yakışık almaz." Bunun üzerine dayım üç gün yüzüstü olduğu yerde yattı. Ağzına bir lokma bir şey almadı. Üç gün önce gören biri bu gün dayımı tanıyamazdı. Üç gün sonra yerinden kalktı. Annemin kurduğu sofraya oturdu. Biraz tarhana çorbası, bir bardak demli çay içti. Sonra ellerini açıp Allah'a dua etti:

— "Allah'ım, sen bu nimetleri bize bahsettin, yedirdin, içirdin. Sana binlerce kez şükrolsun."

Uslanmış mahcup bir çocuk gibi ayaklandı. Anneme kazmasının neredede olduğunu sordu. Annem yalvarırcasına baktı dayımın yüzüne:

— "Ne olursun gitme. Yeniden bu hayal kırıklığını yaşamana katlanamam. Canım, kardeşim sana kıyamam." dedi ama kardeşini de kıramadı. Sonunda kazmayı sakladığı yerden, merdivenin altından çıkartıp dayıma uzattı. Sanki yüreğinden bir parça uzattı. Annem dayımın bu yaşadıklarını bir daha yaşamasını istemiyordu. Fakat dayım her zamankinden farklı bir eda ile merdivenleri indi. Atını bağladığı ceviz ağacına doğru yürüdü. Her zaman dayımın geldiğini görünce sevinen, şaha kalkan, kişneyen at bugün sesiz sedasız öylece uzanmış bir ölü gibi yatıyordu. Ölü gibi değil. At artık bir ölüydü. İki köpek yan tarafa gelmiş leşe çökmek için kıvranırken dedem, bahçede kiraz ağaçla-

rını sulamış eve doğru yavaş yavaş çıkıyordu. Evden çok, evin etrafında birbirine hırlayan köpekleri süzen dedem kulaklarını iyice dikerek ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu. Bunca köpeğin buraya toplanması dedemin içine kurtlar düşürmüş olmalı ki ihtiyar bir kurt gibi etrafını süzüyordu. Eve doğru yaklaştıkça sanki kötü bir koku almış gibi yüzündeki çizgiler iyice derinleşti.

— "Hayvancağız zaten ihtiyar ve yorgundu. Bu bir koşu atı, o yüke dayanabilir mi? Ben bu atı sevmiyordum ama yük taşımadığı, çift sürmediği için sevmiyordum." derken bunca zamandır için için bu genç ve doru atı sevdiğini ama hiç kimseye göstermediği belli etti. Fakat bu sözler geç kalmış bir aşkın ilanından başka hiçbir anlam ifade etmiyor. İklimi gibi insan da sert olan bir coğrafyanın ihtiyar delikanlısı, dayımın yüzüne bile bakmadan:

— "Dün akşam o çamuru bu hayvancağızın sırtına vurdun. Ne olacak işte. Bizim oğlan altın bulayım derken elindeki altını yitirdi. Hayvan çatlamış, ölmüş işte. Hergele herif beni bile inandırdı dün akşam."

Bu sözleri duyan dayım bütün yorgunluğuna rağmen ayaklarını sürüyerek oradan uzaklaşırken biz çocuklar yine dayımın arkasından seyre durduk. Her zaman siyah atıyla dörtnala giden dayım bu defa beyaz bir gömlek giyinmiş, boynuma siyah bir fular sarmış, elinde kör kazma ile yol yorgunu bir adam gibi ayaklarını sürüyüp sendeleyerek Asur Kalesine doğru değil de susuz tarlaya doğru yürüdü. Atıyla dörtnala değil, bir savaşta yenilmiş, orduları dağılmış bir komutanın sürgüne gidişi gibi aşkı ve umudu kırılmış bir yürek gibi gitti. Biz de bir delinin peşinde koşan çocuklar gibi gizli gizli defineci dayımın peşinden gittik. Dayım adı gibi biliyordu bizim kendisini böyle takip ettiğimizi ama çıtını çıkarmadı. Ağır abi edalarını incitmeden, yorgun ve vurgun bir efe gibi gitti. Gitti. Gitti. Susuz tarlanın başına vardı. Göğe baktı. Tarlaya baktı. Bir kez daha dağa ve susuz tarlaya baktı. Tarlanın üzerinde bulunan tepenin eteğini kazmaya başladı. Süleyman Ahmet karşından dayımı gördü:

— "Definecim.. Defineci....! Asurların yurdunu yıktın bitirdin... şimdi de babanın susuz tarlası mı kaldı?"

Dayım bu sözü hiç duymamış gibi başını öne eğdi, vurdu kazmayı dağın sırtına sırtına. Bunun üzerine herkes konuştu. Dayım günlerce sustu. Birçokları dayımın defineyi bulduğunu fakat sakladığı düşündü. Bazıları dayımın altını görünce delirdiğini sandı. Bazıları da dayımı cinlerin çarptığını düşündü. Oysa gerçekler hiç de öyle değildi. Bu sebepten dayım hiçbir kimseyle bir kelime konuşmadı. Dedemin ve herkesin gözünde hikâye olan dayım, benim ve bütün çocukların gözünde bir efsaneydi. Efsane, günlerce hiç kimseyle hiçbir kelime konuşmadı. Efsane dayımın neden sustuğunu hiç kimse anlamadı. Bir gün dayımın gülümseyerek eve geldiğini ve çardağa çıkıp oturduğunu gördüm. Gülümseyerek benden bir bardak soğuk su istedi.

— "Su gibi aziz ol yiğidim." dedi.

Doğrusu dayımın kırk gündür ilk kez konuştuğunu görünce ne kadar mutlu oldum. Bu konuşmanın sebebini anlamak için dayım yemeğini yerken yüzüne dikkatle baktım ama hiçbir şey anlayamadım. Sonunda o gün öğleden sonra dayımı takip etmeye karar verdim. İkinci serinliği çökmeden yine susuz tarlaya doğru giden dayımın peşine düştüm. Göğe, kuşlara, ormana ve uzaklara bakarak yürüyen dayımın peşinden gizlice susuz tarlanın gediklerine kadar geldiğimde dayımın susuz tarlanın başına kocaman bir hendek yarıldığını, hendeğin önünden ıslıl ıslıl bir suyun aktığını gördüm. Bu su beni kendine çağırırdı. Dayım hâlâ kendini takip ettiğimin farkında değildi. Her şeyi unutmuş hummalı bir çalışmaya girişmiş hendeğin önüne bir çeşme yapıyordu. Ayak sesimi duyan dayım, başını kaldırdı ve gülümseyerek:

— "Yiğidim bu defa defineyi buldum." dedi.

— "Buldum. İşte yiğidim. Buldum. Bu defa gerçek defineyi buldum." diyerek susuz tarlanın kalbine doğru ıslıl ıslıl akan suyu gösterdi.

Bu suyu kırk günde bulmuş dayım. Buz gibi bir su. Ağustos sisi çökmüş hava öylesine sıcak ki insanın dili damağı kuruyor. Toprak çatlamış insanın dudakları nasıl çatlamasın. Bu havalarda burada insan gölgeden çıktığı zaman boğulacak gibi oluyor. Ama Susuz Tarlanın başında buz gibi akan bu su insanın yüreğini serinletiyor.

Ağustos sıcaklığında buradan kuş uçmaz kervan geçmez. Bu susuz tarlalar da mevsim kurak giderse ot bile bitmez. Bunun için herkes bu tarlaları satın kurtulmak isterken dedem toprak olsun da ne olursa olsun diye nerede bir avuç yer satılsa gerekirse öküzü, traktörü, katırı satın toprak almış. Gerçi dedem Anadolu'nun sevdalısıydı. Kıraç da olsa susuz da olsa bu toprağı gerçek sahibi olduğunu üretip büyüterek göstermek istiyordu. Bunun için bu kıraç susuz tarlayı da zamanında almıştı ama bu güne kadar bu tarlanın bir hayrını görememişti. Ekilen bideri bile tekrar geri alamıyordu bu topraklardan ama dedem işte tarlada mahsulü gördükçe seviniyor, mutlu oluyordu. Emek kurtarmayan bu kıraç topraklarda niçin yorulduğunu soranlara:

— "Kurdun kuşun hakkı var evladım." diyordu.

Dayım bir kış boyunca kardeşleriyle ateşin başına oturup konuştu. Süleyman Ahmet'i gördükçe de için için öfkelenirdi. Ama; "Cehalete yüz vermemek gerek yiğidim. Yiğit olan öfkelerini yenendir." der, öfkelerini yenerdi. Bir kış böyle geçti. Bahar geldi. Dayım susuz tarlaya fidan dikti. Bin bir türlü ağaç yetiştirdi. Kavak ağaçları, ceviz ağaçları, akasyalar, kiraz ağaçları, asmalar, elma ağaçları ve nar ağacı aklınıza ne gelirse o ağacı bulursunuz, desem abartmış olmam doğrusu. Susuz tarlanın bir kısmını çayırılık yaptı, yonca ekti. Ağaçlar yetişip meyveye durunca tarlanın başına büyük bir çiftlik kurdu. Cins Arap atları

getirdi. Siyah ve kırmızı Arap atları yetiştirdi. Bir de bana beyaz bir at almış. O atı görünce çocukken bindiğim tahtadan atı ve dayımın doru ve siyah atını anımsadım. Dayım; "Bu atı sana armağan ediyorum yiğidim." dedi.

Şimdi küçükken bindiğim o tahta atın gerçeğine yeniden biniyorum. Şimdi kendimi bu atın üstünde çocuklar, kuşlar, gökler kadar özgür hissediyorum. Benim kahramanım defineci dayım, gölün başındaki çardaktan beni seyrediyor. Benim yaşama coşkumu gördükçe de mutlu oluyor. Defineci dayım şimdi her zamankinden daha şen ve daha huzurlu. Çiftliğinin bahçesinde bir de nar ağacı var. Benim için dikilmiş bir nar ağacı. Çiftliğe gelen misafirlerin atlarını bağlaması, araçlarını park etmesi için yetiştirilmiş bir nar ağacı. Ama ben atımı bağlamıyorum. Dayımın yonca bahçesine öylece bırakıyorum. Yelelerini savurup öyle güzel koşuyor ki. Bakmaya doyamıyorum. Sonra dayımın çardağına geçiyoruz. Çardağın altından su yaşamak gibi akıyor. Dayımın eşi bize acı kahve ikram ediyor.

Dayım; "Gerçek hazineyi yıllar sonra da olsa buldum yiğidim. Buldum işte buldum." diyor.«

H E C E Ö Y K Ü

RECEP ŞÜKRÜ GÜNGÖR

LOSTRA

*"bir vicdan çalışıyor halkın içinde konfeksiyonda
fabrikada sanayide kuyumcularda ve boyacılarda"*

Bundan sonra nereye?

Serdivan mezarlığına.

Benim on liramı vermeden gitme.

Ne kıymetli paran varmış. Agop'a borçlu olaydım da sana olmayaydım.

Tarih gibi Usta. Bu kentte gelmiş geçmiş hemen hemen bütün siyasetçileri biliyor. Hemen hepsini de fırçalamış. Lostracı Usta kentin demirbaşların—dan. Elinde nubuk ayakkabı. fırçaladı, parlattı kurumaya koydu.

Usta, kasanın arkasında köhnemiş koltuğuna kurulmuş, yanında çiraklıktan yetişme ama hâlâ lostranın başında oturan eski kalfasıyla atışıyor.

Vanalyayı doğru tut, falçatayı kullanamadın gitti.

"Her gittiğimde farklı konuları konuşuruz, değişmeyen konularımız da var. Ancak bu kez bir ricada bulundu benden Necati Abi. Dedi ki: Bak ben artık bu meydandaki çeşmeden ve etrafındaki çevre düzeninden sorumluyum. Görüyor musun burasını nasıl güzelleşirdim? Bakıyorum buralara. Ama bu çeşme ile ilgili problemlerimiz var. Birincisi, kaçırıyor bu çeşme. Yazık oluyor. Boşa akıyor su. Ben belediye yetkilisi birkaç genç adama söyledim ama durum ortada, gelen giden yok. Sen bunu gazeteye yaz da bakarsın gelip tamir ederler. Sular da boşa akmaz."

Saçları beyazlamış, elleri zayıf, damarları kabarmış. Konuşurken, dudaklarını hareket ettirmekte zorlanıyor. Orta boylu, badem bıyıklı, değirmi yüz—lü, ince parmaklı, gül tırnaklı usta mütebessim. Sevilesi, güleç yüzlü adam—lar. Arkasındaki duvarda, üstte altmış birde aldığı radyosu var.

Çalışıyor mu acaba?

Vericiler değişti, antenler değişti. Uzun anten takmak lazım. Nostalji olsun diye koydum.

Meslekte kaç yıllıksın usta?

Altmış yıl oldu. Yaşım yetmiş üç. On üç yaşımda, dayım rahmetlinin yanında başladıydım. 'Dayım burayı çalıştırırken oturup uzun uzun onun ayakkabılarına nasıl dokunduğunu, nasıl cilaladığını, boyayı nasıl döşediğini seyrederdim.

Ara sıra da meydanın altından geçen tramvaya bakardım. Sene 1957'diydi" - sanki birkaç gün evvelinden bahsediyor- O gün bugün çalışıyoruz. Aslen Yugoslav göçmeniyiz. Adım Fadıl. Bunun adı Abbas, ötekininki Hasan. Birinci cihan harbinde dedemler göçmüşler buraya. Ben doğma büyüme Adalıyım.

"Tamam, dedim, yazarım tabi ki. Bu, sorumluluğunu bilen bir şehirlinin arzusu, yazmaz mıyım. Keşke hepimiz onun kadar duyarlı olsak çevremize. Olur aldı benden ama çeşme ile ilgili derdi de bitmiş değildi. Hayrola dedim, sen bir şeyler daha söyleyeceksin galiba. Söyleyeceğim, dedi. Söyleyeceğim söylemesine de, kim üzerine alınacak acaba. Sen bir söyle de biz üzerine alacak birilerine göre yazarız yazımızı. Çeşmeyi görüyor musun, dedi, çeşmede bu çarşının bazı esnafları gelip bulaşıklarını yıkıyor. Baksana haline. Kimi zaman tıkanıyor, kimi zaman pislik doluyor. Birisine bir şey söylesen olmuyor. Bari yazmışken bunu da yaz."

Hasan, alış verişe gitmiş. Her yerde altı buçuk liraya olan piliç orda dört buçukmuş. Abbas Usta, genç, güleç müşterinin kundurasını parlatıyor. Arada ustasına laf yetiştiriyor. Fadıl Usta'nın sağındaki sandalyede, sırtım ikindinin yağlı güneşine dönük, oturuyorum. Karşı ahşap duvarda renkleri birbirine karışmış, pörsümüş bir levha:

BOYACI

Yönetmen: Sırrı Gültekin

Konusu: Bir ayakkabı boyacısının hikayesi.

Sadri Alışık oynamıştır diyorum içimden. Levhaya baktığımı gören Abbas Usta; dokuz yüz altmış altıda çekilmiş. Başrolde Sadri Alışık oynamış, diyor.

Mesleği hakkında bilgi sahibi adamları sevdiğimi bütün Ada bilir.

Dükkana, yetmiş yaşlarında bir adam geliyor. Ustanın yanındaki boş lostraya oturuyor. Fadıl Usta'nın gözleri daha bir ışıldıyor o geldikten sonra. Benzi ne yine zam geldi, on ikinci dalgada içeri alınanların haddi hesabı yok, diyor.

Mektep arkadaşımıdır bu. Bir ara Fransa'ya gitti. Sonra burada dükkan açtı, atölye açtı, hiçbirinde dikiş tutturamadı. Her nerde iş yaptıysa iflas etti. Endüstri Meslek'te başladı, oradan İstanbul'a sonra da yurt dışına. Ama döndü dolaştı geldi kürkçü dükkanına. Şimdi de gidecek yeri yok, ya Agop'un yanına gider yahut buraya gelir. En çok da buraya takılır.

Usta'nın arkadaşı laf cambazı. Usta diyor ki; sen kısır karıya çocuk doğurtursun bu laflarla.

"Yazmam mı Necati Abi, yazmam mı? Biz etrafımızdaki güzel şeyleri yok etmeye programlanmış bir milletiz. Genellememek lazım belki, yine de toplumun genel yapısında var bu kötü alışkanlık. Bak ne güzel yapmışsın çevreyi. Çiçeklemişsin. Çiçekler bakımlı, etraf temiz. Böyle yaşanır mı? Adamın dükkanının içi değil ya, su parasını kendi dükkanında ödemeyerek

kâr yapacak. Tabi ki gelip meydan çeşmesinde yıkayacak bulaşıklarını. Kâra geçtiğini sanarak yapacak hem de. Sonra bu alışkanlık haline gelecek. Yetmeyecek, civardaki esnaf da bir müddet sonra, bu yıkıyor, biz niye yıkamayalım, biz enayi miyiz, demeyecek mi? Demiş de zaten. Emin ol aşağı yukarı böyle gelişti. Birkaç yetkili de aman ne olacak yıkasınlar canım dedi mi sana, hadi hayırlı işler. Dört beş işgüzarın olayı getirdiği yere bak."

Siyah beyaz fotoğraf. Usta'nın tam karşısında asılı: Eski belediyenin yanında bir kulübe, önünde beş altı adam, ortadaki Fadıl Usta, yandaki dükkân kasap. Sol omzunun üstünde boyacılığa başladığı yıllarda çektiği bir fotoğrafı. Kafasında melon şapkası. Onun yanında asker sonrası artık yirmi beşlerinde, adı sanı az çok etrafında duyulmuş usta görüntüsü.

İkinci dükkânı meydanın arkasına kurduk, şimdi buradayız. Belediyenin kırk beş yıllık kiracısıyım.

Bura dediği parkın doğu ucu. Park, çok geniş alana kurulu. İçinde, sinema, belediye kültür binası, kahvehane, kafe, burger, banklar, lunapark, gençlerin buluşma yeri ağaçlık, belediye deprem müzesi... Bir dünya burası. Yaşam merkezi gibi. Ustanın dükkânı, ahşap prefabrik. Belediye yaptırmış, kiraya vermiş. Dört dükkân var. Diğerleri İsmail Lostra, Kardeşler Lostra ve Çarık Lostra. Fadıl Usta'nın çocukluktan beri arkadaşları.

Birbirimize hürmetimiz çoktur. Önce insan kıymeti bilinecek, sonra para kazanılacak. İnsan olmazsa paranın da mesleğin de kıymeti yok. Boşa pabuç paralarsın.

Usta Sait Faik'in memleketlisi. Nasıl da onun gibi konuşuyor. En güzel tabiat parçası bile insanla güzel diyen Sait Faik'le usta aynı şeyi söylüyor. Konuşmaktan yoruluyor, kafasını kaldırıp pencerenin kenarından parkın müsaa de ettiği kadar göğe göz atıyor. Elini dizine çırpıyor. Usta'nın tik haline gelmiş bir davranışı galiba. Konuşurken elini dizine vuruyor. Sezai Karakoç'u hatırlatıyor. O da konuşurken elini ha bire masanın kenarına vurur.

Genç güleç müşteri gidiyor. Lostraya ben oturuyorum. Abbas Usta, kenarlıkları takıyor. Fırçayı ayakkabımın üzerinde dolaştırıyor. Bademle mi parlatacaksın usta diyorum. Hayır, hayır diyor. Hakiki deriye badem yağı sürülmez. En iyisini sen bilirsın diyorum.

İşini itina ile yapıyor. İş bitince fırçanın ucuyla kunduramın ucuna dokunuyor. Onu yan tarafa alıp diğer ayağımı koyuyorum.

"Bu tamamen bir senaryo. Senaryo olmasına senaryo ama kalıbımı basarım ki böyle gelişmiştir bu olay. Halbuki bu gibi olaylarda tepkiyi belediyeden ya da yetkili kurumlardan beklememek lazım. Tepkiyi o sokakta yaşayan esnafın vermesi lazım. Necati Abi de onu yaptı. Tepkisini dile getirdi. Ben de biraz kitleyi genişletmesine yardımcı oluyorum bu satırlarla. Bu şehirde ya-

sayıp da bu şehrin insanları için düşünen çok sayıda Necati kalmadı etrafta. Hemen şöyle bir kontrol edin çevrenizi, bana hak vereceksiniz."

Koskocaman kırmızı koltuklarda oturmuş, ayaklarını takozlara yerleştirmiş insanlar. Bir yandan ayakkabı boyatırken bir yandan da çaylarını yudumlayıp sohbet ediyorlar. Yüksek bir bölüme yerleştirilmiş kırmızı koltukların dibindeki küçük taburelere oturmuş, ayakkabı boyayan boyacılar harıl harıl çalışıyor. Raflarda bazıları günün modasına denk düşen, bazıları her daim gözde olan kadın ve erkek ayakkabıları...

Fadıl usta, saya diyor, kaplama yapıyor. Ben airus içtim, allerge-comod ve nasonex çektim burnuma. Alerjiyim. Bunları kullanmazsam hayat zehir oluyor. Aklımda pasaport işlemleri, cüzdan fotokopisi, fotoğraf, maliye belgesi isteyen polisin emirleri... Bir taraftan da Fazıl Usta'yı dinliyorum.

Burası mezarlıktı, kırmızı mezarlık derdik. O zamanın Belediye Başkanı, kabirleri tozlu cami mezarlığına taşıdı. Bu meydanı park yaptı. Sonra sonra orta yere ortaokul yapıldı. Yanına ordu evi. Kalan yerine de şemsiyen' çay bahçesi kuruldu. Bizim dükkanın yerinde de şehir lokali vardı. Memurlar burada geçirirdi akşamını.

"Necati Abi dedi ki: Yazacaksan burayı, doğru düzgün yaz. Bakara sure-sinde Cenab-ı Mevla diyor ki, bismillah; "Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onlara!" Bu uyarıyı unutma olur mu? Hesabın ağır olmasın. Ünlü bir hikaye yazarı anlatmış yetmiş sekizde. O zaman buranın durumu çok daha vahim. Halka açık ama halkın uğrayamadığı bir parkmış. Şimdi sen de geliyor-sun, ben de dükkan açabiliyorum."

Kendini "bu işin profesörü" sayan Usta, televizyondaki "Kırmızı Koltuk" programından esinlenerek salonunu kırmızı koltuklarla donatmış. Lostra, İtalyanca lo'stra kelimesinden geliyor. Sözlük anlamı ayakkabı boyama işi. Ayakkabı boyanan yere lostra salonu deniyor. Lostracı ise ayakkabı boyacısı.

İlkokulu üçüncü sınıfa kadar okudum. Okulu bırakınca boyacılığa başladım. Ama bundan bir şikayetim yok. Yeniden dünyaya gelsem yine lostracı olurum. Ancak kurt lostracı, mesleğin günden güne ölmesinden şikayetçi: Bu mesleği sürdüren birkaç kişi kaldık. Onlar da bırakınca meslek ölecek. Ben de yaşlandım artık, birkaç sene sonra köşeme çekilmeyi düşünüyorum.

Bu meydan, bu park alanı sanki bütün cumhuriyet. Belediye, ordu evi, ortaokul, sinema, lokal... şimdi yok. Cumhuriyet elden gidiyor diyenler haklı galiba. Parkta lostracı, kafeci, lunaparkçı... ne kadar bilaluzum varsa burada.

Kafeci, meydanı çok düz bulmuş olmalı ki toprak yığmış, Höyük oluşturmuş, üstüne de tenteleri çekmiş. Oldu sana sayfiye. Gençler kakara kikiri...

Meydanın çevresine boydan boya şimşir dikilmiş. İçine de gilaburu, at kestanesi, çınar, rengarenk zakkum, sedir, ardıç, gülhatmi, açelya, hanımel-

ler serpiştirilmiş. Kafeci insaflı adammış. Höyüğün yanlarına kuş evleri yapmış. Kuşlar parkın neşesi, civıltısı. Çocukların burayı sevmesi bundan.

Her ayakkabı boyacısının lostracılık yapması mümkün değil. İyi lostracı olabilmek için iyi gözlemci olmak lazım. Lostracılıkta kullanılan boya da keza önemli hususlardan biri. Bu konuda çok titizim, kullandığım boyaların hammaddesini yurtdışından getiririm ve boyaları bizzat karıştırırım. İyi boya yapmak için bir kimyager titizliğiyle çalışmak gerekir. Hardal sarısı bir ayakkabıyı işaret ediyor, bu ayakkabı üç ayrı renk boyanın karışımından oluşur. Uygun rengi bulana kadar çalışmak gerekir. Kösele, rugan, nubuk gibi ayakkabılarda kullanılan onlarca çeşit boya. Böyle boyalardan anlayan çok az usta kaldı. Laf aramızda ben bu işin profesörüyüm. Buraya çöpçü de gelir, yüksek tabakadan insanlar da. On beş yaşında delikanlı da gelir, yetmiş yaşında beyefendi de. Kadınlar da erkekler kadar rağbet ediyor. Ayrıca turistler de bir hayli ilgi gösteriyor.

Dayısından kalma 'tarihi' müşterilerini sayıyor ve ekliyor: Buraya gelince gençliklerini hatırlıyorlar. Sohbet de güzel olursa değmeyin keyiflerine. Buraya oturan atıp tutmaya, dedikodu yapmaya başlar. Dedikodu sadece kuafor salonlarında yapılmaz. Buraya oturanların çoğu bir şeyler itiraf ederler. İtiraf, yalanlar, dedikodular, dertler, sevinçler, vaatler... Onun için kırmızı koltuklarla döşedim salonu. Orada politikacılar anlatır, burada müşteriler.

Peki, lostracılıktan para kazanılıyor mu?

Allah'a çok şükür, geçinecek kadar, diyor ve ekliyor, ayda bir, bir buçuk kazanıyorum. Malzemeler oldukça pahalı ve salonda altı kişi çalışıyor. Yazın işler durur. Kışın tam işler açılır, yağmurlar bastırır, işler gene düşer. İnişli çıkışlı bir iştir bu. Ama her şeye rağmen ben mesleğimi seviyorum.

Yan tarafta trafo, iki kat çevrelenmiş. Batı yakası çift sıra çınar, banklarda dostlar, âşıklar, yaşlılar... Ortada kültür dairesi ve sinema... Hayat bir sinema değil mi? Park şehrin hayatı.

Usta, arkadaşının dırdırına dayanamıyor, pabuçlarını çevireceğim ha, diyor. Arkadaşı vıdı vıdı konuşuyor ama görünümüne bakarsan paçasını toplayacak hali yok. Yok lakin, akşama kadar dolaşıyor.

Fadıl Usta, burada otururum, mezarlık yolcusu olana kadar, bu yaştan sonra seksen kapının ipini çekemem, diyor. Otururum tezgahın arkasında. Abbasla atışırız arada. Sonra bu itin tüyü postalın bağı gelir. Konuştukları para etmez ama insandır. Dükkanımdan ayağını kesemem. Bize ayakdaş oluyor.

Usta, diyorum, benim de böyle sadık bir arkadaşım olaydı da ayağının tü-rabı olaydım.

Lostra koltuğunun yanında, ceviz sehpanın üzerinde günü geçmiş gazete-den bir haber dikkatimi çekiyor: "Belediye başkanı vatandaşla yüz yüze gö-

H E C E Ö Y K Ü

rüşme turlarını sürdürürken, belediyenin bahçesinde bulunan Fadıl Usta'ya ait lostra salonuna da uğradı. Başkan, ayakkabılarını boyatırken, lostra salonunun sahibi yılların boyacısı Fadıl Usta'nın sitem dolu sözleri ile karşılaştı. Yolları asfaltla kapladığı için etrafın tozdan çamurdan kurtulduğunu söyleyen Fadıl Usta, 'Başkanım, senin yüzünden, işlerimiz kesat gidiyor. Her yeri asfalt yaptın. Toz, çamur kalmadı. Kimse ayakkabı boyatmaya gelmiyor.' diyerek espri yollu, başkana sitem etti. Usta'nın esprilerine karşılık veren başkan, 'Ne yapalım bu da Fadıl Amca kriterleri.' demekten kendisini alamadı."

"Çeşme kalmadı Necati Abi. Acımadılar bile. Buldozer bir kürümede yerle bir etti. Sonra da sürükledi taşlarını dağıttı, meydanı düzledi. Bütün hatıralarımızı da düzledi. Yazdım, gazeteye. Patronu aramışlar, adam, konu bulamıyorsunuz da çeşmeyi mi yazıyorsunuz, demişler. Çeşmeyi anlatacak adam kalmadı Necati Abi."

Fadıl Usta, rüyada boyacı görmek neye işarettir, diyorum. Üşenmeden, bilmiş bilmiş cevaplıyor: "Temiz giyimli boyacı ayıpları örten insana, pejmurde ve kirli giyinen ise müfteri insana; bazen hacet gideren kerem sahibi birine işaret eder. Bazen bir hileye maruz kalarak veya bir iftiraya uğrayarak her bakımdan sıkıntı içinde olduğunuza, bazen de etraftan yardım görerek ilerleyip bozulan işlerinizi tekrar düzelterek işarete işaret sayılır. Bazen de evde bir yıl içinde birinin öleceğine işarettir."

Rüya tabircisi gibi konuştun Usta, diyorum. Mesleğimiz, az buçuk biliriz, diyerek gururlanıyor.

Usta'nın halaoğlu Necati Abi geliyor, güleç yüzüyle salonun havasını neselendiriyor. Çay söyle de içelim Fadıl, diyor. Usta, yanındaki ipi üç kere sallıyor, üç çay getiriyor kahveci. Necati Abi, Usta'ya takılıyor, ihtiyarladın, hâlâ bırakmadın işi, Bundan sonra nereye, diyor.

Usta, gözlerini kısıyor, dünyayla hesabını kesmiş emin bir tavırla, Serdivan mezarlığına, diyor.

Benim on liramı vermeden gitme.

Ne kıymetli paran varmış. Agop'a borçlu olaydım da sana olmayaydım.

Usta'nın dükkanından ayrılmak istemiyorum. O dünyaya gönül indirmemişliğe doyamıyorum. Akşamın eli kulağında, eve gitmeli, çora çocuğa kovuşmalı.

İndim durağa, Serdivan minibüsüne bindim, muavine parayı uzattım, bir lostra alır mısın dedim. Muavin yönünü öte çevirdi, güldü. Paramın üstünü uzattı. Yanına oturduğum adam, aferin evladım, çeşmeyi yazmasaydın yenden yapmazlardı, dedi.«

ZEYNEP HİCRET

İŞTAHSIZ OĞLAN

En sevdiği arkadaşıydı Gülseli. Bir ona gösterebilirdi resimlerini, bir o dudaklarını eğip bükmez, bir o alay etmezdi çizdikleriyle; iyice görebilmek için başını eğip, saçları kâğıda sürtünür, parmaklarını önce denizine, sonra güneşine, sonra ağaçlarına dokundurur, bunların ne güzel şeyler olduğunu fısıldardı. Gülseli onun görüntüsüyle ilgilenmezdi. Damaklarının çıkık olması, dişlerinin üst üste binmesi onu ürkütmez, renklerinin neden böyle pis bir yeşile döndüğünü sorup durmazdı. Ama Gülseli kaçırdı ondan, sevmezdi, yanına oturmazdı pis kokar diye.

Annesi de sevmezdi, çelimsiz, iştahsız diye. Hep başka obur çocuklara imrenirdi. Sokağın çocuklarını eve çağırır, onlara, 'hadi masaya dizilin bakayım' der, önlerine genişçe tabakta şekerli makarna sürer, oğlunu da belki kıskanır da iştahı açılır diye bir sandalyeye oturtur, bu aç çocukların tabaklarını nasıl silip süpürdüğünü seyretmeye zorlardı. Ama oğlanın iştahı açılacağı yerde üç gün ağzına lokma koymaz, göreni mide bulantısından öleceğine inandırır.

Doktorların verdiği ilaçlar kâr etmedi. Akrabalardan biri, 'hocaya gösterelim en iyisi' dedi. Üç gün tütsü yaktılar. Çocuğu temiz bir örtünün altına sokup dumanı iyice burnuna çekmesini öğütlediler. Kırk gün boyunca bekleyeceklerdi. Çocuk on günden sonra bir dilim domates ve ince bir dilim salatalık yedi. Bütün akraba, tanıdık, eş dost, konu komşuya haber salındı; mutluluk paylaşılmalıydı ki artsın. Dayılar, halalar meyvelerle, yemişlerle akın ettiler. Herkesi bir heyecandır sardı. Kapıcı, çocuğundan saklamayı başardığı bir paket cipsiyi getirip yatağının başucuna koydu. Mahallenin bakkalı ufak bir poşet içinde şekerlemeler gönderdi. Önce çocuğun odası rengârenk yiyecek paketleriyle doldu, sonra da mutfak dolapları. Misafir odasının vitrinleri bile sırf gelen erzakı yerleştirmek için boşaltıldı. Evde bir curcunadır başlamıştı.

İştahsız oğlan on dördüncü gün paketleri açtı, yemişleri elleriyle ufaladı, oraya buraya serpiştirdi, gören güvercinlere yem atıyor sanırdı. Örtüler, nevresimler, halılar, tüller leke içinde kaldı. Cipsileri ayaklarıyla eziyor, çıkan sesin hoşluğuyla kendinden geçiyor, odanın içinde kahkahalar atarak dans ediyordu. On beşinci gün çikolataları elleriyle mıncıkladı, aynanın önüne geçip bir tek yeri beyaz kalmayınca dek kendini boyadı; zencilere özeniyordu. Pencereden sokağın obur çocuklarına el salladı. Çocuklar korkup annelerine koştular. Kadınlar camlarda velvele kopardı. Zencinin biri onlara el sallıyor, çarpık dişleriyle gülücükler dağıtıyordu.

H E C E Ö Y K Ü

Otuzuncu gün gelene dek annesi her yaptığını bir şekilde mazur gördü, sesini çıkarmadı. Ne kadar hoşnutsuz olsa da yarım kâse çorba içmesi onu memnun ediyordu. Düşlerinde oğlunun iki tabak şekerli makarna yediğini görüyor, yanakları dolgun, gülbüz bir çocuk olduğuna seviniyor, komşularına hava atıyordu. Sokaktan kan ter içinde gelmesi, mutfağa dalması ve 'ne yemek var' diye sorması ona anneliğini hissettiriyordu.

Ama otuzuncu günden sonra olmamasını istedikleri şey oluverdi. Kırk gün geçmesini beklemekten başka çareleri olmadığından, gözyaşları içinde oğlanın açlığını seyredeceklerdi. Evden cenaze çıkmıştı sanki. Kimse ağzını açıp bir şey demedi. Kırk gün dolduğunda tekrar hocaya götürdüler. Bu sefer muska yazıp verdi. Temiz bir beyaz beze sarıp boynuna astılar. Geceleri ara sıra annesi oğlunu yokladığında onun muskayı kemirdiğini görürdü.

Ah, neler düşünmedi kadıncağız, ne çareler. Ama oğlan ne Nuh dedi ne de peygamber. Ona, sırf iştahı açılsın diye Allah biliyor, kaplumbağa aldı. Bu obur hayvan belki onun yıllardır başaramadığını başaracaktı. Oğlu severdi kaplumbağaları. Ama onu da iki günde kendine benzetmesin mi... Ya bu velette bir terslik var ya da hayvan hastalıklı çıktı. Götürüp sahibine geri verdim, onun yerine iki güzel balık aldım. Adam o kadar tembihledi beni, ben de oğlanı tembihledim, sakın iki taneden fazla yem atma, diye. Kendi yemediğini onlara yedirmiş. Hayvanlar hazımsızlıktan öldüler. Anlayamadık, anlasaydık kustururduk hayvanları. Elden bir şey gelmez artık. O günden sonra sinirleri daha da bozuldu, hiçbir şey yemiyor. Ağzını konuşmak için bile açmıyor. Ne yapsam da onu bu illetten kurtarsam! Ah elim kolum nasıl da bağlı. Komşu kadınlar önümüzdeki Cuma Eyüp Sultan'a gidecekler. Ben de mi onlara katılsam? Yandaki Fadime'yi de alırım, o da gelsin, aklıma geldiği iyi oldu, onun da kızı sorunlu, onunki de obez: çok yiyor. Bu çocuk milletin ortası yok. Nedir anaların bunlardan çektiği? Babalar çekip gidiyor tabi. Babalar rahat, umurlarında mı?

Evet, babasının da umrunda olmadı hiç. O da sevmedi onu. Aslında babasının sevip sevmediğini pek anlayamıyor. Sünnet olduğu gün adamcağızın iki ayağı bir pabuca girdi. Bir telaş, pür telaş, alının nemlendiğini gördü. Eğer telaş etmek sevgidense, gerçekten seviyor babam beni, dedi. Tam bir yıl didikleli durdu babacığı. Binlerce yere telefon etti. Her akşam eve bir tomar broşür ve kartvizitle döndü. Çok yoruldu çok.

Yo, dediğine göre öyle fukara çocukları gibi belediyede olmazdı bu iş. Kalabalık, pislik. Özel olacaktı. Paraya kıyacaktı, yeter ki acımasındı oğlunun pipiciği. Sonunda güveneceği birini buldu. Güvenebilirdi nihayetinde, adamı bir ay boyunca eve akşam yemeğine getirdi. Birlikte balık tutmaya gittiler, bir kahvede oturup geçmişlerini anlattılar, birbirlerinin arkadaşlarıyla tanıştılar, iyice güvendiler birbirlerine, iyice mutmain oldular. Oğlunu kimin

eline teslim edeceğini bilmesi hakkıydı, karısı ne diye kızıp duruyor. Öyle kolay mı? Bilmeyen ne anlar.

Zavallı oğulcuğu, nasıl da canı yanacak haberi yok. Onunkini dün gibi hatırlıyor. Kendi babasının beti benzi nasıl atmıştı biliyor. Her gece gelip yoklamasını, durumu vahim gözlerle kontrol etmesini unutamıyor. Babası çok sevdi onu. Ama oğulcuğununki şişmeyecek, şişip kızarmayacak, çişini yan yapıyor diye babacığı kıyametleri koparmayacak, damarının kesildiğini düşünüp korkular demlemeyecek, sabah ilk iş yakasına yapışmayacak doktorun, eczane eczane gezmeyecekler. Sonuçta onu özele götürecektir. Öyle gariban çocuklarla bir tutamaz oğlunu. Oğlu sümüklü değil. İkiyüzü verecek, acı çektirmeyecek.

İşte, babasını böyle anımsıyor. Bundan sonraki evrelerde görüntü tamamen silikleşiyor. Bir sonrakinde kara gözlüklü bir adam belirliyor; kel. Ona öğretmenim diyecek. O da onu sevmeyecek. Hep hastalıklı çocuklar, sıksa köpekler, kuru ağaçlar, eğik çatılı evler çizdiğinden sevmeyecek. Ama ne yapsın, gördüğünü çiziyor diye hakir görülmeyi anlayamıyor. O kimseye çatmayan, sessiz, uslu bir öğrenci olmak istiyor. Öğretmenini dinlemek istiyor.

Her ne kadar beni zorla kabul etmiş olsa da annemin akrabası olduğu için göz yumduğunu söylese de tembihlerine uymak istiyorum, istediği gibi bir öğrenci olmak için elimden geleni yapacağıma söz veriyorum.

Burada, sorularına cevap veren, ödevlerini aksatmayan öğrenciler arasında, üzüm üzüme baka baka kararır, diyerek aklımın başıma geleceğini, sorduğu suallere eksiksiz yanıt vereceğimi, ev ödevi diye bir tomar kâğıda çiziktirdiğim budalaca şeylerle onunla âdeta alay etmeyeceğimi, beslenme saatinde burnumu tıkayıp oturmayaçağımı, her sabah yumurtamı yiyip her akşam yatmadan ballı sütümü içeceğimi o da annem gibi umut ediyor, bekliyor. Başka ne yapabilirler ki. Sevmeyi akıllarına bile getirmiyorlar. Oysa sevse, herkes sevse beni, arkadaşlarım olurdu o zaman, onlarla top oynardım, yakalamaca oynardım. Beni ebe yapsınlar. Söz veriyorum, hiçbirini bulmam, sobelenir yine yumarım. Elliye kadar, hatta yetmezse yüze kadar sayabilirim. Yeter ki oynayabileyim onlarla. Yeter ki aralarına alsınlar beni. Hem o zaman yorulurum, yorulunca da iştahım açılır, oturup hep beraber şekerli makarna yeriz. Ama onlar, sen koşamazsın, diyorlar, sen hastasın. Düşüp öleceğimden korkuyorlar. Düşmekten neden korkuyorlar?

Düşüşlerin büyükleri de pek korktuğunu büyüyünce gördü. Örnek, patronu. En büyük korkusunu bildiği gibi biliyor onun da sevmediğini. Bir patronun ne istediğini bir türlü bulamıyor. Dakikası dakikasına, hem de İstanbul trafiğinden de bu mucizeyi gerçekleştirmesi, mesai arkadaşlarıyla iyi geçinmesi, sessiz sedasız her istenileni yerine getirmesi, işini sevmesi, hiçbir şey umurunda olmuyor. Hep şikâyet etmek, uyarmak, korkutmak için bir neden buluyor. Bir gün

kravatına attığı düğümü müessesesine yakışır bulmadığını söylüyor. Başka bir gün, gömleğinin renginde bir sorun mu var, diyor. Daha ertesi gün, çok zayıf olduğundan ve bu görüntünün bir işveren olarak kendisini rahatsız ettiğinden dem vuruyor. Hastalıklı olabileceğinden endişeleniyormuş. Birkaç gün sonraya derisinin ölü gibi sapsarı kesildiğini, son günlerde halsizliğinin gözünden kaçmadığını, isterse istifasını anlayışla kabul edebileceğini söylüyor. Onu istifaya zorlamasının sebebini bütün gece düşündüğü hâlde bulamıyor. Birinden şikâyet mi almış? Araştırıyor. Arkadaşlarıyla iyi geçinen biri olduğundan bu sebebe de tutunamıyor, başka sebebe bakıyor ama ne olduğunu çıkaramıyor.

Acaba işstahsız birini çalıştırmak yasaklandı mı diye düşünüyor. Yoksa biri patrona şekerli makarnadan nefret ettiğini mi söyledi.

Açıkçası korkuyordu işsizlikten. Karısı da işsiz kalacağını söylüyordu. Bırakıp gidecekti işten atılırsa. O da sevmezdi onu. Konuşmaz, hal hatır sormaz, iki poşet taşımakla yorulur, çocuğunu parka götürmez diye kızardı ona. Sen ne biçim adamsın, derdi. Televizyon bile seyretmezsin, maç izlemezsin. Ne gelene bi hoş geldin dersin, ne gidene güle güle. On iki yıldır hep aynı şey, eve bile bunca yıl dakikasını şaşmadan geldin, ara sıra geç gel be mübarek, insana kavga zevki tattır, karını endişelendir, ilişkimizde renk olsun biraz, bir yerlere takıl demiyorum, hiç değilse kapının önünde iki dakika eğleş, insan bu kadar mı sıkıcı olur. Varsa yoksa elinde o buruşmuş gazete parçası. Okuya okuya hatmettin, biraz da oğlunla ilgilen, karınla ilgilen. El âlemin hayatını okumanın sana bir faydası olmaz diyorum. Kımılta biraz, hayata dön. Hayallerin hepimizi öldürecek, anlamıyor musun?

Ne demek istediğini anlamazdı. Oğlun oğlun deyip durması ise tam bir f-yasko. Oğlu ondan nefret ederdi bir kere. Elini vermez, kucağına gelmez, dediğini yapmazdı. Daha bir bucuk yaşında var yoktu, pis baba, dedi. Bunu duyduğunda dünyası başına yıkılmış, hayallerini yerle bir etmişti. Üç ay kendine gelemedi, ne bir lokma yedi ne de bir yudum içti. Hep bu 'pis baba' kullaklarını aşındırdı durdu. Biricik oğlunun günahsız ağzından dökülen pis baba olmak istemiyordu. Oysa bir o anlayacaktı, bir o hak verecekti işstahsızlığına. Onun sayesinde hayatla bağını kuvvetlendirecek, sık dallı ve bol yapraklı ağaçlar çizecekler, birlikte gülbüz, neşeli çocukların oyunlarına katılacaklar, hatta belki karşılıklı oturup şekerli makarna yiyeceklerdi. Şimdi nasıl, mümkün değil birleşmeleri. Bir baba oğul ilişkisi kurulamaz aralarında. Onun yarası var. Yarası bir türlü iyileşmiyor. Yarayı kim iyileştirecek? Yara derinde. Gel yarayı bul, oğlum. Yaşamaya olan, dünyaya olan, kendime olan işstahımı kaybettim. Gel onu aç, oğlum.»

ESRA DEMİRCİ

MUSKA

Uykusunun en tatlı yerinde, kim bilir hangi sebepten uyandırılmaya zorlanan hırçın bir çocuk gibi yatağından öfkeyle kalktı. Çalar saati eline alır almaz, griye çalan beyaz badanalı duvarla göz göze geldiğinde, müthiş bir hınçla sağ eli saati sımsıkı tutmuş bir halde havada bir müddet kaldı. İçinden geçen saati duvara fırlatmanın da ötesinde bir şeydi. Dağınık ve hayli meşgul olduğunu düşündüğü hafızasının o anda her şeyi sildiğini, zamanın ve mekânın ötesine geçeri gibi duvarın ötesine geçtiğini idrak etti. Saatin, duvarda açtığı yuvarlak pencereden daha ötelere doğru helezonlar oluşturarak deli bir hızla gittiğini görür gibi olmuştu. Gittiği yerde kocaman bir kütleye çarpıp aynı hızla geri geri geldiğini hissedince başını sağa sola salladı; bir kez daha, bir kez daha.

İşte olmuştu. Sarsıntı bitmiş, görüş netleşmiş, duvar eski hâlini almıştı. Saat müthiş bir hızla sağ eline dönüvermiş, helezonlar kaybolmuş, duvardaki pencere, eli çabuk işçiler tarafından bir anda doldurulup eski hâlini almıştı.

Elinde hâlâ çalmaya devam eden saatin alarmını kapatıp lavaboya yöneldi. Soğuk su yüzüne değdikçe uyandı. Havluyla yüzünü kurularken karşısındaki aynada gördüğü silüete, sanki çok yabancı biriymiş gibi baktı, baktı. Gözbebeklerine baktıkça derinde bir yerde bir şeyler arıyordu. Aynanın önünde gözlerine baktıkça, gördüğü bir mezar kazıcısı oldu. Derine, daha derine kürek sallayan, toprağı estikçe eşen, çukuru derinleştirdikçe derinleştiren. Hayattan zaten ayrılmış olanı, hayatın çok daha uzağına atmak ister gibi olanca gücüyle toprak eşen bir mezar kazıcısı.

"Bu ara derinlere çok daldın, aman boğulmayasın!" diyen Şermin'in, gergin yüz hatlarına zoraki yayılmaya çalışan gereksiz sırtışını anımsadı bir an. Surtı ekşidi. Bakışlarını aynadan çekti. Havlusunu yerine asıp odaya yöneldi.

Askıda duran pantolonunu giyinip üzerine ütülü beyaz gömleğini geçirdi. Ceketini de giydikten sonra kapıya yöneldi. Kapıdan çıkmadan fularını el çantasına atıverdi. Her zamanki gibi otobüste, iş yerine varmadan boynuna geçirivercekti.

* * *

Boynuna geçmiş, geçirilmiş diğer şeyi kimse bilmiyordu oysa. Bu, fular gibi gösterişli değildi. Hem saklanırdı da öyle gösterilmeye gelmezdi. İşte bir yerde, varlığını taşıyanından başka kimsenin bilmediği bir koruyucu, bir kalkan vazifesi gören şey; üçgen şekilde yedi kat bezle sarılmış bir muskaydı. Muska!

H E C E Ö Y K Ü

"İçine şeytan kaçmıştır, al götür bir okusunlar." demişti anneannesi. Annesi yakıştıramamıştı evladına ya, gene de ne olur ne olmaz, hem duadır, zararı olmaz, diyerek kapıp kolundan okutmaya götürmüştü. Okunmuştu dualar sessizce; suya, tuza ve en nihayetinde bir kâğıda. Bir kâğıda, o akşam kısacık bir şey yazılmış ve asla görülmesi istenmeyen, hep gizli kalması gereken bir aşk mektubu gibi saklanmıştı ondan. Kısacık ve fakat birkaç cümlesine ömür bağışlanacak bir mektup gibi.

Öyle hayal etmişti o an. Öyle umarak, öyle bilerek, yazılmış o kısa mektubu, o küçük kalkanı boynuna asıvermişti annesinin elleri. "Korkma, şifa bulacaksın." demişti, titreyen sesiyle. Kalbine, ruhuna ve bedenine üflenmiş şifa dualarıyla uğurlanmıştı.

Bir üçgen kolye idi o. Göğüs boşluğunda büyüttüğü, hayır hayır âdeta göğüs boşluğunu büyüten, büyütüp büyütüp bir anda daraltan şeyin adı muska olmuştu. İçi daraldıkça; "Yahu hani genişletecektin be mübarek!" deyip eli ipine gittiğinde her defasında durmuş, annesinin telkin veren sözlerini anımsayarak çıkarmamıştı onu.

Bazen de ya biri görse ne düşünür, diye geçirmişti içinden. Ne tuhaf, bu zamanda muska mı kaldı, demezler miydi? Hem anneannesininki de iş miydi şimdi. Annesinin aklını çelmese olmaz mıydı? Her ay rutin bir şekilde gittiği terapilerde, geniş ve alabildiğince ferah muayenehanesinde onu bekleyen psikiyatrı her şeyin yavaş yavaş yoluna girdiğine, gireceğine o kadar eminken, kendisini buna inandırmaya da bir o kadar kararlıyken nereden çıkmıştı bu muska.

Otobüs yolculuğu boyunca beyninde oluşan bu düşünceler yumağını, bu karıştırdıkça kördüğüm ettiği fikir geçişlerini bir bir not almalıydı kara kaplı defterine. İçinden geçeni yaz demişti doktoru, yaz ve geldiğinde konuşalım.

Kara kaplı defterde bir ay boyunca yazılmış birkaç cümle olurdu hep. O da yazılmış olması gerektiği içindi. Beyninde oluşup kalbine hücum eden şeyi dillendirmek istemiyor değildi ama bu, şu hâlde pek de mümkünmüş gibi görünmüyordu. Yorgunluk bir kötü arkadaş gibi gelip buluyordu kendisini. Kötü arkadaşlardan uzak durması gerektiğini bile bile ona rest çekemiyor oluşu fena bir hâldi. Hem düzenini bozuyordu bu kötü arkadaş, uyku olup gözlerine konuyordu gereksiz yerlerde. Otobüs yolculuklarında, defalarca ineceği durağı kaçırıp farklı bir otobüsle ters istikamette geri dönüşleri bundandı. Toplantı esnasında sağ elini çenesine dayamış, bölüm şefinin konuşmasını dinlerken bir anda daliverince, masadan kayan kolunun altındaki kâğıtlar yere düştüğünde, bir oda dolusu insanın alaycı gülüşlerine karışan mahcubiyetini unutamıyordu. Daha neler neler.

Kaç dibi tutmuş tencere, pişirilirken ocakta unutulup taşmış kaç kahve. İşe geç kaldığı için yapacak açıklama bulamadığı günlerin sıkıntılı hali de onu bu yorgunluğa bile isteye itelemişti sanki.

Sanki, beyninde geçmişte yaşadığı o çok büyük depremin artçı sarsıntılarını devam etmekte ve her defasında onu korkuttuklarında eli muskasına varmaktaydı. Ona dokunduğunda, göğüs boşluğunda çırpınan kuşun kafesinin kapısını açtığını hissediyordu. Kuş uçup gittiğinde çırpınışlar bitiyor, uzaklaşan kanat sesleriyle eşsiz bir huzura varıyordu.

* * *

Ofise vardığında ilk işi evrakları toplamak oldu. Sağa sola dağılmış kâğıtlar, açık kalmış pencereden içeri süzülen rüzgârla masanın etrafına dağılıvermişti. Kapının az ötesinde, koridorda başlayan ses Şermin'in sesiydi. Çaycı Rıza'ya soruyordu:

- Zeynep Hanım geldi mi?
- Evet, odasında.
- Tamam, teşekkür ederim.

Şermin'in topuk tıkırtısı, sabahın sessizliğine vurulan bir balyoz darbesi gibi kulaklarına vardığında, kapı da hızla açılmış ve Şermin, odaya yaydığı suh kahkahanın ardından soluksuzca konuşmaya başlamıştı:

- Bil bakalım elimde ne var?
- Nereden bileyim Şermin. Sabah sabah bilmece çözdürme bana. Hem bak işim başımdan aşkın. Söyleyiver, yorma beni.

Şermin avucunda sımsıkı tuttuğu şeyi, Zeynep'in masasına bıraktı:

— Şuna bak, şaka gibi değil mi? Dün akşam iş çıkışı asansörde buldum. Kim düşürdü diye merakımdan da uyuyamadım. İlk iş Zeynep'e göstermeliyim, dedim. Güne neşeli başlamak için bir sebep.

Masanın üzerine bırakılan şeyle Şermin'in coşkulu kahkahası arasında gidip gelen zihni buğulanmış, bakışı masanın üzerinde donup kalmıştı. Sağ eli istem dışı boynuna yöneldiğinde, elinin vardığı yerde oluşan boşluğun göğüs boşluğundan da büyük olduğunu fark etti. Gözünün önünde duran üçgen kolye muskasıydı. Ne vakit, nasıl düşüvermişti boynundan, bilemedi.

- Sen atıver çöpe. Eğlendiğimize sayalım değil mi?
- Şermin'i duymuyor gibiydi. Elinde kâğıtlarla pencere önünde kalakalmıştı.
- Her neyse şekerim, ben kendime çay alacağım. Sen de ister misin?
- Ee, evet. Alayım ben de.

Şermin odadan çıkar çıkmaz, eline aldığı muskayı bir an ne yapacağını bilemedi. Büyük sırrı ortalığa saçılmış, şifası bulunmuşken kaybolmuş, huzuru yerine gelecekken kaçırılmıştı. Göğüs kafesinde özgür bıraktığı kuşa son nefesinde yetmişmiş gibiydi. Avucunun içinde son sıcaklığını yoklarken kanatlarını okşadı, okşadı. Çekmecesinden kara kaplı defterini çıkarttı. Elindekini hızlıca defter sayfaları arasına gizledi. Pencereye doğru yöneldiğinde, açık pencereden ötelere, daha ötelere geçmiş gibiydi.*»

MURAT ÇELİK

EVCEK ÖLÜM/SİZE GÖRE TIRAVMA

12 Kasım Düzce Depremi Anısına

Elektrik kesildi. Korktum, sağa sola koşuşturdum, masanın altına girdim. İliGüvende olmadığımı hissettim sonra, yere eğildim. Başımın üzerinde kenetledim ellerimi, başımı korumaya aldım. Sımsıkı kapattım gözlerimi. Bekledim, bekledim...

Tavan üzerime geliyor... Küçüğüm daha, küçücüğüm... Koskoca tavan ne istiyor benden! Ama yoo önce karanlık var, sis bulutu buram buram... Televizyon-da şirinler var; şirin baba ve tayfası. -Şirin baba bile komünist çıktıktan sonra ki-me güvenir insan...- En çok güçlü şirini seviyorum hayır ustayı hayır ikisini de seviyorum. Güç ve yaratma tutkusu... Elimde kâğıt var, boya kalemleri, yapıştırıcı... Maket evler yapıyor, şehirler kuruyorum; kendi kendine otorite olma hevesi içimdeki belki. Belki de sanat odaklı bir yaşam ağrısı; bilmiyorum... Tavan, beyaz badanalı... Yok yok kireçle geçilmiş üzerinden, beyaz plastik boya süsü verilmiş ya da kumaşın beyazı; kefenin... Ölmek, demek ki böyle bir şey, can yakıcı; ama daha canım yanmadı ki, daha ölmedim... Nereden biliyorum canımın yanacağını?

"Deli" diye haykırıyordu herkes: "Deli deli..." Duyuyordum. Başımı sağa sola çarpıyor, aklımda hayalimde yeniden yaşadığım geçmişi yok etmeye çalışıyordum. Darbelerin şiddeti artıkça uyuşuyor, kendimi kaybediyordum. Daha daha daha sert vurmak; içimdeki öfkeyi, akıl hücrelerini öldürerek sonlandırmak istiyordum.

Zemin eğiliyor... Karanlık... Tavan... Kızarmış balıklar dizi dizi önümde, ölü balıklar, can çekişen balıklar... Alev alev yanıyor soba, güğüm var üzerinde... Arkada koltuk, koltukta annem, annemin mor kazağı... Uzanıyorum anneme, yapıyorum kazağına; tutamıyorum... Mor kazak ve annem gidiyor... Çılgılık. Ses sesi bölüyor, ses sesi kesiyor, eti kesiyor... Tavan hâlâ epey yukarıda, gözlerim tavanda... Geldi gelecek... GELECEK. Yok. Her yer tuğ-la parçası, çimento ve kireç kokusu; saf beton havuzunda boğuluyorum. Koşuyorum kanepeye doğru. Yerinde yatıyor, yürüyecek değil ya! Tek toz yok üzerinde, sesi hiç çıkmıyor. Yüzü apak, nur. Sarılıyorum, öpüyorum dilsiz ko-nuşamayan bebeğimi; canımı, canımın içini, kardeşimi...

İki ızbandut gibi adam geldi, üzerime çullanıp beni duvardan, darbelerden ve koyu kanlı geçmişimin kollarından tutarak sürükleye sürükleye götürdü. Loş, upuzun bir koridorun sonunda prangalarla dolu büyük bir odaya girdik. Bitkindim, kafamdan kanlar akıyordu. Göremiyordum, hiçbir şey net değildi.

Önce annem geliyordu gözlerimin önüne, sonra kardeşlerim... Babam yoktu o akşam evde, olsaydı böyle olmazdı belki de; bilemiyorum...

Nefes alamıyordum, öksürdüm. Ben öksürdükçe "Geber." diyordu o iri kıyım herifler. Gebermiyordum ben de inadına; inatlaşma onlar için bir hırs kaynağıymış meğer, bilmiyordum. Yerde, duvarın dibinde yatıyordum. Başım felaket ağrıyor, dönüyordu. Işığın gözüme çarpan kısmı eritiyordu beni, kör ediyor maddenin ötesine geçiriyordu. Annem... Kardeşlerim...

Düşüyoruz. Çakılıyoruz yere. Beş katın dümdüz oluşu; dağın ova gibi yayılımı yerin yüzünde! Beş katlı yapının çimentosunun, kirecinin, kumunun, demirinin; etle, kanla bütünleşmesi...

Sesler uğultu artık, uğultu ninni kulaklarımda... Tavan... Karanlık... Boğucu bir toz tabakası dilimde damağımda, nefes alamıyorum... Sesim hiç yok, yaratılmamış sanki. Sanki hiç konuşmamışım daha önce. Belli belirsiz nesneler var karartı şeklinde yahut yok... Hiç kımıldayamıyorum kımıldamakta istemiyorum, ölmüş olabilirim. Ölmek? Yok olmanın kızgın telaşıyla başımı kaldırıyorum: BETON. Taştan bir tabut veya mezar veya ölümün o taş kesilmiş halinin soğukluğu çevremi saran...

"Kimse var mı?" duyduğum ilk ses! Ölmedim daha, yaşıyorum hayattayım. K-i-m-s-e v-a-r m-ı ! 'Ben varım' diyorum 'Ben', sesim çıkmıyor. 'im-dat' diye bağırıyorum olmuyor. içimden haykırıyorum hep. Sesim yok. Gözlerimi kapatıyorum çaresizliğe. Ölürüm belki ölürüm. En iyisi teslim olmak. Hiç acı çekmiyorken, uykuya dalar gibi ölürüm belki, acısız.

Zorla yerimden kaldırdılar, rahattım hâlbuki. Annem vardı, kardeşlerim vardı yanımda. İte kaka yürüttüler, prangaya bağladılar ellerimi, ayaklarımı. Kanlı gömleklerimi sıyırdılar üzerimden. Ellerindeki makineden uzanan kabloları değiştirdiler vücuduma. Bin irkildikçe güldüler. 'Birazdan dans edeceksin' diye bağırıp kahkaha attılar. Güldüm, pis pis sıırttım ben de; eşlik edeceklerini umarak...

Açtım gözlerimi, her şey bulanık... Büyük bir çadırın içindeyim. Gözlerim ara ara kapanıyor. Karşımda iki kişi biri babam olmalı sesi hâlâ aynı. "Oğlum" diye haykırıyor sarılıyor, yüzümü gözümü öpüyor, sarsıyor. Farkında değilim hiçbir şeyin. Ne sağım ne ölü...

Kabloların uçlarını itinayla açıyorlar, yaptıkları işten zevk aldıkları belli. Gülüp şakalaşarak devam ediyorlar. Annem... Kardeşlerim... Kurtulduktan sonra -ki herkes buna kurtuluş dediği için öyle diyorum- çadırdı haftalarca kendimi bilmeksizin yatışım geliyor aklıma. Babamın sarılması, ağlaması, gidişi ve bir daha gelmeyişi... Annem... Kardeşlerim...

Telleri bağladılar üzerime; güldüler. "Sakinleşti çözelim istersen" dedi biri, "Azıcık verelim akıllansın, bak bir daha yapar mı?" dedi öteki, yaklaştı sonra yüzüme baktı. Birden bir tükürük savurdum ben de suratına, bir ağız dolusu kanlı tükürük... "Senin ananı avradını..." deyip küfürü bastı ve o hışımın elindeki makinenin düğmesini çevirdi; fakat unuttuğu bir şey vardı: ELEKTİRİK KESİKTİ...«

DURAN ÇETİN

DOLMUŞ

Akşamın karanlığı yağmurun etkisiyle daha gri görünüyordu. Bir an önce ulaşmak için dolmuşa binmeyi düşündü. Çok kullanmazdı, yürümeyi tercih eder değilse tramvaya binerdi.

Geçen ilk dolmuşu el kaldırdığında şaşırdı. Durmadı. İçinden "herhalde görmedi" derken birkaç metre ilerde durup bir başka müşteriye bindirdi. Kışup yetişmeye çalıştı. Dolmuş tekrar hareket ettiğinde dolmuşa binmek ne kadar zormuş düşüncesiyle şoföre kızdı. Az ilerde bir başka yolcu için tekrar durduğunda koştu ve dolmuşa binmeyi başardı. Yağmur hızlandığından insanlar dışarıda kalmak istemiyordu.

Dolmuşun hareketiyle yerinden fırlayacak gibi oldu. Sanki bağlı bir yerden kurtulmuş gibi sarsıcıydı. Koltuğa kurulduğunda içinin karanlığı ile dışarının karanlığı arasındaki farkı gördü. Karanlık zaman zaman sokak lambalarının ışığıyla soluk bir aydınlanma yaşıyor sonra güneş tutulması gibi bir karanlık sarmalıyordu içeriye.

Pala bıyıklı, birkaç günlük tıraşsız, kirli sakallı şoför dikkatini çekti. Tuhaf davranışları vardı. Müşterileri azarlar gibi ağzının içinden konuşmalarından rahatsız oldu. Adam arada bir motorun üzerindeki para kutusunun bölmeleri içindeki bozuk kuruşları karıştırıyor, bir kalaycı edasıyla paraları parlatamaya çalışıyordu sanki. Mütemediyen devam eden bu davranışlarıyla sol eliyle idare ettiği direksiyon tehlikeye davetiye çıkarıyordu.

Bir bayandı el kaldıran. Acı bir frendi dolmuştakileri oturduğu yerden kaldıran. İçinden "bu kadar da sert kullanılmaz ki" dedi. Adam kullanmayı bilmiyor, diye söylenmeye devam etti.

Kadın elindeki şemsiyeyi uzattı açılan kapıdan. Önünü görmediği için ayakları kapının merdivenine takıldı. Sendeledi ve dolmuşun içine kapaklandı.

Şoför geriye dönüp bağırdı:

— Abla! Aman dikkat.

Kadın, kendi kendine cevap yetiştirmeye çalıştı:

— Dolmuşun içi ıslanmasın istedim, ayağım takıldı, önümü göremedim...

Sanki kadının neden düştüğünü merak eden vardı da durmadan cevap yetiştiriyordu. Ya da kendisinin gülünç duruma düştüğü kanısına kapılıp durumu kurtarmaya çalışıyordu.

H E C E Ö Y K Ü

Derken ön koltuktaki adamın yanına pat diye oturdu. Saçları sarı ve uzundu. Parfüm kokusu rahatsız ediyordu. Boğucuydu. Oturduğu yerde iyice yerleşti koltuğa. Yanındaki adam köşeye sıkıştı.

Kadının gözleri karanlıkta dolmuşun içindeki loş ışıktaki fıldır fıldırıydı. Çalan telefonu kulağına götürdü. Kimse yokmuş gibi bağırarak konuşuyordu. Kızının bulamadığını söylediği şeyin yerini tarif ediyordu.

Şoför kaba konuşmalarına devam etti:

— Çabuk binin, ücretleri vermeyenler göndersin.

Sağ eli tekrar kutunun gözlerindeki paraları alt üst etti. Şıkır şıkır ettiriyordu. Vites büyültmede ve küçültmede arabanın içindekiler sarsılıyor, kimileri söyleniyor, kimileri sessizlik içinde yolculuğuna devam ediyordu.

Dolmuş ilerledikçe tıklım tıklım insan oldu. Paralar arkadan öne doğru uzatılıyor, para üstü ayrı merasimle geriye gönderiliyordu. Şoförün ağzından dikkat kesilince anlaşılan bir tek kelime çıkıyordu:

— Neresi?

Uzaklığa göre aldığı ücret değiştiği için her binen yolcuya kendine özgü söyleme şekliyle "neresi" diyor. Bazen cevap geliyor bazen cevapsız kalıyor, şoför bildiği gibi araba kullanmaya, eliyle paraları karıştırıp ses çıkartmaya, anlaşılabilir şekilde konuşmalarına devam etti.

Dışarıda yağmur içerde tıkiş tıkiş insan kalabalığı, buğulanan camlar, bir an önce inmek arzusuyla yolun bitmesini bekleyen müşteriler kendi dünyalarında.

Kadın elindekileri toplayıp düzeltti.

— Kule'de inecek var, dedi.

İnsanlar arasından geçerek aşağıya indi. Adam kadının parfüm kokusundan kurtulduğu için sevindi. Bir oh çekti içinden. Dolmuşa hiç binmezdi. Yağmurdu onu bindiren. Bir de geç kalmışlığıydı dolmuşa yönlendiren.

Şoför yine ağzının içinden "ücretleri vermeyenler göndersin" dedi. İnenler binenlerle dolmuş dolmaya ve ağır aksak yol almaya devam etti.»

H E C E Ö Y K Ü

YILDIZ RAMAZANOĞLU İLE
ÖYKÜ ÜZERİNE:
"BU KİTAPTA HAKİKİ KADINLARI
HAREKET NOKTASI YAPARAK
KURGULADIM HİKÂYELERİ."

Konuşan: Asım ÖZ

Yıldız Ramazanoğlu bir yazar, bir aktivist. Ama, öyküyle/öykülerle içiçe bir aktivist. Yayımladığı değişik türdeki kitaplarıyla bir yer açtı kültür evrenimizde kendisine. İnsan, toplum, tarih üçgeninde oluşturduğu öyküleri insancıl bakışı, içtenliği ve "kırılgan feminizmi" ile de öne çıkıyor. Bir toprakta yabancı olmak, kadın olmak, yaşamak, yazmak onun dünyası. İnsanın asıl mesleğini yaparken edebiyatla bağlarını güçlü bir biçimde sürdürmesiyle de örnek bir yazar Yıldız Ramazanoğlu. Kendisiyle yeni yayımlanan öykü kitabı Angelika üzerine konuştuk.

— *ilk olarak öykücülüğünüzü konuşalım istiyorum. ilk öykü kitabınız Derin Siyahla başlıyorsunuz öykü yazmaya! Bu da iki binli yıllara rastlayan bir zaman dilimi! Neden bu kadar beklediniz?*

— Günde on saat haftada altı gün çalışıyordum. Geceleri elle yazıp sonra gündüzleri imha ediyordum. Ve daha bir sürü şey.

— *ilk öykünüz nerde yayımlandı?*

— Sanırım kız arkadaşlarla çıkardığımız *Gergef* dergisinde Rumeysa Öz adıyla 1979'da yayınlandı. Zaten birkaç sayı çıkarmıştık. Muhafaza edemedik, hepsi kayboldu, belki arkadaşlarımda vardır. Halime Toros'un da çok güzel öyküler yazıp akşamları bize okuduğu zamanlar. Bu yeterdi bizim için. Yayınlama derdimiz yoktu. 1980 öncesinden bahsediyoruz, arkadaşlarımız öldürülüyordu, ne yayını. Öyle kendi adına bir şey yapmak yoktu önceliklerimiz arasında.

— *Öykü imgelemenizi belirleyen(ler) nelerdir/nelerden oluşur?*

— Yazma evrenimde kalkış noktası yaşamda ve dünyada ya da kendi içimde iyi gitmeyen bir şeyi kelimeleri eğretileyerek aşındırmak bunu hayatla aynı anda yürüyormuş gibi doğallıkla gerçekleştirmek. İmajdan türetilmiş imge'ye hayal diyenler imgeleme'ye de muhayyile diyor. Bunların tam oturmuş kelimeler olduğunu sanmıyorum. Yazma evrenim ya da ilk hareket noktam soruluyor-

sa merkezde hak ve adalet duygusu bir de gölgede kalana duyulan merak, bir ışık düşürme isteği var sanırım. Bana tesir eden, hayret veren, yadırgadığım ya da kanıksadığım şeyleri bir kez de yazarakdeşme isteği.

— *Ya yazarlarınız? Kimlerdir?*

— Hikâye için Sevgi Soysal, Ferid Edgü okurdum. Sonra birçok yazar katıldı. Saymakla bitmez.

— *ilk öykü kitabınız 2002'de yayımlanmıştı. ilk öykü kitabınızın yayımlandığı zamandan bu yana, öykücülüğünüzün izlediği seyir konusunda bize neler söyleyebilirsiniz?*

— Aslında o ilk kitap ne söylemek istediğim ve nasıl söylemek istediğim hakkında her şeyi açık ettiğim bir işareti. Kapalı ve şifreli demişti Mustafa Kutlu. Sonraki kitaplarda ise anlatımın açıldığını ve anlamın genişlediğini

Yıldız Ramazanoğlu

düşünüyorum. Hikâyeye ses

olarak da baktığımdan daha detaylı frekanslara doğru uzanmasını isterim. Bu son kitapta aslında kadın diye görünen insan hikâyeleriyle cinsiyetli bakışı da aşındırdığımı sanıyorum. Kahramanların hepsi kadın diye suçlayabiliriz, diğerkatimizi Doğulu Batılı, beyaz siyah, burada ve orada olmanın keskinliğini kaybedişine de verebiliriz. Bu yönde ilerlediğimi fark ediyorum.

— *Yaşam parçalarından yakalayabildiklerinizi, zapt edebildiklerinizi, dile getirebildiklerinizi ya da onlardan bir kısmını içeren Angelika adlı kitabınıza gelelim istiyorum. Yeni öykü kitabınız nasıl çıktı ortaya peki? Buradan yol alalım isterseniz.*

— Bir Ankara antolojisi için benden hikâye istenmesiyle başladı. Klavyenin başında Angelika parladı. Ankara denince o geldi öncelikle. Ne kadar derine itilmiş olursa olsun, yer etmiş, güçlü bir damar olarak saklanıyormuş içimde. Başkalığıyla beni büyülemiş, küçük yaşta birbirimizle 'kalp kalbe karşı' yaşamayı öğrenmişiz. Çocukluğumun hiç dokunulmadan içimde uyuduğunu fark ettim. Sonra *Amargi* dergisi bir öykü isteyince Alissa'yı çıkardım belleğin hazinesinden. Beni etkileyen kadınlardan bazıları var güçleriyle geldiler. Başka bir kitabı çalışırken zihnime el koydular, içimden gelen kelimelerle giydirdim onları. İçten içe kadınların yazma meselesine de bir bakmış oldum.

H E C E Ö Y K Ü

—Öykülerinizin farklı dergilerde yayımlandığını biliyorum. Öykülerin nerelerde yayımlandığını belirtmeniz öykülerin izini sürenler açısından daha yararlı olmaz mıydı?

— Haklısınız. İyi olabilir ama genelde böyle bir uygulama olmadığından akla gelmiyor. Bir de yayınlanmışlıkla gelen parçalanmışlık korkusu var belki. Kitap zaten parçaları bir araya getirme arzusu.

— isminden devam edelim, klasik kurala uyararak, öykülerinizin birinin adından hareketle kitabı adlandırmanızın sebebi ne diye soralım?

— Aslında 'başka kadınlar' gibi bir isim düşünmüştüm kapsayıcılığı bakımından. Fakat Angelika'yı anmak istedim adını vermek ve çocukluğuma bağlılığımı göstermek istedim. Temsil açısından da başkılığın bilinemezliğin meleksiliğiyle örtüşebilir diye düşündüm. Yazdığım kadınların hepsinde de saf ve duru bir yan var nasılsa anjelik'e tekabül eden. Yazılma nedenleri de bu bapta belki. Yaşamın hoyratlığı içinde asılı kalan bakir duygulara, yazma isteği uyandıran safiyete bir bakmak.

— ilk iki kitabınızın adından hareketle renk odaklı bir adlandırmayı tercih edeceğinizi düşünmüştüm üçüncü öykü kitabınızda...

— İsim koymak birden olan bir şey. Fazla düşünmem. *Derin Siyah* güçlü gelmişti. Kırmızı ise kitapta gürültü yapmadan ama için için gelişen karamaların, cazibenin ve muammanın rengiydi. *Zilha Günü* de bir metafor ve hepimizi içine alan bir şemsiye olarak geldi. Kimse Zilha'nın sadece kadını temsil ettiğini söyleyemez.

— Yazarlar kentleriyle, çocukluklarıyla var. Bu bağlamda kentler, öykü yazarları için de çok büyük hazine değeri taşıyor. İstanbul'da yaşıyorsunuz. Ama belli bir dönem Ankara'da yaşadınız. Kitabınıza ad olan öykü de Ankara merkezli. Ankara sizin belleğinizde nasıl bir yer tutuyor?

— Doğup büyüdüğüm okuduğum anne olduğum yer. Gerisi uzatmalar. Benim için olacak her şey Ankara'da olmuştur sanki. Şehrim sade yalın ve dokunaklıydı o zamanlar. İki bilemedin üç katlı evler, arka bahçeler, denizi olmayan ama içlerde güçlü akıntıları olan bir yer. Yaşamayan bilemez gecelerinin gücünü, yıldızlarının iriliğini. Kıbrıs için karartma geceleri vardı çocukken. Şehir ışıkları olmadığında bozkırdaki şehrim sızı gibi yayılan roman kahramanlarının fısıltısını, yalnızlığımızı unutturan lacivertin en koyusundan gökyüzünün sağlamlığını unutmam. Sonsuz okumalar var aklımda. Bulvarlarda uzun yürümeler, hemen birine rastlamalar, mülkü bekadan gelmişim fani cihanı neylerim duygusu. Hep temiz şeyler. Ankara'da seküler ahlakı İstanbul'da Müslüman ahlakı tanıdım. Ankara ortak bir değer ve insani duruş verirdi gelenlere. İstanbul vermiyor. Ankara ev oturmaları kitaplar ve iki oda bakla sofa evlerdeki ruh genişliğiymiş burası ise ele geçirmekle doyma-

yan insanların yeri. İstanbul'a herkes anasını ağlatmaya, almaya, bir parça koparmaya geliyor. Şimdi Ankara da öyledir kimbilir, ben toz kondurmasam da. Bir kitabım olsun diye hiç düşünmemişizdir orada mesela. Bu İstanbul'un verdiği duygu.

— *Yurtdışından Ankara'ya gelip bizden biri olmaya çalışan birinin iç dünyası da yer alıyor bu öyküde. Türklerin geleneklerini ve dillerini öğrenmeye çalışırken Angelika, bir başkası olur çıkar sonunda. Niçin?*

— Başkasıyla bir kez karşılaşmış çarpışmışsanız bir daha eskisi gibi olmaz hiçbir şey. İçinizdeki her şey tartışmaya açılır bir bakıma. Bazı ezberler yerinden oynar. Genişleyerek tekrar yerleşir. Bir ucumuz açık olmayı başkasını içimize almayı öğreniriz. Angelika nihayetinde anne babasının büyük bir inanç değişikliğine gitmesine tanık olmuş bir çocuk. Güvenli sularında başka büyük bir tecrübenin de yüzmesine izin vermeye çalışması normal.

— *Peki kadın bakışıyla bir kenti/n içindeki durumları göz önüne taşımak nasıl bir bilinci gerekli kılıyor?*

— Kadın kendini ayrıntılara verir. Merkeze koyar. Şehrin canlı yaşam alanlarına yöneltir dikkatini. Özellikle ev hanımı olan kadınlar var olduklarını hissedebilecekleri yerlere yönelirler. Bu da yine anneliği merkeze alarak gerçekleşir. Yaşam alanını genişletmek üzere çevreyi gözden geçirirler. Angelika da zamanın ruhuna uygun var olma tutunma biçimleri var. Modern yaşama katılma, dışarıda kalmama isteği. Merak ve enerji.

— *Burada şunu da sormak istiyorum: Bu öykünüz daha önce Kadın Öykülerinde Ankara(Derleyen: Efnan Dervişoğlu, Sel Yayınları, Eylül 2008)'da "Angelika'nın Ankara'yı Unutuşu" adıyla yayımlanmıştı. Öykünün adı niye değişti yada adında tasarruf düşüncesi nasıl oluştu?*

— Kitaba alırken Ankara'yı vurgulamaya gerek görmedim. Bu özel antoloji için gerekliydi belki ama kitaba girerken, bir insanlık halini vermek isterken, Ankara'nın sadece içerikte olması yeterliydi. Bir de diğer isimlerle de ortaklaşa müziği bozmasın istedim. Bana daha sade geldi iki kelimelik isim.

— *Alissa Yolu aşkı için Türkiye'ye sürüklenmiş, eğitimini bile yarıda bırakmış bir gelinin Alissanın öyküsü. Geleneksel bir ev kadını gibi ev hanımlığı yapıyor. Konumundan gayet memnun. Alissa ev içerisindeki huzuru sağlamak üzere gösterilen fedakarlıkları, mutfak işleri yahut toz alırken geçen süreleri küçümsenemeyecek bir misyonun parçaları olarak görüyor. Bu nedenle anlatıcının kadınlara dair zihnindeki sınırları yıkan ve hep aklını karıştıran biri oluyor Alissa. Başka öykülerinizde de izi sürülebilir belki ama bu öykü üzerinden şunu sormak istiyorum: Kadınlık durumu ya da bilincine dair kuramsal okumalarınızın sizde bıraktığı izler öykünüzde bir damar olarak oldu güçlü. Bu iki alan birbirinden beslenerek gelişiyor diyebilir miyiz?*

— Evet kuramsal olan öyküye giriyor.Okuduklarımızın ya da tartıştıkları-mızın hayata sızmasının bir yansıması bu. Dozu kaçarsa elbette tehlikeli. Fakat bize çizilen Batılı kadını tartışmaya açan bir yanı var. Tek başına ayakta kalma ikonları olarak bilinen kadınların çoğunda iyi bir koca bulup her şeyi, kariyeri, unvanı, sosyal statüyü bırakma eğilimi güçlüdür. Bunu aynel yakın biliyorum. Doğru erkeği bulan kimi başarılı kadınlar rehavete gömülür gider. Mesela ikinci dalga feminist hareketin öncülerinden Kadınlığın Gizemi gibi kült bir kitabın yazarı Betty Fridan başta kadınların zorla da olsa çalışmasının teşvik edilmesiyle yanaydı. Ahir ömründe bunun saçmalık olduğunu torunlarıyla evde oturmaktan büyük keyif aldığını söyleyen yazılar yazdı. Simone de Beauvoir erkeklerin alanındaki başarısı için anneliğini silmenin büyük bir bedel olduğunu söylemişti. Bu kıymetli kadınlar elbette her tercihin başka bir şeyden vazgeçmek olduğunu bilirlerdi. Küçük bir yapıbozumu Alissa hikâyesi.

— *Peki bu yansımayı bir handicap olarak da gördüğünüz (de) oluyor mu?*

— Hayır hakikatin her cepheden görülüşü genişletiyor yazarı, besliyor. Hepsı insanlık hallerinin ifadesinin başka başka tezahürleri. Hepsı insan zihninin yaşamının ve kalbinin ürünü. Metine nasıl sızdığıyla ilgili handicap belki.

— *"Gündelik yaşamın bizi teslim almasına karşı durmanın bir yolu olmalı" diyor Alissa Yolunun genç bir öğrenci olan kahramanı. Deneyimlerinizden hareketle bu konuda siz neler söylersiniz?*

— Kadınların gündelik yaşam için yaratıldığına, bu yolla cennete gidilebileceğine inanmak çok daraltıcı olur elbet. Önemli olan kadın ve erkek insanların yolunun sonuna kadar açık olması, olabildiğince özgür bir alandan seçilmesi biricik yaşamın önceliklerinin. Bizdeki yoğun ev işi Avrupa ve Amerika kadını için söz konusu bile değil. Herkesi içine alan bir genişlik gerekiyor o halde. Gerçi Montaigne ne yaptığını soran bir dostuna 'bugün de yaşıyorum bugün de hayattayım ve kendi mucizemi tekrarlıyorum ya' der. Bu doğru fakat bundan sonrası da var. Her kadının gündelik hayatı aşma, yaşamına özgün hedefler koyma hakkı var. İsteyen tabii. Mesele kimse engellenmesin de rehaveti seçen kendi iradesiyle seçmiş olsun. Varoluşunu azaltmak ya da çoğaltmak isteyen her kim ise duvarlara çarpmasın başını.

— *Özyaşamsal öyküye bakışınız nedir?*

— Herkes kendi yaşamından yola çıkar. Doğrusu da budur. Doğrudan yazmak isteyen de saygı duyarım. Bu kişinin kendisine kalmış.

— *Yazarken kurduğunuz dünyayı, okura sakınarak değil açık olarak sunuyorsunuz. Bu konudaki düşünceleriniz neler?*

— Bu kitapta hakiki kadınları hareket noktası yaparak kurguladım hikâyeleri. İçtenlik ve samimiyet önemlidir edebiyatta. Fakat sonuçta hepsi hikâye.

— *Bağdat Fragmanının bazı bölümlerini hatırladım..Hüküm'ü okurken. Öykü için söylenenlerden birine de tekabül ediyor gibi.Yani "toplumun eteklerinde duran biridir o hep; ünlü ve tipik kişilerden çok, yalnız, yıpranmış yüzü belirsiz bireyler"den... Kimi zaman kurmaca ve gerçekliğin çatışmasından söz edilir ya.Burada çakışmasından da söz edilebileceğini düşündüm. Hüküm, öykü dili bakımından diğerlerinden de farklılaşıyor gibi..Bu kitabın iklimi bu öyküye etkide bulundu mu?*

— Hüküm gezegenin derinliklerinde var olan ama genelde ilgi alanımıza girmeyen biri. Bir seyahatte hayatımıza girmesiyle çıkması bir oldu ve bir aradayken bile gerçekliğinden kuşkuya düşecek kadar hızla uzaklaşıyorduk ondan. Bu kabul edilemezdi. Onun bu şimşek hızıyla parlayıp sönen varlığını kelimelere dökmek mümkün mü diye zorlandım önce. Sonra olanca karmaşıklığı ve olanca sadeliğiyle yazılabildi.

— *Yazmak, yazıya zaman ayırmak da önemli bir yer tutuyor bir iki öyküde. Örneğin ilk öykü At Hikâyesi'nde ve Sinemacı Kadınlarda... Hesaplaşmaların, söylenmemiş sözlerin öyküleri de diyebiliriz ..Yazarlığı bir hayat biçimi olarak kabullenme durumunda toplumsal cinsiyet odaklı farklılaşmaların çok baskın oluşunu nasıl yorumlarsınız?*

— Bunu hepimiz biliyoruz zaten. Jane Austen ilk romanını yazdığında büyük eleştirilere hedef olmuştu. George Sand neden bir erkek adı kullandı acaba. Fatma Aliye'ye eşi yasaklamıştı yazmayı, yıllar sonra izin verdi. Mahremiyeti açma endişesi, yalnız bir odaya çekildiğinde müstakil varlığının görülmesinden duyulan kuşku, ailevi görevlerini ihmal etme ihtimali gibi birçok sebep. En çok korku yaratan da kontrolden çıkması, mevcut düzeni sorgulaması ve tekensiz sulara açılması. Kadınlık olarak tarif edilen kimi hasletlerin zayıflaması, erkeklerin alanı olarak tanımlanan edebiyat sanat alanına açılıp toplumsal dengeleri yerinden oynatması...Daha nice korkular.

— *Peki öykücülüğümüzde bu perspektifte kadın/anlatma/yazma sorunu ne düzeyde anlatılıyor sizce?*

— Bir çekinme var. Toplumun muteber kadın tanımına uymama endişesi var genelde. Hedef kitlesi olup ta onların tepkilerini gözetenler için zor mesele. Yazar hissettiği, fark ettiği, gözlemlediği, tespit ettiği şeyi dilediğince yazmalı. Okur diye belirgin bir profili olmamalı.

— *Tabii aynı oranda erkekler, her kesimden insanlar var Angelika'da. Bunca geniş çerçevede konularını nasıl seçtiğinizi soracağım*

— İçinden geçtiğimiz süreçlere değiyor doğal olarak. Şimdiki zamanı yaşıyorum sonuçta. Bir uçtan diğerine ne varsa bir şekilde giriyor. Amin Maalouf'un kaçınıyorum dediği şey bugünün insanını yazmak. Hep tarihi anlatır romanlarında. Gerçi bunu telafi etmek için önemli iki kitap çıkardı, *Ölümçül*

Kimlikler ve Çivisi Çıkmış Dünya. Kim bilir belki de edebiyatına şimdiki zaman sızmasın diye bir çabaydı bunlar. Bu dengeleri kurmak hiç kolay değil.

— *Günümüzde zaman meselesi öyle can alıcı bir mesele ki... Kentlerde kişisel zamanımızı oluşturmaya çalışıyoruz. Genellikle kurgulanmış zamanlara hapsediliyoruz. Belirli saatte uyanmamız, belirli süre içinde bir yerden ötekine gitmemiz, saptanmış zamanda bir yerde olmamız... Hep zaman baskısı. Zaman adeta bir kısaç kentte. Yetişmek çabası hep gündemde. Öte yandan yazma eylemi de ayrıca bir zaman gerektiriyor..Bir söyleşinizde, "Hayatını yazmaya göre örgütleme şansı verilmiş yazarlarda gıpta ettiğinizi ifade ediyorsunuz. Hayatı yazmaya göre örgütlemek bunu sağlamak pek de kolay değil, öyle değil mi?*

— Yazmak istenci varsa istiyorsan her koşulda yazarsın denir, yok böyle bir şey. Birçok kişi yaşamın aman vermez örüntüleri yüzünden yazamıyor bunu biliyorum. Demek ki yazmak biraz aristokrat bir iş. Belki de ağır bedeller gerektiriyor. V. Woolf asgari de olsa aylık bir geliriniz, ya da size bakacak bir kocanız, ya da size zaman bırakacak bir yaşam biçiminiz olsun deyince kadınları yoldan çıkardığı sanılıyor. Ne acımasız ithamlar. Peki nasıl olacak o zaman. Bir zil çalacak da kadının yazma vakti mi gelmiş olacak. Sonra sinemacı kadınlar hikâyesindeki 'evin meleği' meselesi. Ardından toplumsal meseleler. Som edebiyat için hepsini görmezden gelmeli, bize dokunmayan acılara duyarsız kalıp zaman ve alan mı açmalı. Mandarinler romanında Simone de Beauvoir II. Dünya Savaşının bu tartışmalarına girmişti bir ucundan. Yaşanılan çağın şahit olmanın hakkını vermek hiç kolay değil. Karmaşık bir iş.

— *Öykücülüğe ilgiyi nasıl buluyorsunuz?*

— Hiç de fena değil. Bunu sanatın diğer alanlarına bakarak söylüyorum. Resim sergileri dolup taşmıyor ve meraklısına üretiliyor birbirinden kıymetli eserler, Hikâye de meraklısına. Roman da öyle, bakmayın kimi kitapların gördüğü rağbete. Sayısız roman yazılıyor ve çoğu sadece bir baskı yapıyor. Sağlam bir hikâye bütün sanatların temelidir. Bazen hikâyelerimiz kadar varız diye düşünüyorum.

— *Son olarak kendinize açtığınız alanda, söylemek isterseniz sırada ne var, diye sormak istiyorum?*

Şehirler, insanlar, izlenimler...

— *Söyleşi için teşekkür ederim..*

— Özenle emekle hazırladığınız kıymetli sorular için ben çok teşekkür ederim. &

TUTUNMA

Durali Yılmaz

Kıapı Yayınları

Tutunma'da 22 hikâye var. İlk hikâye, *Bir Hikâye Uğruna*. Bir hikâyeyi yazabilme umuduyla çırpınan, yıllar önce yazılması gereken hikâyeyi geç de olsa yazma zevkine ulaşan bir adamın hikâyesi olmasının yanı sıra bir hikâyecinin poetikası, kitaptaki bütün hikâyelerin bir dibacesi niteliğindedir.

İkinci hikâye, *Sanatın Başlangıcında* yazar okuyucuyu tarihin tozlu yaprakları arasında bir gezintiye çıkarır. Buram buram tarih ve medeniyet kokan bu metin hikâyeden çok denemeyi andırır. "Tarih, ah tarih; bir çember gibi sıkıp durursun insanları. Nerede başlangıç, nerede son? Hiç mi çıkış kapısı yoktur?" (s. 7) Bu çıkış kapısından Büyük İskender, Turgut Reis gibi tarihi şahsiyetler belirir.

Üçüncü hikâye *Gözyaşı*. Gözünde bir retina yırtılması sonucu kısa bir süre görme güçlüğü çeken kahramanımızın -burada kahramanımız bir yazardır- okuyamaması, sadece kendini okuması, dinlemesi yani mecburi olarak girdiği bir okuma diyeti esnasında aklından geçen düşünceleri konu alır. Sonra 'yazar kahramanımız', yazmakla yazmamak arasında kaldığı, kurgularını bir türlü oluşturamadığı iyi bir 'öykü'den bahseder. Bu iyi 'öykü' hakkında sorular üretir, ikilemler yaşar. Hikâye sürüncemeli bir anlatıya dönüşür. "Eskiden olsa böyle sorular üretmezdim, bir çırpıda yazacaklarımı yazar, beynimdeki sancıdan kurtulduktan sonra da sıradan hayata dönerdim. Şimdi ise sorular çoğaldıkça çoğalıyor; yazacaklarım gereksiz bilgilerle ve düşüncelerle bulanıyordu. Bundan da ötesi ne-

yi, nasıl yazacağımı bile kurgulayamıyordum. Be nedenle de duygusallığım giderek törpüleniyordu. Zihnimdekileri karmakarışık eden bir soru düştü: yazdıklarımı okuyanlar ne elde edeceklerdi? Yazmaktan bir kaçış mıydı bütün bunlar? Keşke kaçabilsem de sıradan bir hayatın içinde herkes gibi ben de sürüklenebilsem..." (s. 13) *Gözyaşı* hikâyesinde sadece yazmakla yazamamak arası bir dilemma yok. Anlatıcımız neyi anlatacağı konusunda da bir dilemma yaşıyor. Yazar hikâyede konudan konuya atlıyor gibi. Her paragraf aslında başka bir hikâyenin konusu. Gerçek sanat eseri, göz hastalıkları, yazı ve benlik, sanat ve sorumluluk, uygarlık ve medeniyet vs. kısacası

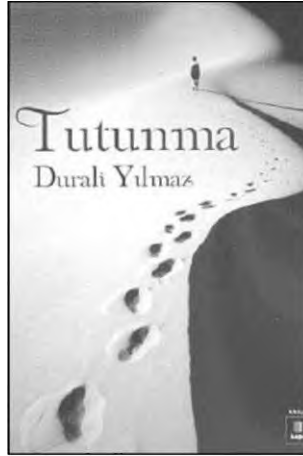
bol konulu bir hikâye. Arayış içinde olan 'yazar kahramanımız' en sonunda neyi yazması gerektiğini buluyor. Kitapta, *Gözyaşı* hikâyesindeki gibi kahramanı yazar olan ve yazmakla yazmamak arasında da dilemma yaşayan başka hikâyelerde de mevcut: *Pir Sultanın Romanı*, *Celalettin Harzemşah*, *Sanatın Başlangıcı*, *Bir Hikâye Uğruna* gibi.

İlaheser Yazmak adlı hikâye, Gogol'un *Palto*'su ve Ahmet Yesevi'nin cübbesi üzerinden yerlilik ve evren-

selliği ütöpik bir üslupla, hikâyeden çok bir deneme havasında anlatır.

Gazali'ye Mektup adlı hikâyede anlatıcı, önce batılı tarzda düşünen akademik mantığı Gazali'ye şikâyet eder. Sonra Gazali'nin hayatından bir kesit aktarır. Ardından hikâye yön değiştirir ve karakterlerin ağızından Gazali'nin ne kadar mükemmel olduğunu, felsefeyi nasıl örselediğini dinleriz.

Celalettin Harzemşah'ın Bastığı Çizgi, 21. yy'da yeniden yazılmaya çalışılan bir Harzemşah hikâyesi. Anlatıcı, "Küreselleşen bir dünyada nasıl bir Celalettin Harzemşah hikâyesi yazılabilir?" sorusunun cevabını arar. Ka- fasında "birikenleri yazıya dökememenin sı-

kıntısını" (s. 35) yaşar. Kitaptaki diğer bazı hikâyelerde karşımıza çıkan anlatıcılar gibi buradaki anlatıcı da yaşadığı dilemmaları dile getirdikten sonra hikâyeyi bitirir.

Kayıkcı Parası adlı hikâyenin ise öğretici yanı ağır basmakta. Çanakkale civarında kazı çalışmasının başında bulunan Prof. Dr. Manfred Korfmann'ın, Osman'a dönüşü anlatılır. Fakat hikâyedeki profesörün neden birdenbire adını değiştirme kararı aldığı, neyden etkilendiği gibi soruların cevabı hikâyede oldukça örtük bırakılmıştır.

Hektor'un Öcünü Almak adlı hikâye ise Büyük Taarruz'un tarih ve medeniyet eksenli bir yorumudur. Hamasetin retorikle bütünleşerek coşkun anlatıma kavuştuğu bir hikâyedir.

Bu, Benim Müziğim, adlı hikâyede genellikle babalar ve oğullar üzerinden anlatılan kuşak çatışması anne ve kızının müzik beğenisi üzerinden de anlatılır. Röportaj tekniğiyle yazılmış bir hikâyedir.

Hikayeci adlı metinde arayış içerisindeki yazarın tasavvuf ve yaratılış felsefesiyle yolunu bulmaya çalışması anlatılır. Bu arayış içerisindeki yazarın Yunus Emre ile konuşuşuna de tanık oluruz.

Gel içimde Ağla, Asr-ı Saadete ve mistik yaşantılara göndermeleri olan şiirsel bir deneme havasındadır.

Kaybolan Bayram; eski bayramların özlemiyle sokaklarda bayramlaşacak güler yüzlü birilerini arayan Emin'in bayramlaşacak birilerini bulamamasını, toplumunun geleceğine dair yaşadığı kaygıları anlatır. Bu duygular içinde şehirde dolaşan Emin, aksakallı ermiş bir dede ile karşılaşır. Dede bayramlaşacak birilerini bulmak üzere onu peşine takar. Derken bir geneleve varılır. Genelev kapısındaki kabalığı yaparak içeri girilir. Sonra genelevde bir bayramlaşma merasimi başlar. Yarı çıplak kadınlar dedeyi görünce hayâ ederler. Dedenin ikram ettiği şekerleri alırken birden tesettüre bürünürler. Emin genelevin giriş kapına baktığında saniyeler önceki hına hınç kalabalıktan eser kalmadığını

görür. Genelev kadınları bu manevi sahne karşısında aksakallı dedenin etrafında toplanırlar. Hıçkırır hıçkırır ağlamaya başlarlar. Kısacası *Kaybolan Bayram* ütöpik ve idealist bir hikâyedir.

Tutunma'daki hikâyeler üslup itibarıyla ikiye ayrılıyor. Birinci tür hikâyeler genellikle kitabın ilk yarısında karşımıza çıkan, yarıkarıda bir kısmına kısa kısa değindiğimiz hikâyelerdir. (*Pir Sultan'ın Romanı*, *Alevi iftarında Abdal Musa Nefesi*, *Sürgündeki fihry Uzaıdaki Kapı*, *Thales'in Mezar Taşı Yazısı*, *Kayıkcı Parası*, *Hektor'un Öcünü Almak*, *Gel içimde Ağla*, *Kaybolan Bayram*, *Tutunma*) Bu metinler adlarından da anlaşılacağı üzere birer hikâye olmaktan çok; tarih, kültür, medeniyet üzerine yazılmış, öğretici yanı da olan denemelerdir. Bu hikâyelerde yazar, bazen tarihin tozlu sayfalarından parıltıyan şahsiyetleri seçer ve karşımıza çıkarır. Bazen birtakım kolektif arkaik anlatıların birleştirici özelliğinden faydalanır. Fakat salt hamasete dayalı değildir bu anlatılar. Anlatıcımız tarihsel kişilikleri hayalinde canlandırır, bazen farklı yüzyıllarda yaşamış kişilikleri aynı anda, kol kola sahneye çıkarır. Bu sahnelerde görüntüler çoğunlukla fragmanlar halinde sunulur.

Kitapta henüz adlarını saymadığımız ikinci tür hikâyeler ise daha akıcı, teknik açıdan daha sağlam, bilinç akımı anlatımının kullanıldığı, bir üst dille yazılmış hikâyelerdir. Bu hikâyeler, tasavvufi bir anlatımı olan *Söylenmeyen*, eski bir halk hikâyesinden izler taşıyan *Göründüm Sureta insan*, enfes anlatımıyla gerçekten hikâye tadında bir metin olan *Dans Edebilmek*, siyasi göndermeleri ve yakın tarihe yönelik sorgulayıcı üslubuyla *Akrebin Dansı*, kendisine âşık olan Fransız kızı Linda'nın duygularına karşılık vermeyerek Leyla isminde bir Türk'le evlenen Hasan'ın daha sonra Leyla ile Linda arasında gidiş gelişler yaşamasını anlatan *Gelinlik* bu türden hikâyelerdir. Bu ikinci türden hikâyeler kitabın en güzel metinleridir. Birinci tür hikâyelerde yazar oldukça muğlak ve geçiş-

ken bir anlatı güzergâhı çizdiğinden okuyucu anlatı metninden bir an önce çıkmak ister. İkinci tür hikâyelerde ise yine bir muğlaklık söz konusudur ama bu muğlaklık bilinç akımı tekniğinin iyi bir şekilde kullanılmasıyla oluşturulmuş olduğundan bizi hikâyelere sıkı bir bağla bağlıyor, anlatının güzergâhını çözmeye veya Eco'nun ifadesiyle söylecek olursak anlatı ormanında neden bazı patikalara girilip, diğerlerine girilemediğini anlamaya çalışıyoruz. (A. O. A. G, s. 36) ^

SELİM SOMUNCU

KAYIP RUHLAR KIRAATHANESİ

Recep Şükrü Güngör

Sütun Yayınları

Modern Zamanlar, Kayıp Ruhlar...

Recep Şükrü Güngör'ün *Kayıp Ruhlar Kiraathanesi* adlı hikâye kitabı, "Senden Benden Herkesten" ve "Hepimizin Hikâyesi" adlı iki bölümden oluşmaktadır. İki bölümün isimlendirilişinde de görüldüğü gibi Güngör, hikâyeleriyle bir insanlık durumuna ışık tutma amacındadır. Yalnızca ben değil, sen de değil herkes bu öykülerin merkezini oluşturmaktadır, o hâlde bu hikâyeler "Hepimizin Hikâyesi"dir. Peki hepimizin hikâyesi yazara göre nedir?

Kitabın ismi, yazarın hepimizin hikâyesi olarak gördüğü şeyin ne olduğu konusunda ipucu verir: Kayıp Ruhlar Kiraathanesi. Hepimiz ile kastedilen aslında modern çağdaki insanlardır ve bu modern çağın insanı ruhunu kaybetmiş ya da kaybetmek üzere-dir. Kitabın başında Cafer Keklikçi'den alıntılanan şu ifadeler de, sözü edilen düşünce-lerle paralel içeriktedir:

"Bende kıyamet öyle bilindiği gibi kopmuyor

bende kıyamet Ahmet

bende kıyamet otuz iki dişimden başlıyor kopmaya

trenler yarım gidiyor gideceği yere

kadınlar yarım adamlar yarım

yarım bir göğü paylaşıyorum herkesle"

Alıntılanan ifadelerin anlatıcının yarım kalmışlığının başlıktaki "kayıp ruh" imajıyla ilişkili olduğu söylenebilir: beden ve ruh бүтүнлүгүnde ruh kaybedilmiş, insanlar beden-den ibaret kalarak yarım hâle gelmişlerdir. Bahsedilen bölünme durumunun, kitabın geri kalan kısmında da var olduğu dile getirilmelidir. Bu anlamda "Uzun Secde" adlı hikâyenin giriş kısmında Sezai Karakoç'un bir şiirinin epigrafi olarak kullanılması önemlidir: "Bin parçaya böldü beni bir divane sır". İnsanlar, bölünmüş hâldedir, yani tamlik ve huzur duygularından uzak kalmışlardır. Fakat sözü edilen eksik kişilerin modern çağın insanları olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü kitapta yaşlı in-

sanların bahsedilen tamlik duygusu içinde varlık gösterdiklerini görürüz. Bu anlamda özellikle, kitabın ilk iki hikâyesindeki kişilerin bir şeyh gibi genç insanların aksine huzurlu oldukları, etrafa iyilik, güzellik ve doğruluk adına telkinlerde bulunduklarına şahit oluruz. Bilhassa "Çekiç Ayrarı" adlı öyküde ki yaşlı tamircinin imanla dolu olması ve yanına gelen insanlara iman aşılama-ya çalışması önemlidir. Ayrıca bu öyküdeki yaşlı kişinin tamir-

ci olması, mecazi olarak yanına gelen insanların eşyalarını tamir ettiği gibi ruhlarını da tamir etmesi önemlidir: "Usta, kalp tamiri de yapar mısın diyecek oluyorum. Kalbimin yumuşadığını, manevi bir huzur yaşadığımı düşünce sorumdan dönüyorum. Usta kalp tamiri de yapıyor." "Uzun Bir Secde" öyküsündeki

KAMP RUHLAR KIRAATHANESİ

yaşlı kişinin de manevi huzurlu olması ve secadede ölmesi, öykünün vermek istediği mesaj bakımından dikkat çekicidir. Yaşlı kişilerin sözü edilen mutlak bir imanla varlıklarını sürdürmelerine karşılık, genç nesil farklılaşmıştır. İlk öyküdeki anlatıcının kalp tamirine ihtiyaç duyduğunu belirtmesi bu anlamda değer kazanır. Çünkü kitabın başlığında olduğu gibi söz konusu olan kayıp ya da kaybedilmiş ruhlar meselesidir. Hikâyelerde iman dolu yaşlı insanlara karşılık gençler ruhunu kaybetmiş şekilde anlatılır. "Uzun Secde" adlı öyküde oğullar ve torunlar Batılılaşmış, Wagner, Bach gibi insanları dinlemeye başlamışlardır.

Hâlbuki dede daha yerel olanı, yani Muharrem Ertaş'ı dinlemektedir. Bu tam anlamıyla kültür çalışmasıdır. Artık çoğunluk oğul ya da torun gibi Batılılaşmıştır. Bu çağda kendisini şeyhine adanmış insanların nefsiyle verdiği savaş da "Denizkestanesi" adlı öyküde denize girmek simgesiyle verilmiştir.

Recep Şükrü Güngör'ün *Kayıp Ruhlar Kiraathanesi* adlı hikâye kitabı, modern zamanlarda, ruhsal olanın yerine maddenin ve nefsi olanın ön plana çıkmasının öyküsü anlatılır. Modern çağdaki gençlerin tutunabilecekleri dal ise, eski zamanları temsil eden yaşlılardır. ^

GÖKHAN TUNÇ

BAHAR YAĞMURUMDUN

Osman Alagöz

Kaynak Kitaplığı

Romantik Hikâyeler

Ağır romantizm, hem okuyanda hem de yazanda marazi bir ruh hali oluşturur. Osman

Alagöz'ün ilk metinlerinde romantizm fazlaydı. *Bahar Yağmurumdun* kitabıyla bu yaklaşımını normaleştirdiği gözleniyor. Yeni metinlerinde romantizm marazi olmaktan çıkıyor, insana insanlığını hatırlatan lirik bir havaya bürünüyor. Alagöz, yaşanmış hikâyeler anlatıyor. Betimlemeleri hüznü olaya eklenince tatlı bir lirizm doğuyor. Alagöz, gün geçtikçe üslupçu hikayeciler arasında yerini alıyor. Kısa cümlelerle hikayesini daha okunur, daha akıcı, daha vurucu bir anlatıma kavuşturuyor. Uzun cümlelerle kısa cümleleri harmanlamasını ölçülü yapıyor. Hikâyelerine giydirdiği ağır hüznün gömleğini yavaş yavaş çıkarıyor; az ironi, az

komedi, az dram giydiriyor. Hüznülediğimiz hikâyelerinde dudaklarımıza küçük tebessümler konduruyor.

İlk hikaye babasız bir çocuğun öğretmeniyle görüşmelerini anlatıyor. Öğretmen, öğrencisine yol gösteriyor, ona zor durumlarda dayanarak oluyor; öğrenci de böylece hayata tutunmayı başarıyor. On dört hikayeden oluşan kitap, adını ikinci hikayeden alıyor. "Pencerenin yanındaki sedire oturdu. Tül perdeyi araladı. Evlerinin

karşısındaki camiden bayram namazını kılıp çıkan camaati seyre daldı. Her namaz sonrası dönüşünü beklediği can yoldaşı, acep yine çıkıp gelir miydi? Başını yukarı kaldırıp bakar mıydı yine pencereye!"(s.17) Bahar Yağmurumdun hikâyesinde, bayram namazından dönen cemaati pencereden izleyen yaşlı kadın, kocasının cemaat içinde olmayışına bayram namazı çıkışlarında eve hiç gelemeyeceğine üzülüyor. Köy yerinde namazdan sonra cami avlusuna sofralar kuruluyor, kahvaltı yapılıyor, dualardan sonra halk bayramlaşmaya dağılıyor. Herkesin kocası evine giderken yaşlı kadına gelen yok. Adamcağız camiye yaptırmış ama camide namaz kılmak nasip olmamış. Ninenin bu hüznü, bu lirik hali yürek burku-

yor. Gurbet Semaları öyküsünde anlatılan olayı okurların çoğu ya okumuştur yahut duymuştur. Bu öykü, Osman Alagöz'ün en önemli metnidir. Asya ülkelerinden birinde müdürlük yapan birinin dramı anlatılır. "Kendi çocuğuydu. Cığerparesinin kanlı başını bağrına bastı. Nabzını tuttu, atmıyordu. Hıçkırıklara gömülmüştü baba şefkatiyle ama içinden "Allah'ım! Ölen ya bir başkasının çocuğu olsaydı? O zaman ne yapardık?" (s.33) İkinci kattan düşen bir çocuğun yardımına koşan müdür, kendi çocuğunun düşüğünü görüyor ve şükrediyor. Başkasının çocuğu düşseydi ona nasıl hesap verirdik diyerek insan üstü bir fedakarlık örneği sergiliyor. Camekan Zırhı öyküsünde cevşenin, evi nasıl koruduğu anlatılıyor. Kadın cevşeni okuduktan sonra pencereye bırakıyor. Rüyasında eve girmek çin saldıranlar cevşenin zırhına çarpıp düşüyor, eve giremiyor. Kadın, işe giderken eve girmeye yeltenen büyük bir yılan görüyor. Küreği alıp öldürmeye gittiğinde yılanın cevşenin bulunduğu pencere önünde ölmüş olduğunu fark ediyor. Cevşenin, evi hırsızdan, beladan koruyan bir dua olduğunu gösteriyor. Zahra Vakti hikayesi en hüznü hikayelerden biri. Pamuk tarlasında çalışmaya giden kocasını eve getirmek maksadıyla çocuğun hastalandı, annen hastalandı şeklinde yalan söyleyen kadının yalan üzerine huzur inşa edemeyişi anlatılıyor. Kayın valide ile gelin münasebetleri, karı koca münasebetlerinin sorgulandığı hikayede mevsimlik işçilerin dramatik hayatlarına dikkat çekiliyor. Uzat Ellerini Anne öyküsünde, bayram akşamı, yetimler yurdunda, annesine mektup yazan bir çocuğun acıları anlatılıyor. Annesi ölmüş, baba başka bir kadınla evlenmiş ve analık çocuğu istemiyor. Baba ile oğlun uzaklığı, analığın zulmü, yetimler yurduyla kalanların hüznü anlatılıyor.

Alagöz, sosyal meseleleri anlatıyor, olay hikayesi yazıyor. Önemli bir hikaye anlatıcısıdır Alagöz. Kahramanlarının kederiyle kederlenen, acı karşısında onlar gibi burkulan bir yazar. Başkasının hikayesini anlatıyormuş gibi yazsa da kendi ruh macerasını dillendiriyor. Sıradan insanın hayatını anlatıyor. Kahramanları

hep geride kalmış kişiler. Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam'ında* belirttiği gibi "eli poşetliler" diye küçümsenen, aslında memleketimizin sahipleri olan insanın hikayesini anlatıyor. Kısaca Alagöz, memleket insanının romantik hallerini lirik bir huzura kavuşturarak anlatıyor. Din, millet, vatan, fedakarlık gibi toplumsal unsurlara yaslanan *Bahar Yağmurumdun* hikayeleri hayattan söz ediyor. Yazar, yaşamışlığı dikkate alırken anı, günlük, deneme gibi türlerin imkanlarından yararlanıyor. Metinler arası geçişten faydalanıyor. Kahramanların kişiliğinden çok onların topluma vereceğine bakıyor. Kurmacadan çok hayatın bir köşesinde yaşamaya devam eden hikayeleri kaleme alan Osman Alagöz, hikaye yolunu üslupta özenli davranarak adımlamayı sürdürüyor.^

RECEP ŞÜKRÜ GÜNGÖR

BİR KARDEŞ CİNAYETİ-SEÇME HİKAYELER

Franz Kafka

Şûle Yayınları

Dönüşüm yazarının seçme hikâyeleri, Naime Erkovan çevrisiyle *Bir Kardeş Cinayeti*, Şûle Yayınları tarafından yayımlandı. Franz Kafka'nın küçük hikâyelerinden oluşan bu kitapta birer, hatta yarımşar sayfalık ân çözümlemelerinin nasıl bu kadar etkili ve sarsıcı bir biçimde dile getirildiğini Kafka'nın o dehşete düşüren bakış açısıyla okuma fırsatı buluyoruz.

Bir Kardeş Cinayeti, çevirmenin Kafka'ya hazırlık yazısıyla başlıyor ve ölmenden önce yazdığı son mektuplarıyla nihayete eriyor. Ara sayfaları dolduran otuz dokuz küçük hikâyeden ve bir dram ile *Müsvedde ve Mavi Oktav Defterlerinden* bölümlerinden oluşuyor.

Hikâyeleri, bir anın veya bir düşünce hâlinin âdeta derinlemesine çözümlemesi

olmakla beraber, bir hayaletin nasıl hayalden de öte bir şey olduğunu, ölümlerin gerçek olmayan sessizliğini, bir eşyaya yüklenen anlamı, Kafka'da hissederek okuruz. O, ânların üstünden anlattıklarının hiçbirini sadece düşünmemiş, hissederek ve yaşayarak yazmış olmalı. Asla bu yazdıklarının yayınlanması veya insanlar tarafından okunması gibi bir isteği olmayan Kafka, en yakın dostuna kendisi öldükten sonra bütün bu yazdıklarını yakmasını vasiyet etmiştir. Fakat dostu, yirminci yüzyıla damga vuran bu eserlerin yayınlanmasına izin vererek belki insanlığın Kafka'yı daha iyi tanımasını sağlamıştır.

Babasının disiplinli eğitimi, ailesinin baskıcı rolü, hikâyelerindeki iç derinliği, sosyal sorunları, kendisini yalnız ve anlaşılmaz bir birey olarak görmesi onun hikâyelerindeki kaçı ve yalnız insanı açıklamaya yeter mi?

Bir Kardeş Cinayeti H'ndeki öyküler, okuyucunun kötü bir rüya olarak okuyabileceği ya da okurken aslında düşünmekten çok hissedeceği, kelimelerini, kahramanlarını hatırlamasa da yıllarca o kuvvetli hissi unutmayacağı bir gerçekliğe sahip. Sanki bir sayıklamayı andıran öyküler, hayalle gerçek arası hayale daha yakın öykülerdir. Ama bu hayaller, okuru acımasızca kendi gerçekliğiyle yüzleştiriyor. Çaresizlik, korku ve ölme isteği bu öyküleri okura unutturamayan kuvvetli psikolojik gerçekler. Kafka'nın öyküleri, herhangi bir tasvirle başlamıyor ya da herkesin başına gelebilecek sıradan olayları serim, düğüm, çözüm bölümleriyle anlatmıyor. Onun öykülerinin ne başı var, ne de sonu. Sadece insanın ve korkunç gerçekliğin en samimi ve acımasız

ifadesi bu öyküler. Kafka'nın kahramanları, asla soğuk terler içinde uykudan uyanmaz; onlar daima uyanıktır ve her şey, bir kabustan da ibaret değildir. Ölüm, bu öykülerde okuyucu için en mutlu sonudur.

Varoluşu 'hiç olmak' biçimiyle kurgulayan Kafka, kahramanlarını, güçlü bir dünyanın yegane güçsüz varlıkları olarak tasvir eder. Bu kişilerin hiç olmaktan başka seçenekleri de yoktur. Her büyük yazar gibi Kafka'nın da yalnız olduğunu söyleyen çevirmen Naime Erkovan, onun, yazarlık yalnızlığıyla başa çıkmaya çalıştığını ve yalnızlık için yola çıkan herkesin Kafka'y-

la mutlaka karşılaşacağını belirtiyor: Kafka okumanın insan için sıradan bir alışkanlık değil, hayatını değiştiren bir eylem olması gerektiğini de söylüyor. İnsanın sadece onu, ısıran ve acıtan şeyler okuması gerektiğini, okuduğumuz kitabın bir yıldırım gibi bizi uyardığı müddetçe okumanın amacına ulaştığını ısrarla vurguluyor.

Kafka, kısa ama derin hikâyelerle, yoğun anlatımlar sunmuş ve insanın kendi gerçekliğini fark etmesi konusunda oldukça acımasız davranmıştır. Hakikat sadakatiyle samimiyeti Kafka'da yoğun bir şekilde görüyoruz. Onun, ölümü fizikötesi olarak algılayışı, 'Dünya ve kendi Benim' çözülemez bir çatışmayla bedenimi parçalıyorlar.' sözlerinden anlaşıldığı üzere kendisiyle hesaplaşması hiç bitmemiş. Yazdığı hikâyeler bir solukta bitse bile, etkileri ve sarsıntıları, okuyan, düşünen okuyucu için asla bitmeyecek. ^

ELİFE YÜKSEKAY

